МПУС
Б С 792
ТЕАТРОН

ТЕАТР

часопис за позоришну уметност

162
163

100000102.162/163 COBISS

Културно наслеђе Србије

БАШТИНА

Ранко Младеновић
Силазак са престола

САВРЕМЕНА ДРАМА

Иво Брешан
Гњида

ЈУБИЛЕЈИ

Јоаким Вујић
Дени Дидро

ИЗ РАДА МПУС

Развој хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије

Узимајући за тему *Силаска с престола* исечак из српске историје с краја XIX века, Младеновић наставља да се бави историјском тематиком. И у овој драми, као и у *Драмским гаткама*, ликови носе уопштена имена: Краљ, Жена у црнини, Председник, Вођа опозиције, Престолонаследник... Међутим, у овом случају она више немају функцију уопштавања, какву су имала у експресионизму, већ се чини да је аутор, помоћу њих, дао себи слободу да историјске личности обликује према свом уметничком темпераменту, користећи, као окосницу своје драме, стварне догађаје. С обзиром на то да се драма дешава у кратком временском периоду (отмица престолонаследника, краљев развод и абдикација) и да је Младеновић истакао да се дешава у Београду, око 1888. године, све упућује на то да је за моделе својих јунака Младеновић употребио личност краља Милана Обреновића и особе из његове ближе околине. Варирајући историјске догађаје, мешајући их с љубавним страстима, мржњом, интригама, "саможртвовањем" и једним самоубиством, Младеновић је створио праву драму с изразитим драмским ликовима.

Може се рећи да је Краљ из драме *Силазак с престола*, дијалошки најбоље изграђен Младеновићев јунак. Истакнуто је дијалошки, пошто у целој драми има врло мало пишчевих описа душевних стања јунака, све је спроведено кроз дијалоге који прецизно одређују темперамент Краљевог лика. Тако је Краљ спреман на интриге само да би казнио свог неистомишљеника, па ће уништити веридбу Вођине ћерке пуштајући лажну вест да је она болесна, отпустиће му Сина из службе. За лик Вође, Младеновић је употребио историјску личност Милутина Гарашанина, који је од 1884. до 1895. био вођа Српске напредне странке, а краљеву наклоност почео да губи када су га, нагађајући, повезивали с атентаторком Илком Марковић. Међутим, најдубљи раздор између њих наступио је, према тумачењу Слободана Јовановића, када је краљ Милан, свестан неуспеха рата с Бугарском 1885, желео да абдицира, на шта Гарашанин није хтео да пристане.

Ивана Игњатов Поповић

На насловној страни:
зграда Народног позоришта у Београду
(гравира, око 1880.)
Мала фотографија:
краљ Милан Обреновић

ТЕАТРОН

часопис за позоришну уметност

162/163

ПРОЛЕЋЕ/ЛЕТО 2013

ТЕАТРОН

Часопис за позоришну уметност
Број 162/163
Година XXXVII
YU ISBN 0351 - 7500

Одговорни уредник:
Момчило Ковачевић

Главни уредник:
Радомир Путник

Уредништво:
Весна Крчмар
Мирјана Одавић

Секретар уредништва:
Оља Стојановић

Дизајн и прелом:
Милан М. Милошевић

Лектор и коректор:
Бранимир Путник

Штампа и повез:
Службени гласник
Београд
Тираж 400 примерака
Штампање завршено септембра 2013

Издавач
МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ
УСТАНОВА КУЛТУРЕ ОД НАЦИОНАЛНОГ ЗНАЧАЈА
Београд 11000
Господар Јевремова 19
e-mail: office@mpus.org.rs
www.mpus.org.rs

Часопис Театрон финансира
Министарство културе и информисања
Владе Републике Србије

САДРЖАЈ

УВОДНИК 5

БАШТИНА

Ранко Младеновић, *Силазак са престола* 9

Ивана Игњатов Поповић, *Демистификација владара* 39

Биографија Ранка Младеновића 45

САВРЕМЕНА ДРАМА

Иво Брешан, *Гњида* 47

Мирјана Ојданић, *Ко год да победи, сви смо изгубили* 79

Дејан Пенчић Пољански, *Иво Брешан у Србији* 82

ЈУБИЛЕЈИ

Петар Милошевић, *Папагај у ронделi и Сентандрејско јеванђеље* 89

Милосав Мирковић, *Дени Дидро: филозоф, „лакдријаш" и још понешто* 93

САВРЕМЕНА СЦЕНА: КРИТИКЕ

Предраг Перишић, *Женско (позоришно) писмо* 97

Рашко В. Јовановић, **Аида** *на сцени београдске Опере* 103

ИЗ РАДА МПУС

Ирина Стојковић Кикић, *Развој хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије* 107

ХРОНИКА МУЗЕЈА

Александра Милошевић, *Сто година Народног позоришта у Скопљу* 141

ПРИКАЗИ КЊИГА

Весна Крчмар, *Свеобухватна студија о Ранку Младеновићу* 143
Зоран Т Јовановић, *Читајући* **Увод у монодраму** *Николаја Јевреинова* 148
Миодраг Мија Илић, *Арлекин воли људе* 152

IN MEMORIAM

Зоран Т Јовановић, *Вера Црвенчанин Куленовић (1920–2013)* 158
Милосав Буца Мирковић, *Јосиф Татић (1946–2013)* 160
Бранкица Кнежевић, *Чедомир Чеда Драгићевић (1929–2013)* 162
Радомир Путник, *Владимир Јевтовић (1947–2013)* 164
Бранкица Кнежевић, *Милорад Мишковић (1928–2013)* 166

УВОДНИК

Од овога броја, часопис *Театрон* ће уређивати нова редакција.

Пре тридесет седам година *Театрон* је основан са задатком да се бави истраживањем историје драме и позоришта у Републици Србији. Током минулог времена, часопис је углавном следио ову основну програмску линију, покаткад је стављајући у други план зарад праћења текућих позоришних збивања, сматрајући да приоритет треба да добију догађаји из савремене позоришне историје.

Ова редакција *Театрона* настојаће да настави континуитет истраживања позоришне прошлости, уз поклањање дужне пажње текућим театарским појавама, укључујући ту и поглед ка окружењу наше земље.

Ово опредељење редакције успешно илуструју два тематска блока посвећена драмским писцима Ранку Младеновићу и Иви Брешану.

Обележавајући седамдесетогодишњицу смрти Ранка Младеновића, једног од најзначајнијих позоришних стваралаца у Србији у периоду између Првог и Другог светског рата, *Театрон* жели да јавности представи део Младеновићевог драмског опуса, објављујући његов текст *Силазак с престола* уз стручни и аналитички коментар Иване Игњатов Поповић.

Иво Брешан, вероватно најзначајнији савремени хрватски комедиограф, представља се комадом *Гњида*, до сада необјављиваним, чиме преко *Театрона* наставља сарадњу са српским позориштем, која траје већ дуже од три деценије. О Брешановој комедији драматуршку белешку написала је Мирјана Ојданић, док је документацију о приказивању комада Иве Брешана у професионалним позориштима Србије приредио Дејан Пенчић Пољански.

Театрон је задржао уведене рубрике желећи да у њима представи нове ауторе као сараднике на које ће се ослањати убудуће, а странице нашег часописа биће широм отворене за нове истраживаче и њихове радове, односно за све који су спремни да пруже допринос развоју наше театрологије.

Радомир Путник

БАШТИНА

Ранко Младеновић

СИЛАЗАК СА ПРЕСТОЛА

*Три чина балканске драме крајем XIX века**

* Драма је писана руком, писаним словима ћирилице. На дну странице написано је да је драма настала у заробљеништву у Нирнбергу 1941.

ЛИЦА:

Краљ
Госпођа у црнини
Председник
Шеф дворског кабинета
Управник престонице
Министар
Вођа опозиције
Син
Супруга
Стара мати
Пријатељ
Кћи
Лекар
Ађутант
Коморник
Престолонаследник
Ордонанс
Собар
Министри, намесници, представници странака, уличари, демонстранти.

Догађа се у Београду око 1888. г.

I ЧИН

Краљев кабинет за пријем. Пре подне. Кад се завеса дигне, пријатна дневна светлост прелама се кроз кабинет. Краљ седи, у послу, за масивним столом, у наслоњачи са високим залеђем, на коме је круна од гобелена. Према Краљу стоји лежерно Председник владе, с депешом у руци.

ПРВА СЦЕНА

КРАЉ: Појмићете, председниче, у каквој сам бризи за својим јединцем... После толиких бурних сцена, које је јадни дечко морао преживети... Али, после ове депеше, умирен сам. Хвала богу да ће ускоро бити овде...

ПРЕДСЕДНИК: Као родитељ, Величанство, придружујем се вашој срећи.

КРАЉ: Додуше, европски листови доносе о догагађају опширне чланке и дрско ме вређају. Али ја немам времена да читам све новине. Нека ми се доставе само исечци. Ништа више!

ПРЕДСЕДНИК: Величанство ће их имати најдаље за два сата.

КРАЉ: Захваљујем вам. (*Другим тоном*) А како престоничко грађанство прима вести о отмици мога јединца?

ПРЕДСЕДНИК: Новост, да је по заповести Вашег Величанства, и помоћу стране полиције, престолонаследник отет силом од своје мајке, изазвала је у првом тренутку неугодан утисак...

КРАЉ (*Цинично*): Беснило!

ПРЕДСЕДНИК (*Нелагодно*): Дугујем своме краљу искреност: данашње расположење грађанства готово је горе него што је било после нашег пораза у последњем рату. Опростите, Величанство, али је тако...

КРАЉ (*Нервозно добује прстима по столу*): Онда су грађани одиста имали право да дигну буну против мене, јер нису знали ко ми је спречио победу. (*Јаче*) Ко је у нас онда имао храбрости да каже народу да нас је једна братска земља спречила?! Много је лакше било бацити кривицу на мене. Па и сада, у овој прилици, ко је крив? Ја, опет ја! (*Устане*)

ПРЕДСЕДНИК: Народ претпоставља мајку, Величанство.

КРАЉ (*Шета до прозора*): Да, да, драги мој! Бити лепа и несрећна, то је велики капитал за жену да би се бацила кривица на „неверног" мужа! (*Иронично*) Краљица, лепа краљица! Одједном су сви на њеној страни! Сви су против развода мога брака!

ПРЕДСЕДНИК (*Као извињавајући се*): Као да је жишка пала, Величанство!

КРАЉ (*Опет седа, значајно га погледа*): Хоћете рећи да смо на прагу побуне?

ПРЕДСЕДНИК: Тога се не бојте, Величанство.

КРАЉ (*Прави оловком кругове по хартији*): Што се мене тиче, мислим да ће ти исти грађани доћи после извесног времена пред мој двор и викати: „Живео отац отаџбине!" Штавише, драги председниче, ви ћете имати пуне руке посла да сместите депутације које долазе да ми изразе захвалност народа!

ПРЕДСЕДНИК: Дај боже, Величанство. Можда ће се и то догодити...

КРАЉ (*Другим тоном*): Ви штедите своју популарност. Угађате гомили. Преда мном је презирете, а од ње презате. Популарност је слабост, а не врлина. Уосталом, такву угодност могу дозволити себи људи ван Балкана. Тамо где се заиста догађају велики покрети. Код нас је све закаснела копија. Штедети себе и под таквим околностима – значи бити себичан, и ситан човек. (Намерно) Ви не верујете у чудо!

ПРЕДСЕДНИК: Напротив, Величанство. По налогу вашег Величанства, то чудо сам већ припремио.

КРАЉ (*Поново устане*): Значи да сте добро проучили гомилу!

ПРЕДСЕДНИК (*С осмехом*): У овом случају није реч о гомили. Иначе би полиција морала да ухапси читаву престоницу!

КРАЉ: Тиче се, дакле, моје бракоразводне парнице?

ПРЕДСЕДНИК (*Задовољно*): Да, Величанство.

КРАЉ: Хвала, драги председниче. (*Седа*) Хоћете ли да вам сам ја све кажем?

ПРЕДСЕДНИК: Не сумњам да погађате. (*Вади акт из ташне*) Ево, Величанство, одговора поглавара наше цркве, на Вашу претпоставку о разрешењу брака између Вашег Величанства и краљице.

КРАЉ (*Самоуверено*): Видите да данас могу да тријумфујем!

ПРЕДСЕДНИК: Пресекли сте Гордијев чвор, Величанство! (*Пружа документ*) Благослов о брачном разрешењу ту је, и брак више не постоји.

КРАЉ: У интересу круне.
ПРЕДСЕДНИК (*Поуздано*): И у интересу земље, Величанство, а на штету непријатеља круне. Иначе, питање о разводу брака било је створило у земљи такву ситуацију да...
КРАЉ (*Прекида га*): Да је био грађански рат на помолу?! (*Цинично*) Због једне несносне жене! Прецењујете и моју и своју улогу, председниче!
ПРЕДСЕДНИК (*Опрезно*): Величанство се може увек на мене ослонити.
КРАЉ: Па ипак сте се колебали кад смо били приморани да замолимо једну страну владу да нам помогне да вратимо мога јединца, престолонаследника, у отаџбину.
ПРЕДСЕДНИК: Јавно мњење је безобзирно, Величанство.
КРАЉ (*Мало прекорно*): Али, ви сте лично знали да ја и краљица не можемо више заједно живети.
ПРЕДСЕДНИК: Сад је то свршен чин, Ваше Величанство.
КРАЉ (*Другим тоном*): Е, сад, господине председниче, пошто смо спасили престолонаследника, захваљујем Вам...
ПРЕДСЕДНИК: На служби сам Величанству.
КРАЉ: Све до тренутка штампања прокламације, решење о разводу мога брака остаје државна тајна.
ПРЕДСЕДНИК: Шта још налажете, Величанство?
КРАЉ: Захваљујем вам још једном председниче. До виђења.
(*Председник се поклони и лагано изађе*)

ДРУГА СЦЕНА

(*Здесна уђе собар, поклони се дубоко, покупи пепељаре и пође ћутке у приватну Краљеву одају.*)
КРАЉ (*Бележећи хитно нешто, довикне му*): Реците коморнику да сам у кабинету.
СОБАР: Разумем, Величанство. (*Оде*)
КРАЉ (*Подигне телефонску слушалицу, као да ће да зове некога, али одустане; убрзо уђе коморник, и поклони се*): Добро јутро, драги мајоре!
КОМОРНИК: Добро јутро, Величанство. Покорно јављам да ноћас нема ничег новог.
КРАЉ: Хвала. Шта сте ми донели?
КОМОРНИК (*Пружа*): Списак данашњих аудијенција.
КРАЉ: Ко чека у ађутантској соби?
КОМОРНИК: Шеф дворске канцеларије, управник престонице, лични лекар Вашег Величанства, и шеф дворске кујне.
КРАЉ (*С осмехом*): Сиромах кувар! Од како немам жене, мисли да му је дужност да ми лично рапортира о јелу, и о вину с Рајне. Жалим што га не могу данас примити. Нека се обрати маршалу.
КОМОРНИК: Разумем, Величанство.
КРАЉ: Моме личном лекару саопштите да ћу га овог тренутка поштедети. Пречи је управник престонице. Реците му да уђе.
КОМОРНИК: Разумем, Величанство. (*Поклони се, одступи до врата, поклони се још једном и оде*)
КРАЉ (*Сам, поново гледа у списак аудијенција и у појединa имена. Кад запази име једне госпође, он се скоро тргне и прогунђа за себе.*): Једва једном! Лепотице! Долазиш као непријатељица. А ја жудим за тобом! Покушаћемо...

ТРЕЋА СЦЕНА

(*Уђе Управник престонице.*)
КРАЉ (*Прекида своје мисли и понуди Управника*): Седите, Управниче, и дајте нам јутарње новости. Али, хоћу само истину!
УПРАВНИК: Као и увек, Величанство! Али пре него што пређем на рапорт, Величанство ће допустити да нешто упитам?
КРАЉ: По вољи.
УПРАВНИК: Малочас, у ађутантској соби, на столу, случајно сам у списку за данашње аудијенције запазио и једно женско име.
КРАЉ (*Скоро равнодушно*): Тако? (*Загледа у списак пред собом*) Где, заиста, ево га... Па шта је с том женом?
УПРАВНИК: Она је удовица потпуковника који је, у своје време, по пресуди ратног суда стрељан.
КРАЉ: А, бога ми, сећам се. Она је молила за аудијенцију да се жали што јој оспоравају пензију, јер јој је муж стрељан због велеиздаје... Хм... Ваља видети да ли се путем милости може што учинити за ту жену. Зато сам јој одобрио аудијенцију...
УПРАВНИК: Зар Величанство заиста хоће да прими ту жену?
КРАЉ: Наравно. Она је прописно молила. Чини ми се да се у народу каже да удовица жали за мужем док се с

гробља врати кући. (*Смеши се*)

УПРАВНИК (*Забринуто*): Познаје ли Величанство ту госпођу?

КРАЉ: Не верујем да сам је игде видео.

УПРАВНИК: Онда ми допустите, Величанство, да пружим извесне податке о тој жени... У први брак, лепа и здрава, ступила је венчавши се с једним болесним лекаром, кога је ваљда својим пољупцима отерала у гроб.

КРАЉ (*Правећи кругове по хартији*): Умро у загрљају своје лепе жене! То је паметно урадио.

УПРАВНИК (*Продужи*): Нико није веровао да ће се та жена поново заинтересовати, ма с ким, у животу. Али, један ондашњи официр ожени се с њом, здрав и бујан, и били су срећни у браку. Величанство погађа ко је то био?

КРАЉ: Био је одличан официр. Жалим што сам га морао стрељати.

УПРАВНИК: Доцније, на први глас о његовој завери, он је окован. Пре него што му је жена стигла, он је стрељан. Она се затим бацила на његов гроб и почела сумануто да га раскопава. Кад су је отргли, дуго је боловала. Кад је оздравила, зарекла се да ће покојног мужа осветити...

КРАЉ: Па?

УПРАВНИК: Од како је у престоници, прикупља око себе разне противнике Круне. Наједанпут, почела је ноћу да одлази у једно страно посланство, где сам мислио да се неко нашао да утеши страну удовицу...

(*Краљ махне руком*)

УПРАВНИК (*Настави*): Убрзо сам се уверио у нешто друго. Мој повереник у томе посланству донео ми је синоћ оригинални документ посланства бр. 375 о тој госпођи. Документ је овог тренутка у мојим рукама.

(*Краљ загледа Управника и устане нагло*)

УПРАВНИК (*Пружа Краљу документ*): Величанство, удовица стрељаног потпуковника у служби је туђину. Њена аудијенција вешто је припремљена. Сигурно је да би извршила атентат на високу особу Вашег Величанства.

КРАЉ (*Гледа документ прилично узбуђено*): Зар мој коморник издајник?! (*Седне клону*)

УПРАВНИК: За новац, Величанство.

КРАЉ: То није могуће! Али зашто?!

УПРАВНИК: Он је за кратко време страћио имање свога оца.

КРАЉ: Али, ја сам недавно исплатио све његове дугове.

УПРАВНИК: Завера, Величанство, у корист промене династије, коју то посланство тајно припрема.

Краљ (*Уздахне*): Дакле, ово неће бити моје последње разочарање... (*После кратке паузе, одважно*) Ево вам документ, а оставите ми копију.

УПРАВНИК: Оригинал ћу тајно вратити посланству преко нашег повереника.

КРАЉ: Истовремено му поклоните награду за ревносну службу.

УПРАВНИК: Разумем, Величанство. Срећан сам што је мој рапорт стигао на време, да спречим приступ једне сумануте жене Вашем Величанству.

КРАЉ (*Другим тоном*): У томе се варате...

УПРАВНИК (*Зачуђено*): За име божје, Величанство?!

КРАЉ: Ја ћу ту жену ипак данас примити.

УПРАВНИК (*Живо*): Она је спремна на освету!

КРАЉ: То је вероватно. Али то мени неће бити првина. Она хоће да освети свога мужа и мисли тиме да спасе своју отаџбину. Она је дама, и сигурно ће изабрати какво достојно оружје.

УПРАВНИК (*Скоро згрануто*): Али, забога, Величанство!

КРАЉ: На моме столу је такође револвер. А ако је нож у питању, њена лепа рука тешко ће бити дужа и јача од моје руке. А ви знате за моју навику – да носим оклопни прслук испод кошуље. Немате разлога да се плашите...

УПРАВНИК (*Слеже раменима*)

КРАЉ (*Задовољан*): Драги управниче, срдачно вам благодарим за изванредну обазривост. Као знак те моје благодарности, одликујем вас орденом.

УПРАВНИК (*Ведро*): О, Величанство!

КРАЉ (*Узима орден из фиоке*): Али, пре него што га ставим на ваша прса, имам један налог.

УПРАВНИК: На служби, Величанство.

КРАЉ (*Прикачи му орден*): Одговорите ми на једно питање.

УПРАВНИК: Као и увек, Величанство.

КРАЉ (*Седа*): Вама су познате амбиције председника владе.

УПРАВНИК (*Поверљиво*): Јесу, Величанство. Он лукаво полаже много на јавно мњење и на своју популарност.

КРАЉ: Баш зато и питам. Ви познајете уредника листа који долази к мени?

УПРАВНИК: Знам да је у вашој милости, Величанство.
КРАЉ: Спасио сам га некада тамнице. Позваћете га к себи, да у свом листу, колико сутра, донесе чланак о Председнику владе, којим ће пољуљати његов положај. Нека га прикаже као противника народних слобода, тако нешто...
УПРАВНИК (*Изненађен*): Величанство, али тај ће Вам човек још бити потребан!
КРАЉ: Баш зато. Хоћу да буде мекши од памука, јер већ уображава да може и круну да укроти! Са толико врлина човек може постати опасан.
УПРАВНИК (*Снисходљиво*): Величанство!...
(*Уђе Коморник. Управник се поклони и изађе.*)

ЧЕТВРТА СЦЕНА

(*Краљ оштро загледа Коморника у очи.*)
КОМОРНИК (*Спусти на сто омот хартије*): Извештај из одељења за штампу.
КРАЉ: Хвала, господине мајоре!
КОМОРНИК: Покорно јављам да лични лекар Вашег Величанства ипак чека у ађутантској соби.
КРАЉ: Тај силом хоће да ми постави нову дијагнозу. Али, пре него што то успе, јавите првом ађутанту, да ће престолонаследник стићи у престоницу засебним возом сутра у један сат после подне. Нека одмах нареди све шта треба. Двадесет и један топовски пуцањ с градских бедема. Почасна чета с пуковником, заставом и музиком. На десном крилу команданти с ешарпама...
КОМОРНИК: Разумем, Величанство (*Поклони се и оде*)
КРАЉ (*Гледајући за њим, сам*): Не може да издржи мој поглед... Штета за тог човека!

ПЕТА СЦЕНА

(*Лекар уђе с осмехом на лицу.*)
КРАЉ: Драги докторе, на вашу жалост, здрав сам као курјак!
ЛЕКАР (*Загледа пепељару*): Али, ако Ваше Величанство продужи тако много да пуши, онда...
КРАЉ: Заиста, нисам вас одмах понудио цигаретом...
ЛЕКАР: Старст не сме бити јача од Вас, Величанство.
КРАЉ: Код мене је обратно, драги докторе!
ЛЕКАР: Онда је луксуз имати личног лекара.
КРАЉ: Ви сте репрезентација! Сваки краљ држи личног лекара, ма му и не био потребан!
ЛЕКАР: Теши ме што се шалите, Величанство.
КРАЉ: Ипак вам обећавам да ћу се поправити.
ЛЕКАР (*Професионално*): Ако срце Вашег Величанства, које иначе куца у минуту само шездесет пута, услед хроничног тровања од дувана наједанпут престане куцати, онда мене неће опрати ни обе реке које се састају под нашом престоницом!
КРАЉ: Владарев лични лекар увек види најцрње. То је оно: Не дао бог оно што родитељ мисли рођеном детету!
ЛЕКАР: И Ви сте родитељ, Величанство.
КРАЉ: Али сам изузетак, као што видите.
ЛЕКАР: Зато сам можда и ја данас изузетно ту.
КРАЉ: Погађате, докторе.
ЛЕКАР: У свако доба дана и ноћи – бдим над здрављем Вашег Величанства.
КРАЉ (*Махне руком*): Али, ви знате да ја преко вас – лечим друге.
ЛЕКАР: Кад је мој савет пожељан...
КРАЉ: Е, овом приликом лечићемо – опозицију!
ЛЕКАР (*Изненађно додаје*): Ту је Величанство – специјалиста.
КРАЉ: Ето, видите! Шеф опозиције заслужује наш конзилијум, драги докторе. (Присно.) Поуздано сам обавештен да се он крадом ослања на једно страно посланство, али имам још разлога да то држим у тајности. Међутим, један мој изврстан официр, који ми је потребан, вереник је његове кћери.
ЛЕКАР (*Као да се брани*): Ту је моја дијагноза излишна.
КРАЉ: Напротив. Ви ћете томе официру, који је мој ађутант и ваш познаник, у четири ока саветовати да се веридбе одрекне по лекарском савету, јер је девојка болесна...
ЛЕКАР (*Живо*): Али, Величанство!
КРАЉ: Политички разлози су јачи од ваше болећивости, докторе! (*Устане, пуши, хода*)
ЛЕКАР (Скоро снужден): На служби, Величанство...
КРАЉ (*Мало иронично*): Хтели сте по сваку цену да вас данас примим. Сад немате куд, докторе!
ЛЕКАР (*У неприлици, прелази на другу ствар*): Шефу кухиње Вашег Величанства саветовао сам што блажу дворску храну, али изгледа да се не придржавају мојих

савета...

КРАЉ: Мислите ли, докторе, да тиме ублажите и моје идеје? Онда се варате.

ЛЕКАР: Ако су оне и сувише генијалне, можда.

КРАЉ: Нисам краљ генијалне, већ просте земље, те се не плашите.

ЛЕКАР (*Са етикецијом*): Има ли, Величанство, још какав налог?

КРАЉ: Молим вас да још по подне изађете у сусрет и дочекате мога сина, па му се придружите пратњи. Здравље престолонаследника пече је сада од мог...

ЛЕКАР: Свесрдно, Величанство.

КРАЉ: Сада вам захваљујем на посети, драги докторе (*Стеже му руку*) Поздравите своје...

(*Лекар се поклони и оде.*)

ШЕСТА СЦЕНА

(*Уђе Шеф дворске канцеларије.*)

ШЕФ (*Поклони се дубоко, носећи портфељ*): Величанство, коректура прокламације о разводу брака и о повратку његовог Височанства престолонаследника у земљу.

КРАЉ: Нека се прокламација изјутра изложи свуда на јавним местима широм земље.

ШЕФ: Службене новине донеће текст у оквиру народне тробојке.

КРАЉ: Разуме се... Шта ми даље доносите?

ШЕФ: Јеловник.

КРАЉ (*Остави мени по страни*): Шта важније?

ШЕФ: Распоред места у Зеленом салону за опроштајну вечеру Вашег Величанства с његовим превасходством послаником Русије.

КРАЉ (*Загледа распоред*): Врло добро. Не заборавите цвеће на столу.

ШЕФ: Какво одење одређује Величанство на свом мундиру за вечерас?

КРАЉ: Само руску звезду о врату.

ШЕФ: У реду, Величанство.

Краљ (*Пређе на другу мисао*): Једва чекам да загрлим свога сина! Колико дворских кола шаљете за његов дочек?

ШЕФ: Три викторије и кола за ствари.

КРАЉ: Довољно... Шта још имате? Хитно?

ШЕФ: Одговори на разне нотификације страних дворова (*Пружа их*)

КРАЉ: Не брините, ставићу свој потпис (*Спусти их на сто*) А каквих још новости имате?

ШЕФ (*Мало саркастично*): Извесне владике још се тешко мире с разводом брака Вашег Величанства.

КРАЉ (*Иронично*): Нека се бар они сећају бивше краљице!

ШЕФ: ... Која ће, кажу, после свега прећи у другу веру.

КРАЉ: Светица може бити...

ШЕФ: Тако је, Величанство.

КРАЉ: Није све што је свезано на земљи, везано и на небу.

ШЕФ (*Вадећи из портфеља*): Што се тиче политичких новости, Величанство, имамо јутрос шифру из Беча од нашег повереника (*Показује депешу*)

КРАЉ: Јесте ли је дешифровали?

ШЕФ: Јесам, Величанство.

КРАЉ: Сигурно каква претендентска намера...

ШЕФ: Величанство погађа.

КРАЉ: Шта сте докучили још у вези с тим?

ШЕФ: У престоници као да је нешто појачана тајна акција, чији конци воде у страно посланство.

КРАЉ: Ви такође погађате.

ШЕФ: То се опет, Величанство, мора пресећи у корену!

КРАЉ: Све је већ учињено. Али баш у вези с тим, подсећам вас да ви међу вашим секретарима имате и једног сина шефа опозиције?

ШЕФ: Додуше, он је један од најревноснијих.

КРАЉ: То верујем. Али, нажалост, његов отац познати је пријатељ страног посланства које малочас поменусте.

ШЕФ (*Оклевајући*): Али, син, ваљда, не.

КРАЉ: Без обзира. Он не може бити чиновник тамо где сте ви шеф.

ШЕФ: Одлично је оцењиван до сада.

КРАЉ: Жалим. У интересу опште потребе, спремићете указ, којим се тај младић удаљава из службе. Нека то његов отац осети!

ШЕФ: Разумем, Величанство.

КРАЉ: То је све. (*После кратке паузе*) На реду су аудијенције (*Погледа на сат*)

ШЕФ: Ако се не варам, Величанство, у ађутантској соби чека једна госпођа у црнини.

КРАЉ: Нека је допрате до улаза у кабинет, а коморника удаљите.
ШЕФ: На служби, Величанство (*Поклони се и изађе*)

СЕДМА СЦЕНА

(*Чим Шеф изађе, Краљ припреми ороз на револверу, устаје и исправи се достојанствено, и као да му се ноздрве рашире.*)
КРАЉ (*За себе*): У овој земљи мало је владара умрло у својој постељи. Али данас ћемо покушати велику сцену. (*Покрије хартијама револвер на столу*)

ОСМА СЦЕНА

(*Двокрилна врата се отворе. Једна госпођа у црнини уђе и стане, а врата за њом затвори Ађутант, који се опрезно, али супротно пропису, сакрије иза драперије, уместо да изађе.*)
КРАЉ (Подигне глас, стојећи): Ја, госпођо, потпуно разумем ваш бол у овом тренутку. Али учинићу све да ваш бол ублажим. Пријђите ближе и дајте ми вашу молбу.
(*Госпођа у црнини приближи се, у гесту поклона, до самог Краља, и одједном у њеној руци заблиста нож, а она пригушено цикне.*)
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Кроз зубе, грозничаво*): Чудовиште! Умри!
КРАЉ (*Хитро, једном својом руком ухвати њену руку чврсто, а другом јој отме нож и баци га на сто*): Једва једном, једна права жена!
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Сруши се на столицу, гризући своју доњу усну разрогачених очију, смртно бледа, а глава јој клоне.*)
КРАЉ: Умирите се, госпођо!
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Грцајући*): Пропали смо!
КРАЉ: Ви – не! Онај други – можда, јер је погазио заклетву.
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Пројеца гласно*): То није истина!
КРАЉ: Истина је у мојим рукама! (*Показује документ*) Препредени дипломата искористио је само ваше очајање, госпођо! А мој жалосни коморник удаљен је одавде чим сте ви ступили пред – тиранина!
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Промуца*): ... Кога нисам убила!
КРАЉ: Били сте готови да жртвујете свој живот – на основу заблуде! А пред вама, у ствари, стоји мученик! Картао сам се с тим истим дипломатом, да бих сазнао тајне намере. Маркирао сам чак и новце, па сам тако ухватио да шеф опозиције, с тим истим новцем исплаћује брошуре које се против мене јавно и тајно издају! Ето ваше заблуде!
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Јецајући*): Стрељали сте ми мужа!
КРАЉ: Нажалост, не као завереника, већ као злочинца.
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*У грчу*): Лаж је, краљу!
КРАЉ: Одликовао сам га као официра, а куршум у чело добио је због уцене и силовања.
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Јецајући*): То је лаж!
КРАЉ (*Приђе јој и ухвати је за руку*): Ако хоћете доказе, госпођо, морате бити сасвим мирни. За коју секунду ви ћете се стидети својих ружних речи.
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Цвокоће зубима, притисне прстима своје слепоочнице*): Бићу мирна...
КРАЉ (*Извади из фиоке свежањ аката, нађе неколико писама и пружи јој их*): Ово су својеручна писма вашег покојног мужа.
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Узме их хитро, читајући их бива све више запрепашћена*): Дакле, истина је?! Подлац! И то на дан наше свадбе! О, боже! (*Укочи се, затим се скоро онесвести. Краљ узме писма из њених руку и брзо јој својом шаком расхлади чело. Она се прибере.*)
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ: Опрости, краљу! (*Дубоко разочарана*) Хтела сам да те убијем због човека чију сам и лешину љубила својим уснама. Мислила сам да спасем отаџбину. А ти си стрељао – издајника! (*Потресено*) Боље да си ти мене убио него што си ми дао да читам ова писма. Уништио си ми најлепши сан мога живота! (*Прибраније*) Али, опрости, краљу! (*Падне на колена пред краљем*)
КРАЉ (*Подигне је и наслони своју главу на њено раме*): Исплачи се сада! Али, ти ниси најнесрећније створење на свету. Ја знам то боље.
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Још јецајући*): Не, краљу! Нема веће несреће од моје!
КРАЉ: Молим вас, госпођо, седите. (*Она седне, покрије за тренутак рукама лице, затим погледа у краља уплаканим очима.*)
ГОСПОЂА У ЦРНИНИ: Хвала Вам, краљу!
КРАЉ (*Седа*): Хоћу да Вам испричам једну несрећну бајку. То ће ублажити ваш бол. (*Другим тоном*) Био тако

један принц без слатког детињства. Кад је изненада ступио на престо, окружи га гомила ласкаваца, и мржња осталог света. Јадног младића, који дотле није ништа ни богу ни људима згрешио, чекали су одмах разни атентати и кнежевска женидба. Нашли су му најзад младу, здраву и лепу жену... Чујете ли, госпођо?

(*Госпођа у црнини диже главу, а усне јој задрхте без речи.*)

КРАЉ (*Настави*): Тај кнез био сам ја. Шта је било после? Ви знате да је породица светиња у народу. Е, ко је мени уништио то што је најсветије у дому? Ви ћете сигурно рећи да сам то био ја. Али... (*Уздахне*) У тренуцима кад сам мислио да ћу умрети од среће, лежала је у постељи поред мене дивна – санта леда! И, драга госпођо, њена соба за спавање поста убрзо, за мужа, затворена. Човек који вам сада то говори био је поштен муж. Али, грозна истина одвела га је на другу страну.

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Прошапуће*): Јадни кнеже!

КРАЉ: Једна жена која је у саму себе заљубљена, не може никога волети, па чак ни своје рођено дете. (*Узбуђеније*) Одрекао сам се своје личне среће, а од тога нема горе несреће за мужа. (*Тронуто*) Ви сте жена и можете о томе најбоље судити...

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ: Ја сам од бола била готово полудела, и нисам слутила да на свету може бити веће несреће од моје. Ипак сам имала бар срећних часова у животу. Али сада видим, краљу, да си ти живео без љубави и дисао без ваздуха. Тим пре опрости...

КРАЉ (*Болно озлојеђен*): Али, ја сам у очима света постао једини кривац и онај који прља углед круне! А она је за цео свет била племенита мученица на престолу! Ето, видите...

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ: Нико толико не може бити суров као жена кад она то хоће.

КРАЉ: Мој домаћи пакао постао је опасан за државу. А кад сам затражио развод брака, цео је свет био на њеној страни и жалио у њој племениту мајку и узвишену краљицу! Сви су ме напустили због тога... Најзад јутрос добих потврду да је мој брак разведен. (*Другим тоном*) А баш пре тога, пре него што сте се ви јавили за пријем, размишљао сам да ли је боље да се одрекнем престола или да се убијем...

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ: О, краљу мој!

КРАЉ: Небо се ипак смиловало на мене. Онај ко је желео да ме упропасти, користио се узалуд очајањем једне жене, и учинио ми услугу. Кад сте подигли нож на мене...

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ: Опрости, опрости, краљу!

КРАЉ: Напротив, госпођо, благодарим Богу што је вас изабрао да ме спасете овог пакленог живота.

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Покајнички*): Ја сам грешница...

КРАЉ: Ако сам вам руку задржао и нож отео, то нисам учинио зато што не бих желео да умрем, него зато што нисам хтео да у оправданост мог убиства верује једна жена, за коју ми се на први поглед учинило да бих с њом могао бити срећан...

ГОСПОЂА У ЦРНИНИ (*Тронуто*): То не заслужујем, краљу!

КРАЉ (*Чудно понет*): Колико жудно може да љуби жена, која може да мрзи до убиства! Сад сам готов да погинем од ваше руке! (*Устаје*) Ево доказа за то, госпођо! (*Краљ раскопча груди до оклопа. Госпођа у црнини скочи и укочено погледа.*)

КРАЉ (*Отвара оклоп*): Овај оклоп био је сва моја храброст до сада! Пред вама је сада моје тело! Узмите, госпођо, свој нож са стола, и удрите ме свом снагом! Нећу се бранити. Кад издахнем, изађите мирно да Вас нико не примети. Сада удрите! (*Госпођа у црнини зајеца, прискочи му, љубећи му руке. Краљ је загрли чврсто, припије грчевито своје усне на њене, тако да је престало њихово дисање. Она се затим једва отргне, покрије лице рукама, и посрћући до врата – оде.*)

ДЕВЕТА СЦЕНА

(*Краљ одгледа за њом задихан, превлачећи руком преко чела и склопи очи за тренутак. Иза драперије појави се Ађутант.)*

АЂУТАНТ: Величанство!

КРАЉ (*Тргне се, запрепашћен*): Ви сте ту?!

АЂУТАНТ (*Приђе, и пружи свој револвер*): Величанство, огрешио сам се смртно о прописе. (*Спусти револвер на сто.*) Признајем своју смрт!

КРАЉ: Ви сте све чули?! Срамно!

АЂУТАНТ: Зато и пружам револвер, да ме Величанство казни својом руком!

КРАЉ: Ви знате шта то значи?!

АЂУТАНТ: Погазио сам заклетву према своме краљу.

Краљ (*Љутито*): Зашто сте то учинили?!

АЂУТАНТ: Забринут, Величанство, у тренутку једне такве посете, нисам одолео сумњи да је живот мога краља у питању. Браву на вратима нисам могао једним покретом да закључам, када сам госпођу допратио, и у том моменту остао сам иза завесе, унутра.
КРАЉ: Изиграли сте поверење у дужности.
АЂУТАНТ: Зато сам спреман и да умрем, Величанство. (*Краљ узме његов револвер, начини неколико грчевитих покрета, и врати му оружје*)
КРАЉ: Изузетно вам праштам с тим, да никада више не дођете у искушење! Обећавате ли то?
АЂУТАНТ (*Одахне*): Хвала на милости, Величанство.
КРАЉ (Значајно): Ако бисте икада дошли у искушење, извршићете сами оно што сам ја овог тренутка требао да учиним.
АЂУТАНТ: Заклињем се, Величанство!
КРАЉ: Праштам вам, јер сте хтели себе да жртвујете верности према мени. За разлику од коморника... (*Грубо*) Он је лакомислен.
АЂУТАНТ (Више за себе): То ме изненађује.
КРАЉ: Друкчије сам мислио о њему када сам га обасипао одликовањима и узео у своју личну службу! (*Устане и запали цигарету нервозно*)
АЂУТАНТ: Усуђујем се да изустим да се у мени, Величанство, никада неће преварити.
КРАЉ (*Озбиљно*): Али чујем да сте верени.
АЂУТАНТ (*Поклони се*): Добио сам као официр и дефинитивно одобрење.
КРАЉ (*Хладно*): Ви знате, као мој ађутант, чија је кћи ваша вереница?
АЂУТАНТ: Али, ја волим ту девојку свом својом душом!
КРАЉ: Такав добар официр не може постати дадиља!
АЂУТАНТ (*Потресно*): Милост, Величанство!
КРАЉ (*Љутито*): Нема од тога ништа!
АЂУТАНТ: Величанство, ја сам задао своју реч!
КРАЉ: Не дам да учините глупост. Мога личног лекара питајте за здравље девојке, и она ће вам онда сама вратити реч. Зато ћете добити унапређење.
АЂУТАНТ (*Тронуто*): Хвала, Величанство, ако ћу унапређење платити животом своје љубави.
КРАЉ (*Оштро*): Шта?! Зар после свега?... Боље идите! (*Ађутант се окрене*)
КРАЉ: Ваша љубав припада отаџбини и застави којој сте се заклели на верност до гроба! Ни речи више! (*Ађутант остане окренут, у ставу мирно*)
КРАЉ (*Мирно погледа у сат*): Пустите одмах министра просвете нека уђе.
АЂУТАНТ (*Окренут и даље према вратима*): На служби, Ваше Величанство. (*Изађе*)

ДЕСЕТА СЦЕНА

(*Уђе Министар просвете, у жакету, гладећи браду, с осмехом.*)
КРАЉ (*Живо*): Драги мој, ти си једини у стању да ме спасеш од умора! (*Рукују се*)
МИНИСТАР: Ето шта значе заједничке успомене, Сире.
КРАЉ: И службене и приватне.
МИНИСТАР: Ни једне ни друге нису увек пријатне. C'est la vie! (*Седају*)
КРАЉ (*Сећа се*): Наша заједничка путовања по иностранству била су пријатна. Ех, Ница. Или лов код грофа Зичиа!
МИНИСТАР: А наше заједничке бриге у земљи како непријатне! Наравно, осим твог развода брака, Сире!
КРАЉ (*Смешка се*): У прави час то признајеш.
МИНИСТАР (*Љубопитљиво*): Али не разумем оно што сам малопре рођеним очима видео. На излазу, у дворским колима – једна госпођа у црнини!
КРАЉ: Пошто је одустала од атентата.
МИНИСТАР (*Машући главом*): Сумњива ствар за будуће лажне хроничаре! Од санте леда до хистерије – опасан је то скок за тебе, Сире.
КРАЉ: Увек си се плашио мојих идеја, као ја твоје савести!
МИНИСТАР: Плашио сам се идеја које су биле генијалне.
КРАЉ (*Иронично*): Генијалност на Балкану! Ти бар добро знаш шта је у овој земљи престо!
МИНИСТАР: Ветрометина!
КРАЉ: Моја династија је умела да је стиша.
МИНИСТАР: Ти си, Сире, пресекао Гордијев чвор! И онај први који га је пресекао у историји света, био је такође са Балкана.
КРАЉ: Претерујеш најмање за двадесет векова!
МИНИСТАР: Све си успео нередовним путем. Али, то је доказ талента!

КРАЉ: Хвала! Бар у четири зида – једна похвала. Мора бити да се спремаш да ми одмах нешто замериш!
МИНИСТАР: Погађаш, Сире, увек моју намеру. А то чини само пријатељ.
КРАЉ: Е, драги мој, кажу да су нама двојици људске сузе – кишница!
МИНИСТАР: Али, женске сузе, Сире, за тебе то нису!
КРАЉ: Прекорева ме пријатељ који ми је помогао да се ослободим једне фригидне жене!
МИНИСТАР (*Одмахне руком*): Овог тренутка на дневном је реду друга ствар.
КРАЉ: Погађам циљ твоје посете. Тиче се данашње опроштајне вечере у част руског посланика. Хтео би да знаш смисао моје здравице.
МИНИСТАР: Наравно. После свега што се последњих дана дешава у том посланству – јасно је какав смисао може да има краљевска реч.
КРАЉ (*Политички проницљиво*): Е, видиш, сада ја тебе корим! Напротив, мора се бити препреден у изјави , особито ако она долази с престола. Клин се клином избија!
МИНИСТАР (*Изненађен*): То је блазираност...
КРАЉ: С њом већ дуго спасавам државу!
МИНИСТАР: Духовит си, Сире, као револуционар!
КРАЉ: Да нисам на престолу, ко зна да не бих то био!
МИНИСТАР: Ниси за лажну моду!
КРАЉ: А ти си за право племство!
МИНИСТАР: Добро је што кријем од јавности твоја интимна мишљења, Сире!
КРАЉ: Нас двојица смо увек отворено један другом говорили – и у добру и у злу. (*Шета*) Ти добро знаш да ја – постајући зрелији – све сам био свеснији свога положаја као владара у једној патријархалној земљи. (*Јаче*) Мене на престолу више држи мој пркос према великим силама чији се утицаји укрштају већито преко нас. (*Наглашава*) Сопствени народ ме не разуме...
МИНИСТАР: Али разумеће нас бар у следећем колену.
КРАЉ: Можда. Од садашњости то не очекујем.
МИНИСТАР: Утолико боље.
КРАЉ (*Подигнутим гласом*): Подигао сам једну вазалну земљу на степен краљевине. После пет стотина година ропства – њен сам први краљ! Па шта? Несрећна балканска руља!
МИНИСТАР: Мимо тога – створиће се ред...
КРАЉ (*Приметно се узрујава*): Прекинуо сам једно државно детињство! (*Ходајући*) Зар нисам земљу проширио према југу, да би се једном Вардарска долина могла пред Међународним форумом поставити као наше национално питање?! Па какав изгледам у сопственој земљи?! Чак сам и крадљивац! Гадно! Подло! А зар ми Андраши није обећао своју потпору у погледу проширења наших граница, једино под условом да Бонтуова концесија о железницама пређе у посед једном његовом пријатељу? Зар тај успех значи крађу?! Зар проширене границе каљају моју част?!... Баш тај мој епохални потез осуђују сви партијски рогови у земљи, и то зато што сам то постигао другим путем, а не њиховом празном романтиком! (*Стане, раздражено*) Па чиме ми се одужује та уска земља, тај шумски ћорсокак, тај збег, а не отаџбина наше прошлости? Чиме? Можда ће ме једном прогласити чак и за издајицу! Ето, то је доживела моја династија! (*Прође столу*) Па шта најзад бива? (*Песницом о сто*) Убијају нас, тобож, као тиране!
МИНИСТАР: Смири се, драги мој... Народ је каткад покварен само зато што је бистар.
КРАЉ (*Стишава се, седа*): Знам да се није могло одмах из опанака право у свилену ципелу, у једној заосталој земљи, као што си ми и сам говорио. (*Опет јаче*) Али, зар ја лично нисам могао да живим безбрижно као принц негде у културној Европи, независно од све те примитивности, где се све још кува као у земљаном лонцу?! (*С извесном резигнацијом*) Али мој стриц, затим ти – ви сте ме унели у тај лонац и ставили одозго поклопац, па сад чучите на њему, а ја се унутра кувам. А ви то зовете – престолом!... Али – нећу дуго, нећу!
МИНИСТАР: Сире, твоји напади се понављају с времена на време, равномерно, те ме не буне...
КРАЉ (*Замишљен, тренутно у фотељи*): Најзад сам скрхао и своју личну срећу у животу. Једино ме још мој јединац теши. (*Другим тоном*) Да ми је да њега бар видим срећног на престолу, па да склопим мирно очи, ма и у туђини... Али ко зна шта њега чека у сопственој земљи...
МИНИСТАР: Не слути на добро што тако машташ уочи престолонаследниковог повратка у земљу. То већ прелази у привиђења!

КРАЉ (*Тргне се прибрано*): Али, шта ти ја то говорим! Имаш право. Пређимо на ствар због које си дошао.
МИНИСТАР: Реч је о вечерашњој здравици руском посланику. Познат си као беседник.
КРАЉ (*Мења тон и расположење*): Рећи ћу отприлике овако: „У часу кад је ваше превасходство позвано од свога узвишеног суверена на другу високу мисију, те остављате нашу земљу, којој сте тако велике услуге учинили, сматрам за пријатну дужност, да дам израза наше дубоке захвалности и признање за начин пун такта којим сте то чинили...“
МИНИСТАР (*Изненађен*): Зашећерена дрскост!
КРАЉ (*Смеши се суверено*): Увек си ми говорио да сам таленат!
МИНИСТАР (*Нервозно*): Даље?
КРАЉ (*Наставља да импровизује*): „... Наша захвалност није обична фраза учтивости, него историјско осећање целог народа. Односи између наших братских народа потичу још од пре много векова. При тешком зидању наше нове државне зграде, имали смо увек потпору вашег узвишеног господара, особито при оснивању наше народне династије...“
МИНИСТАР: И то ћеш му, Сире, у лице рећи?!
КРАЉ (*Поуздано*): У брк!
МИНИСТАР: Tu l'as voulu, Georges Dandin!
КРАЉ (*Наставља опет*): „... Данас Ваше Превасходство показује толико поштовања према суверенитету наше младе државе, да то служи за узор добрим дипломатама...“
МИНИСТАР: Е, то је заиста цинизам!
КРАЉ (*Завршава импровизацију*): „... Зато подижем ову чашу, уз нашу дубоку захвалност, и кличем: Ура!“
МИНИСТАР (*Изненађен и даље*): Наравно, после тога – химна!
КРАЉ (*Сам задовољан својом импровизацијом говора*): Шта велиш? А?
МИНИСТАР: То није здравица, већ отров!
КРАЉ (*Саркастично*): Али као – мед!
МИНИСТАР (*Саветодавно*): Надам се, Сире, да ћеш се ипак извући из замке, у коју сам себе бриљантно стављаш.
КРАЉ (*Прође му и спусти своју руку на његово раме*): Драги мој, бићеш задовољнији ако ти поверим и крај свега тога.
МИНИСТАР (*Радознало*): Надам се...
КРАЉ (*Приђе столу и узме нож*): Видиш ли овај – нож?!
МИНИСТАР: Шта ти, Сире, пада на ум?!
КРАЉ: Мислиш да је из моје збирке оружја? Не, није!... Пре него што си дошао овамо, требало је да будем убијен овим ножем.
МИНИСТАР: Опет једно твоје уображење!
КРАЉ: Вараш се. Госпођа у црнини, коју си срео при излазу, имала је тајни налог да ме убије за време аудијенције.
МИНИСТАР: Онда захвали богу што си остао жив. Али, како?
КРАЉ: Шта се догодило овде, у ова четири зида, тога тренутка, споредно је за тебе.
МИНИСТАР (*Живо*): Завера? Опет?!
КРАЉ: На време сам ушао свему у траг. А знаш ли од кога је нож добила?
МИНИСТАР: Од кога?
КРАЉ (*Исправи се суверено*): Од онога коме ћу вечерас одржати здравицу!
МИНИСТАР: Невероватно! Треба бити опрезан.
КРАЉ: Напротив, и ја ћу њему вечерас припремити једно изненађење, истина без саучесника.
Министар (*Збуњен*): Пресео ми је наш данашњи састанак! (*Устане*)
КРАЉ: Вечерас ће он од мене добити овај исти нож – на поклон!
МИНИСТАР: Бојим се тог поклона
КРАЉ: Само ће он за њега знати.
МИНИСТАР: Необичан растанак! (*Слеже раменима*)
КРАЉ (*Зазвони*): Ето, хтео си да ти се исповедим...
(*Уђе Ађутант*)

ЈЕДАНАЕСТА СЦЕНА

КРАЉ (*Ађутанту*): Ово ћете предати дежурном ордонансу. (*Даје му нож*) Наредите му да набави скупоцену кожну шатулу и да овај поклон стави у њу.
АЂУТАНТ: Разумем, Величанство!
КРАЉ (*Налаже му даље*): Вечерас, пре него што отпочне опроштајни серкл у част госта, ставиће се кутија на сто, између цвећа и мене.
АЂУТАНТ: Разумем. (*Поклони се*)

КРАЉ (*Министру*): Скупоцен поклон! (*Министар ћути*)
АЂУТАНТ: Ручак је сервиран, Величанство. (*Министру*) Кола су спремна, господине министре. (*Поклони се и оде*)
КРАЉ (*Министру, задовољно*): Драги мој, пођимо, али не левом ногом!

КРАЈ I ЧИНА [1]

II ЧИН

Дан славе у дому Вође опозиције. Чују се тмуло задњи топовски пуцњи с градских бедема у знак престолонаследниковог повратка у земљу. Далеки звуци музике ишчезавају кад се завеса дигне... У старински, укусно намештеном салону – домаћин, његова супруга и стара мати у наслоњачи. Осећа се мирис тамјана из трпезарије. Слуга, у рукавицама, скупља кафене шољице на сребрни послужавник. У том тренутку нагло уђе Син с ванредним издањем новина у руци.

ПРВА СЦЕНА

СИН (*Задихан, пружа оцу новине*): Насиље! Ништа му није свето! (*Иронично*) Прокламација „драгом" народу!
ВОЂА: Бог нека нас сачува од даље несреће!
СУПРУГА: Само да смо здрави!
СИН (*Љутито*): Отерати поштену жену као какву наложницу!
СУПРУГА: Унесрећити свога сина!
ВОЂА: С мојим сином већ је то учинио.
СИН (*Живо*): Не, оче! Нећу се лако савити! Тек иде наше време! Тако си ме ти учио...
ВОЂА: Сукоби с краљем погађају мој дом. Учинио сам својима нажао...
СУПРУГА: Али теби је савест чиста, а богами и руке.
СИН: Тај је у стању да и јаје потури птици у гнездо!
СУПРУГА: Буди обазрив, сине.
ВОЂА: Горка се искуства стичу око престола.
СИН (*С убеђењем*): Али, познато је да се добро рађа само у слободи!
(*Слуга изађе.*)
СУПРУГА: Данашња слава нека нам помогне!
СИН: Краљ ће бити бесан кад сазна да нам је јутрос руски посланик честитао славу...
СУПРУГА (*Приђе баби*): Нано, шта је вама? Не осећате се добро? (Намешта је да јој буде удобније.)
СТАРА МАТИ (*Тешко*): Краља поштујте...
ВОЂА (*На те речи остави новине*): Коме сам узалуд служио...
СИН: Народу се првенствено служи!
СУПРУГА: Биће дана опет за то. Оставите то на данашњи дан.
ВОЂА: Престолонаследник се, ето, враћа у земљу на дан наше славе. Можда ће, једнога дана, бити више среће с њим...
СИН: Какав отац, такав син!
СУПРУГА: Дај боже да не буде тако!
(*Стара мати закашље, сви се окрену према њој. Споља једва допире звук музичког марша, и одмах нестаје.*)
СИН (*Отвори прозор да погледа*): Ено ми друга, који се синоћ у парку разрачунао с једним! Пуцао је на њега...
ВОЂА: То није законито.
СИН: Тако је бранио погажени закон!
СУПРУГА: С ким си онаки си, сине.
ВОЂА: Савесни грађани штите законе.
СИН: А наши их државници руше. Ти си изузетак, оче!
ВОЂА: Само тумачим народну вољу.
СИН: Она је јача од свега.
СУПРУГА: Само када смо срећни у кући!
ВОЂА (*Устане, приђе јој и пољуби је благо*): Ти си узор те среће! Хвала ти, душо, на данашњи дан. Нажалост, ја сам свима вама сметао...
СУПРУГА: Нема на свету човека који би тако часно појмио своје дужности – као ти!
ВОЂА: Па баш зато...
СИН: Ипак народ више верује теби.
ВОЂА: Али моје сукобе с краљем није могуће објаснити народу. Такво је стање.
СИН: Краљ сам руши свој углед.
СУПРУГА: Јадна краљица!
ВОЂА: Кад је услед последњег ратног пораза хтео да напусти престо, ја сам га одговорио од тога.
СИН: То први пут признајеш! Па чиме ти то враћа, оче? Мржњом!
СТАРА МАТИ (*Сриче у наслоњачи*): Зар Бог и краљ греше? (*Сви тренутно заћуте*)

[1] На дну странице стоји датум 18. мај 1941.

СИН (Благо): Да ли ти је жао, нано, што нам краљ данас неће доћи на славу? А?
СТАРА МАТИ: Није ми више жао (*Скоро заспи*)
(*Слуга отвори врата. Уђе Пријатељ куће.*)

ДРУГА СЦЕНА

ПРИЈАТЕЉ (*Ведро*): Срећна слава!
ВОЂА: О, хвала, пријатељу! Изволи!
(*Пријатељ се рукује прво с домаћицом.*)
СУПРУГА (*У шали*): Тако не примамо. Дошли сте сами!
ПРИЈАТЕЉ (*Рукује се редом*): Ово сам најпре дошао за свој лични рачун.
ВОЂА: Имаш много разлога.
СУПРУГА: Сигурно имате с мојим мужем да разговарате о политици.
ПРИЈАТЕЉ: Као и увек.
СИН: Особито данас!
СУПРУГА: Онда ја идем да гледам своја посла, а ви сами своја. (*Сви одлазе у побочну собу, водећи стару мајку испод руке. Вођа и Пријатељ остају сами и седају.*)

ТРЕЋА СЦЕНА

ПРИЈАТЕЉ: Шта велиш на ово? Како је краљ извршио свој развод брака? Насиље!
ВОЂА: То је друга полазна тачка за несрећу круне.
ПРИЈАТЕЉ: Ко зна! (*Присније*) Према најновијем сазнању, изгледа да краљ тражи средство да му народ ово насиље опрости.
ВОЂА: Уздурма!
ПРИЈАТЕЉ: Ти знаш и сам какве је све изговоре до сада он проналазио само да не одржи реч. (*Поверљиво*) Али синоћ сам имао један разговор с нашим поузданим људима, који су докучили нешто ново у вези с повратком престолонаследника у земљу. Зато сам овамо дошао тако рано к теби.
ВОЂА: После јутрошње прокламације, краљ не може више натраг... Али, које је то средство којим он хоће да се покрије?
ПРИЈАТЕЉ (*Наглашава*): Нови поредак.
ВОЂА: Невероватно. Али какав?
ПРИЈАТЕЉ: Према нашем програму.
ВОЂА: То би било безусловно нужно, али с њим тешко.
ПРИЈАТЕЉ: Кажу, он сада мисли само на свог сина, и хоће да круна опет срасте с народом.
ВОЂА: После свега што чини, тешко је да му се верује у народу. Он је срастао с изигравањем људи. То је његова неизлечива страст.
(*Уђе Кћи носећи жито.*)

ЧЕТВРТА СЦЕНА

КЋИ (*Кокетно*): Љубим руке!
ПРИЈАТЕЉ: О, права вереница! Права домаћица.
КЋИ (*Услужно*): Имамо госте које треба лично послужити. Отац је против послуге у рукавицама.
ПРИЈАТЕЉ: Народни човек с модерном децом! (*Смеје се*)
КЋИ (*Послужује га*): Извол'те!
ПРИЈАТЕЉ: Хвала на пажњи (*Узме жито*)
ВОЂА (*За своју кћер*): Она ће бити као њена мати! Узорна!
КЋИ (*Живо*): Али савремена!
ПРИЈАТЕЉ: Наравно, кад је вереник тако високог позива: ађутант у двору!
ВОЂА: Бар смо на прагу једног родитељског весеља, ако ништа друго.
ПРИЈАТЕЉ: Ти си срећан с децом.
КЋИ (*Излази кокетно с послужавником*): Отац претерује кад нас хвали!

ПЕТА СЦЕНА

ВОЂА (*Пријатељу*): Зар ти заборављаш колико ме краљ не трпи?
ПРИЈАТЕЉ: Али те твоји пријатељи цене, а њихов број је велики. Ако земљи заиста треба нови поредак, тебе краљ не може обићи, упркос свом личном нерасположењу.
ВОЂА: Ти и сувише добро познајеш моју скромност. Учинићу своју дужност ако треба.
ПРИЈАТЕЉ: Наши су људи истог мишљења. Ми не смемо изостати из учешћа при једном таквом судбоносном чину по земљу. Тим пре, што ће ту бити и претераних захтева с других страна.
ВОЂА: Краљ служи земљи, а не земља краљу.
ПРИЈАТЕЉ: Хвала ти. Поступићу према твојим упутствима.
ВОЂА: Ако претпоставимо да краљ попусти, грађанске

слободе, за које се боримо, не могу поново зависити само од круне.

ПРИЈАТЕЉ (*Пушећи*): Свакако.

ВОЂА: Откако је између краља и мене престао лични додир, свашта се прича и о његовом приватном животу.

ПРИЈАТЕЉ: Изгледа да се поново заљубио, и да с времена на време једну госпођу тајно уводи чак у бившу краљичину спаваћу собу. То наш свет зграњава, па и да није тако!

ВОЂА: Из посланства – ти знаш ког – поверљиво су ми рекли нешто слично. Али та госпођа на коју се мисли спремала је тобоже атентат на краља, те према томе све је то мало вероватно...

ПРИЈАТЕЉ: А синоћ на дворској вечери, у част тога посланика, краљ је после своје здравице изненада поклонио посланику један скупоцени – нож! Кажу да је посланик нагло побледео, али се не зна зашто.

ВОЂА: Бар је у том погледу краљева политика јасна.

ПРИЈАТЕЉ: Опасан је то пример!

(*Из суседне собе тихо се чује клавир.*)

ВОЂА: Да ми није овог домаћег мира, тешко бих имао снаге за даљу борбу у животу.

ПРИЈАТЕЉ: Црвоточина...

ВОЂА: Болест, за коју су лекари скоро исцрпели средства...

ПРИЈАТЕЉ: Последње средство биће: глас народа!

ВОЂА: То ме једино још теши.

ПРИЈАТЕЉ: После оваквог притиска одозго, тежак је отпор одоздо.

ВОЂА: Ако краљ најзад не увиђа, треба га довести у сасвим други положај.

ПРИЈАТЕЉ: И то у смешан положај. Затећи га, на пример, у наручју какве милоснице, и натерати га на лицу места да се захвали на престолу.

ВОЂА: Рђав би то пример био за сина.

ПРИЈАТЕЉ (*Размишљајући*): А ако краљ игра и даље какву личну игру према нама, претендент није далеко од границе!

ВОЂА: Али, он је такође лукав у својим плановима. (*Одмахне руком. Звуци клавира престају.*)

ШЕСТА СЦЕНА

(*Супруга уђе усплахирено, нешто да изусти.*)

ВОЂА (*Приметивши њен израз лица*): Шта се догодило?

СУПРУГА: Зар ОН, кад је у нашој кући слава, тражи да с тобом насамо говори!?

ВОЂА: Ма ко?

СУПРУГА: Наш будући зет! Никада није био такав! Као да није при себи!

ПРИЈАТЕЉ (*Неугодно му је присуство*): Е, материна претерана љубав убија!

СУПРУГА: ‚Ајд' што није присуствовао сечењу колача, али ми растужио дете у тренутку кад је свирала и мислила на њега! (*Забринуто*) Ту нешто није у реду! Ту су нечији прсти!

ВОЂА: Ти одмах видиш све црно...

СУПРУГА (*Зачуђена*): Али замисли, тек што је ушао, пита своју вереницу, да ли је здрава! ... Сав је некако збуњен...

ВОЂА (*Устаје*): Да видимо шта је...

ПРИЈАТЕЉ (*Хоће да пође*): А мене сада извините. То ће бити боље. По подне, наравно, нећу доћи сам!

СУПРУГА (*Расејано*): Изволите, изволите.

(*Рукују се с њим. Пријатељ оде.*)

СЕДМА СЦЕНА

ВОЂА (*Супрузи*): Молим те, смири се! А он нека уђе...

СУПРУГА (*Полазећи у побочну собу*): Боже! Пази да не пренаглиш с њим...

(*Вођа замишљено шета, а заустави га тек улазак зета, који у униформи ступи и поклони се погружено.*)

ОСМА СЦЕНА

АЂУТАНТ: Велика ме несрећа задесила, господине!

ВОЂА: Шта? Зар да за тебе нисам више отац?! То је онда заиста несрећа!

АЂУТАНТ: Колико ме до сада чинила срећним мисао да ћу моћи оцем звати једног од највећих људи у нашој земљи, и да ће Ваша госпођица кћи...

ВОЂА: Да ли тако зовеш своју вереницу?

АЂУТАНТ (*Потресен*): ...Да ће моја вереница постати мој верни друг у животу... (*Узбуђен застане*)

ВОЂА (*Збуњен*): Ја просто ништа не разумем!

Ађутант (*Хоће да се савлада*): Као ађутанту Његовог Величанства, стављено ми је до знања да није пожељно да

се венчам девојком осетљивог здравља...
ВОЂА: Здравље моје кћери није у питању. Боље реците да је краљева жеља – због мене...
АЂУТАНТ (*Тронуто*): Нажалост, тако је...
ВОЂА (*Клоне у фотељу, подупре главу рукама*): Није му доста шта је мени лично учинио, већ ми и децу унесрећује...
АЂУТАНТ: Кад сам изашао из двора и пошао овамо, чинило ми се да ћу пасти од потреса. Целе ноћи нисам тренуо...
ВОЂА (*Савлађује се*): Ходи, седи синко... Умири се, и реци шта си одлучио.
АЂУТАНТ (*Седа скрхан*): Одлучио сам да поднесем оставку, да напустим војну струку и да се венчам оном коју волим.
ВОЂА (*Кријући очински бол, достојанствено*): Своју једину кћер нисам ти обећао зато што си познати, млади официр, него што си у сваком погледу човек, и што сам се уверио да се вас двоје волите... И ако останеш при својој одлуци, можеш се према томе венчати с мојом ћерком кад год хоћеш.
АЂУТАНТ: То и желим...
ВОЂА: То је честито од тебе. Али, уједно допусти да ти кажем, да је твоја одлука лакомислена.
АЂУТАНТ (*Устаје*): Не, није!...
ВОЂА: Не прекидај ме и саслушај ме мирно... И ја сам тебе саслушао... Ти си досадашње своје успехе у војсци постигао само зато што искрено волиш свој позив.
АЂУТАНТ: Да, служио сам свом душом!
ВОЂА: Ја ти верујем. Исто толико волиш и своју вереницу. Али сада ти мораш да ишчупаш из свога срца или једно или друго. Ти си одлучио да за љубав жене жртвујеш свој позив.
АЂУТАНТ: Остајем при тој одлуци!
ВОЂА: Ти то чиниш у очајању. Али у твоме срцу остаће вечита рана, која ће ти у браку загорчавати срећу.
АЂУТАНТ: Преболећу све!
ВОЂА: Добро. А од чега ћеш живети?
АЂУТАНТ (*Поуздано*): Од рада својих руку!
ВОЂА: То је фраза. Моја кћи добиће мираз који јој припада, па ма и продао кућу. Али...
АЂУТАНТ: Живећемо скромно...
ВОЂА: Ако наиђу деца, болест и све друго непредвиђено, знаш ли, синко, шта то значи?
АЂУТАНТ: Сносићу и највећу нужду за љубав своје жене!
ВОЂА: Верујем што се тиче твоје стране. Нажалост, то не могу да кажем и за своју кћер. Она никад није осетила тежак живот и борбу за опстанак. Она је врло добра срца, али се бојим да ће као жена постати сујетна, као и друге жене, а онда настаје оно најгоре: свађа и дугови кроз цео живот...
АЂУТАНТ: Не, ваша кћи неће тако што никада учинити!
ВОЂА (*Уздахне*): Може бити да ти имаш право, и да се ја варам. Могуће је да ће и она бити идеална жена, као и њена мати. Али, ниједан паметан човек не треба да заснива своју животну срећу тако несигурно.
АЂУТАНТ (*Узбуђено*): Ако бога знате! (*Крши руке*)
ВОЂА (*Другим тоном*): Ја ћу одмах звати своју кћер.
АЂУТАНТ: Оче, ја нисам у стању да мислим! Помозите ми, саветујте ме! (*Прође да му пољуби руку*)
ВОЂА: Мораш се, пре свега, умирити...
АЂУТАНТ: Опростите...
ВОЂА: Сам бог нека вас обоје сачува. Ако је суђено, моја кћи ће се заплакати; скинуће свој прстен с руке, па ће ти га вратити...
АЂУТАНТ (*Очајан*): О, то не, то не!
ВОЂА: Жалим... Идем сад к њој. Послаћу је овамо. Објасните се паметно. Али јој данас немој рећи све узроке... (*Оде у суседну собу*)

ДЕВЕТА СЦЕНА

(*Најпре се чује мала граја у соби, затим уђе Вереница, бледа, узбуђена. Чим се погледају полете у загрљај. Потресно ћуте за тренутак. Ађутант хоће да изусти крупну реч, али не може. Поново је обавије рукама испод паса, клекнувши крај њених ногу.*)
ВЕРЕНИЦА (*Хтела би да се прибере*): О, Боже!
АЂУТАНТ (*У грчу, љуби јој халљину*)
ВЕРЕНИЦА: Страх ме је данас од тебе!
АЂУТАНТ (*Устане, утучен*): Полудео бих да те нисам загрлио! Можда последњи пут! (*Обори главу*)
ВЕРЕНИЦА (*Залеђена*): Страшно, ако је истина!
АЂУТАНТ (*Хоће да прикрије*): Не, ништа ме од тебе не може одвојити!
ВЕРЕНИЦА (*Болно*): То више не верујем... (*Зајеца и клоне*

у фотељу. Ађутант прође да је узалуд теши. Она потресно.) Убијаш ме!
АЂУТАНТ (*Скоро ван себе*): Али прво себе!
ВЕРЕНИЦА (*У очајању*): Кажи ми истину!? Не волиш ме више!?
АЂУТАНТ: Још више те несрећно волим!
ВЕРЕНИЦА (*Устаје*): Са склопљеним рукама те молим, не реци ми више ни једну паклену лаж!
АЂУТАНТ: Никада те нисам лагао!
ВЕРЕНИЦА (*Упиљи му се у очи*): Онда си ти жртва као и ја!?
АЂУТАНТ (*Скрушено*): Жртва свога позива. (*Живо*) Али ја то нећу да будем! Нећу!
ВЕРЕНИЦА: И то си рекао моме оцу?
АЂУТАНТ: Јесам, малопре.
ВЕРЕНИЦА: И он се сложио с тим?
АЂУТАНТ: Не. Забрану моје женидбе схватио је као политичку нужду – против њега.
ВЕРЕНИЦА (*Са самопрегором*): Сад разумем. (*Нервозно скида прстен с руке и пружа му га*) Онда ти враћам прстен, ево! (*Прстен падне. Она бризне у јецај, падне у фотељу.*)
АЂУТАНТ: Не! Смири се, срце! (*У недоумици*) Ево, идем краљу, и још једном ћу га молити на коленима. И он има сина! Али, ако ни онда тај тигар неће да се смилује, скинућу униформу, па ћеш опет бити моја! Занавек!
ВЕРЕНИЦА (*Дрхтећи*): Ја сам скрхана, упропашћена занавек!
АЂУТАНТ: Жртвоваћу свој живот за тебе!
ВЕРЕНИЦА (*С дубоким уздахом*): Касно је...
АЂУТАНТ: Није касно! (*Исправи се*) Ево, скидам сам еполете пред тобом! И бацам их! (*Скида једну, па другу, са својих рамена и баца их према њој*)
ВЕРЕНИЦА (*Скочи*): Не, то не! (*Зграби еполете чврсто*) (*У том тренутку чују се бучни гласови с улице. Гомила виче. Они се тргну и погледају изненађени према прозорима.*)
АЂУТАНТ: Демонстрације?
ВЕРЕНИЦА: Сада ми је све јасно...

ДЕСЕТА СЦЕНА

(*Улети Син из трпезарије.*)
СИН: Руља иде према нашој кући!
(*Чују се све ближе гласови: „Доле! Уа!" Једна каменица сломи прозор, затим друга, и падоше на под у салону.*)
СИН (*Сестри*): Склони се! (*Извади револвер. То исто учини и Ађутант.*)
АЂУТАНТ (*Кроз зубе*): Срамно!
СИН (*Огорчено*): Плаћеници! (*Погледа*) Ево их већ у дворишту! С њима је и полиција! Пфуј!
(*Споља се чује: „Где је тај господичић што на улици напада мирне грађане! Да му судимо! Тако је! Доле! Уа!")*
СИН: Пуцаћу! (*У кући узбуна*)
(*Гомила поче да бесни, и каменице погоде још нека окна.*)
СИН (*Прође храбро прозору*): Срам вас било, хуље!
(*Отац се појави на вратима собе, блед, али достојанствен.*)

ЈЕДАНАЕСТА СЦЕНА

ВОЂА (*Сину*): Остави оружје, сине! Пусти мене...
(*Чује се испод прозора: „Овамо с издајником! Изиђи кукавице!")*
СИН (*Грчевито*): Ово не могу да поднесем! Пуцаћу у прљаву гомилу!
ОТАЦ: Нипошто!
СИН: На дан наше славе, оче, овакав злочин!

ДВАНАЕСТА СЦЕНА

СУПРУГА (*Улети уплакана из трпезарије*): Брзо по лекара! Нани је позлило! (*Отац похита за њом у трпезарију*)
СИН (*Ађутанту*): Хајдемо да забравимо спољна врата! (*Оду у побочну собу*)

ТРИНАЕСТА СЦЕНА

(*За моменат салон је празан. Затим се споља неколико њих попне на прозоре, зурећи унутра.*)
ПРВИ УЛИЧАР: Побегли су! Уа! Доле!
ДРУГИ УЛИЧАР: Пазите људи да нас не преваре!
(*Гомила достиже врхунац.*)

ЧЕТРНАЕСТА СЦЕНА

(*Вођа сиђе из трпезарије, још блеђи, али мирно и стане на сред салона, носећи воштаницу у руци.*)
ВОЂА: Ево ме! Шта хоћете од мене? (*Гомила зачуди*)
ПРВИ УЛИЧАР: Хоћемо да судимо!
ДРУГИ УЛИЧАР: Живео краљ! (*Гомила кличе*)

ВОЂА: Шта чекате? Што ме не убијете?
ТРЕЋИ УЛИЧАР: Не пуштајмо га да говори! (*Чује се: „Тако је!“*)
ПРВИ УЛИЧАР (*Друговима*): Пст, браћо! Ево га...
ВОЂА: Од како сам видео како је лепа смрт праведника, не бојим се више смрти! (*Из трпезарије се чује тихи плач*)
ВОЂА (*Потресно*): Ову воштаницу упалио сам зато што ми је овог тренутка од потреса издахнула мајка!
ИЗ ГОМИЛЕ: Лаже! Лаже!
ВОЂА: Ваше каменице нису се дотакле моје мајке! (*Слете му мушке сузе низ образе*)
ПРВИ УЛИЧАР (*Гомили*): Јесте ли чули чиме хоће да нас умилостиви? А његова мајка била је до малочас здрава!
ВОЂА: Никада у животу нисам лагао, и баш зато сам клеветан...
ДРУГИ УЛИЧАР: Онда нас увери!
ТРЕЋИ УЛИЧАР: Хоћемо да видимо мртву бабу!
(*Гомила виче: „Овамо бабу“. Вођа пође ка побочној одаји пун бола и отвори врата. Син му, зелен од гнева, подигне мртво тело старице, тако да се назире мртва глава, лицем окренуту према гомили.*)

ПЕТНАЕСТА СЦЕНА

СИН (*Викне*): Ево, руљо, нагледај је се! (*Преста урлање и гомила нехотице поскида капе. Неки се разиђу пред таквим призором.*)
ВОЂА: ... Опрости, мајко, што ти људи кваре прве тренутке твоје смрти... (*Сину унутра*) А сад, сине, положи своју нану на њен мртвачкк одар... (*Отац му на вратима дода воштаницу, па се врати, пошто притвори врата.*)

ШЕСНАЕСТА СЦЕНА

ПРВИ УЛИЧАР: Бог да је прости, али ми нећемо да се иза мртве бабе крију други!
ВОЂА: И кад је Божји син издисао на крсту, опростио је гомили која не зна шта чини.
ДРУГИ УЛИЧАР: Хуљење на Бога!
ВОЂА: Можда је грехота такво упоређивање, али вас подсећамо на вечну правду. Сигуран сам да могу доказати да су све клевете против мене с планом измишљене.
ТРЕЋИ УЛИЧАР (*Гомили која гунђа*): Чујмо!
ВОЂА: Целог живота борио сам се за народ, а ви ме каменујете!
НЕКО ИЗ ГОМИЛЕ: То је мало!
ВОЂА: Тај што је то казао, не зна истину. А када у овој земљи завладају закони, неће ме несаслушана осудити, као и никога од вас када овако што чините!
НЕКО ИЗ ГОМИЛЕ: Обмањује нас! (*Глас: „Тако је!“*)
ВОЂА: Увек сам готов да одем на суд!
ДРУГИ УЛИЧАР: Аха! Да запамти народни суд!
ВОЂА: Онда ћу и све тајне изнети на јавност, и примићу сваку одговорност и осуду!
ПРВИ УЛИЧАР (*Стишава*): Право каже човек... (*Гомила незадовољна с Првим уличаром, свуче га с прозора. Одједном с улице, затим у дворишту, чује се команда. Жандарми растурају гомилу, која се нагло повлачи. С прозора се сви скину.*)
ДРУГИ УЛИЧАР (*Одлазећи*): Браћо, хајдемо пред двор!
(*Сви се разиђу. У соби Вођа клоне у фотељу, дубоко уздахне потресен, погнуте главе, док је из трпезарије допирао тихи плач над његовом мртвом мајком.*)

СЕДАМНАЕСТА СЦЕНА

(*Син уђе потиштен.*)
СИН: Устани, оче. Смрт је спасила једног од нас, на дан наше славе. Горка судбина!
ВОЂА (*Још у фотељи, подбочен рукама*): Ваљда је Бог тако хтео...
СИН: Отказаћемо поподневне посете.
ВОЂА (*Више за себе*): Како је лепа природна смрт. Сви би људи могли тако лепо и мирно заспати занавек и одморити се од страшне борбе у животу...
СИН (*Скупља каменице по поду и баца их кроз прозор*): Врхунац насиља!
ВОЂА (*Прибира се*): Јави погребном предузећу да све припреми за погреб. Црнину ћемо обући тек сутра.
СИН: Већ сам то учинио.
ВОЂА: Ударци са свију страна!
СИН: У гомили сам приметио члана кварта! Нечувено!
ВОЂА (*Маше главом*): Свакако по налогу управника града.
СИН: Није требало да ме спречиш да пуцам, оче!
ВОЂА: То би значило, личити на оне које осуђујемо.
СИН: Кад они не бирају средства, зашто да их ми у од-

брани бирамо!?
ВОЂА: Не, сине. Треба остати доследан самоме себи.
СИН: Па шта си дочекао? Видећеш кад ја оснујем лист!
ВОЂА: Од тога не можеш живети.
СИН: Научићу занат и поштено радити. Чиновник је иначе играчка у туђој руци код нас.
ВОЂА: Неће тако вечито бити. После свега што се збива, времена ће се мењати, било силом, било милом.
СИН: Само силом!
ВОЂА: Сила оштећује народ, као што видиш.
СИН (*Притвори сломљене прозоре*): Али не руши дух!
ВОЂА (*Устаје из фотеље*): Припази на сестру.
СИН: Она је своме бившем веренику вратила еполете, које је он био сам скинуо пред њом. Затим је једва отишао...
ВОЂА (*Пође у трпезарију*): Идем да пољубим своју мртву мајку... (*Оде. За њим оде и Син.*)

ОСАМНАЕСТА СЦЕНА

СЛУГА (*Уђе из побочне собе, и учтиво уведе елегантно одевеног господина у салон*): Кога имам част пријавити?
ШЕФ: Шефа канцеларије Његовог Величанства!
СЛУГА (*Дубоко се поклони*): Извините за несрећни случај у кући. Изволите сести... Одмах сам на услузи...
ШЕФ: Молим. (*Седа*)
(*Слуга оде у трпезарију.*)

ДЕВЕТНАЕСТА СЦЕНА

(*На вратима се појави Воћа, и застане на прагу, видно изненађен.*)
ШЕФ (*Устаје*): Извините, господине министре. Долазим по највишем налогу.
ВОЂА: У тако тешком часу по мој дом?!
ШЕФ: Оног тренутка када је Величанство сазнало за смрт ваше мајке, изволело је наложити ми да изјавим саучешће у његово име.
ВОЂА (*Још на прагу, хладно*): Хвала. (*Уђе дубље и рукује се*)
ШЕФ: Такав гест, надам се, ублажује ваш бол.
ВОЂА: А зна ли Величанство под каквим је околностима та родољубива старица издахнула?
ШЕФ: Чим је убрзо јављено дворској канцеларији да су нереди у граду...
ВОЂА (*Прекида га*): Не у граду, већ пред мојим домом.
ШЕФ: Величанство је с гнушањем примило ту вест.
ВОЂА: Случај је и сувише тежак.
ШЕФ: Имате потпуно право. Како је полиција била изузета и сувише на другој страни услед престолонаследниковог доласка...
ВОЂА: ... И на дан моје Славе!
ШЕФ: ... Тим пре, Величанство је с огорчењем повело одмах истрагу.
ВОЂА: Али погледајте, господине шефе, ове рушевине! (*Шири руке и показује прозоре*)
ШЕФ: Заиста неугодно...
ВОЂА (*Наглашава узбуђено*): А у другој соби – мртвац!
ШЕФ: Примите и моје лично саучешће.
ВОЂА (*Другим тоном*): Величанство је, рекосте, такође огорчено?
ШЕФ (*С етикецијом*): И то на краљевски начин!
ВОЂА: Ја то, нажалост, не увиђам... Седите, господине шефе.
ШЕФ (*Седа*): Наређено је, преко мене лично, да се демонстранти одмах разиђу.
ВОЂА: Касно... (*Такође седа*)
ШЕФ: Ја, такође, сажаљевам непријатне догађаје.
ВОЂА (*С уздахом*): Мајци ми нико не може више повратити живот...
ШЕФ: То је судбина. Зато се Његово Величанство толико и заинтересовало.
ВОЂА: Бојим се да и то не увиђам.
ШЕФ: Да би дало израза своме гнушању, Величанство је већ потписало указ о пензионисању управника града.
ВОЂА: Полицијској служби заиста је нанета срамота, и то не први пут.
ШЕФ: Али је и вама пружено задовољење. А мислим да је то само први корак пажње. Имам утисак да се Величанство неће на томе задржати.
ВОЂА: Како то мислите?
ШЕФ: Ваша је несрећа хтела да се с Величанством разиђете у извесним питањима.
ВОЂА: Остао сам само доследан својим убеђењима.
ШЕФ: Опростићете, али власт је гума која се растеже.
ВОЂА: Узалуд сам улагао труд да не прсне.
ШЕФ: Могу вам, као опозиционару, ипак толико нагласити да се доласком престолонаследника у земљу

код Његовог Величанства јавља једно дубоко очинско осећање, пре свега.
ВОЂА: Мој дом је, упркос томе, увређен!
ШЕФ: Величанство ће вас, свакако, изволети обратно уверити.
ВОЂА: Наш додир је искључен његовом вољом. И ви то знате.
ШЕФ: Али знам и нешто више.
ВОЂА: Ако није тајна?...
ШЕФ (*Значајно*): Кроз који тренутак, Његово Величанство лично ће посетити ваш дом!
ВОЂА (*Устаје, изненађен*): То није могуће!
ШЕФ: То је, можда, у интересу земље.
ВОЂА (*Не може да се суздржи*): Моја породица, под оваквим околностима, није достојна, нити је у стању да га дочека!
ШЕФ: Ви сте политичар, и схватате такве ретке моменте.
ВОЂА (*У забуни*): Ипак, не разумем...
ШЕФ: Даље није моје да тумачим намере Његовог Величанства. Појмићете...
ВОЂА (*Изазван вешћу*): Чудно!
ШЕФ (*Другим тоном*): Сада ћете ми помоћи, господине министре, у распореду дочека.
ВОЂА (*Замишљено*): Молим...
ШЕФ (*Извади скицу распореда*): Чим Његово Величанство приспе, моје је место у суседној соби за све време његовог задржавања у вашем дому. На спољним вратима остаће двојица гардиста. (*Мало се замисли, затим*) Услед изненадног смртног случаја у кући, ви лично можете остати унутра. Ја ћу увести Његово Величанство. (*Сети се*) Молим само да се развуче један ћилим до капије, како не би Величанство газило по калдрми. (*Рачуна*) Пошто Величанство долази колима, кола ће се зауставити пред улазом... Свет ће се, несумњиво, окупити.
ВОЂА: О, само то не!
ШЕФ: Али то ће бити сасвим други свет од онога који је малочас повредио част вашег дома. (*Умирујуће*) Ови други правиће овације...
ВОЂА: Ја сам их сит...
ШЕФ: Али, у таквим моментима, то је спонтано.
ВОЂА: Ма колико да сам још у забуни због вести коју ми саопштавате, трудићу се да примим високог госта у одсуству породице.
ШЕФ: Ако се узме у обзир утученост због догађаја које ваша породица преживљава, Величанство ће, надам се, то имати у виду.
(*Споља се чује жагор, затим топот коња.*)
ШЕФ (*Повишеним тоном*): То је он! Будите спремни. Ја идем у сусрет. (*Оде*)

ДВАДЕСЕТА СЦЕНА

(*Вођа брзо прође вратима од трпезарије, и даје знак својима.*)
ВОЂА: Краљ долази! Останите тамо... (*Враћа се на средину салона, погледа по соби, поправи кравату, и оста тако.*)

ДВАДЕСЕТПРВА СЦЕНА

ШЕФ (*Отварајући врата салона*): Његово Величанство! (*Пропусти Краља и затвори врата за њим*)
КРАЉ (*У униформи, ведро*): Мој бивши министар увек је коректан! Нажалост, то не могу рећи и о себи!
ВОЂА (*Поклони се*): У тешком часу, захваљујем Вашем Величанству. (*Прима пружену руку*)
КРАЉ: Пре него што ћу бити понуђен, ја ћу сести. (*Седа*)
ВОЂА: Изволите, Величанство.
КРАЉ: Искрено жалим, што поред мога честитања славе, морам да вам изјавим и моје дубоко саучешће, у жалости која вас је баш данас морала задесити.
ВОЂА (*Узбуђен*): Прозори полупани, а моја мајка лежи мртва! Извините, Величанство, што Вас у срећнијим околностима не дочекујем на прагу свога дома.
КРАЉ: Несавесни господин, који је допустио да до тога дође, већ је искусио последице.
ВОЂА (*Обазриво*): Можда је био само невешт.
КРАЉ: Шта ћете! То је оно: сачувај ме Боже луда пријатеља, а од непријатеља и сам ћу се сачувати!
ВОЂА (*Скоро лукаво*): Величанство се од мене сачувало...
КРАЉ: Али у свакој несрећи има и среће.
ВОЂА: Губим веру у то, Величанство.
КРАЉ: Али да није било свега тога, не би било повода овој мојој посети. (*Наглашава*) Наши су односи познати јавности.
ВОЂА: То знам, али не разумем онда...
КРАЉ (*Пресече га*): Зар ви мислите, драги мој бивши

министре, да ја долазим ради мога приватног задовољства?

ВОЂА: Увек сам се трудио да поштено послужим својој земљи.

КРАЉ: То је тачно. Али сте увек вршили своју вољу, а не моју. То нас је раздвојило.

ВОЂА: Није раније тога било.

КРАЉ: Знам... Не заборављам да сте ме једном вешто приморали да останем на престолу. Доцније сте ме напустили.

ВОЂА: Следовао сам својим погледима.

КРАЉ: Ето, видите! Од тог тренутка мрзео сам вас. Хтео сам да вам се осветим, нарочито после ваших схватања о мојој бившој жени.

ВОЂА: Ваше Величанство видно је хтело да угрози и мене, и моју породицу, која ништа није скривила.

КРАЉ: Да. Хтео сам да вас уништим, све дотле док сам мислио да сам јачи. То вам признајем, ево, у четири ока.

ВОЂА: Ви сте ме створили мучеником.

КРАЉ: Знао сам да ће вас све то лично дубоко увредити. Али сам, с друге стране, знао да вас многи цене...

ВОЂА: Без мога учешћа.

КРАЉ: Ваљало је покушати да вас онемогућим. Али су моје наредбе тако невешто извршене, да ми је тај план осујећен.

ВОЂА: Признање Вашег Величанства драгоцено је за мене.

КРАЉ: Није први пут да ја говорим у лице. Силазио сам и у тамницу да се погледам очи у очи с онима које сам осуђивао. И није то по њих било рђаво...

ВОЂА: Мој дом је данас тамница своје врсте...

КРАЉ: Да бих умирио јавност и да бих скинуо са себе одговорност, ја сам дошао к вама, да свет верује да сам дошао да вам се лично извиним...

ВОЂА (*С миром на лицу*): Неприкосновеност круне...

КРАЉ: Сада од вас зависи да ли ће овај наш састанак бити последњи у нашем животу. Говорим с вама отворено.

ВОЂА: Величанство допушта да говоримо као човек са човеком?

КРАЉ: Свакако.

ВОЂА: Налазим да је целокупна политика која је Ваше Величанство довела до судбоносних одлука – погрешна.

КРАЉ: Је ли то ваше чврсто уверење?

ВОЂА: Јесте, Величанство.

КРАЉ: Нажалост, ја не мислим тако.

ВОЂА: Опростите, Величанство, то сам осетио на себи.

КРАЉ: Ипак ћемо, као два паметна човека, наћи начина.

ВОЂА: У једној земљи која је одозго тако разривена страстима, тешко је данас наћи начина.

КРАЉ: Треба тражити врлине!

ВОЂА: Не зна се више ко је издајник, а ко родољуб.

КРАЉ: Има нас који знамо.

ВОЂА: Само грађанске слободе могу да допринесу благостању народа.

КРАЉ: Ако и одоздо лични интереси нису пречи.

ВОЂА: Ни другим земљама није сметао покрет у народу да изврше своје националне задатке.

КРАЉ: Али је у таквим земљама државна свест у народу претходно сазрела.

ВОЂА: Знам да Величанство мисли на – Запад!

КРАЉ: А ви на – Исток! Дакле, наше бусоле нису једнаке.

ВОЂА: Трудио сам се у своје време да буду исте.

КРАЉ: Партијско бућиште!

ВОЂА: Сметње нису на једној страни.

КРАЉ: Ви још идеалишете! Према томе, хладан сте човек... Али, да сте се унели дубоко у цело клупче нашега шареног друштва, које ја добро познајем, доживели бисте бар у себи, као и ја, крупне крајности!

ВОЂА: Осетио сам их у својој борби.

КРАЉ: Али једнострано! То је много лакше, чак себичније!

ВОЂА: Увек сам се жртвовао за друге, Величанство!

КРАЉ: То је честито од вас, али није то све. Мој положај у том погледу није завидан.

ВОЂА: Када сам служио, верно сам то чинио.

КРАЉ: За вас је ова мала земља глатка тепсија. А то је погрешно. Има крајева већ разбарушених од туђих уплива, и других крајева још – номадских! И ви ту тражите једнакост! Наивно!

ВОЂА: Искуства се стичу временом.

КРАЉ: Шарлатанство је нашло своје гнездо на Балкану. Накалемљено на прост слој људи, оно поразно шири своје клице и постаје нормално мерило! На најпогрешнијем тлу остварују се најнеприродније идеје! Грађан-

ски сталеж тек је у повоју. Што више диплома, све мање праве интелигенције! А оно што скине сеоски гуњ, одлази у град да га развије и да постане окорели лихвар! Преко такве окречене магле, декламују модерне странке, које и круну и народ бацају у одвратни вртлог... Ето, то је земља која ме је усрећила престолом!

ВОЂА: Задруга и породица најсветије су нам од старина.

КРАЉ: То се развија из дана у дан, без моје кривице. Све ситнији сеоски посед довешће временом тај исти народ до просјачења, а то ће га бацити у чељусти каквој великој, туђој индустријској немани!

ВОЂА: Величанство прориче...

КРАЉ: Болујем каткад, када сам сам, од тешке визије. (*Опет седа*) Да бих је одагнао, признајем да често суровошћу према другима браним своју осетљивост, у коју ви не верујете, и то можда с правом.

ВОЂА: Ваша игра с људима, Величанство!

КРАЉ: Сами су такви.

ВОЂА: Али наш народ био је увек довољно храбар.

КРАЉ (*Одмахне руком*): Увек после каквог рата брзо заборавља моралну страну, и одаје се материјалној грозници.

ВОЂА: То је фатално.

КРАЉ: То носимо у себи! Уосталом, свака наша победа у рату морално нас је кварила, а сваки пораз нас је препорођивао. Тако још од Косова! Нема, изгледа, победе без претходног краха у нашој историји!

ВОЂА: То је парадокс...

КРАЉ: Можда. Код других народа он не постоји, утолико сте у праву.

ВОЂА: Значи, последњи поразни рат треба да нас препороди?

КРАЉ: Појединe буне сведоче о томе!

ВОЂА: Које је Ваше Величанство угушило....

КРАЉ: Јер су биле уперене против мене лично.

ВОЂА: Истина је увек последња.

КРАЉ: Треба гледати преко гроба једног поколења. Ми смо нервни синови једног завршног века. Издише кроз нас остатак тога века. Равнотежу најлакше губе они делови Европе који су заостали... Свестан тога, ја сам се испрсио, можда узалуд, у овој земљи!

ВОЂА: Народ то не разуме.

КРАЉ: Али ви сте дужни то.

ВОЂА: Методе су биле несрећне...

КРАЉ (*Види своју визију*): Мене и вас нестаће једнога дана. Наступиће други, следећи век. Дај боже да бар онда буде боље. Али ја се бојим... (*Замишљен, затим продорно*) Онда ће се тек зачети велики догађаји. Наша је државна амбиција, захваљујући моме претходнику, постала шира од нашег губера. Доћи ће доба када ће наше племе ујединити и друге разломке народа на Балкану. Али, то ће нам уједињење доћи главе!

ВОЂА: Духовито, Величанство, али болно привиђење! Уједињење је спас...

КРАЉ: Требало би да буде... Али, последњи ће тек онда постати први. Зато што претходно, још у ово наше доба, нисмо преживели редом све социјалне нужности. И то ће нам се осветити кад најмање треба! И тек ће нас општи крах у свету, можда, спасити хаоса...

ВОЂА: Поразна далековидост!

КРАЉ (*Другим тоном*): Као таквог ме не познајете, свакако.

ВОЂА: Први пут то чујем!

КРАЉ: Лакше ћете сада схватити и моје врлине и моје мане. Ове друге су за вас важније, чини ми се?

ВОЂА: Желео бих да су важније оне прве.

КРАЉ: Зато сам данас ту, да таквој вашој жељи поклоните више пажње.

ВОЂА: Радо, Величанство. (*Нуди краљу цигарету*)

КРАЉ (*Устане нагло, пушећи*): Бојим се за свога сина! Први данашњи сусрет с њим деловао је на мене.

ВОЂА: Општа радост требало би да Вам да подстрека за нове победе које предстоје неминовно Круни. У рукама Вашег Величанства будућност је и вашег јединца.

КРАЉ (*Живо*): Како то мислите? Први сте ви који ме осуђујете?!

ВОЂА: Нужда ме приморава, да се одрекнем своје скромности и да кажем: допустити да се и даље понављају трзавице, био би грех, Ваше Величанство, пре свега према јединцу, као и према земљи.

КРАЉ: Од данас осећам да не могу даље подносити никакву грижу савести.

ВОЂА: У добар час, Величанство!

КРАЉ: А грижа савести била ми је тако драга када сам веровао да чиним крупне потезе по судбину земље.

ВОЂА (*Значајно*): Мисли ли Ваше Величанство и на тајну

конвенцију са суседном монархијом?
КРАЉ: Свакако. Ви не знате за нужно зло. Историја ће наличје претворити у лице, али тек далеко после нас...
ВОЂА: То је оно што нас је раздвојило.
КРАЉ: Али нам је помогла при укрштању интереса туђих сила преко наше земље. Оно што сам предосећао, учинио сам.
ВОЂА: Спољни односи наше земље нису на тој страни.
КРАЉ: Можда у будућности и не треба да буду, што најзад не зависи од нас. Али, погледајте: Средња Европа се буди као неман, а суседна монархија је њен део. У часу корисном по нас, ја сам је искористио. Демагогија у земљи није ме поколебала...
ВОЂА: Али је то на Ваше Величанство бацило сенку.
КРАЉ: Боље је да ја имам сенку, него земља. Она треба да остане, а ја пролазим! (*Наглашава*) Суседна монархија доживеће кризу тек у следећем веку. Ако је претекне привредно груписање европског тла, она ће и даље опстати. Ако је претекну народна буђења у њој, она ће ишчезнути. Али, у ово наше доба, не поставља се то питање, па према томе поступио сам реално. Са малим изузетком, тешко ме ко помогао од вас. И ја ћу понети у гроб то судбоносно бреме моје краљевске одлуке. Свеједно ми је како изгледам у очима других...
ВОЂА: Али времена се брзо мењају. Ми се морамо поново ослонити на велику братску земљу на истоку.
КРАЉ: Нисам против тога у будућности. (*Осорно*) Али поступци њени према мени лично, познати су до сада, особито вама који гајите присне односе с њеним престолонаследником.
ВОЂА: Нови престолонаследник свакако ће бити обазривији у својој дужности.
КРАЉ (*Удара корбачем о чизму*): Што се тиче старог престолонаследника, нисам му остао дужан!
ВОЂА (*Живље*): Народ би вас, Величанство, носио на рукама, када би било обратно!
КРАЉ: Битно је што Вас носе жуљевите руке!
ВОЂА: Оне ће и Вама, Величанство, још бити потребне.
КРАЉ: Кад нестане овог затрованог, простог и себичног поколења, доћи ће можда друго, с којим ће мој син моћи мирно владати и продужити мисију нашег дома.
ВОЂА: Ако краљевски дом поново сраста с народом.
КРАЉ: Осећам на шта циљате. Ако не с мојом, срашће с оном другом династијом, ако нас надживи негде!
ВОЂА: Великодушни завет!
КРАЉ (*Погледа у џепни сат*): Поводом овог нашег данашњег сусрета над одром Ваше мртве мајке, помиловаћу извесне политичке кривце.
Воћа (*Нарочито*): Можда сам међу њима и сам, Величанство!
КРАЉ: Али само још једно питање. (*Загледа га дубље*) Ако бих ја народу дао шире грађанске слободе, јесте ли готови да примите и ви одговорност за то?
ВОЂА: Свакако, Величанство!
КРАЉ (*Устане*): Такав одговор, после свега што сам ја вама учинио, показује вашу величину, која ме ставља иза вас.
ВОЂА (*Обори главу, уз поклон*)
КРАЉ (*Крочи*): Време је да идем... Сутра ћу послати венац за погреб ваше покојне мајке.
ВОЂА: Хвала, Величанство! (*Рукују се. Краљ пође. Воћа га испрати кроз побочну собу.*)

ДВАДЕСЕТДРУГА СЦЕНА

(*Док је салон за тренутак празан, из трпезарије нервозно провири глава Сина. Он ступи напред, ломећи се мислима, док се тихи плач над мртвом старицом поново чује.*)
СИН (*Застане дубље у соби, и погледа оштро према вратима кроз која је отац испратио краља, док се напољу чује жагор светине која је видела краља*): Оче, шта си учинио!?
(*Врати се у трпезарију скрушено*)

ДВАДЕСЕТТРЕЋА СЦЕНА

(*Воћа се врати у салон. Када дође до половине, прибере се, пређе руком преко чела чим чује тихи плач из трпезарије. Клекне као на молитву, с речима*):
ВОЂА: Мртва мајко моја, опрости!
(Завеса)
КРАЈ II ЧИНА[2]

[2] У дну странице исписано је: Märtzfeld (Nürnberg) 31. V 1941.

III ЧИН

У двору, у истом кабинету као и у првом чину. Краљ, тек што се вратио с јутарњег јахања, скинувши костим, запослен, у униформи, за столом. Када се завеса дигне, бележи нешто хитно, у присуству Ордонанс-официра.

ПРВА СЦЕНА

КРАЉ: Знате ли име онога који данас командује дворском стражом?

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Знам, Величанство! (*Брзо вади цедуљу, на којој је име, стави је на сто, па се повуче у исти став*)

КРАЉ: Реците коњушару да, када ми други пут седла Порчу, не одређује читаву санитетску колону да ме прати!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Разумем, Величанство.

Краљ (*Више за себе*): Тај још не зна да је теже обуздати људе, него коње!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: На служби, Величанство!

КРАЉ: Је ли данашњи командир страже већ примио кључеве од дворских капија?

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Јесте. Овде је једино кључ од приватних одаја Вашег Величанства.

КРАЉ: Дајте га. (*Ордонанс даје кључ*) Тако...

(*Отварају се врата побочне одаје, и уђе Престолонаследник, у официрској униформи с лентом. Ордонанс се удаљи.*)

ДРУГА СЦЕНА

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Добар дан, папа!

КРАЉ (*Угледавши га, приђе му, загрли га и хоће да га подигне увис.*)

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: О, оче! Допустите бар да сакријем ову ленту! (*Смешка се младалачки*)

КРАЉ (*Тргне се*): И сувише си зрео за своје године, мој мили стармали! (*Опет га пољуби*)

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Али, шта је вама, оче?!

КРАЉ (*Изненађен*): Добро... ти ниси више дете!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Напрежете се без потребе...

КРАЉ (*Зачуђен, враћа се столу*): Тако?! Ти си ме већ заборавио? А ја сам за тобом толико жудео!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Ја не знам, оче, што сте толико страховали за мене? Био сам с мамом...

КРАЉ (*Пали нервозно цигарету*): Баш зато...

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Мама је била сјајна! И забављала се...

КРАЉ (*Намршти се неприметно*): За другога је то било горко.

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: За вас, оче, свакако не. Ви не узимате развод брака тако горко.

КРАЉ (*Изненађен*): Шта?! Шта ти знаш о разводу брака?!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Баш сте чудни, оче! На свим улицама и станицама уз пут, свуда су продавали новине и говорили о вама и о мами. Сви су говорили да ће то проћи, и да ћете ви опет лепо владати, а мама – боже мој! Ви бар знате да је она јака жена, и ситнице је не потресају. Тако је и наша свита мислила...

КРАЉ (*Дубоко се замисли, скоро разочаран*)

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Причао сам вам остало. Али вам нисам рекао када су дошли да ме одвоје од ње. Обукла је хаљину од сомота са скупоценим чипкама, а око врата ставила брилијантску огрлицу. Све јој то тако лепо стоји!

КРАЉ: Хоћеш да ме ражалостиш...

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Скоро наивно*): Штета, оче, што нисте били тамо! Било је узбудљиво! Али, мама је, бога ми, тако одлучно очитала онима, да су сви бризнули у плач!

КРАЉ (*Уздржава се*): Она сигурно није...

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Сви причају, међутим, да сте се ви овде добро забављали...

КРАЉ (*Коснут тим речима*): Остави то... Toutеason temps!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Пређе на друго*): Добро. Онда, захваљујем на официрском чину!

КРАЉ (*Значајно*): Дао сам за тебе да се направи и друга униформа...

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Хвала, оче. Само је штета да тако брзо „аванзујем"! То ми изгледа смешно!

КРАЉ: Није смешно, већ болно. Таква је била и моја судбина. Морамо да јој се покоримо. (*Скоро укочено се загледа у једну тачку*)

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Нежно*): Ја знам да ви мене волите више него икога на свету!

КРАЉ: Будући владар треба да уме да воли.

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Кажу да ви умете и да мрзите?

КРАЉ: Нисам знао да си већ тако зрео!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Трудићу се да то рано будем.
КРАЉ (*Саветује*): Саслушај свакога у животу, али никоме немој све веровати.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Зар нема изузетака, оче? Зар да не верујем ни својој рођеној мајци?!
КРАЉ (*Осорно*): Њој најмање.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Обори очи*): Али вама, оче, вама ћу ваљда смети веровати?
КРАЉ (*Скоро пребледи*): Ни мени – не!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Прође да га загрли*): Ви сами себе клеветате, папа!
КРАЉ (*С уздахом*): Тешко је владати на Балкану! Где су кола мудрости, ту су двоја лудости!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Ипак сте ви умели...
КРАЉ: Ја сам заповедао, а ти тек треба да владаш.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Без бриге, оче!
КРАЉ (*Другим тоном*): После свега што смо нас двојица последњих дана разговарали, ти знаш шта те чека.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Не разумем зашто владари не доводе на престо своје синове док још нису пунолетни! (*Мучи га мисао*) Док су намесници ту, они имају могућности да се мирно образују и на време људе упознају са којима ће имати посла...
КРАЉ: Мој ти случај може послужити као обрнути пример. Одмах сам примио паклену игру на себе, чим сам још млад ступио на престо... Зато гледам да тебе поштедим од тога...
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Како то, оче?
КРАЉ (*Наглашава*): Слушај шта ћу ти рећи... Користим се нуждом унутрашње и спољне политике, да од тога направим врлину за тебе.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Ваљда за себе?
КРАЉ: Не. У стању сам данас да се и понизим због свог јединца!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: А зашто онда кажу да ви немате срца?!
КРАЉ: Нисам га ни могао за сваког имати!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Хвала, оче!
КРАЉ: Ја нисам могао бити само један завртањ на државној машини! Морао сам да истрошим и људе и страже да сачувам престо, иако нисам у почетку тако мислио. Много сам пута до сада био убијан! Али, сада си ти ту. Не бојим се. А моменат је за моју судбоносну одлуку...
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Да сам на вашем месту, ја бих прикупио око себе све снаге у земљи.
КРАЉ (*Задовољно*): Демонски дечко!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Настави*): А споља, док би се земља окретала према Истоку, ја бих тобоже намигивао на Запад. А онда...
КРАЉ (*Скоро да му се диви*): Ипак ти није мајка све одузела!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Прекинут*): Али мајка такође не може да жели зла своме сину!
КРАЉ: Може бити, али то није важно за твоје питање.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Учтиво, младићки*): Примам, оче, поуке...
КРАЉ (*Озбиљно наглашава*): Прошле ноћи, на седници Владе, Влада ми је понудила оставку, уз тајни разлог. Стављен је кратак рок нашој земљи да врати хитно дуг... (*Љутито*) Оној братској земљи с истока коју си поменуо... (*Хукне*) Пошто се утврдило да је то немогуће, малодушност Владе била је очигледна.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Па шта онда?
КРАЉ: Пошто је то уперено против мене лично, на време сам свему томе доскочио, и то ради тебе, сине!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Како?!
КРАЉ: Народи не уче ништа из сопственог искуства, а ми то морамо. Помирење између мене и вође опозиције користио сам, под условом да земљи дам нови Устав, који је већ готов.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Ни речи ми нисте до сада о томе рекли, оче!
КРАЉ: Хтео сам своје грехове да окајем без тебе, да би ти био срећнији.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Ведро*): Не прецењујте ме пре времена, оче!
КРАЉ (*Убедљиво*): Хоћу да с тобом почне нова ера, уз народно поверење!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Мало наивно*): Па и ви га имате, оче!
КРАЉ: Нисам га имао, а нисам га ни могао увек имати! Кад се бара гази, жабе се не питају за мишљење!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: А тражите да их ја питам?!
КРАЉ: Свакако. Настају друга времена. Ја сам се истрошио и уморио у борби. А имам разлога да верујем, да би

и она земља на истоку, коју си малочас поменуо, била задовољна ако би ти повео другу политику према њој.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: За мене је то још рано.
КРАЉ: Ја не могу натраг, у твоју корист.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Зачуђен*): Како?!
КРАЉ (Подвлачи значајно): Још данас ћеш то сазнати!...
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Загонетно*): Оче!
КРАЉ (*Устане*): Све је спремно да се изврши моја воља!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Ваљда је зато мени јутрос скренута пажња да се не удаљавам у току дана из двора?!
КРАЉ: Напротив. (*Погледа у џепни сат*) Мојом дозволом, можеш изаћи, с тим да се на време вратиш.
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*Задовољно*): Хвала, тата! Идем да још једном безбрижно уживам у природи!
КРАЉ (*Очински*): Али без пратње ма које дворске даме!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК (*С осмехом, полазећи*): Разумем, Величанство!

ТРЕЋА СЦЕНА

(*Уђе Ордонанс-официр, нешто нервозан, али таји то пред Престолонаследником. Чим овај изађе, он приђе Краљу, поверљиво.*)
ОРДОНАНС: Величанство, једна госпођа тражила је хитно од стражара да уђе на мали улаз од дворске баште. Стражар је звонио и ја сам одмах похитао тамо.
КРАЉ (*Сети се*): Ви знате која је то госпођа?
ОРДОНАНС: Знам. (*Оклева*) Али у ово доба, Величанство!
КРАЉ: Знате да су њој врата отворена кад сте ви дежурни?
ОРДОНАНС: Ја сам је већ опрезно допратио унутра. Али Његово Височанство Престолонаследник био је овде...
КРАЉ (*Ужурбано, али размишљајући*): Нека уђе... А ви сте унапређени у следећи чин!
ОРДОНАНС: На служби, Ваше Височанство! (*Окрене се прописно и изађе до ађутантске собе*)

ЧЕТВРТА СЦЕНА

(*Уђе госпођа. Некада у црнини, сада је у белом, отмена.*)
ГОСПОЂА (*Очигледно узбуђена*): Ноћас сам сазнала да си готов да учиниш један злочин према самоме себи?!
КРАЉ (*Приђе јој изненађен*): Драга моја, смири се... Дошла си заиста у редак час!
ГОСПОЂА: Стража ме није пустила. Али сам преклињала и најзад сам успела. (*Одахне*)
КРАЉ (*Хоће да је загрли*): Ти као да си у самртном страху? Ходи! (Љуби је скоро силом)
ГОСПОЂА (*Отргне се*): Ако бога знаш! Не сада, не овде!
КРАЉ (*Поново јој приђе*)
ГОСПОЂА: Недостојно!... Краљ!!
КРАЉ (*Ипак је држи*): Ти, кривицо мог срца!
ГОСПОЂА (*Узрујано*): Пусти ме, или ћу звати у помоћ!
КРАЉ (*Устукне, јако зачуђен*)
ГОСПОЂА (*Одлучно*): Хоћу одговор на питање!
КРАЉ (*Пође ка столу и стане испред фотеље, увређен као мушкарац*)
ГОСПОЂА (*Ухвати се за слепоочнице*): Чини ми се пашћу... (*Придржи се за фотељу*)
КРАЉ (*Наједанпут*): Остави питање. Није то за тебе... (*Живо*) Ти си једина жена коју волим!
ГОСПОЂА: У јари твоје љубави не може се дисати!
КРАЉ: Дошао сам до убеђења да без тебе не могу живети!
ГОСПОЂА (*Заносно, а болно*): Ево ме, узми ме, ради са мном шта хоћеш! Али ми одмах мораш рећи истину због које сам дошла!
КРАЉ: Ти си мени жртвовала све, и своје честито име и све што си имала, и постала си моја љубавница! Ја ту жртву не могу олако примити, јер те поштујем више него икоју другу жену на свету!
ГОСПОЂА: Баш зато...
КРАЉ: Жена коју ја волим не може остати само љубавница, и зато сам решен да будеш моја жена.
ГОСПОЂА (*Узбуђено*): То је безумље! То је немогуће! Зар не видиш?... Ја сам још при чистој свести!
КРАЉ (*Достојанствено*): То ја знам боље од тебе!
ГОСПОЂА (*Потресена ћути*)
КРАЉ (Исповедајући се): Каква ми је то срећа што ноћу могу да те загрлим, кад морам да се кријем! Хоћу и дању и ноћу да си моја! Хоћу да си – краљица!
ГОСПОЂА (*Уплашено*): Боже сачувај! Никада не бих пристала да то будем! Никада! (*Прекорно, у лице*) Зар ти хоћеш да твој син има маћеху?! И најмањи такав покушај, збацио би те с престола!

КРАЉ: Само ако драговољно ја то хоћу.
ГОСПОЂА: Ти хоћеш и од мене да направиш играчку, ствар!
КРАЉ (*Поуздано*): Не. Закониту жену.
ГОСПОЂА: Пре бих се отровала него што бих то доживела!
КРАЉ (*Тргне се*): Не мислим од тебе да правим владарку. Бићеш моја жена, чим се одрекнем престола у корист свога сина.
ГОСПОЂА (*Нетремице*): Да би се само са мном оженио!? Никада! На такву несрећу моје отаџбине, нећу никада пристати!
КРАЉ (*Збуњен*): Не разумеш...
ГОСПОЂА (*Сва се скупи*): Чуј ме! Ако би државни разлог захтевао да се ти по други пут жениш, и ако и са новом краљицом не будеш срећан, и ако одиста без моје љубави не можеш да живиш – онда знај да ћу остати твоја љубавница док год ти хоћеш, и докле год сам жива нећу бити ничија до твоја! Али под једним условом: да никад не помислиш на абдикацију!
КРАЉ (*У недоумици*): Умири се. Саслушај и ти мене. Моја женидба с тобом не би била једини мој разлог за абдикацију. (*Живо*) Ја нисам могао да задобијем љубав мога народа. Мој син ће то лакше моћи, јер нико нема шта да му замери, ни споља ни унутра. Ја сам сит вечне борбе! То је народ који не може да трпи никакву стегу, па ма она била у интересу државе. Бар ћу спасити престо за мога сина!
ГОСПОЂА: Онда се тек вараш...
КРАЉ (*Прибере се, присно*): Е, сад лични разлози: најбоље своје године жртвовао сам дужностима круне. Хоћу бар другу половину свог живота да спасем за себе! Хоћу личну срећу, разумеш ли ме бар ти!? На престолу је немам!... (*Болно*) Осећам да се и мој син удаљава од мене. Мајка је ипак учинила своје... (*Покајнички топло*) Хоћу да те волим до последњег даха, да с тобом срећно проживим...
ГОСПОЂА: Не, не! Ако ти упркос овом мом јауку ипак учиниш оно што слутим, онда ми не треба таква љубав! (*Скоро загрца*) Ја се никада нисам играла својим осећањима. Ни онда када сам први пут дошла к теби да осветим мужа. Али сам у теби упознала несрећног човека и заволела те лудо! Други су ме хтели начинити твојим убицом, а ја сам се задивила твојој борби против глупости непросвећене масе... Како ти замишљаш поштену жену?!
КРАЉ (*Забринуто*): Не говори тако, забога!
ГОСПОЂА: Иначе, значило би да сам само твоје парче меса, за којим жудиш! А цео би ме свет проклињао! Ту клетву не бих никада поднела!
КРАЉ: Били бисмо и после свега срећни.
ГОСПОЂА: То би било подло, као што би била подла твоја абдикација! Она би била убиство извршено над целом земљом...
КРАЉ: Али би била без крви...
ГОСПОЂА (*Скочи*): Дакле, то је твој одговор!?
КРАЉ (*Стишава и себе и њу*): Али, опамети се! Живећемо безбрижно ван ове земље. Бићемо једно другоме довољни.
ГОСПОЂА (*Болно*): Зар се може са ојађеном душом живети! Али од чега!? Теби треба раскош, а не брига приватног човека...
КРАЉ: То је којешта! (*Отвори фиоку и показује пregршт чекова.*) Ево, погледај! Све сами чекови!
ГОСПОЂА (*Као суманута*): Одакле ти толики новац?!
КРАЉ (*Поверљиво*): На залогу мојих непокретних имања.
ГОСПОЂА: Од кога?
КРАЉ: Од банке оне братске земље која ме није волела!
ГОСПОЂА (*Разгорареним очима*): Несретниче! То је издаја!...
КРАЉ (*Спусти чекове и погледа је узрујано*)
ГОСПОЂА (*Очајно*): Онда моја смрт неће никога на овоме свету унесрећити... (*Дрхтећи, нагло се окрене и згрчена журно изађе. Краљ дрекне нешто кроз зубе за њом, па клоне у фотељу, и дрхтавом руком се маши за срце.*)

ПЕТА СЦЕНА

(*Уђе Ордонанс-официр, који као да је чуо краљев глас*)
ОРДОНАНС: Величанство заповеда?
КРАЉ (*Прибира се, крijући своје стање*): Ништа! Ништа...
ОРДОНАНС: Заповеда ли Величанство по личног лекара?
КРАЉ (*Сасвим се стиша*): Не!... Госпођи је изненада мало позлило. Али, проћи ће то. Замолите мог личног лекара да још у току дана посети госпођу у њеном ста-

ну...

ОРДОНАНС: Разумем, Величанство!

КРАЉ (*Пређе на друго*): Све су приватне аудијенције за данас обустављене.

ОРДОНАНС: Ађутант нам је то још синоћ саопштио, Величанство. (*Приђе корак ближе*) Али, ипак, господин Министар просвете је ту. Чека на хитан пријем.

КРАЉ (*Нешто нервозно*): Баш у овом тренутку!... (*Размисли за моменат*) Отпратите лично госпођу до излаза, а господин Министар нека изволи к мени...

ОРДОНАНС: Разумем, Величанство! (*Изађе*)

ШЕСТА СЦЕНА

(*Уђе Министар просвете*)

МИНИСТАР (*Бришући зној са чела*): Још мало, Сире, па ћу ја улазити на мали дворски улаз, а други на велики...

КРАЉ (*Хоће да се насмеје*): Ти си моја ухода! Али, мислим да је то последица...

МИНИСТАР: Од два зла треба бирати мање. Али не увек веће!

КРАЉ: Можда имаш право.

МИНИСТАР: Сире! Твој напад је опет на реду!

КРАЉ: Та шала је жалосна овог часа.

МИНИСТАР: А чија је жеђ за личном срећом већ давно болест!? А сад прелази чак и меру коју смо утврдили приликом редиговања новог Устава.

КРАЉ: Проналазиш противразлоге. Устав смо редиговали у присуству свих лидера странака, с тобом међу њима!

МИНИСТАР: Страшан обрт, уз твоје учешће! Али... (*Слеже раменима*)

КРАЉ: Излишно је потезати то овог часа.

МИНИСТАР: Добро. Али нико не зна да би краљ због једног пољупца жртвовао и земљу!

КРАЉ (*Живо*): Јесте! Умирем за једном капи људске среће! Носим двадесет година круну од трња у једном буџаку Европе, а ти уживаш у том мом болу!

МИНИСТАР: Нисам знао да та круна толико жуља!

КРАЉ: Теби за љубав, осмехивао сам се онде где би сваки други човек наглас заплакао! Е, све ми то најзад догрдило!

МИНИСТАР: Сада се, ето, жуди само за уживањима. Завлачи се рука у торбу пуну змија!

КРАЉ (*Плане*): То није истина! Ти злоупотребљаваш моју захвалност према теби!

МИНИСТАР: А, тако? Знаш ли, Сире, све опасности у које бацаш свога јединца, кога и ја волим као свога сина.

КРАЉ: Ни један син нема два оца.

МИНИСТАР: Онда боље да је доживео слогу својих родитеља! То се свети!

КРАЉ (*Запањен*): Ти мењаш своје убеђење!?

МИНИСТАР: А ко своје пријатеље?!

КРАЉ: Ја их више немам! Ти си последњи...

МИНИСТАР: Кад се већ даје нов Устав земљи, зашто не спроведеш, Сире, прве изборе? Подметати сина!

КРАЉ (*У недоумици*): Знаш и сам колико се мучим да саставим нову уставну Владу, па нико неће да се прими! Никако да се сложе! (*Осорно*) А знаш зашто? Што ће први избори довести у скупштину већину антидинастичара... А ја то хоћу да спречим! Партије су за мене биле живи песак, а по новом Уставу оне то нису! (*Другим тоном*) Кад мене нема, моме сину неће правити такве тешкоће...

МИНИСТАР: Сире! Али си тајно, без мене, нашао и другу велику силу која ће помоћи ново стање?!

КРАЉ: Јесам, признајем ти. Наша земља је један мали чун. А ти знаш да сам ја интимно, у души, оно што и ти. Али, ми постајемо излишни будућности која већ окужава и нашу земљу. Предстоји друкчији лек него што је био наш серум.

МИНИСТАР (*Јетко*): Тај дослух с опозицијом!

КРАЉ: Хоћу добровољно да изрекнем највећу осуду на цео мој досадашњи живот! Почећу нов!

МИНИСТАР (*Доскочи*): С новом женом!

КРАЉ: С једином!

МИНИСТАР (*Прекорно*): У четири ока кажем да своме сину не треба пожелети исте страсти!

КРАЉ: Не дај Боже! (*Фатално*) Истина, сви претходници из мог дома били су интелигентни, и зато су им жене дошле главе! (*С убеђењем*) Али, надам се, мој син неће доживети сличну судбину! Неће!

МИНИСТАР: Отац даје пример. Што се, Сире, твог случаја тиче, имамо времена да ту жену – протерамо!

КРАЉ (*Плане*): Не заборави да сам ја још краљ! (*Обојица заћуте да би се стишали*)

МИНИСТАР (*Хукне*): Олакшао сам бар својој души што сам све ово рекао. Црнац је свршио своје...

КРАЉ (*Благо*): Да ми је да гледам само у зеленило, у ливаду, у тишину, сâм! То би ме умирило, као некада тамо негде на Нишави, за време последњег рата.
МИНИСТАР: Али смо овде у престоници! Ја сам јој чак и гробље преместио на друго место. И мртве смо уфронтили...
КРАЉ (*Погледа у џепни сат, тргне се*): Сада нас живи чекају! (*Подигне глас*) Пошто се приближава свечана седница, ти ћеш дочекати представнике свих странака у Црвеном салону... Мислим, један је у народном оделу. Нека он стане даље од мене. Теби то могу рећи... На дати знак увешћеш их овде, чланове Владе такође. Чим они уђу, ја имам реч!
МИНИСТАР: Мени ће бити најтеже што чиним последњу услугу!
КРАЉ: Опрости ми, драги мој.
МИНИСТАР: Праштам, Сире, до гроба... (*Повлачи се*)

СЕДМА СЦЕНА

(*Одмах уђе Ађутант.*)
КРАЉ (*Службено*): Дакле, све је спремно?
АЂУТАНТ: Јесте, Величанство!
КРАЉ: Је ли свештеник већ у дворској капели?
АЂУТАНТ: Јесте, Величанство! Ни речи неће пре времена да изусти! Притаји се у олтару!
КРАЉ: То слути на добро... Ви ћете, под личном одговорношћу одређене намеснике одмах при улазу одвојити, међу којима је и ваш будући таст. Они ће одмах, тајно, у капели положити заклетву и отићи у Велики салон.
АЂУТАНТ: На служби, Величанство! Они су већ ту... И стража је на својим местима.
КРАЉ: Од свега тога зависи ваше венчање! Ето видите шта значи стрпљење! Стекли сте једно ретко искуство више, а и ваш таст исто тако.
АЂУТАНТ (*Ведро*): До гроба сам захвалан Вашем Величанству!
КРАЉ (*Наглашава*): Реците то и када одем! Препоручио сам вас да останете и даље на служби у двору. Једино ви!
АЂУТАНТ: Моја ће вереница бити срећна!
КРАЉ (*Убрзано*): А је ли престолонаследник већ ту?
АЂУТАНТ: Јесте, Величанство! Ђенералска униформа му дивно стоји!
КРАЉ (*Одважно*): Онда, нека почне! Док ја одем к њему, за то време уђу званице... Дакле, у име Бога! (*Оде десно*)

ОСМА СЦЕНА

АЂУТАНТ (*Отвори двокрилна врата од Црвеног салона, поклонивши се*): Изволите, господо! Његово Величанство позива!
(*Најпре уђе Министар просвете, затим други, у жакетима, сви са дужом или краћом брадом, осим једног у народном оделу. Ађутант се повуче неприметно*)
МИНИСТАР: Ова свечаност је свакако увод у нову еру, драге колеге! Распоредимо се док Величанство не уђе... (*Жагор међу њима*)
ПРВИ ПРЕДСТАВНИК (*Обазирући се*): Нисмо још сви овде.
ДРУГИ ПРЕДСТАВНИК: Ми из опозиције јесмо.
ТРЕЋИ ПРЕДСТАВНИК: Ви станите ближе краљу! (*И даље добацује тише нешто*)
ПРВИ ПРЕДСТАВНИК: Да бисте први уживали нову уставност.
(*Чланови Владе стану напред, лево*)
МИНИСТАР: Ако је само то у питању!
ПРЕДСТАВНИК ИЗ НАРОДА: Ја сам први пут овде, па нека буде шта буде (*Стане лево*)
ЧЕТВРТИ ПРЕДСТАВНИК: Господо, ипак не знамо шта краљ стварно намерава с овом седницом у двору!? Месец дана смо држали седнице због уставног питања, коме ваљда сада треба свечано ударити печат... (*Тише се објашњава и даље*)
ПЕТИ ПРЕДСТАВНИК: Доста смо једни у друге сумњали док смо га стварали, а сад томе није овде место.
(*Чланови Владе шапућу међусобно*)
ПРЕДСТАВНИК ИЗ НАРОДА: Мој гуњ је овде бела врана! (*Смеју се појединци*) Ето, најзад опанак гази ћилим!
ДРУГИ ПРЕДСТАВНИК: Вечерас ћемо, ваљда, на банкету бити сложнији!
ТРЕЋИ ПРЕДСТАВНИК: Сигурно, као и увек.
ЧЕТВРТИ ПРЕДСТАВНИК: Ви то знате добро, јер вам није први пут. Треба мало да измењамо улоге!
ПРВИ ПРЕДСТАВНИК: У интересу круне и земље!
МИНИСТАР (*Повишеним гласом*): Господо, ево Његовог Величанства! (*Повуче се у угао*)
(*Тајац. Улази краљ.*)

ДЕВЕТА СЦЕНА

(*Краљ ступи достојанствено до прочеља и стане*)

СВИ (*Углас*): Живео!

КРАЉ: Господо, радо сам вас очекивао! Срдачно вам благодарим на присуству. Поздрављам вас с истим речима као и на последњој уставотворној седници, а заклињем вас данас овим двема вечним рекама, које се састају под бедемима наше престонице!

(***Гласови***: *Живео!*)

Господо! Скоро је пет стотина година, како је последњи ондашњи наш владар позивао народ на одбрану земље. Неслога је онда преломила наш мач! Дошао је после толико векова наш васкрс, али дух наше старе неслоге није поштедео ни ову нову, крвљу натопљену земљу. Зато је животно питање наше народне мисије – пало на нас све!

(***Гласови***: *Тако је!*)

Сазвао сам вас да вам саопштим најтежу одлуку мога живота!

(*Шапат*)

Ви ћете можда рећи да злоупотребљавам вашу верност и оданост... Али ја нећу да доцније историја рекне погрешан суд, не о мени, већ о вама! Сећајући се, дакле, прошлости, с надом за будућност, у чврстој вери у оданост мога драгог народа, из чијег сте наручја ви поникли, мудри и родољубиви – позвао сам вас из сопствене побуде. Уверен, да ће се слобода и права употребити само на корист земље и круне, ја сам вам лично много дао за право, стављајући свој краљевски потпис на нови Устав. Ви сте овим учинили да мој дом постане угледан члан владалаца у великом свету. Када се вратите својим домовима, поздравите ваше миле и драге, и реците свима и свакоме, да сам срећан због народа и свога сина!

(***Гласови***: *Живео престолонаследник!*)

Нови поредак који предстоји ваше је дело! Ниједан краљ није рекао у тако згодно време такву реч своме народу, да стиша буру страсти и да борбу претвори у плодан рад!

(***Гласови***: *Сагласни смо!*)

То је била моја највећа брига! У тој бризи, ја сам се и огрешио према вама, али и ви према мени! Данас праштамо једни другима!

(***Гласови***: *Живео!*)

У моме старању да створим од просте – модерну државу, било је пуно горких препрека, и о томе нећемо више да говоримо. Ја сам све тешкоће предвидео и ствари испитао са свих страна. Пристанак ваш на слогу, олакшао је моју решеност. Моја верна војска...

(***Неки гласови***: *Живела!*)

... Чини своју дужност према застави! Свака је балканска земља увек у опасности! Зато је ваљало на време дати земљи уставност, за коју се није смело чекати на владаочево пунолетство. Предајући вам, према новом стању, земљу у руке, надам се да ће жртвовање партијских интереса увек послужити срећно земљи.

(***Гласови***: *Тако је!*)

Никад нисам сумњао у ваше родољубље! Али ја већ припадам историји, са свима својим врлинама и манама... И зато сам одлучио да учиним нешто велико за ову земљу, за коју мој син живи! (*Наглашавајући потресно*) Одричем се престола у корист свога сина!

(*Гробна тишина од изненађења*)

МИНИСТАР ПРОСВЕТЕ (*У углу, за себе, огорчен*): Лисац!

(*Узбуђење присутних претвори се у жагор*)

ГЛАСОВИ: Забога, Величанство! ... Несрећа за земљу! ... Обмана! ... Кобна одлука! ... Страшно! ... Не пристајемо!

(*Краљ пођути мало, затим мирно*)

КРАЉ: У сваком случају, господо, ако не уважите моје разлоге, ја ћу са својим сином још ноћас напустити земљу!

ГЛАСОВИ: То не! ... Спречимо то! ... То би био смртни удар за земљу! ... Против абдикације смо!

КРАЉ (*Суверено*): Саопштавајући једну овакву одлуку, мислите ли да претходно нисам предузео све мере?! (*Шаком по столу*) Овде су већ одговори свих европских дворова на моју нотификацију. Ни они нису могли да уздрмају моју одлуку...

(Жагор и чуђење не престају.)

КРАЉ: Дворски свештеник извршио је већ заклетву намесништва.

ГЛАСОВИ: А – а! ... Величанство! ... Шта ће рећи народ? ... Нисмо заслужили!

КРАЉ (*Наглашава*): Двор је опкољен војском! Нико не може унутра, ни напоље! Изволите, господо, бирати!?

(*Тајац опет. Скрхани гласови уздишу.*)

ГЛАС СДЕСНА: Живео млади краљ!

(*Извесни збуњено: Живео!*)
ГЛАС СЛЕВА: Нека Бог чува нашу земљу!
КРАЉ (*Седа*): Нека је благословена! (*Потписује оставку на престо, затим опет устаје*) Ја, бивши краљ и генерал, ево заклињем се свемогућим Богом да ћу бити веран моме узвишеном сину и краљу, тако ми Бог помогао! (*Сви приклоне главу*)
СВИ (*Понети тиме*): Тако нам Бог помогао!
(*Министар просвете окрене се зиду да сакрије сузе. Музика свира химну.*)
СВИ (*Стоје инстинктивно гологлави и неми, чим музика престане, громко*): Живео краљ!
КРАЉ: Живео! (*Шефу дворске канцеларије до себе*) Све указе одмах у штампу. Проглас народу такође! (*Шеф тужно прима к знању*)
(*Присутни се смирују пред свршеним чином*)
КРАЉ (*Као да му је лакнуло на души*): Захваљујем вам, господо! Изволите у Велики салон, где ће Његово Величанство млади краљ одмах приредити пријем у присуству намесника. Хвала!
(*Сви се поклоне, и журно излазе кроз двокрилна врата, скоро ћутке. За њима шеф дворске канцеларије. Чим сви изађу, остају у кабинету Ордонанс-официр, који је у међувремену ушао хитно док су други излазили.*)

ДЕСЕТА СЦЕНА

(*Краљ клоне у фотељу уморан и подбочен; затим полако дигне поглед*)
ОРДОНАНС (*Поздрави прописно*): Величанство! (*Хоће даље да изусти*)
КРАЉ (*Пресече га*): То је сада моја празна титула!
ОРДОНАНС (*Узрујано*): Величанство, госпођа се отровала! (*Занеми*)
КРАЉ (*Скочи, укочено га прогута очима*): Дакле, и тиме ме Бог кажњава! (*Седне нагло у фотељу, блед*) Зовите ми одмах ађутанта!
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК: Разумем, Величанство! (*Оде*)

ЈЕДАНАЕСТА СЦЕНА

(*Из приватне одаје уђе млади краљ*)
МЛАДИ КРАЉ: Папа, хвала на круни! (*Љуби га, а отац њега у чело, потресен*) Теби је тешко?! Не брини ништа! Престо је у сигурним рукама! (*Смеши се младалачки, мада је у генералској униформи*)
КРАЉ ОТАЦ (*Скрива прави узрок свог потреса*): Сад имаш дужности! Пожури одмах у салон. Тамо те чекају на први пријем...
МЛАДИ КРАЉ: Али, зар без икаквог ордена?
КРАЉ ОТАЦ (*Скида са себе један и стави му га на прса*): Видим да си обазрив! То је добар знак. Ајде, иди... иди...
(*Млади краљ салутира и оде*)

ДВАНАЕСТА СЦЕНА

(Уђе Ађутант.)
АЂУТАНТ: Величанство, све је у реду!
КРАЉ ОТАЦ (*Савлађује се*): Није...
АЂУТАНТ (*Зачуђен, гледа*)
КРАЉ ОТАЦ (*У скривеном грчу*): Ви знате овог ордонанс-официра који је данас био дежуран?
АЂУТАНТ: Знам, Величанство. Он ме је малочас позвао овамо...
КРАЉ ОТАЦ: Извршићете последњу моју заповест, најдаље ноћас.
АЂУТАНТ: Величанство заповеда.
КРАЉ ОТАЦ (*Дубоко уздахне*): Он мора још ноћас тајно нестати. Како знате...
АЂУТАНТ (Изненађен): Моје није да питам, али ако Величанство дозволи, да знам зашто. Лакше ћу то извршити...
КРАЉ ОТАЦ (*Устане, прибере се, с борбом у себи, скоро свирепо*): Тај је много знао... Зато!
АЂУТАНТ: Разумем, Величанство! (*Оде*)

ТРИНАЕСТА СЦЕНА

(*Краљ отац на моменат сам, пребољева губитак жене коју је волео. Најзад осорно махне руком, као да хоће да одагна кошмар. У том часу уђе шеф дворске канцеларије.)*
ШЕФ: Величанство, не могу а да се не опростим с Вама!
(*Сав скрушен прилази*)
КРАЉ ОТАЦ (*Нагло ведро*): А не, драги мој шефе! Вашој је каријери такође крај као и мојој круни на глави!
ШЕФ: Ја сам то и сам хтео да предложим Величанству.
КРАЉ ОТАЦ: Ми идемо заједно! Наредите да ми се одмах спреми путни костим. (*Пође према шефу и скида ленту*) Ево вам најпре ове ленте! (*Шеф прима ленту и*

тужан је целива)

ШЕФ: А куда ћемо, Величанство?

КРАЉ ОТАЦ: Далеко! Мој последњи пријатељ ми је с правом саветовао: идемо тамо где су људи убили – Бога! Да видимо како они изгледају!

ШЕФ: Преко мора?

КРАЉ ОТАЦ: Да, преко мора...

ШЕФ: Ако то Величанству прија, врло радо...

КРАЉ ОТАЦ: Слободан! Једва једном слободан! (Шеф обори главу.) Ето шта значи – силазак с престола!

(Завеса)

КРАЈ III ЧИНА

СВРШЕТАК ДРАМЕ[3]

[3] Уз својеручни Младеновићев потпис, на крају стоји кружни печат с ознаком: Gepr. D 7. Уз то је назначено и: Märtzfeld (Nürnberg) 15. Juni.

Ивана Игњатов Поповић

ДЕМИСТИФИКАЦИЈА ВЛАДАРА

Силазак с престола *Ранка Младеновића*

Основни постулат немачког експресионизма био је да је позориште један од најмоћнијих инструмената за истраживање и схватање човекове душе, за истраживање света и човековог места у њему, али и место с нарочитом атмосфером, где могу да се изазову (и искажу) дубоке, подсвесне емоције, и да се отворе и покрену оне енергије и снаге, које и појединце и друштво доводе у велика искушења. Ранко Младеновић, под снажним утицајем експресионистичких начела, увиђајући моћ позоришта, највећи део свог стварања посветио је развијању савременог позоришта у Србији, у периоду после Првог светског рата. Иза себе је оставио око 200 критика позоришних представа, текстове везане за историју драме и позоришта (како нашег, тако и светског), што га карактерише као зачетника театрологије, пре него што се о њој уопште и говорило. Осим теоријских и критичарских радова, значајан је и Младеновићев драмски опус: *Драмске гатке* (*Синџири*, *Даћа*, *Гривна*), *Страх од верности*, *Човек поносан што нема среће*, *Тестамент за две жене*, *Људи у туђем џепу* (сачуван само 1. чин), *Кад догори до ноката*, *Силазак с престола* и *И зидови имају уши* (недовршена, написана само прва два чина).

Драма *Силазак с престола*[1], припада корпусу Младеновићевих драма (уз *Људе у*

[1] Драма, сачувана у рукопису, писана је руком, писаном ћирилицом. На горњем делу насловне странице стоји написано на немачком и француском језику, писаним словима:
"Thronabsteigung" "La Descente du Trône"
Ein balkanisches Drama La drama de Balkan de la
Am Ende des XIX juhrhundert, fin du XIX siècle,
Von Ranko Mladenovitch de Ranko Mladenovic.
Испод наслова и поднаслова, уз напомену да је написао Ранко Младеновић, налази се печат на коме је назначено:
Theater blok 5
Oplag XIII B
Nürnberg.
На дну насловне странице аутор је својеручно исписао да је драма настала у заробљеништву у Нирнбергу 1941:
[In Kriegsgefangenschaft]
У заробљеништву
– 1941 –
Manuskript.
На крају сваког чина, Младеновић је исписивао када га је завршио (I чин – 18. мај 1941, II чин – 31. мај 1941, III чин – 15. јуни 1941).

туђем џепу, *Кад догори до ноката* и *И зидови имају уши*) насталим у заробљеништву у Нирнбергу (1941/42). Нема података да су ове драме извођене. Сачуване у рукопису, чувају се (осим *Људи у туђем џепу*) у Музеју позоришне уметности у Београду, где су доспеле као поклон породице Младеновић. Поред *Људи у туђем џепу*, која припада драмама из грађанског (мирнодопског) живота, остале три драме својим темама чине својеврсну трилогију. *Кад догори до ноката* и *Силазак с престола* су историјске, док у драми *И зидови имају уши*, Младеновић обрађује њему савремен период ратних збивања. Обухватајући период од Првог српског устанка 1804. до Другог светског рата, аутор кроз ове драме покушава да растумачи вечиту несрећу балканских простора и честе ратове. Чини се да је његова идеја била да прикаже непрестано понављање историје у овом „углу света", јер „на таквом смо терену [...] Што уграбимо од живота између тога [ратова], то нам је"[2]. Због тога се кроз све три драме спомиње ропство, вечита борба за слободу, традиција која се и велича и одбацује.

Узимајући за тему *Силаска с престола* исечак из српске историје с краја XIX века, Младеновић наставља да се бави историјском тематиком. И у овој драми, као и у *Драмским гаткама*, ликови носе уопштена имена: Краљ, Жена у црнини, Председник, Вођа опозиције, Престолонаследник... Међутим, у овом случају она више немају функцију уопштавања, какву су имала у експресионизму, већ се чини да је аутор, помоћу њих, дао себи слободу да историјске личности обликује према свом уметничком темпераменту, користећи, као окосницу своје драме, стварне догађаје. С обзиром на то да се драма дешава у кратком временском периоду (отмица престолонаследника, краљев развод и абдикација) и да је Младеновић истакао да се дешава у Београду, око 1888. године, све упућује на то да је за моделе својих јунака Младеновић употребио личност краља Милана Обреновића[3] и особе из његове ближе околине. Варирајући историјске догађаје, мешајући их с љубавним страстима, мржњом, интригама, „саможртвовањем" и једним самоубиством, Младеновић је створио праву драму с изразитим драмским ликовима.

Може се рећи да је Краљ из драме *Силазак с престола*, дијалошки најбоље изграђен Младеновићев јунак. Истакнуто је дијалошки, пошто у целој драми има врло мало пишчевих описа душевних стања јунака, све је спроведено кроз дијалоге који прецизно одређују темперамент Краљевог лика. Тако је Краљ спреман на интриге само да би казнио свог неистомишљеника, па ће уништити веридбу Вођине ћерке пуштајући лажну вест да је она болесна, отпустиће му Сина из службе. За лик Вође, Младеновић је употребио историјску личност Милутина Гарашанина, који је од 1884. до 1895. био вођа Српске напредне странке, а краљеву наклоност почео да губи када су га, нагађајући, повезивали с атентаторком Илком Марковић. Међутим, најдубљи раздор између њих наступио је, према тумачењу Слободана Јовановића, када је краљ Милан, свестан неуспеха рата с Бугарском 1885, желео да абдицира, на шта Гарашанин није хтео да пристане[4]. Овај непристанак Младеновић илуструје једном Вођином реченицом у драми:

„Вођа: Када је услед последњег ратног пораза хтео да напусти престо, ја сам га одговорио од тога."[5]

Сценом демонстрација пред Вођином кућом уз разбијање прозора, Младеновић је илустровао народно „весеље", које је избило због пада напредњака и стварања либерално-радикалне Владе[6]. Ово пировање

[2] Ранко Младеновић, *И зидови имају уши*.

[3] Отмица престолонаследника: 2. јул 1888, развод од краљице Наталије: 12. октобар 1888, абдикација: 22. фебруар 1889. (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, Део II, *Сабрана дела Слободана Јовановића*, Том 5, БИГЗ, Југославијапублик, СКЗ, Београд 1990, 337, 343, 371).

[4] "'Каква абдикација, срам Вас било! Ми стрељамо прсташе, а Ви хоћете да будете династички прсташ! Не можете Ви из ове собе, докле је на мени главе, нигде на другу страну, до право војсци!'" (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, Део II, *Сабрана дела Слободана Јовановића*, Том 5, БИГЗ, Југославијапублик, СКЗ, Београд 1990, 282)

[5] Сви цитати преузети су из рукописа драме који се чува у Музеју позоришне уметности у Београду.

[6] "Једна руља дошла је пред Гарашанинову кућу да ларма. Неко из гомиле хитнуо се каменицом у прозор. Гарашанин се појавио лично на прозору и опалио у гомилу пет пута из револвера. Само је један из гомиле рањен, па и то лако" (Слободан Јовановић, Влада Милана

руље, поред разбијених прозора, Младеновић појачава смрћу Вођине мајке. Натуралистичко-симболистичком сценом приказивања мртве старице пред окупљеном гомилом (што доводи до одређеног обредног посвећивања окупљених захваљујући умрлом), Младеновић подиже самог Вођу, али и његов дом, на виши ниво. Вођину величину и трезвено расуђивање Младеновић ће потцртати спречавањем Сина да пуца у гомилу:

„Син: Није требало да ме спречиш да пуцам, оче!

Вођа: То би значило, личити на оне које осуђујемо."

Опаска коју ће изнети Младеновићев Краљ, када дође да се помири с Вођом после свега што се десило,

„Хтео сам да вам се осветим, нарочито после ваших схватања о мојој бившој жени",

такође упућује на Гарашанинову наклоност према краљици Наталији[7].

Младеновић краљицу, мада битног историјског чиниоца, спомиње само посредно, пошто Краља, као лик, изграђује у другом правцу. Када се краљица спомиње, истиче се њена лепота (када је на почетку, пошто је већ поднет захтев за развод брака, спомиње Краљ: „Краљица, лепа краљица"), омиљеност у народу (из разговора између Краља и Вође приметно је да је Вођа, као и народ, подржава) и мајчинска љубав (када Престолонаследник, наивно-дечачки прича о томе како се мама с њим забављала, али је била немоћна да се супротстави јачој машинерији).

Није познато да ли је Ранко Младеновић познавао дело Слободана Јовановића *Влада Милана Обреновића* (Београд, 1934), али је извесно да је употребио исти цитат којим је разрешен брак између Милана и Наталије. Младеновићев Краљ наглашава да:

„Није све што је свезано на земљи, везано и на небу",

а Јовановић истиче да је митрополит Теодосије, 12. октобра 1888. године, на основу става из Јеванђеља по Матеју (XVI, 19):

„'И што свежеш на земљи, биће свезано на небесима; и што раздријешиш на земљи, биће раздријешено на небесима.' [...] закључио да има права да дреши бракове и на земљи и на небу."[8]

Приказујући Краља као темпераментну особу, склону препуштању страстима, али и као манипулатора, Младеновић ће изнети да нема средства које не би употребио како би дошао до жене коју жели. Тако ће Краљ лажним писмима уверити Госпођу у црном, која је дошла да освети мужа, да јој је стрељани муж био преварант и силеција, а да је он – Краљ – несхваћени, несрећни човек. Младеновић кроз бајковиту Краљеву причу о дечаку коме је одузето детињство да би постао краљ, о женидби лепом, младом женом, као један од проблема Краљеве личности износи несрећене супружничке односе[9], јер:

„У тренуцима када сам мислио да ћу умрети од среће, лежала је у постељи поред мене дивна – санта леда! [...] Једна жена која је у саму себе заљубљена, не може никога волети, па чак ни своје рођено дете."

На тај начин Краљ правда своје поступке – развод брака и отмицу детета. Међутим, театралност Краља, Младеновић не завршава овим, већ наставља:

„Краљ: Мој домаћи пакао постао је опасан за државу. А кад сам затражио развод брака, цео је свет био на њеној страни и жалио у њој племениту мајку и узвишену краљицу! Сви су ме напустили због тога... Најзад јутрос добих потврду да је мој брак разведен. (Другим тоном) А баш пре тога, пре него што сте се ви јавили за пријем, размишљао сам да ли је боље да се одрекнем престола,

Обреновића, 320).

[7] "За време бугарског рата, она је показала и куражи и патриотизма; као Гарашанин, и она је била за продужење рата до последње капи крви; бугарски рат, који је обелоданио све женске особине краља Милана, обелоданио је све мушке особине краљице Наталије" (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, 283).

[8] Слободан Јовановић, Влада Милана Обреновића, 344.

[9] Према писању Слободана Јовановића разлаз између краља и краљице десио се и пре бугарског рата, а узрок је било краљево неверство. Касније се у супружанске размирице умешала и политика, јер краљица није одобравала краљево аустрофилство. Бугарски рат је био непосредни повод да краљ уобрази да краљица Наталија жели да га отера с престола да би она постала намесница. Краљица јесте начинила план о свом намесништву тек када ју је краљ обавестио, током рата с Бугарском, да се решио на абдикацију целе династије. У том тренутку она је желела да сачува престо за свога сина, па је била спремна да постане и намесница. Друго што се краљу чинило сумњивим јесте и залагање краљице Наталије око рањеника током бугарског рата. Њена беспоштедна брига за рањенике учинила ју је омиљеном међу народом, што је краљ Милан протумачио као директан удар, јер он није био омиљен (Видети: Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, 307).

или да се убијем..."

Већ ту је Госпођа поколебана, а када Краљ откопча свој оклоп и пружи јој своје тело, да у њега зарије нож, она му се предаје свом својом душом[10]. Романтичарски-театрално, Младеновић развија емотивни однос између једне несрећне жене и Краља манипулатора.

У трећем чину Госпођа више није у црнини већ је у белом, Краљева је љубавница и, како Младеновић гради своју драму, узрок Краљеве жеље за абдикацијом, у чему она жели да га спречи. Зато ће Краљ изјавити Госпођи:

„Ти си мени жртвовала све, и своје честито име и све што си имала, и постала моја љубавница! [...] Каква ми је то срећа што ноћу могу да те загрлим, кад морам да се кријем! Хоћу и дању и ноћу да си моја! [...] Најбоље своје године жртвовао сам дужностима круне. Хоћу бар другу половину свог живота да спасем за себе! Хоћу личну срећу [...] Хоћу да те волим до последњег даха, да с тобом срећно проживим."

Инсистирањем на Краљевој абдикацији због љубави према жени, грађанки, Младеновић уноси сензационалистички тон у своју драму[11]. Међутим, да би драми дао одређену озбиљност и поново успоставио повређени принцип, а донекле и казнио свога Краља, Младеновић уводи мелодрамски елемент – самоубиство Госпође[12].

Неумерени темперамент краља Милана осликава Младеновић суровшћу Краља, који прети окупљеним посланицима да ако неће да подрже његову абдикацију могу се суочити с повлачењем целе династије или с војском која је око двора, али и кроз наредбу да нестане Ордонанс који је знао за Госпођу и известио о њеном самоубиству.

Насупрот овоме, Краљ је сасвим другачији у разговору са својим „јединим пријатељем" министром просвете, а очинска љубав исијава из њега у односу према Престолонаследнику, кога жели да подигне у наручје, да га пољуби, али се суздржава пред његовом озбиљношћу, док Престолонаследников коментар о сопственом брзом „аванзовању" у Краљу изазива „укочену загледаност у једну тачку" и коментар да „није смешно, већ болно". Кроз Краљев разговор с Министром, у коме износи план да руском посланику каже да је открио заверу коју су ковали како би га склонили с трона, Младеновић указује на Краљеву генијалност. Поред овога сазнајемо да Краља на престолу више држи сопствени „пркос према великим силама чији се утицаји укрштају вечито преко нас [...] Сопствени народ ме не разуме".

Жеља да од заостале земље створи европску монархију и спознаја да то није могуће у „ускоj земљи, шумском ћорсокаку, збегу, а не отаџбини наше прошлости", у Краљу изазива болно отрежњење да се није могло

[10] Овим описом, Младеновић варира сцену из Шекспировог *Ричарда III*, када Ричард тражи од Ане да га убије, јер не верује да се он покајао што је допринео смрти њеног супруга и свекра.
"Глостер (Ричард): Ако ти срце осветољубиво
Не може да праште, ево мача мог,
Оштар је, па, ако хоћеш, зарij га
У моје верне груди и изгнај
Душу која те обожава. Ево,
Излажем их том смртном ударцу
И клечећи молим понизно за смрт.
(Раздрљи груди; она у њих упире његов мач.)" (Вилијем Шекспир, *Целокупна дела*, књ. 6, БИГЗ, Народна књига, Нолит, Рад, Београд 1978, *Ричард III*, [превод и напомене Живојин Симић и Сима Пандуровић], 107). Као ни код Младеновића, ни код Шекспира не долази до убиства.

[11] Ово инсистирање на абдикацији због грађанке вероватно је потакнуто и сензационалном абдикацијом енглеског краља Едварда VIII, у децембру 1936. године, што је пунило листове и часописе широм света.

[12] Историјски гледано, Младеновић је у лику Госпође у црном повезао Јелену – Илку Марковић и Артемизу Христић. Илка је 11. октобра 1882. пуцала на краља Милана. "Једна жена у црном, налик на оне скрушене удовице које се редовно виђају по црквама, пуцала је из револвера на краља. Први метак, избачен с растојања од дванаест корака, промашио је. [...] Атентаторка се звала Јелена – Илка – Марковићка. То је била жена пуковника Јеврема Марковића, стрељаног због Тополске буне, по нарочитој жељи краља Милана. Атентат је изгледао дело личне освете, а и сама Илка тако га је објашњавала" (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, Део II, *Сабрана дела Слободана Јовановића*, Том 5, БИГЗ, Југославијапублик, СКЗ, Београд 1990, 159). У затвору је извршила самоубиство. У Артемизу Христић, краљ Милан се заљубио у лето 1887. године. Слободан Јовановић истиче да је Артемиза била обична грађанка, жена Милана Христића, који је био чиновник министарства иностраних дела, па га је краљ због његове жене, начинио својим личним секретаром. "Краљ Милан, чим се развео од своје жене, навалио је на Артемизу да се и она разведе од свога мужа. После тога краљ би се венчао с Артемизом. Пошто је она била обична грађанка, он би дао оставку да би је могао узети. Сишавши с престола у обичан грађански свет, он би живео само за своју приватну срећу" (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, 364). До брака никад није дошло.

„из опанка право у свилену ципелу, у једној заосталој земљи". Министар је једини који, попут неког алтер ега, сме Краљу да укаже како је одлука да престо препусти малолетном сину тешка и погрешна, првенствено зато што је то терет за дечака. На Министрову оптужбу да би „због једног пољупца жртвовао срећу", Младеновићев Краљ као једноставан човек, за кога је одговорност терет, изјављује:

„Умирем за једном капи људске среће! Носим двадесет година круну од трња у једном буџаку Европе."

На све то се наставља пантеистичка тежња да гледа „само у зеленило, у ливаду, у тишину, сам". Поред симболике круне од трња, што нас асоцира на Исусово мученишство, Младеновић свом Краљу даје и пророчке моћи, па се он показује и као човек кога муче тешке визије будућности. У једном тренутку пита се о судбини сина у „сопственој земљи" и предвиђа:

„Све ситнији сеоски посед довешће временом тај исти народ до просјачења, а то ће га бацити у чељусти каквој великој, туђој индустријској немани."

Предсказање Првог и Другог светског рата огледа се у његовој констатацији:

„Средња Европа се буди као неман"

и

„Доћи ће доба када ће наше племе ујединити и друге разломке народа на Балкану. Али, то ће нам уједињење доћи главе."

Коначну повезаност „слободног" човека с Богочовеком, Младеновић осликава Краљевом жељом да после свега иде „тамо где су људи убили – Бога! Да видимо како они изгледају". Ово је симболична веза лирског субјекта с божанским, какву су неговали експресионисти, а Младеновић је успоставља у тренутку настанка драме, док светом влада нова апокалипса и убијање свега човечанског.

У Младеновићевом Краљу приказан је човек уморан од државничких обавеза, слаб да се носи с проблемима наметнутим положајем, али који неће попут Кнеза из *Синџира* отићи у лудило. Младеновићев Краљ је типичан драмски лик склон крајњој суровости, беспоштедним интригама, заробљеник еротске страсти[13]. Једном речју, он је блажа верзија Шекспирових краљева. Објашњење Младеновићеве жеље да драматизује један сегмент владавине Милана Обреновића можда лежи у личности самог краља. Слободан Јовановић ће напоменути да су краља Милана упоређивали с „тиранима италијанског ренесанса", с којима га према његовом мишљењу повезује политичка интелигенција и политички егоизам, „али није имао њихове гвоздене нерве"[14]. Доказ за тврдњу да су му „нерви били крти", Јовановић налази у чињеници да је „већ у тридесет петој години био зрео за оставку. У борби коју је водио споља и унутра, он није био у правом смислу речи побеђен, него нервно исцрпљен. Његов пад личио је на оне предаје града које нису последица спољашњег притиска, него унутрашњег замора. Њега је упропастила велика противречност која је постојала између његове интелигенције и његове воље: његова интелигенција била је кадра да смисли велике планове, његова воља није била толико јака да у остварењу тих планова истраје до краја."[15]

Вероватно у тој нестабилној црти карактера Милана Обреновића лежи и Младеновићева заинтересованост за њега као за драмски лик. Због тога што су историјској личности краља Милана „нерви били крти" можемо га повезати с осталим мушким ликовима Младеновићевим, од Кнеза (*Синџири*) преко Велможе (*Гривна*), Марка (*Страх од верности*), Сина (*Човек поносан што нема среће*), Јанка (*Тестамент за две жене*) па све до Вожда (*Кад догори до ноката*).

Истичући однос међу половима као окосницу

[13] Слободан Јовановић описује Милана Обреновића као особу која је у својој природи имала нечег глумачког. "Краљ Милан је забављао уске кругове интелигенције, али није узбудио народну машту. [...] Карађорђе и Милош прешли су из историје у легенду. Милану се то није десило. У круговима интелигенције, која је једина осећала занимљивост његове личности, краљ Милан је имао великих пријатеља и великих непријатеља. Његови пријатељи хвалили су његову интелигенцију; то је био један геније, који све зна, иако ништа није учио, и који, у политици, даље и јасније види него сви наши политичари скупа. Његови непријатељи кудили су га као скроз покварена човека, који не воли ни своју земљу ни своју породицу, који нема ни моралних скрупула ни личног достојанства, и коме је стало само до разметања и чулних уживања" (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, 373).

[14] Исто, 279.

[15] Исто, 376.

радње у *Силаску с престола*, Младеновић, као и у другим својим драмама (осим у *Кад догори до ноката* и *И зидови имају уши*), донекле угађа сензационалистичком укусу публике, уз жељу да створи аутентичну мелодију новог доба, која произлази из унутрашњег, екстатичног, што јесте врста љубавне мелодије, о чему је писао у тексту *Једина синтеза о еротици*. Односом између полова он илуструје животни набој, изразиту јачину, импулс који поставља нова животна мерила подређена акцији (која не мора увек бити конструктивна), дешавању, никако пасивности.

Потенцирање породичних и државничких сукоба у драми *Силазак с престола*, Младеновића приближава „представама модерних монархистичких драматизација, особито Шекспировим, и то оним из *Ричарда III*"[16]. Есхатолошки моменат, чест у Шекспировим трагедијама[17], Младеновић обликује као тешка стања настала предсказањем о претњи која стиже из Средње Европе, али и о несрећи у коју ће Србе одвести уједињење, којима Краљ правда своје поступке. Пратећи Шекспирову демистификацију људске природе, Младеновић у први план износи неке од основних разлога разарања етичких норми, те је *Силазак с престола* илустрација претераног егоизма помешаног с еротском страшћу. Сходно хамлетовском песимизму, потакнут новом апокалиптичном катастрофом коју је донео Други светски рат, Младеновић прибегава донекле експресионистичком песимистичком осећању стварности и заузима критички однос према човеку и његовим слабостима.

[16] Радован Вучковић, *Модерна драма*, 525.

[17] Предвиђања о пропасти двора, којим влада порок, и света уопште. Тиранин крши моралне норме и сукобљава се с моралистичким и духовњачким тенденцијама свештенства, а у страху од нових снага понаша се још крволочније. То изазива његов пад који доводи до дезинтеграције личности и драматичару омогућава да уведе имагинарна стања и представе.

БИОГРАФИЈА РАНКА МЛАДЕНОВИЋА

(Клисура, Србија, 28. јун 1892 –
Београд, 6. јануар 1943)

Ранко Младеновић потиче из учитељске породице, од оца Антонија и мајке Марије. Основну школу завршио је у Пироту (1903), а Трећу мушку гимназију у Београду (1912). На Филозофском факултету у Београду студирао је Општу историју, Упоредну књижевност и Историју уметности првих пет семестара. У Првом светском рату учествовао је као ђак-подофицир (1914–1919). Од 1915. био је у немачком заробљеништву током кога је уређивао и руком исписивао лист *Пулс*. После рата продужава студије у Женеви, а завршава их, као питомац Министарства просвете, на Филозофском факултету у Берну, где је положио дипломски испит с докторатом 30. маја 1921. Назив његове докторске тезе био је *Друга владавина Михаила Обреновића 1860–1868*. Видом, рођ. Поповић, оженио се 1919, а 1929. родио им се син Балша. Професорски испит положио је 1924, професор Треће мушке гимназије у Београду постао је 26. децембра 1924, а шеф кабинета Министра просвете 7. септембра 1925. године. Био је и: генерални секретар у Народном позоришту у Београду (1925–1929), проф. гимн. у Врању (1929–1930), библиотекар у Универзитетској библиотеци у Београду (1930–1933), књижевни референт Нар. позоришта у Београду (1934), управник Нар. казалишта у Осијеку (1935–1937), директор Драме Нар. позор. у Београду (1937–1939), проф. Прве мушке гимн. (1939–1940), проф. Пете мушке гимн. (1940) и Мин. просвете (1941). Током заробљеништва у Другом светском рату, у Нирнбергу, био је један од оснивача и први управник „Логорског народног позоришта" (1941–1942). Говорио је немачки, француски и руски, а служио се чешким и бугарским језик. Добитник је Ратне медаље (1914–1918), приликом прославе педесетогодишњице Нар. позоришта у Београду одликован је Орденом св. Саве (1922), а француски Министар просвете одликовао га је „Златном палмом" (1927).

Поред државне службе, Младеновић се бавио књижевним и новинарским радом. Објавио је збирку песама *Звучне елипсе* (1928), у коју су ушле песме објављиване по разним часописима између 1921. и 1928. године. Написао је око 200 критика позоришних дела и њихових аутора у периоду од 1911. до 1940. Објављивао је у многим листовима и часописима: *Ви и ми* (1931), *Воља* (1926), *Време* (1925–1940), *Comoedia* (1923–1924); *Мисао* (1920–1923), *Позориште* (1932–1933), *Политика* (1933), *Правда* (1932–1933), *Самоуправа* (1928), *Српски књижевни гласник* (1924–1932) и др. Уређивао је часописе: *Мисао* (1. јануар 1922 – 16. септембар 1923) у коме је водио позоришну рубрику, али је објављивао и песа-

ме и теоријске чланке о позоришту, и *XX век* (март 1938 – мај 1939). Уредничким ангажманом Р. Младеновића у часопису *Мисао* почиње и период обликовања интуиционизма (сагледавање путем духовног доживљаја, исказати оно најдубље, суштинско и покретачко, а не просту реалност) специфичног уметничког програма који су заговарали књижевници окупљени око литерарне заједнице „Алфа" (С. Стефановић, С. Винавер, Р. Петровић, Т. Манојловић, М. Црњански, Т. Ујевић, С. Миличић, Ј. Косор, С. Краков, М. Дединац, Б. Токин).

Младеновићеви најзначајнији радови за тему имају позориште, за које је био везан као теоретичар, писац, критичар и практичар који је непосредно учествовао у раду и животу српских и југословенских театара. Његови текстови (студије) везани за теорију позоришне уметности представљају прве кораке српске театрологије, а заједно с текстовима о историји позоришта (*Позориште између две инспирације у античкој прошлости I* и *II*, *Гостовање јапанских глумаца (8–11. марта)*, *Грегоров шестар над позоришном прошлошћу*, *Порекло глуме на балканском тлу*, *Византијско позориште као спона цркве и цирка*, *Како се глумило у нашем средњем веку*, *Позориште текерлеме у доба Турака: турска позоришта и наша прошлост*, *Наш први позоришни чергар Јоаким Вујић*, *Позориште барона Наке у прошлом веку*, *Једна студија о америчанском позоришту*, *Могућности и тешкоће позоришне олимпијаде*) требало је да буду обједињени у књигу *Позоришни сигнали*, коју је Младеновић планирао да објави, али није.

САВРЕМЕНА ДРАМА

Иво Брешан

ГЊИДА

Slapstick - комедија у 9 слика

ОСОБЕ:

БОНЕ КУЛИЋ, градоначелник
НЕДИЉКА, његова жена
МИМА, њихова кћи
МАТЕ ШКРАПИЋ, гостионичар, предсједник огранка ХСЛС
РИТА, његова жена
БЕПО БАКОТА, зубар, предсједник огранка ХСС
СОЊА, његова жена
ПЕРО ЗЕКАН, бивши начелник СУП-а
БИБИ, његов син
МАРКИЦА ГЊИДИЋ, пробисвијет
ШИШКО
КОНОБАРИ
СВИЛЕ
РИЦО
ГУШТЕ
ГРАЂАНИ
ШОШО
МОБИТЕЛ, глас Непознатог
Остали грађани, новинари, фоторепортери

Радња се догађа у једном мањем приморском градићу у наше доба.

ПРВИ ДИО

ПРВА СЛИКА

(Трг у приморском градићу величине општинског средишта, који омеђују три куће. У приземљу једне од њих, с лијеве стране је кавана, а у приземљу друге, насупрот овој, гостионица. На трећој, средњој кући, чија се фасада види у позадини, је портал и балкон, а поред портала табла с натписом ЗУБАР. Насред трга је фонтана. Пред каваном за столом сједи Гњидић и пијуцка каву, док се поред фонтане натежу двоје имбецила, Мима и Биби, којима је око тридесет година)

МИМА: Нефу фе вифе ф тебом играт. Ти фи обифни муто. Ето ти на!

БИБИ: А т-т-теби се кад г-г-говориш чује само ф, па си зато ф-ф-фуфла. Ето и теби!

МИМА: Ма кога феф ти зват фуфла! Платит феф ми за ово! (*Прска га водом)* Ево ти... ево ти... ево ти... Аха! Фад фи добија фта те гре!

БИБИ (*цичи од весеља*): Још... ,још... ј-ј-још ме мало полиј, Мима.. ! Ајме, шта гуштам бит м-м-мокар од твоје руке!

МИМА: Е, кад гуфтаф, онда вифе нефу!

БИБИ (*прође помирљиво Мими*): Мима... П-п-пођмо одовод мало у ђардин!

МИМА: А фта фемо тамо финит?

БИБИ: Могли би се и-и-играт на маме и тате.

МИМА: Нефу, кад нифмо винфани! Ја фу фе то играт фамо ф оним који ме буде винфат.

БИБИ: Добро, ја ћу те в-в-винчат, ако ћеш ми се пп-пуштат да те мало у-у-ушћипнем за гуицу.

МИМА: Нифам луда! То фе ме заболит!

БИБИ: Н-н-неће! Ја ћу те само з-з-зерицу, тако да ће и теби бит липо, видит ћеш!

МИМА: Ала, добро! Ако ме уватиф, онда ме мореф уфтипнут.

(*Биби стане нагањати Миму око фонтане, али је не успијева уловити. Из кавane изиђе конобар Шишко и с Гњидићем проматра ту игру*)

ШИШКО: Ево, овако увик! Све док их не виду њезина матер и његов отац! Онда свак добије своју порцију! И то их ништа не опамети! Кад се други пут нађу, јопет све изнова.

ГЊИДИЋ: Ето, мој Шишко, шта ти је та такозвана љубав! Пјесници су од тога направили мистериј, а све је заправо најобичнија физика: Море ли он њу уштипнут за гузицу, оли не море!

ШИШКО: Знате ли ви да је њима већ тридесета, а ментална склопка им је ка у дитета од пет годин!

ГЊИДИЋ: Ментална склопка?

ШИШКО: Е, а како би то река?

ГЊИДИЋ: Па тако, добро си река! Склопка, којом се искључују све бриге! Најсложеније ствари њима су једноставне! Погледај само како им је липо!

ШИШКО: А шта им вриди да им је липо, кад не знају да им је липо.

ГЊИДИЋ: И теби би било боље, кад не би зна колико ти је лоше.

ШИШКО (*збуњен*): Први пут чујем за ту опцију.

ГЊИДИЋ: Ма браво! Откад си набавија Клаићев рјечник, постајеш сваким даном све паметнији. Припази мало, то море бит и опасно. Данас ти није вриме за стране ричи... Него, како то да Мима није у дому за ретардиране?

ШИШКО: Је, у дому је! Само матер је прико лита доведе вамо.

ГЊИДИЋ: То јој баш није нека реклама за мужа! Градоначелник, па оваква ћер!

(*Биби се умори од ловљења Миме и стане*)

БИБИ: Н-н-нећу више! Ти б-б-бижиш од мене само да те не би с-с-стига и уштипнија.

МИМА: А фта фи оти? Рекла фан ти, ако ме фтигнеф, онда мореф, а ти ме нифи фтига!

БИБИ: К-к-како ћу те стић, кад стално б-б-бижиш?

МИМА: Кад ме не мореф фтигнут, нифи право муфко! Да фи право муфко, ти би ме фтига! Ето ти на!

БИБИ: З-з-знаш шта, Мима! Ти си обична т-т-тука! Е, е, тука!

МИМА: А ти фи пифда.

БИБИ: Ево ти на р-р-роге! (*Покаже јој „роге"*)

МИМА: А теби ево твоја флика! (*Задигне сукњу, пљесне се по стражњици и пружи према њему длан*)

БИБИ (*љутећи се*): Тука, тука, тука, тука!

МИМА: Пифда, пифда, пифда, пифда!

ГЊИДИЋ: Ето ти на! Баш ка и код оних с напредном менталном склопком! Најприје љубав, а онда свађа..!

(Из кавane изиђе Недиљка)

НЕДИЉКА *(Мими):* Дома! Из овизих стопа да си дома пошла, јеси ме чула!
МИМА *(плачно):* Али, ма! Ја би фе још мало фа Бибом играла.
НЕДИЉКА: Играт ћеш се ти са шибом, а не с Бибом, не послушаш ли. Плесат ћеш све у шеснаест. Вамо долази, јебем ти свеца! Смиста унутра! *(Ухвати је и силом је угура кроз врата каване)* Шишко, закључај је у собу! *(Шишко оде за Мимом, а Недиљка приђе Бибију)* Слушај, синко! Знам да немаш матере, зато ћу те ја свитоват ки да си мој рођени син. Покојница је била права светица, Бог јој да души лако, али је они твој погани ћаћа прије времена отира у гроб. И сада ти, јадниче мој јадни, ки сироче луташ по овом курвањском свиту. Али остави се моје Миме, липо ти говорим. Није она теби пар, њојзи је ћаћа градоначелник, а твој је нико и ништа. Зато, носи те враже од наше куће, јербо ће бит белаја. Ја сам добра у души, али кад побисним, гора сам од аждаје. Растргат ћу те на комадиће. Разумиш ли шта ја теби говорим?
БИБИ: Р-р-разумим...
НЕДИЉКА: Ето, така те волим чут... Унда, неш више долазит амо?
БИБИ: Н-н-не знам...
НЕДИЉКА: Како не знаш? Јеси ли ти нормалан?
БИБИ: Н-н-нисам...
НЕДИЉКА: Е, кад ниси, гони се унда у пизду материну! Из овизих стопа да си ми испарија исприд очију! Мене си наша изазиват, курбин сине! Да се више ниси усудија присмрдит амо, јеси ли чуја, јербо ћеш најебат ки жути. Ово ти је задња опомена.
(Биби тужно обори главу и сједне поред фонтане, а Недиљка се бијесно запути према кавани)
ГЊИДИЋ: Немојте тако, шјора Недиљка! Криво радите. Ваша је Мима нашла себи прилику, а ви јој је овако брутално одузимате.
НЕДИЉКА: Прилику? Какву прилику? Ови блесави муто да је њојзи прилика?
ГЊИДИЋ: И то можда прва и задња у животу. Не желите ваљда да вам остане усидилица?
НЕДИЉКА: Знате шта ћу вам рећ! Да је најнормалнији, да је бистар ки препелица, не би је дала за њ'га. Доста је да се ситим ко му је ћаћа.
ГЊИДИЋ: Радите како знате, али тешко да ћете јој наћ шта боље.
НЕДИЉКА: Је ли ви то мене ка зајебајете, а, шјор Гњида?
ГЊИДИЋ: Ја се, молим, зовем Маркица Гњидић.
НЕДИЉКА: Морете ви себе зват како оћете, али за ме сте увик били и остали Гњида. Шта море бит друго неко ко је шпијава људе Удби?
ГЊИДИЋ: Радија сам свој посал, исто ка и ваш муж. Зар није и он служија оном режиму и ка директор угоститељства чинија све шта му Комитет нареди? Па опет му то сада не смета за бит градоначелник.
НЕДИЉКА: Али он никад никог није посла у пржун, а због вас су многи тамо ћамили.
ГЊИДИЋ: Драга шјора Недиљка, ко год је ћамија у пржуну, ћамија је зато јербо је сам себе тамо посла.
НЕДИЉКА: Ма ја сам блесача шта уопће с вами разговарам.
(Недиљка се повуче у кавану. Долази убрзаним кораком Зекан, сав усопљен, и одмах навали на Бибија, који читаво вријеме сједи и плаче)
ЗЕКАН: А, овде си, је ли! Зна сам ја да ћеш ти одма вамо, чим те ја испустим из вида. Дома! Смиста дома да си поша!
БИБИ: Нећу! Ја о-о-овод чекам да се врати М-м-мима.
ЗЕКАН: Ма шта нећеш, Бога ли ти твога! Полетит ћеш одавле ка из топа испаљен... (*Ухвати га за ухо, а онда опали ногом у стражњицу*) Бижи! Трчећим кораком! И да те више нисам овде видија!
(Биби скупи пете и почне трчати цвилећи, а Зекан угледа Гњидића и сједне за његов стол. Гњидић се истог трена устане и сједне за други)
ЗЕКАН: Шта је? Сад не желиш нити сидит с меном? Док сам бија начелник СУП-а, упуцава си ми се на све могуће начине, а сад се правиш да ме више не познајеш.
ГЊИДИЋ: Ништа се ја не правим. За мене је појам познанства најуже повезан с послом. Ви ми више нисте пословно занимљиви. И нисте платежно способни. А и да јесте, ја вам више немам шта понудит. Умра кум, развргло се кумство.
ЗЕКАН: А тако! Већ си се снаша и у овом систему, је ли. Имаш нови посал!
ГЊИДИЋ: Никад ја нисам без посла, а поготово овако пред изборе, кад је за мојим услугама велика потражња. Стога ми ваша назочност смета. Обара ми цину. Спушта

кредибилитет.
ЗЕКАН: Видим, видим. Зато си и сија овде, исприд градоначелникова локала... А реци, колико те ови сад плаћају?
ГЊИДИЋ: Ви најбоље знате да је то увик била пословна тајна.
ЗЕКАН: А тако! Због тих људи не зову залуд гњида.
ГЊИДИЋ: Пазите, шјор Зекане, гњида није тако безопасна ка шта вам се чини. Из ње се излегне уш, а уш море човика заразит болешћу, од које се умире.
ЗЕКАН: Завридија си да те човик згњечи ноктом, ка и праву гњиду. Жа ми је шта то нисам направија онда кад сам мога.
ШИШКО (*појавивши се, Зекану*): Изволите!
ЗЕКАН: Пиво!
НЕДИЉКА (*с прозора*): Нема пива.
ЗЕКАН (*Шишку*): Онда беванду!
НЕДИЉКА: Нема ни беванде.
ЗЕКАН: Како нема?
НЕДИЉКА: Тако. Нема. Нестало.
ЗЕКАН: А чега уопће има?
НЕДИЉКА: За вас, ничег. Прошла су времена кад сте ви могли добит све шта зажелите и свугди ди зажелите.
ЗЕКАН: Је ли вас то овај ваш нови пословни компањон упутија да тако поступате?
НЕДИЉКА: Ма ко? Гњида мој компањон? Њанци у сну! Њанци мртва с њим!
ЗЕКАН: Добро, ако није ваш, онда је вашег мужа.
НЕДИЉКА: Ма шта мога мужа? Нека Боне само прова с њим, очи ћу му ископат!
ГЊИДИЋ: Гришите, шјора Недиљка. Ви још не знате шта вам ја морем понудит и од какове вам користи морем бит. Кад то чујете, проминит ћете мишљење.
НЕДИЉКА: Ма нећу га проминит, да ми сад ману с неба понудиш.
ГЊИДИЋ: Оћете, оћете! Само да дође ваш муж, па да му подастрем понуду.
НЕДИЉКА: А зато ти туте сидиш! Мога мужа чекаш! Е, неш га дочекат. Он је на службеном путу.
ГЊИДИЋ: Појавит ће се кад - тад.
НЕДИЉКА: И шта мислиш шта ће бит кад се појави? Проћ ће покрај тебе ки покрај турског гробља. Ајде, магла, рекла сам ти! Не смрди ми више туте прид локалом!
ГЊИДИЋ: Знате шта, шјора Недиљка! Морете направит само једну од дви ствари: Или зват полицију да ме одовод отира, или саслушат моју понуду. Од оног првог нема вам ништа, јербо је ово јавни локал, а ја сам миран грађанин. Не реметим ред и мир. Преостаје вам, дакле, само ово друго.
НЕДИЉКА: Добро, онда сиди, али неш бит послужен. (*Шишку*) Јеси ли чуја? Одсад па унаприд не смиш му више донит њанци чашу воде. Ни њему, ни овоме другом. Локал је на моје име и моје је право послужит онога кога ја оћу. (*Повуче се с прозора*)
ЗЕКАН (*Гњидићу*): Ето, ти на! Сад видиш која ти је цина... С новим временом долазу и нове гњиде, мој Гњидићу. (*Оде*)
ГЊИДИЋ (*оставши сам, вади из џепа мобител и говори у њега*): Овдје двије нуле седам! Још се није вратио с пута.

ДРУГА СЛИКА

(На другом крају сцене, пред рестораном сједе Шкрапић и Бакота, који повјерљиво разговарају. Бакота је одјевен у елегантно љетње одијело, а Шкрапић радно)
БАКОТА: Знате, Шкрапићу, ја сам конзултирао и средишњицу у Загребу и жупанијски одбор. Нема никакве запреке да наше двије странке на општинској разини изиђу на изборе као коалиција.
ШКРАПИЋ: Добро је! То значи да би опорба ови пут у Градском вијећу могла имат већину.
БАКОТА: И то надмоћну. Знате, ја рачунам да бисмо овако заједно могли сакупити чак и до 60% гласова.
ШКРАПИЋ (*задовољно трљајући руке*): Дакле, ови пут је господин градоначелник изгорија... (*Виче кроз врата*) Свиле! (*Према кавани*) Нека, нека! Свршија је курбин пир!
СВИЛЕ (*појавивши се*): Аааа?
ШКРАПИЋ: Шта „ааа"? „А" се товарима говори... Има ли још оног поступа?
СВИЛЕ: А - а!
БАКОТА: А грашевине?
СВИЛЕ: А - ха!
ШКРАПИЋ: Онда донеси једну боцу... И пуно леда.
СВИЛЕ: Еееее!
ШКРАПИЋ: Однија те враг линог, реци једанпут неку

рич. Не мореш стално овако с гостима..."ааааа.", „ееееее.."
СВИЛЕ: А шта триба трошит ричи, кад се и овако разуми. (*Оде покупивши суђе*)
БАКОТА: Но, морамо се договорити око заједничке листе. Ја имам већ своју, а надам се, и ви своју. Сад је ствар само у томе да помијешамо кандидате.
ШКРАПИЋ: Мислите, један наш, један ваш?
БАКОТА: Да, само у томе је врло битан редослијед, јер се број оних који улазе у Вијеће рачуна од првога, овисно о постотку добијених гласова. Ви и ја, наравно, бит ћемо први и други.
ШКРАПИЋ: Разумим, разумим... Ја ћу бит први, а ви други
БАКОТА: Пазите, питање тко је први, од изнимне је важности, јер је први уједно и носитељ листе, а тиме аутоматски и кандидат за будућег градоначелника. Зато, ја мислим обратно, ја први, а ви други.
ШКРАПИЋ: Шкужајте, шјор докторе, али ви знате да су либерали овод код нас најбројнија опорбена странка и ред би бија да први буде из њезиних редова.
БАКОТА: Да, ви јесте бројнији, о томе нема спора, али, без замјерке, у овом тренутку ви у овом граду немате у својим редовима ни једног човјека таквог профила који би одговарао положају градоначелника. Ту се ипак тражи неко академско образовање...
ШКРАПИЋ: Свака част, докторе, вашој школи, али, ако ћемо право узест, ја сам више поднија за Хрватску. Лежа сам чак три мисеца у пржуну, а ви само 15 дана.
БАКОТА: Смијешно! Лежали сте зато, јер се код вас у локалу пјевала „Вила Велебита". И то кад вас није било. Ви уопће нисте пјевали. Тако сте барем касније изјавили на саслушању.
ШКРАПИЋ: А ви сте били само зарад једнега вица, који сте онда, кад су Титу одризали ногу, исприповидали исприд Гњиде. Рекли сте да ће Тито убудуће увик бит добре воље, јербо се више неће моћ устат на ливу ногу.
БАКОТА: Глупост! То је био само повод, а разлози су били много дубље нарави. Ја сам оној власти био трн у оку.
ШКРАПИЋ: А ја? Код мене је Гњида у локалу данија и ноћива и записива све шта ко говори.
БАКОТА: Ако ћемо заслуге мјерити по Гњиди, онда морате знати да је он сваки час измишљао зубобољу, само да би ме могао доћи провоцирати. Три пута сам му пломбирао здрави зуб.
ШКРАПИЋ: Све је то липо, докторе, али исто, реците по души: Зубар, па да управља градом. Тако нешто су имали они у Крајини, па сте видили како је свршило.
БАКОТА: А угоститељ? Имамо га сад, па видите какав нам је град!
ШКРАПИЋ: Видим ја да се никако нећемо погодит и зато би најбоље било да свак гре за себе, па ком обојци, ком опанци.
БАКОТА: Чекајте, чекајте, немојте одмах тако! Будимо разумни! Нема смисла упропастити шансе због неких особних амбиција. Ето, не инзистирам под сваку цијену. Ријешимо то витешки! Нека одлучи ждријеб.
ШКРАПИЋ: Ала, браво! Нека буде! Могли би липо заиграт шије - шете, па ко први увати десет пунат!
БАКОТА: Јао, јао! Шије - шете! Немојте, забога, те сељачке игре, па да се цијело мјесто сакупи ту око нас!
ШКРАПИЋ: Сељачке игре! И ви се штицајете играт сељачке игре, а предсједник сте сељачке странке!
БАКОТА: Сељачка странка је једно, а сељаци нешто посве друго. Ако ћемо право, класичних сељака у нас више и нема.
ШКРАПИЋ: Па кога онда ви уопће заступате?
БАКОТА: А кога заступате ви из ХСЛС-а?
ШКРАПИЋ: Добро, нећемо сад о тему, вратимо се ми овему нашем. Шта ви предлажете?
БАКОТА: Могли бисмо бацити коцку, па нека одлучи судбина... Ево! (*Извади етуи с коцкама*) Овдје не помажу никакви трикови. Изволите, баците ви први! (*Шкрапић узме коцке и баци их, а потом то учини и Бакота*) Но, добили сте. Будите, дакле, први на листи. Али тиме још нисте себи осигурали положај градоначелника. Питање је како ће људи у Вијећу гласовати. Чак и они из ваше странке ...
(*Њихов разговор прекине Рита, која изиђе из ресторана*)
РИТА: О, шјор докторе, драго ми вас је видит... А посебно шта ћемо бит компањони на изборима.
БАКОТА: Госпођа Рита, велика ми је част... (*Устане и пољуби јој руку*)
РИТА: Моремо ли вас нечим почастит... (*Зове*) Свиле... (*Појави се Свиле*) Нарижи мало пршута и сира... И маслине не заборави!

СВИЛЕ: Еееее!
ШКРАПИЋ: Ошеш престат више блејат и почет говорит ка човик? (*Свиле оде*) Добар конобар, само шта је лин ка врића гован.
(Управо у том тренутку на балкон средње куће изиђе Соња у врло елегантној хаљини модерног дизајна, која јој сеже до негдје изнад колена, и стане залијевати цвијеће, изводећи при том манекенске кретње. Рита је задивљена)
РИТА (*угледавши је*): Ајме мени, шта оно госпоја Соња има на себи?
БАКОТА: Хаљину коју сам јој јучер донио из Италије. Оригинална Арманијева креација. Задњи крик моде. Врло је скупоцјена...Не може одољети а да је читав дан не облачи и пробаје.
РИТА: Госпе моја, шта је липо... (*Шкрапићу)* Видиш ли, а? А кад ћеш ти мени онако нешто купит?
(Док се Соња тако кочопери балконом, наиђе Гњидић. Пролазећи точно испод балкона, он погледа горе, а Соња врисне, скупи хаљину око колена и побјегне у кућу)
РИТА (*ударајући Гњидића салветом*): А шта шкиљиш, гњидо једна проклета?
ГЊИДИЋ: А гледам хаљину ка и ви. Стварно је фантастична.
(Гњидић сједне пред кавану. На вратима се појави Шишко, који му знаковима са жаљењем покаже да му не смије донијети ништа, но овај на то само одмахне руком)
ШКРАПИЋ *(Гњидићу):* А ког врага сидиш тод сваки дан? Ал' мислиш да нас још увик мореш прислушкиват и дојављиват полицији шта говоримо? Прошла су та времена, голубе мој.
ГЊИДИЋ: Можда. Али свако вриме има своје облике прислушкивања и дојављивања. Комуникација те врсте никад не одумире.
БАКОТА: Пустите га, Шкрапићу! Што не видите у чему је ствар! Он би се хтио увући у гузицу актуалној власти.
ГЊИДИЋ: Имате криво, докторе. Ја само нудим услуге на професионалној разини. Ако сте ви доктор стоматологије, ја сам доктор информатике. И то онај прави... scientium.
БАКОТА: А како то да их само ту нудиш, а не и другдје?
ГЊИДИЋ: Па то је нормално. Ту је власт, а власт увик има највише интереса за оно шта ја морем пружит. А и најбоље плаћа, јербо то не чини из приватног жепа, него из државног прорачуна.
ШКРАПИЋ: Ти то ка рачунаш да ће власт увик бит с те стране. И послије избора?
ГЊИДИЋ: С прилично сигурности. И то, без обзира на вашу коалицију.
БАКОТА: Види, види! А одакле ти знаш да ми идемо у коалицију?
ГЊИДИЋ (*зине и куцка ноктом по зубу)*: А три пломбе? У тому вам је тај мој докторат... scientium.
ШКРАПИЋ: А шта ћеш ако се, уза сва твоја предвиђања, догоди обратно, па опорба, рецимо, добије на изборима?
ГЊИДИЋ: Могућност је скоро никаква, али ако би се то којим чудом догодило, онда би размислија о томе да се понудим... некоме од вас.
ШКРАПИЋ: По чему си ти то сигуран да би те ико од нас тија?
ГЊИДИЋ: По закону обрнуте пропорционалности између власти и морала. Ди има више власти, мање је морала, па и сурадња с гњидама добро дође.
ШКРАПИЋ: Докторе, да ми наставимо оно наше унутра...
БАКОТА: Имате право. Оволико помањкање образа почиње ме већ нервирати.
(Шкрапић, Бакота и Рита уђу у ресторан. Одједном на трг панично дотрчи Мима, коју прогони Биби. Она најприје покуша побјећи у мамин локал, али јој Биби запријечи пут. Након тога њих двоје се опет стану нагађати око фонтане)
БИБИ: С-с-стани!.. Стани, Мима! Нећу ти у-у-учинит ништа грубо. Само ћу те мало л-л-лизнут по образу.
МИМА: Нефу! Не дадем. Нифам ја фладолед да феф ти мене лизат!
БИБИ: Ма ти си п-п-пуно слаја од сладоледа. Ц-ц-цилу ћу те поист, кад те ћ-ћ-ћапам...
(Поново се нагађају. У једном тренутку кад ју је он умало стигао, она улети кроз портал Бакотине куће, а он за њом. Очито је да му се она унутра сакрила и да је он није нашао, јер се убрзо она искраде ван и отрчи у материну кавану, а он остане. Одједном се из куће зачује паничан Сољин врисак, а онда се Соња појави на балкону ходајући натрашке и гледајући с ужасом у унутрашњост. Одјевена је само у комбине, јер је очито била затечена при

свлачењу. Ускоро се кроз врата балкона помоли Биби, који иде према њој, буљећи у њу знатижељно блесастим погледом, док она вришти сва престрављена)

СОЊА: У помоћ...! У помоћ..! Силоват ће ме!

(Како јој се Биби и даље примиче, она прекорачи ограду балкона, али јој ноге склизну и она остане висјети држећи се рукама за ограду. Биби јој и даље прилази, а његов блесасти поглед све више почиње поприматиизраз чуђења)

СОЊА: Држите ме... Држите ме, паст ћу... Сва ћу се сломит!

ГЊИДИЋ (*прискочивши до балкона*): Пуштите се, шјора Соња, ја ћу вас дочекат!

(Соња испусти ограду и падне равно у Гњидићев наручај, а онда, и не гледајући тко је држи, сва у паници загрли Гњидића. Држећи је тако у наручају, он је понесе према вратима ресторана. У истом тренутку одатле изиђу Рита, Шкрапић и Бакота, а на прозору изнад кавane појави се Недиљка. Угледавши у какву му је положају жена, Бакота се запрепасти)

БАКОТА: Господе, је ли могуће! Соња... зар овако... с Гњидом...

(Тек сада Соња одмакне главу и погледа онога тко је носи. Препознавши га, она поново врисне, јаче него прије, и истргне се из Гњидићева наручаја, а онда полети Бакоти. Овај стрgне са стола столњак и покрије је)

ГЊИДИЋ: Само без узбуђења, господо! То је била обична кавалирска услуга.

НЕДИЉКА: Јо, да ми је било имат апарат, па усликат! Добро се рече: Нашла врића закрпу!

СОЊА (*показујући Недиљку*): Она... она је свему крива. Њезина ћер се ушуљала у нашу кућу и намамила тамо оног идиота. То је било по њезином напутку.

НЕДИЉКА: Не мишајте ви у то моју ћер. Она је невина ки јање и нема ништа с отим вашим курвањским послима.

РИТА: Е да, Боже мој! Отац јој је градоначелник, па мисли да је цили град њој на располагању.

НЕДИЉКА: Па шта онда? Криво ти је шта твој муж то није и неће никад бит, па да ти владаш градом.

РИТА: Рошпијо влашка, пој тамо иза брда, окле си дошла, овце чуват, умисто да нам овод... (*Прекине је Соњин врисак*)

СОЊА: Ајме! Гледајте га!

(Сви усмјере позорност на балкон, камо она показује. Тамо на вратима Биби се окренуо леђима публици и заузео позу као да мокри)

БАКОТА: Тако ти Бога... Је ли он оно мени пиша у ординацију?

(Појави се Зекан)

ЗЕКАН: Биби.... Јесам ли ти река ди смиш, а ди не смиш иђ... Смиста доли да си саша!

БИБИ (*окренувши главу*): Чекај да се п-п-попишам!

(Бакота и Соња заурлају од запрепаштења)

ЗЕКАН: Пропишат ћеш ти мени крв, да ти више никад тако нешто не падне на памет! (*Крене према кући*)

БАКОТА (*препријечи му пут*): Станите! Ви немате никакво право овако упадати у моју кућу. Прошла су времена, кад сте то могли радити како вам падне на памет.

ЗЕКАН: Шта оћете? Ако је ово ваша кућа, оно гори је мој син.

БАКОТА: Опростите, али ја га нисам горе довукао, него је он сам провалио.

ЗЕКАН: А зашто ме онда спречавате да уђем и изведем га?

БАКОТА: Хоћу да најприје дође полиција и направи увиђај. Да видимо има ли штете.

ЗЕКАН: Ма каква полиција, каков увиђај! Макни се или ћу ти зубе разбит! (*Одгурне га и силом уђе*)

БАКОТА: У помоћ..! У помоћ..! Видјели сте што ми је учинио... На суд..! Идемо на суд..! Сви ћете ми бит свједоци..!

НЕДИЉКА: Ја нећу ни мртва. На мене не рачунајте.

СОЊА: Ошеш, ошеш. Не ка свидок, него ка тужена. Ти си све ово и закувала.

РИТА: Него шта! Она нека плати! А ону њезину ћер триба послат на Угљан и затворит међу оне скроз наскроз луде.

НЕДИЉКА: Ево! (*Одмјери о лакат и повуче се с прозора*)

БАКОТА: Је ли сад видите, Шкрапићу, a propos оне наше дискусије, тко је већа жртва?

ШКРАПИЋ: Видим, видим! Само, ово вам се не рачуна у политику.

БАКОТА: Како не рачуна? Па чули сте одакле је све почело. (*Покаже на кавану*)

(Зекан се врати вукући Бибија за ухо)

ЗЕКАН: Добит ћеш ти мени бога свог чим дома дођемо.

БИБИ (*цвили):* Немој, ћа, не, молим те! Н-н-нећу више!
ШКРАПИЋ (*Зекану, док пролази поред њега*): Тако! Досад си нас ти затвара, а сад твој син пиша по нами.
ЗЕКАН: Да сам на његову мисту, ја би се и посра. (*Оде)*
(Сви се повуку. Бакота и Соња уђу у кућу, а Шкрапић и Рита у ресторан. Остану сами Гњидић и Свиле)
ГЊИДИЋ (*према Свили*): Тја!
СВИЛЕ: Еееее!

ТРЕЋА СЛИКА

(На сцени је само Свиле, који пред рестораном уређује столове. Из каване излази Шишко, па видјевши да нема гостију, приђе Свили и отпочне с њим разговор)
ШИШКО (*поздрављајући):* Ооооо!
СВИЛЕ *(као отпоздрав*): Еееее!
ШИШКО (*врти руком питајући га како је*): Ииии?
СВИЛЕ *(одмахне руком*): Ууууу!
ШИШКО (*чудећи се):* Ооооо!
СВИЛЕ (*слегнувши раменима*): Еееее!
ШИШКО (*покаже на Кулићеву, па на Шкрапићеву кућу*): Ииии?
СВИЛЕ (*врти главом*): А - а!
ШИШКО (*покаже на Бакотину кућу*): Аааааа?
СВИЛЕ (*с одбојношћу*): Ууууу!
ШИШКО: Шта? Значи, за никога?
СВИЛЕ: Еееее!
ШИШКО: А је ли те газда бар покуша уписат у либерале?
СВИЛЕ: А - ха!
ШИШКО: И шта? Ти ниси тија?
СВИЛЕ: Еееее!
ШИШКО: А шта мислиш, која би странка онако могла добит на овим изборима?
СВИЛЕ: О - хо - хо!
ШИШКО: Е, то ми је већ мало теже разумит. Ко је то „о - хо - хо"? Јесу ли либерали, сељаци, социјалдемократи, ХДЗ? Која ти је то странка?
СВИЛЕ: Ниједна.
ШИШКО: Како ниједна? Неко мора добит, а неко изгубит. Тако је било на свим изборим откад је свита и вика.
СВИЛЕ (*тихо, као у повјерењу*): Ко год добија, сви смо изгубили.
ШИШКО: Па ди ћемо се онда нађ у перспективи?
СВИЛЕ: А?
ШИШКО: Какова нас будућност чека, овцо неука?
СВИЛЕ: Ууууу!
ШИШКО: Имаш прав! Зато је најбоље не бит у ниједној странци. Али не тако да изгледа ка да си против свих, него тако ка да си за сваку помало.
СВИЛЕ: Уморија си ме. Нисам научија толико говорит.... Појмо на посал! Ено ти гре газда. Ала, адио! *(Оде у ресторан)*
(Свиле уђе у ресторан, а појави се Кулић, елегантно одјевен и с путном торбом у руци, тако да је очито да је управо стигао с пута. Уморним кораком дође до каване и сједне уздахнувши с олакшањем)
КУЛИЋ: Уф! Шишко... ди ми је жена?
ШИШКО: Ено је гори у стану, бави се господарственом проблематиком на разини кућне дјелатности.
КУЛИЋ: Госпе моја, шта си паметан! Благо нами кад те имамо!
ШИШКО: Онда, газда, како је било гори, на Централном комитету?
КУЛИЋ: Средишњем одбору, воле један, нема више Централног комитета.
ШИШКО: Шта ви не знате, газда, да вам је то исто. Централни - средишњи, комитет - одбор. Тако пише у Клаића.
КУЛИЋ: Ала, ала, остави се Клаића и донеси ми један коњак. Курвоазје!
(Шишко оде а појави се Гњидић, који сједне за сусједни стол и загледа се у Кулића, удворнички му се смијешећи. Кулић одврати од њега поглед, а Гњидић се премјести на други стол, који је унутар Кулићева видокруга, и заузме исту позу. Кад Кулић наново скрене од њега поглед, цијела игра се понови. Уто се врати Шишко носећи коњак)
КУЛИЋ: Шишко, реци становитој индивидуи, која се налази у мојој близини, да ми изволи изаћ из видног поља!
ШИШКО: Шјор Гњидићу, мој газда вас моли да му изволите изаћ из видног поља.
ГЊИДИЋ: Реци газди да му ја морем то поље значајно обогатит новим усјевима.
ШИШКО: Газда, река је да вам он море...
КУЛИЋ: Чуја сам. Одговори му да ме то не занима. Ја сам задовољан са својим годишњим уродом.
ШИШКО: Одговорија вам је да је он...
ГЊИДИЋ: Знам. Одговори и ти њему да не види како

му се на њиву почеја ватат коров. Ако га на вриме не искоријени, пропаст ће му љетина.

ШИШКО: Газда, он вам поручује...

КУЛИЋ: Макни се ђа! *(Изравно Гњидићу)* О каковом корову ти то говориш?

ГЊИДИЋ: О ономе из опорбе.

КУЛИЋ: Ха, ха! Опорба... Немој ме засмијават! Шта је то прама нами? Ситне травке прама стаблу.

ГЊИДИЋ: Варате се. То је тако било досад, док су ишли свако за се, па су у тому једни другима подметали ногу. Али сад су кренули скупа. Склопили су коалицију.

ШИШКО: Газда... газда! Сад кад разговарате аутономно, морем ли...

КУЛИЋ: Носи те враже! *(Шишко оде. Гњидићу)* Одакле ти то знаш? То није нигди објављено?

ГЊИДИЋ: Није, али ће ускоро бит, а онда би могло бит касно да се ишта подузме.

КУЛИЋ: Говориш лудости. Уосталом, шта има везе коалиција. Ишли заједно или одвојено, исто им се пише, ка и прошли пут.

ГЊИДИЋ: Неће бит баш тако. Однос снага се промиња. Они би сад могли уватит прико 50%. А онда, више нећете моћ искористит једне противу других. Ситите се како сте оно онда постали градоначелник! Либерали нису тили дат гушта сељацима и гласоват за Бакоту, па сте испливали ви. Ови пут се то више не море поновит.

КУЛИЋ *(устане и стане нервозно шетати):* Говориш пиздарије... Ја не знам који ми је враг да уопће с тебом разговарам... А знам добро с ким имам посла!

(Из куће насупрот излази Шкрапић с путном торбом, а испраћа га Свиле)

ШКРАПИЋ: Пази, Свиле! Ових десетак дан шта ме неће бит, ти си и конобар и газда. А то значи, ако шта пофали, имаш набавит.

СВИЛЕ: Пофалило је прстача. Да набавим једну педесет кила?

ШКРАПИЋ (*имитирајући га*): Ооооо!

СВИЛЕ: Добро. Набавит ћу десет.

ШКРАПИЋ: А како знаш да сам мислија десет?

СВИЛЕ: А знам. Рекли сте „о".

ШКРАПИЋ: Матере ти Божје! Баш сам то мислија. Ал ти умиш читат мисли?

СВИЛЕ: Их!

(На прозору се појави Рита)

РИТА: Мате... Не заборави оно шта сам ти рекла! Чула сам да има у Загребу.

ШКРАПИЋ: Шта је теби, Рита! Јеси ли ти полудила?

РИТА: Не мора бит од Арманија. Море и нешто друго, али у истој вридности.

ШКРАПИЋ: Ал мислиш да ја имам шолди за бацат?

РИТА: А којег си Бога онда иша у либерале? За бит либерал, триба мало и потрошит. Она из Сељачке странке да се облачи у Арманија, а ја? Шта би тија да ја носим... народну ношњу?

ШКРАПИЋ: Ала, добро, добро, видит ћемо! *(Крене, а Рита и Свиле се повуку)*

КУЛИЋ: Шкрапићу! Је ли истина да се спремаш у коалицију са сељачком странком?

ШКРАПИЋ: Не да се спремам, Куле, него је то готова ствар.

КУЛИЋ: Па шта мислиш да ћеш с отим постић?

ШКРАПИЋ: Ако ништа, а оно већину у Градском вијећу, довољну да тебе скинемо с положаја и поставимо неког способнијег. Како год окренеш, извисија си, мој Куле. Клањам се! *(Оде)*

ГЊИДИЋ: Ето, шта сам вам ја река!

КУЛИЋ (*говори сам са собом, као да се обраћа Шкрапићу*): Чекај, чекај... Пази да се не прерачунаш... Нису ни нами вране мозак попиле... Могли би ми, брајко мој, ако триба, купит и полак твојих гласова у Вијећу...

ГЊИДИЋ: Неће то иђ, шјор Куле. Најприје не знате колико ће их бит тамо, а онда, то море бит двосјекли мач, ако се дозна... Пуно би вам сигурније било поуздат се у моју помоћ. Ви знате шта сам ја све у стању.

КУЛИЋ (*замисли се, а онда виче према горе*): Недиљка! Недиљка, доли дођи... *(Након што се Недиљка појави)* Је ли ти знаш да су либерали и сељаци склопили коалицију и да би могли добит већину?

НЕДИЉКА: Ко ти је то река? Гњида? Онда то десет пута окрени, па још једанпут обрни.

КУЛИЋ: Не, не, истина је. Сад ми је Шкрапић потврдија.

ГЊИДИЋ: Драга госпођо Недиљка, без обзира како ме морално цијенили, морате знат да је моје начело увик клијентима говорит истину. Иначе се не би мога бавит овим послом. Кад би се чуло да сам некога слага, ко би ме више упослија?

НЕДИЉКА: Ма шта је ово? Какве клијенте он ово спомиње Ниси ваљда толико ниско па, да с Гњидом склапаш посал?

КУЛИЋ: Ти знаш, Недиљка, да ја никад ништа не направим без тебе, особито кад је ситуација озбиљна. Збиља се море догоди да ме ови пут смијену. А знаш и то да је он врагу из торбе утека и да је способан за свашта... Па ето, ти одлучи!

НЕДИЉКА *(Гњидићу)*: Ма коју помоћ ти нами мош пружит? Марака немаш за потплатит вијећнике, а сви шта ће бит изабрани знају добро ко си и шта си. И шта ти туте мош учинит?

ГЊИДИЋ: Разбит коалицију. Посијат симе раздора међу њима. И то таково, да постану смртни непријатељи. Тако да у свему кад су једни „за", други буду „против". Па ко год вами, шјор Куле, буде протукандидат, ви ћете имат за себе ону другу страну.

НЕДИЉКА: Не иђе ми у главу да ти то мош. Један Гњида, па да море тако водат људе на конопу ки телад!

КУЛИЋ: И они од бивше власти су тако мислили, али су га увик звали, кад је трибало извршит оне најшпоркије послове.

ГЊИДИЋ: И никад нису фалили. Јербо, све шта ја радим, то вам је прецизније и од компјутера. Цакум - пакум... Уосталом, шта вас стоји ставит ме на пробу?

НЕДИЉКА: А шта тражиш за узврат?

ГЊИДИЋ: Ништа изнад уобичајене тарифе. За сваки дан посла по 200 марака плус трошкови.

НЕДИЉКА: А ако нигди засереш, па све крене низбрдо?

ГЊИДИЋ: У том ми случају не морате ништа платит.

НЕДИЉКА (*размисливши*): Ма, јебем ти мотику, ја то никако не морем проварит! Ми, па да тражимо помоћ од једног Гњиде!

КУЛИЋ: Недиљка, у политици ти је то нормална ствар. Сурађује се и са самим црним врагом, кад дође до густог.

НЕДИЉКА: Ај, добро, да видимо шта ш направит. Али да знаш! То шта радиш за нас не миња ништа мој одношај према теби. За ме си бија и остајеш Гњида.

ГЊИДИЋ: Добро... Би ли сад мога нешто наручит?

НЕДИЉКА: Нека те враг носи... Шишко, донеси му шта жели, присило му, дабогда! *(Појави се Шишко)*

ГЊИДИЋ: Шишко, један виски с ледом! *(Шишко уђе у кавану)*

КУЛИЋ *(гласно за њим):* И мени још један коњак... курвоазије!

НЕДИЉКА: Шишко, донеси му Баделов! *(Гњидићу)* А и ти ово имаш платит! Оде ти нема чашћења, јербо си већ почашћен шта ти дајемо посал. *(Оде)*

ШИШКО *(донесе Гњидићу виски, а Кулићу коњак):* Жа ми је пуно, газда!

КУЛИЋ*(пролије коњак)*: Пој к врагу ти и она! *(Уђе у кућу)*

(Шишко се повуче и Гњидић остане сам. Скровито, пазећи да га тко не види, он извуче мобител и стане говорити у њега)

ГЊИДИЋ: Овдје двије нуле седам... Кренуло је! Лед се почео отапати.

ШИШКО *(провири на врата*): Оћете да вам ставим још једну коцку?

ГЊИДИЋ *(брзо сакривши мобител*): Бижи ћа! Не триба ништа...

ШИШКО: А рекли сте да вам се лед почеја отапат, па сам тија...

ГЊИДИЋ: Ма није то прави лед, товаре. То сам мислија метафорички.

ШИШКО: Чекајте, чекајте! Ово морам записат, да видим шта значи. *(Вади нотес и оловку)* Како сте оно рекли? Матефо...

ГЊИДИЋ: Ме-та-фо-ри-чки. *(Након што Шишко оде, поново у мобител)* Као што сам и предвидио, спреман је платити... Ма какви метафорички. Дословно, у кешу! Нисам ја то рекао вама, него конобару, који ме ту нешто... Не, не, отишао је, не може ме чути... Мени да би то било тешко? Имао сам ја и пуно комплицираних случајева, па сам се снашао... Да, вечерас... Ви ћете бити на овом броју... Изврсно, одмах ћу вам јавити... *(Ископча мобител и спреми га у џеп*) Јебем ти метафору!

ЧЕТВРТА СЛИКА

(Предвечерје је. Пред кавaном стоје Кулић, Недиљка, Шишко и Гњидић. Кулић и Недиљка су одјевени свечано, он у смокинг, а она у тамну тоалету. Очито је да се спремају на некакву свечаност.)

ГЊИДИЋ: Добро, јесте ли ви послали њима позив за то примање?

КУЛИЋ: Јесам, само питање је оће ли се одазват.

ГЊИДИЋ: Ако вечерас остану дома, нећемо моћ ништа

направит. Онда ћемо морат...

КУЛИЋ: Мучи! Ништа нам не говори! Моја жена и ја боље да не знамо ништа. Ми ништа нисмо видили, ништа чули, с ничим немамо везе.

НЕДИЉКА: Мени се ово никако не свиђа... (*Гњидићу*) Добро, шта ш' ако те увату, враг ти душу однија?

ГЊИДИЋ: Шта ћу? Ништа. Уватит ће ме. Сваки посал носи са себом и неки ризик.

НЕДИЉКА: Али ко нами галантира да ти неш у том случају и нас у говна увалит?

ГЊИДИЋ: Галантира вам ваш жеп. Док ме плаћате, дотле је и мени у интересу да се вами ништа не догоди... Лако је за мене, него побрините се ви да Шишко држи језик за зубима.

НЕДИЉКА: Слушај, Шишко, ако игди икоме ланеш и рич о овом, очи ћу ти ископат.

ШИШКО: Ма шта говорите, газдарице! Ви знате да сам ја увик чува све ваше мистерије.

ГЊИДИЋ: Мир... Ево, неко излази... Ја ћу се склонит. (*Шишку*) А ти пођи по неке скале и кад их нађеш, не појављуј се док ти ја не дадем знак!

(Шишко оде, а Гњидић се склони иза угла. На вратима средње куће појаве се Бакота и Соња, такође свечано одјевени у тамно. Изишавши, они закључају врата)

КУЛИЋ (*тихо*): Фала Богу, иду на примање... (*Гласно*) О, шјор докторе! Бит ће ми част шта ћу и вас вечерас моћ угостит. Смим ли понудит да вас тамо повеземо?

СОЊА: Не, не, фала, ми ћемо рађе нашим мерцедесом, јербо је у њему пуно комотније.

НЕДИЉКА: А шта ћемо говорит! Имају и кушини за под гузицу.

СОЊА: Наравски! Ја се нисам научила цили живот сидит на самару.

НЕДИЉКА: Сидила ти је тамо матер, док те ћаћа правија.

БАКОТА (*у неприлици*): Знате, радо бисмо с вама, али у питању је повратак. Ми нећемо дуго, па да вас не морамо инкомодирати... Поштовање! (*Оде са Соњом*)

КУЛИЋ (*Недиљки*): Однија ти враг језик!

НЕДИЉКА: А шта ћу, кад ме она за њ потеже. Зар ниси чуја?

КУЛИЋ (*Гњидићу*): Сад памет у главу! И ка шта сам река: Ми ништа не знамо и немамо везе с ничим. (*Оде с Недиљком*)

(Гњидић стане руком позивати. Одмах иза тога на сцену ступи Шишко носећи љуставе, које постави на балкон Бакотине куће, а онда се спреми да се њима попне)

ГЊИДИЋ (*показујући му неки папир*): Ово ти је план куће... Одма иза балкона је ординација... Ти ћеш се попет још један кат гори и задња врата у ходнику десно... тамо је ормар с њезином гардеробом.

ШИШКО: Добро, добро, сваша би се ја и без оријентације.

ГЊИДИЋ: Не сумњам, с толико памети и образовања... Пази, узест ћеш ону хаљину, у којој се никидан показивала на балкону.

ШИШКО: Знам, упамтија сам је.

(Шишко се попне љуставама, прескочи ограду балкона и нестане у кући. Гњидић се стане освртати на све стране да види долази ли тко. Одједном из гостионице изиђе Свиле, који, не запазивши љуставе, стане распремати столове. Гњидић му одмах прискочи и заподјене с њиме разговор, настојећи му скренути поглед с љустава и балкона)

ГЊИДИЋ: Свиле, баш сам мислија мало до тебе. Тија би појист нешто добро. Имаш ли шкампи?

СВИЛЕ: А - ха!

ГЊИДИЋ: Морем ли добит једну порцију?

СВИЛЕ: А - а!

ГЊИДИЋ: Зашто? Не ради кужина?

СВИЛЕ: Еееее!

ГЊИДИЋ: А ти не би зна сам то спремит на бузару?

СВИЛЕ: Ииии!

ГЊИДИЋ: Значи да би зна?

СВИЛЕ: Еееее!

ГЊИДИЋ: Добро, онда ми пој спреми!

СВИЛЕ: Само да вам овод намистим стол....

ГЊИДИЋ: Не, не, рађе ћу унутра, овод ванка је пуно влажно. Ала, појмо брзо, гладан сам ка вук.

(Готово га увуче у гостионицу. Један тренутак сцена је празна, а онда се појави Биби и стане тулити према прозору Кулићеве куће, очито дозивајући Миму. Како се она не појављује, стане је звати именом)

БИБИ: М-м-мима... Мима!

МИМА (*појавивши се на прозору*): А фта фи фад дофа, кад не морем изајт ванка?

БИБИ: Зарад ч-ч-чега не мореш?
МИМА: Јербо фу ме закракунали.
БИБИ: Онда ћу те само овако г-г-гледат.
МИМА: А фта феф ме гледат, кад нифам липа, него фамо фимпатифна. То ми мати говори.
БИБИ: Ни тако, Мима, ти си л-л-липа. Пуно липа. У тему оквиру од п-п-понистре париш она слика Г-г-госпина, шта је носиду у пп-процесији. Поготово сад, кад је на тебе пала м-м-мисечина.
МИМА: Нифта не разумим фта говориф. Дојди мало блифе!
БИБИ: А како ћу? Н-н-немам крила да п-п-полетим.
МИМА: Не трибају ти крила. Ено ти тамо фкале, па фе попењи!
(Биби тек сад запази љестве, узме их и намјести под Мимин прозор, а онда се њима попне до ње. Хтио би ући кроз прозор к њој, али га она енергично заустави рукама)
МИМА: Фтани! Не фмиф унутра. Не прифтоји фе да дивојка прима у фобу муфке при винфања.
БИБИ: Онда се шта при в-в-винчај, па ћеш ме моћ п-п-примат!
МИМА: Јефи луд! Онда фу примат онега за кога фе винфам, а не тебе.
БИБИ: А море ли се знат к-к-који је то?
МИМА: Прави момак, који фе ме бит вридан.
БИБИ: Мима, а ј-ј-јесам ли те ја вридан?
МИМА: Јефи, али фта ти то вриди, кад немаф за мене винфаницу. Брез винфанице не море бит винфања.
БИБИ: А ако ти набавим в-в-винчаницу, ћеш ли онда п-п-пођт за мене?
МИМА: Ако је набавиф, онда офу.
(На балкону се појави Шишко, носећи хаљину коју је имала Соња у другом призору. Како је он стигао нешто прије задње реплике, чуо је дио њихова разговора. Запазивши да нема љестава, он стане дозивати Бибија)
ШИШКО: Биби... Биби... Донеси ми вамо те скале, да се морем скалат!
БИБИ: Нећу! Оне су м-м-моје, јербо сам их ја први н-н-наша.
ШИШКО: Ма само на трен. Само да се скалам. Па их посли јопет мореш узест.
БИБИ: Н-н-нећу њанци за трен. Потрибне су м-м-мени.
ШИШКО: Али како ћу ја доли?
БИБИ: Ни ме б-б-брига. Ако не знаш како ћеш, а ти с-с-скочи.
ШИШКО: Биби! Види ово! *(Покаже му хаљину)* Ово ти је винчаница. Ако ми донесеш скале, дат ћу ти је, па је ти посли мореш дароват Мими и онда је винчат.
МИМА: Ајме, фта је липа! Биби, пој је узми, па ми је донефи
БИБИ: Н-н-не вируј му, Мима. Он нас то нешто в-в-вара. Винчаница ни његова.
МИМА: Ако ми је не донефеф, нефу фе за тебе удат. Ето ти на!
(Биби се спусти и дође до балкона)
БИБИ: Д-д-дај је вамо!
ШИШКО: Најпри донеси скале, па ћу ти је онда дат.
БИБИ Нећу. Најпри је б-б-баци, па ћу онда донит с-с-скале.
ШИШКО: Најпри скале!
БИБИ: Н-н-најпри баци!
ШИШКО: Али хаљина би могла паст на под и шпоркат се. Онда је не би мога дароват Мими.
БИБИ: С-с-само ти баци. Ја ћу је уватит.
(Увидјевши да тако неће изићи на крај с њим, Шишко прекорачи ограду балкона, остави хаљину на огради, а онда скочи. При паду сав се угруха и стане јаукати)
ШИШКО: Ајме! Ајме, нога! Однија враг и тебе и онога чигов си! Твој ме отац млатија пендреком, а ти ме чиниш да се сав поломим.
(Крене једва ходајући према љествама, али у том тренутку Мима ухвати љестве и увуче их кроз прозор себи у собу)
ШИШКО *(панично)*: Не! Стани! Мима, врати те скале!
МИМА: Нефу, кад ми не дадеф винфаницу.
ШИШКО: Ала, добро, дат ћу ти је, само ми врати скале!
МИМА: Најпри дај!
ШИШКО: А туко једна, како ћу ти је дат, кад је без скала не морем доватит!
МИМА: Онда фу дат фкале Бибу, па нека је он довати.
ШИШКО: Ала, нека, нек враг носи тебе и њега! Дај скале Бибу!
МИМА Нефу фад, него кад ти одеф, јербо феф наф јопет приварит.
ШИШКО: О Госпе моја! Право ми буди, кад се с идиотима мирим у памети!

(Појави се Зекан. Мима истог трена престрашена устукне и нестане с прозора, а Биби стане плакати)

БИБИ *(сав у паници)*: Ћа, ево г-г-грем дома... Ома грем. Само ме немој т-т-туђ... *(Побјегне)*

ЗЕКАН *(угледавши хаљину на балкону)*: Гледај, тако ти Бога! То су обисили на балкон, да се види која су сада господа. И они мислу да ће с отим себи подигнут цину!

ШИШКО: Шта ћете, има нас свакакових.

ЗЕКАН: Јебем те социјализме, зашто си пропа прије неголи сам сваког ставија тамо ди му је мисто! *(Оде)*

(Из гостионице изиђе Гњидић, који се запрепасти кад угледа ситуацију)

ГЊИДИЋ: Шишко, шта је ово? Ал си памет изгубија? Зашто си хаљину оставија гори? Ди су ти скале?

ШИШКО: Не знам како би вам у дви ричи река... То је дуга прича.

ГЊИДИЋ: Је ли знаш како се ово шта сад видим зове у ономе твоме Рјечнику?

ШИШКО: Знам... "вис мајор"!

ГЊИДИЋ: Је ти роге очева и материје! Погледај шта ти пише под "деменција прекокс", то ти је то... Ала, ала, немамо времена... *(Прислони се рукама за зид поред балкона)* Пењи се на мене док није неко наиша! Брзо!

ШИШКО (*покушава се попети, али одједном стане јаукати*): Ајме, не морем! Боли ме нога за полудит.

ГЊИДИЋ: Онда стани ти уза зид, па ћу ја... (*Намјести га уза зид, попне се на њега и скине хаљину*) Тако! Сад пој дома и језик за зубе! Јеси ли ме разумија?

ШИШКО: Ништа не брините! Морете се ослонит на моју секрецију.

ГЊИДИЋ: Чекај! Је ли ко шта видија?

ШИШКО: Је, Зекан. Али не мене, кад сам излазија из куће, него само ову свечану… како сте оно рекли… доминацију… док је била на балкону.

ГЊИДИЋ: Зна сам ја да ћеш ти нешто заговнит. Бижи, бижи, носи те враже, да те више не видим! *(Шишко оде)*

(Оставши сам, Гњидић смота хаљину и стрпа је испод свог сакоа, а онда извади из џепа мобител, назове број и стане говорити)

ГЊИДИЋ: Овдје двије нуле седам... Ево, имамо хаљину. Шаљем вам је истог трена... Не поштом, аутобусом, по шоферу... Е, оним што полази у поноћ. У Загребу је негдје око седам... Него, има један мали проблем. Зекан је видио... Е, знам, требало би га натјерати да шути, само како... Што кажете? Деложација? Али то ће га тек распалити... А тако! Разумијем, разумијем, само онако, колафинта, да га се мало пристраши... Ништа не брините, Кулић неће ни знати што потписује...

(Изиђе Свиле носећи вечеру)

СВИЛЕ: Ево!

ГЊИДИЋ *(Свили, спремивши мобител)*: Не морем сад. Имам неке друге важне после...

СВИЛЕ: А...? *(Прстима показује знак плаћања)*

ГЊИДИЋ: Запиши, па нека буде округло иљаду куна дуга.

СВИЛЕ: Значи, да ово ставим на они ваш рачун?

ГЊИДИЋ *(издере се према њему)*: Еееее! *(Оде)*

ПЕТА СЛИКА

(Недјељно је јутро. Чују се црквена звона. Пред каваном сједе Кулић и Гњидић, а Недиљка стоји прислоњена на вратима. Поред угла једне од зграда Шишко гледа некуд у даљину. Кроз прозор Бакотине куће види се Соња како ради нешто по кући. Друштво пред каваном се прави као да је не види, а у ствари прати сваки њезин покрет. Очито је да сви нешто ишчекују)

ШИШКО *(повјерљиво, осталима)*: Ево, свршила је миса!

ГЊИДИЋ: Сад добро пази! Кад видиш да је Рита пошла овамо, дај знак! А ви ћете, шјора Недиљка назват ону тамо мис Армани и рећ јој ово... *(Пружи јој папир)* Али дословце овако. Ни рич више ни рич мање.

НЕДИЉКА *(прочитавши)*: Ма шта туте триба околишати. Ја ћу то њојзи рећ шћето-нето, па нек се мисли.

ШИШКО *(узбуђено)*: Изашла је из цркве... Ево, кренула је овамо!

ГЊИДИЋ *(стане распоређивати)*: Ви, Куле, сидите ту ди сте... Ти, Шишко, овод за штекат... А ви, шјора Недиљка, сад одма назовите...

(Недиљка се склони иза врата каване и стане утипкавати бројеве у мобител. Кулић узме читати новине, а Шишко стане поспремати столове. Гњидић се намјести поред угла гдје је стајао Шишко)

НЕДИЉКА (*говори у мобител измијењеним гласом*): Јесте ви Соња Бакота? Знајте да је ваш муж купија либерале тако шта је Рити Шкрапић, својој љубавници, дарова вашу хаљину. Ако не вирујете, изађите на балкон.

(Ускоро се појави Рита, одјевена у хаљину коју је Шишко украо у претходном призору, и умало се не судари с Гњидићем)

ГЊИДИЋ *(задивљено је гледајући)*: Ооооо! Госпођа Рита! Каква елеганција! Нећу притираваt, али, вирујте ми, парите ка да сте изашли из неког холивудског филма... Одакле вам то?

РИТА: Посла ми муж из Загреба. Баш синоћ ми је стигло.

ГЊИДИЋ: Ма је ли ја то добро видим? Па то је прави правцати Армани... Красно! Збиља красно! Мора да је и коштало?

РИТА: Знате, шјор Гњидићу, данас вам је дошло таково вриме да се у политики не море пуно постић, ако се човик не обуче како Бог заповида.

ГЊИДИЋ: Ма пари ми се да нешто слично има и госпођа Бакота.

РИТА: Боже мој, како неће бит слично, кад је из исте модне куће.

ГЊИДИЋ: Али ова ваша ми се чини пуно липша. И не само то. Пари ми се да на вами боље стоји. Ка да ју је за вас сам Армани правија власторучно... *(Удаљи се гледајући је од главе до пете)* Ма шта триба говорит! Ка саливено!

РИТА *(са смијешком задовољства)*: Ви сте велики враг... *(Запазивши да је Кулић не види)* Како смо, шјор градоначелниче? Јесмо ли добро спавали?

КУЛИЋ *(отклонивши новине)*: Моје поштовање... О, каква парада! Спремате ли се то на дочек енглеске краљице?

РИТА *(са значајним нагласком)*: Шта ћете, морамо се припремит за времена која долазу. *(Крене према гостионици)*

(За вријеме овог разговора Соња, очито потакнута телефонском поруком, у једном тренутку излети на балкон и загледа се запрепаштено у Риту. Једно вријеме стоји тако, с погледом пуним бијеса и мржње, а онда се повуче. Кад Рита уђе у гостионицу, Недиљка изиђе из заклона и мирно сједне крај Кулића)

ГЊИДИЋ *(пришавши осталима)*: Успило је. Сад само мирно. Морамо се понашат ка да немамо везе с ничим... Шишко, мени донеси један виски... Пазите, сваки трен има почет представа.

(Из Бакотине куће одједном се зачује дерњава. На балкон изиђе најприје Бакота, држећи се за главу, а онда за њим Соња)

БАКОТА: Пусти ме! Пусти ме!

СОЊА: Ди је нестала моја вешта из ормара? Говори, ди је нестала?

БАКОТА: Не знам, рекао сам ти. Појма немам.

СОЊА: Лажеш! Њој си је да. Чинија си финту да си је ка тобоже мени донија, а донија си је њој. Спетља си се с том курбом.

БАКОТА: Дај, буди разумна, Соња! Да је тако не бих јој давао твоју хаљину да је носи наочиглед цијелог мјеста.

СОЊА: Мучи! Мучи! Знам све. Људи су ми рекли. И видила сам је ови трен на њој. То је баш она моја, јербо је тамо у ормару нема. Ко јој је то други мога дат, него ти?

БАКОТА *(запазивши назочне, врати се у кућу)*: Пусти ме на миру, молим те!

СОЊА *(оде за њим)*: Нећу те пустит, док ми не кажеш истину!

(У кући се настави вика, која поприми пакленске размјере, а онда се зачује ломљава и разбијање стакла)

СОЊИН ГЛАС: А зато си ти с њима склопија коалицију. Смиста то раскидај! И одма да си вратија моју вешту!

БАКОТИН ГЛАС: Соња, политика с овим нема везе...

СОЊИН ГЛАС: Ништа ме се не тиче. Бирај: Или либерали, или ја!

БАКОТИН ГЛАС: Е, сад ми је збиља доста. Ријешит ћемо ми то овога трена... *(Код тих ријечи изиђе на кућна врата)*

СОЊА *(с балкона)*: Јарчино стара успаљена!

(Сав узбуђен, Бакота крене равно према вратима гостионице, али га ту дочека Свиле, који је у међувремену, привучен буком, изишао)

БАКОТА: Свиле, зови ми газдарицу!

СВИЛЕ: А - а! Не море! Тушира се.

БАКОТА: Онда јој реци... *(Погледавши назочне)* Реци јој да ћу се вратити. *(Оде улицом, а Свиле уђе у ресторан)*

ГЊИДИЋ: Шишко, брзо за њим и кад видиш да се почеја враћат, трчи назад да нас упозориш... *(Шишко се удаљи)* Ово туширање је дошло ка наручено. Тако моремо и ову другу мало потпалит... *(Извади мобител, окрене бројеве, а онда проговори измијењеним гласом налик на женски)* Шкужајте, говорим ли с госпојом Ритом Шкрапићком... Није важно ко је. Неко ко вам добро жели. Ради се о ва-

шем мужу и вашој сусједи, жени онога зубара...
(Одједном се однекуд из даљине зачује Зекан)
ЗЕКАНОВ ГЛАС: Шишко, је ли ти газда дома?
ШИШКОВ ГЛАС: Је, ено га сиди исприд каване.
(То Гњидића на тренутак тргне. Како је већ успоставио везу, није могао прекинути, него с мобителом утрчи у кавану, а Недиљка за њим. На сцену ступи Зекан и, држећи некакав документ у руци, пун бијеса прође Кулићу)
ЗЕКАН: Куле, говори шта је ово?
КУЛИЋ *(погледавши)*: Немам појма.
ЗЕКАН: Како немаш појма, кад си ти ово потписа?
КУЛИЋ: А шта ти мислиш да ја читам све шта ми донесу на потпис?
ЗЕКАН: Липо, богами! Ти, значи, потписујеш наслипо све шта ставу прида те?
КУЛИЋ: Кад би све чита, не би стига ни ручат ни спават.
ЗЕКАН: Красна је та нова власт, нема шта!
КУЛИЋ: Читам само оне ствари које су од посебне важности.
ЗЕКАН: А тако! Теби је то неважна ствар шта се мене избацује из стана у којему сам више од двадесет година. Ја морам на улицу, а теби је то „уија вук товара".
КУЛИЋ: Најприје не вичи, јербо више ниси на положају, којему одговара тај тон. А друго, одлуку о деложацији не доносим ја, него полиција. Та зграда је њихова и они имају право ту населит кога они оће.
ЗЕКАН: Али само твој потпис је на овоме папиру.
КУЛИЋ: Шта ћу, кад сам ја по положају онај који ставља потпис. Ако ми полиција донесе акт по коме ти остајеш у стану, ја ћу и њега потписат.
ЗЕКАН: И добро, шта онда сад мени преостаје?
КУЛИЋ: Ако мислиш да имаш право на оти стан, пој њима и с њима то расправи.
ЗЕКАН: Бија сам већ. Рекли су ми да погледам чигов је потпис на овоме документу и да се тому обратим.
КУЛИЋ: Криво су ти рекли. Зар теби трибам тумачит шта је градоначелник? Нико и ништа. Исто шта је бија и предсједник скупштине опћине. Фигура, која ништа не чини по својој вољи и која служи само зато да би се њезино име стављало на документе.
ЗЕКАН: Јебем те земљо! Шта год неко ради, не ради по својој вољи, него зато јер су други тако одлучили. Па ко су ти други, јеба им пас матер? Је ли то Дух Свети?
(Појави се Шишко, који непримјетно, да Зекан не види, даде Кулићу знак да се Бакота враћа и уђе у кавану)
КУЛИЋ: Опрости, Зекане, сад имам један пуно важан посал. А шта се овога тиче, ја ћу провјерит и видит шта је. Али не сад. Сад немам времена. *(Уђе за Шишком)*
ЗЕКАН: Можда на другом свиту!
(Зекан пљуне на под и оде. Из покрајње улице замишљен долази Бакота и крене поново према вратима гостионице)
БАКОТА *(према вратима)*: Свиле, је ли ти газдарица сад слободна...
РИТА *(појавивши се у другој хаљини)*: Добар дан, шјор докторе!
БАКОТА: О, добар дан, госпођо Рита! Нисам видио да сте ту.
РИТА: Изволите, сидите! Које добро?
БАКОТА: Госпођо Рита, ја се унапријед испричавам што ћу вам поставити једно индискретно питање, али то има за мене велику важност. Ви сте малоприје носили хаљину, која је врло налик оној моје жене... Оној, знате, коју сам јој донио из Италије, сјећате се... Могу ли бити тако слободан и упитати вас одакле вам она?
РИТА: Зашто не! Па то није никакова тајна. Посла ми је муж из Загреба. Знате, увик му приговарам да ми никад ништа не купи, па ме с овим сигурно тија смекшат. Али приварија се, ако мисли да ме се овако заувик ришија.
БАКОТА: Јесте ли сигурни да то није она иста у којој сте недавно видјели моју жену?
РИТА: Ајме мени, шта то говорите, шјор докторе! Како би била иста? Мени се пари да је она ваше жене свитлија. А онда, ваша је жена и шира у струку. Ова је баш по мојој мири.
БАКОТА: Знате зашто вас то питам! Моја је жена јутрос нашла да јој је та хаљина нестала из ормара. Нешто иза тога видјела је вас у тој вашој, и нећете вјеровати! Дошла је на сулуду идеју да сам јој ја ту хаљину узео и дао вама, зато што сте... опростите, тешко ми је то рећи, али морам... зато што сте ми ви наводно љубавница...
РИТА *(скочи накострешена)*: Тако ти Бога!
БАКОТА: Да видите само коју је лудницу због тога по кући направила!
РИТА: Онда би оно могло бит истина!
БАКОТА: Што?

РИТА: Мало прије него сте ви дошли, јавија ми се један женски глас на телефон и река да су ми ту хаљину по договору подметнули мој муж и ваша жена, ка доказ да им нас двоје набијамо роге, па да тако мореду обоје затражит раставу брака...

БАКОТА: Чекајте, мислите ли рећи да би ваш муж и моја жена...

РИТА: Е, управо то је рекла ота женска прико телефона. Да се тајно састају у мотелу „Адриа" и да их је она чула како се договарају да ће тако направит.

БАКОТА: Господе Боже! Знате ли по чему мислим да би то могла бити истина. Кад је видила да јој нема хаљине у ормару, одмах је скочила на мене као рис и стала ме оптуживати. Природно би било да је најприје потражила по кући, па тек онда...

РИТА: Знате шта, шјор докторе! Ви најбоље знате како изгледа ота вешта ваше жене. Дођите с меном гори и видите је ли то та иста!

БАКОТА: Хвала, велика хвала, госпођо Рита! То сам управо хтио предложити. Тако ћемо и ви и ја ријешити све дилеме.

(Док разговор траје, Соња поново излети на балкон с мобителом на уху, слушајући што јој нетко говори, те тако успије видјети како Рита и Бакота улазе у гостионицу. На лицу јој се најприје покаже израз запрепаштења, а онда се љутито окрене и нестане. Тренутак затим изиђе из куће и крене равно према гостионици. Али, ту јој се на улазу испријечи Свиле)

СОЊА: Свиле, ди ти је газдарица?

СВИЛЕ: Ено је гори. Има ники важан посјет и рекла је да је нико не сми узнемираваt.

СОЊА: А тако! Али мене ћеш ваљда пуштат?

СВИЛЕ: А - а!

СОЊА: Ма шта? Ти би мене спријечија да уђем?

СВИЛЕ: Еееее!

СОЊА: Слушај, Свиле! Немој ме чинит да улазим на силу...

СВИЛЕ: Ооооо!

СОЊА: Шта „о"? Ти се то мени ругаш, је ли, пасји сине! Ако ме не пустиш, ови трен ћу поћ дома по пиштољ па ћу те онда видит.

СВИЛЕ: Уууууу!

(На вратима гостионице се појави Рита)

РИТА: Не триба никакав пиштољ. Ево ме, овод сам. Шта оћете?

СОЊА: Госпођа Рита! Добила сам информацију да се мој муж налази код вас гори и да имате с њим... некакве тајне разговоре.

РИТА: Криво су вас информирали. Гори нема никог.

СОЊА: Како нема? Сад ми је Свиле река да имате једну вижиту и да сте му забранили да гори иког пусти.

РИТА: Истина је. Имам вижиту, али ота вижита је строго пословне нарави. И не ради се о вашему мужу.

СОЊА: Не вирујем вам док не видим. Ја оћу погледат ко је гори.

РИТА: Шкужајте, али то вам нећу допуштит, па да ми сад доведете полицију на врата.

СОЊА: Али ја имам на то пуно право. Поуздано знам да вам је мој муж дарова вешту, коју је тобоже мени донија из Италије. Да је нисам видила на вами, не би вировала својим очима.

РИТА: Криво сте видили. Ја немам ни вашу вешту ни вашег мужа. То је била моја вешта.

СОЊА: Онда ме пуштите да се у то увјерим.

РИТА: Не долази у обзир.

СОЊА: Ма шта не долази у обзир, краво једна. Пуштат ћеш ти мене силом, кад нећеш милом, ја ти кажем. *(Покушава силом ући)*

РИТА *(спречава је)*: Нећеш, кујо јебена! Само прико мене мртве мореш унутра.

(Између њих двије настане натезање и хрвање. Одједном, из једне од улица појави се Шкрапић с путном торбом у руци)

ШКРАПИЋ *(запрепасти се угледавши призор)*: Рита... Шјора Соња... Шта вам је, за пет ран Исукрстових? Ал сте полудиле?

СОЊА *(угледавши га, прекине се натезати с Ритом)*: Фала Богу, да сте дошли, шјор Мате! Ви и не знате шта се догађа вама иза леђа. Док сте ви гори у Загребу, она вам љубавника доводи у кућу. И сад је гори код ње. А шта је најгоре, тај љубавник није нико други него мој муж.

ШКРАПИЋ: У име Исукрстово свето, шта то говорите, шјора Соња! Рита... Шта ово има значит?

РИТА: Шта се сад правиш да си па с Марса! Мислиш ти да ја не знам зашто си баш ови трен банија овод? Само ми реци да си случајно баш сад доша с пута, па ћу ти очи

ископат!

ШКРАПИЋ *(крижа се)*: У име Оца и Сина... Рита, шта ти је? Јеси ли при здравој памети?

СОЊА (Шкрапићу): Пођимо... пођимо гори, шјор Мате, па ће вам све бит јасно!

ШКРАПИЋ: Исукрста ми, и оћу... *(Крене према вратима)*

РИТА *(испријечи се)*: Нећете! Ни ти ни она. Нико неће мени проваљиват у мој приватни простор. Ја имам право у својој соби примат кога ја оћу.

(Док траје сцена, кроз бочни подрумски прозор на кући извуче се Бакота и остане вани приљубљен уза зид)

ШКРАПИЋ: А тако! Значи, истина је ово шта сам чуја. Рита, макни ми се с пута, ја оћу видит ко је то гори! *(Покушава ући, али му она не да)*

РИТА: Нећеш... нећеш... Прије ћу убит и себе и тебе, неголи пуштит да учиниш то шта сте ти и ова шупљача Бакотина наумили.

ШКРАПИЋ: Мучи, курбо! Задавит ћу овим рукам и тебе и онога кога гори затекнем! *(Стане је потезати с врата)*

РИТА *(вришти)*: У помоћ! Људи, помозите, убит ће ме!

ШКРАПИЋ: И оћу, ако ми се не макнеш с пута!

(Удари је тако да се она сруши, након чега он упадне унутра. У том тренутку Бакота пузајући покушава умакнути према средини сцене. На прозору се појави Шкрапић и угледа га)

ШКРАПИЋ: А тако, стари курбару! Помамија си се за мојом женом, је ли! Платит ћеш ти мени Бога свог!

(За трен се појави доље, те настане заглушујућа дерњава, у којој се више не разабиру ријечи, и свеопћа тучњава, тако да се не зна тко кога лема. Најприје Шкрапић насрне на Бакоту те га стане млатити, а Рита удара Шкрапића, док Соња туче шакама по Баготи и Рити. На крају сво четворо стану лупати једно по другом, не пазећи више кога дохваћају. На вратима каване појаве се Кулић, Гњидић, Недиљка и Шишко и стану мирно то гледати, помало уживајући у призору)

КУЛИЋ: Видим ли ја то добро, господо? Човик би помислија да су ники факини оли пијанци, а не угледни страначки челници.

(Одједном сви застану. Кулићева појава као да их је опоменула да су отишли предалеко, те они прекину с тучњавом и стану се разилазити. Бакота крене улицом, Соња кући, Рита у гостионицу, а Шкрапић с торбом на супротну страну од Баготе. При том једни другима довикују)

БАКОТА: Нема никакве коалиције. Можеш се слободно сликати ти и твоја говнарска странка.

ШКРАПИЋ: Јебем ти онога ко ми је река да грем с вама сељачинама! Ево шта ћеш бит градоначелник! *(Одмјери о лакат)*

СОЊА *(Рити)*: Нећеш носит моју вешту! Видим ли је још који пут на теби, сву ћу је ламицом изризат. Овако... овако... овако! *(Показује покретима)*

РИТА: Ено ти је, мореш је ови трен узест! Прије би вриђу за шковаце ставила на себе него њу.

(Оставши сами, Гњидић, Шишко и Недиљка стану се веселити због успјеха. Но, Гњидић одмах извади из џепа нотес)

ГЊИДИЋ: Ето, господо, сад кад смо посал успјешно привели крају, моремо направит рачун... *(Биљежи у нотес)* Око припрема изгубили смо 5 дана. Пута 200, то је тисућу марака... А сада трошкови... Шоферу аутобуса да преузме пакет... поштанске пристојбе при слању пакета из Загреба... принудна вечера, шкампи на бузару... *(Истргне лист и даде га Кулићу)* Ево, изволите!

КУЛИЋ *(гледајући папир)*: Тако ти Бога! Из којих фондова ћу ја то теби платит?

ГЊИДИЋ: Из оних за предизборну промицбу странке.

(Док су сви забављени рачуном, кроз прозор гостионице излети фатална хаљина. Нитко од њих то не види. Одјеном се из каване ишуља Мима, која непримјетно узме хаљину и с тријумфалним изразом на лицу, сва сретна побјегне натраг кући)

СВРШЕТАК ПРВОГ ДИЈЕЛА

ДРУГИ ДИО

ШЕСТА СЛИКА

(Пред гостионицом су Шкрапић и Зекан. Поред Зекана је Биби, који непрекидно погледава према прозору изнад каване, гдје се појављивала Мима)

ЗЕКАН: Располажем с непобитним доказима да сте ви и ваш коалицијски партнер жртве интриге и да су ваше жене у томе ни криве ни дужне.

ШКРАПИЋ: Све је то липо, само ја се питам колико вам морем вироват. Мени је још увик фришко у памети шта сте оно некад радили с меном... информативни разговори... саслушања... затвор... А све то зарад пиздарија.
ЗЕКАН: То су била такова времена. Онда смо били на различитим странам.
ШКРАПИЋ: Оћете реч да смо сада на истој? Избијте то себи из главе. О томе немојте њанци сањат.
(Како Биби показује тенденцију да крене према кавани, Зекан извади лисице и привеже му руку за жељезну ограду фонтане)
ЗЕКАН: Разумим да ми не вирујете. Али вирујте ми барем то да сада и мени и вами исти људи загорчавају живот.
ШКРАПИЋ: Мислите ли реч да се све скувало у оној кужини, одонамо прикопута?
ЗЕКАН: Нема смисла да вам ишта говорим унаприд. Ја ћу вам само испричат шта сам видија и шта је видија мој син, па ви сами изведите закључак.
ШКРАПИЋ: А шта тражите за узврат?
ЗЕКАН: Само то да се ка странка заузмете за мене, да ме се не избацује бесправно из стана.
ШКРАПИЋ: Би ли се могло то притворит у неку новчану накнаду?
ЗЕКАН: А тако! Бојите се да би вам заузимање за мене могло смањит изборне шансе? Сад видим да нисте ништа бољи од њих. И ви би ме избацивали, да сте којим случајем власт.
ШКРАПИЋ: Будите паметни. Овако је за вас боље. Од нашег заузимања не би имали ништа, а овако ћете добит барем нешто... Наравно, ако се то шта ћете ми реч покаже ваљаним... И ако сте спремни то поновит прид судом.
ЗЕКАН: Добро, добро, разумимо се, не трибате ми се правдат. Мени је, уосталом, то свеједно. Важно ми је само да станемо на крај оном курбином сину... У реду, нека буде новчана накнада. Пођимо унутра. И позовите оног зубара!
ШКРАПИЋ: Бакоту? Ни мртав! Да га зовем посли свега шта ми је направија?
(На прозору изнад каване појави се Кулић, али га они не виде)
ЗЕКАН: Није вам он ништа направија. И он је жртва. Уосталом, све ћете чут.
ШКРАПИЋ: Најприје ћете ми реч то шта имате, па ћу онда одлучит оћу ли га зват... Изволите унутра!
(Шкрапић и Зекан улазе у гостионицу, а Кулић се повуче с прозора. Биби остане везан за карику).
БИБИ *(виче)*: Ћа... А ко ће мене о-о-одришит?
(Зекан се врати, откачи лисице од ограде и поново уђе у гостионицу с Бибијем. Готово у исти тренутак наиђе Гњидић, који то запази. Он сједне пред кавану и извади мобител)
ГЊИДИЋ *(у мобител):* Овдје двије нуле седам. Изгледа да онај трик с деложацијом није успио. Зекан постаје опасан. Овај трен сам га видио како улази код њих... Ја? Нисам му обећавао ништа. Уосталом, тко сам и што сам ја? И зашто би он вјеровао да га ја могу ослободити деложације? Ја сам мислио да ћете то ви. Ви сте у позицији да можете наређивати полицији... Добро, добро, покушат ћу, али ништа не јамчим...
(Из каване изиђе Кулић, а он спреми мобител)
КУЛИЋ: Гњидићу! Јеси ли видија ди је оно малопри Зекан уша?
ГЊИДИЋ: Јесам, али то вас не триба забрињават. То је вода на ваш млин. Сад кад тону, Зекан им море бит само додатни утег, који ће их повућ да потону брже.
КУЛИЋ: Мени је то ипак нешто сумњиво. Он их је затвара, а сад се они с њим договарају... Море ли Зекан знат нешто од онога шта је било с оном хаљином?
ГЊИДИЋ: Колико ја знам, не... *(Шишку, који је управо изишао)* Шишко, кад је оно Зекан видија хаљину на балкону, је ли он мога закључит да си је ти изнија?
ШИШКО: Није, јербо сам ја већ бија доли, кад је она висила на балкону.
ГЊИДИЋ: Јебемти, сад сам се ситија! Ти си је оставија тамо и скочија доли без ње. Који ти је враг бија?
ШИШКО: Нисам мога сађ, јербо ми је Биби однија скале.
ГЊИДИЋ: И Биби те видија како је износиш?
ШИШКО: Је, али шта то има везе. Ко ће вироват човику, који је заоста у ретардираности.
КУЛИЋ: Али си зато ти у њој узнапридова.
ГЊИДИЋ: Ако је његов отац од њега чуја шта је видија и то повеза с оним шта је видија сам, није му било тешко збројит два и два.
КУЛИЋ: Госпе моја, шта ћемо сад? Мореду нас придат суду.
ГЊИДИЋ: Не будите смишни! Шта вам мореду на суду?

Кад сте чули да је неко из опорбе тужија неког из власти и добија парницу? Поготово, ако још ка једине свидоке има једнога бившег удбаша и једног дебила. Ви морете све порицат и нико вам ништа не може доказат... Него, проблем ће бит ако се обнови коалиција. Онда смо тамо ди смо били на почетку.

(Из куће изиђе Бакота, који ужурбаним кораком оде до гостионице и уђе унутра)

КУЛИЋ: Ено ти на! Ови трен смо стигли на почетак! *(Појави се Недиљка)*

НЕДИЉКА *(Гњидићу):* Ај, враћај шолде!

ГЊИДИЋ: Шта да вам враћам?

НЕДИЉКА: Оно шта си добија за свој тобожњи рад. Сам си река да неш наплатит ништа, ако не успијеш.

ГЊИДИЋ: Па ко вам каже да нисам успија?

НЕДИЉКА: А срићу ти враг однија, шта ниси видија ди је они малопријe уша? Коалиција се јопе склапа.

ГЊИДИЋ: Па шта онда? То не значи да ја свој посал нисам обавија. Јесте ли ви наручили од мене њезино рушење? Јесте. Јесам ли је ја срушија? Јесам. И ви сте то признали, кад сте ме исплатили. То шта се она поново склапа је нови проблем, који тражи нови приступ.

НЕДИЉКА: Али оти нови проблем је наста зато шта ти они први ниси ришија како Бог заповида.

ГЊИДИЋ: Опростите, ако је било какве грешке у изведби, то припишите свом конобару. Одбијте му од плаће.

ШИШКО: Богати, да не би! Ја сам у томе бија инкопатибилан.

ГЊИДИЋ: Господо, овако нећемо далеко стић. То шта непријатељ креће у контранапад с новим оружјем, не смије у нашим редовима изазват панику. Триба приступит разради нове стратегије.

НЕДИЉКА: Шта ти сад то значи?

ГЊИДИЋ: Значи, да вам ваља с меном склопит нову погодбу под истим увјетима.

НЕДИЉКА: Ма шта би ти тија, јебем ти мотику, да ти сад јопе плаћамо за рушење нове коалиције? Е, толике пизде збиља нисмо.

ГЊИДИЋ: Не ради се о томе, него о приступу ствари с друге стране... Шта мислите, како би било кад би се нашли докази да су Шкрапић и Бакота у своје вриме радили за СУП?

КУЛИЋ: Ма шта говориш! Ко ће ти то повироват, кад сви знају да су њих двојица онда били у пржуну.

ГЊИДИЋ: Управо то је повољна околност, која чини ствар вјеројатном. СУП је и ангажира такове које би затворија, па посли пушта.

КУЛИЋ: Али докази, докази! Ди су ти докази?

ГЊИДИЋ: Није их тешко створит. Зекан је од инвентара СУП-а сигурно нешто задржа... печат... формуларе... Он би лако мога направит два таква докумената и ставит на њих стари датум.

КУЛИЋ: Како Зекан? Па он је ови трен на њиховој страни.

ГЊИДИЋ: Добро сте рекли: Ови трен. Али само зарад деложације. Кад би му ви обећали да је неће бит, приша би на вашу.

КУЛИЋ: Како му то морем обећат, кад ја о томе не одлучујем?

ГЊИДИЋ: То није важно. Важно је да вам он повирује да ви морете о томе одлучиват. Посли, кад вам прида документе, деложације море бит и не бит.

КУЛИЋ: Богати! Па да ме он нападне зато шта сам га приварија. Знаш какав је он човик. У стању је свашта направит.

ГЊИДИЋ: Неће направит ништа, јербо ће ускоро примит документ којим му се признају станарска права. Деложација је била финта.

КУЛИЋ: А ко ће написат оти документ?

ГЊИДИЋ: То ви не морате знат. Свакако, неко ко је већи и од вас и од мене и од свих колико нас има у мисту.

НЕДИЉКА: Чекај, чекај, чекај! То и није тако лоше. Гњида, ако то мош направит, повлачим све шта сам досад рекла.

ГЊИДИЋ: Али двисто по дану плус трошкови!

НЕДИЉКА *(пљуне у длан и пружи му руку):* Добро, море, нека те враг носи.

КУЛИЋ: Забога, Недиљка, Зекан је луд, он ће ме убит, ако га ипак избацу из стана.

НЕДИЉКА: Па шта? Паст ћеш ки жртва у борби за државност.

ГЊИДИЋ: А то вам је пуно већи капитал него да сте били жртва бољшевизма.

НЕДИЉКА: И ако преживиш, више те нико неће моћ рушит.

ГЊИДИЋ: Бит ћете доживотни градоначелник.

КУЛИЋ: Па сад... је ли... Све је то липо, само како ћу ја њега пребацит одотамо вамо?
ГЊИДИЋ: Ништа лакше, видит ћете... *(Даде знак Недиљки да му приђе, а онда јој стане нешто шаптати)*
НЕДИЉКА: Маркица, Маркица, јеси сам ђава паклени!
КУЛИЋ: Шта то, шта то?
НЕДИЉКА: Ништа! Ти за сада имаш само слушат шта ти Гњида говори.
ГЊИДИЋ: Господин Гњидић!
НЕДИЉКА: Е, он... Шишко! *(Даде знак Шишку да је слиједи и уђе с њим у кавану)*
ГЊИДИЋ *(тихо Кулићу):* Дођите мало са мном, ја ћу вам рећ шта... *(Узме га под руку и одведе подаље од каване)* Сад пазите! Ја ћу говорити нике пиздарије, а ви само кимајте главом.
(У том тренутку из гостионице изиђе Биби и стане се мотати око каване, гледајући на прозор неће ли се појавити Мима. С руке му још висе лисице)
ГЊИДИЋ *(угледавши га, стане гласно говорити у празно настојећи скренути Кулићеву позорност с Бибија):* И онда ја њему кажем: Не може то тако... А он се стане бунит и рече ми да он није тако мислија... Али ја нисам више мога издржат и одговорим му нека он то каже њему, али он то није никако тија, јербо се боја да овај то неће разумит... И онда су дошла њих тројица, па су га позвали да пође с њима...
КУЛИЋ: Ма ко он? Коме њему? Која тројица?
ГЊИДИЋ: Ко? Ко? Кокало, ето ко!
(За вријеме овог разговора одвија се слиједећа игра: На једном од прозора Кулићеве куће, који је отворен, појави се Мима и стане руком дозивати Бибија да дође к њој горе. Очито је да то ради по нечијем напутку, јер се стално окреће натраг)
БИБИ *(угледавши Миму, сав озарен)*: М-м-мима... Мима! *(Не обазирући се ни на кога, оде према кавани и уђе унутра)*
ГЊИДИЋ: Но, фала Богу, уша је!
КУЛИЋ: Ко је уша? Ма ћеш ли ми више рећ какова је ово сад комедија?
ГЊИДИЋ: Полако, све ће вам се објаснит... *(Из гостионице изиђе Зекан и стане се осврtати тражећи Бибија)* Само мучите, гледајте и ништа не питајте!
ЗЕКАН: Биби... Биби, ди си... *(Кулићу и Гњидићу)* Јесте ли видили ди је кренија?
ГЊИДИЋ: Немамо благе везе.
ЗЕКАН *(виче):* Биби..! Биби...!
БИБИЈЕВ ГЛАС *(иза другог, затвореног прозора):* Е-е-ево ме, ђа!
ЗЕКАН: Ди те ево?
БИБИ *(силом отворивши прозор):* Ево, овод!
КУЛИЋ *(љутито)*: Шта радиш ти тамо гори?
ЗЕКАН: Јесам ли ти река да се држиш даље ове куће?
БИБИ: Али з-з-звала ме Мима да дојдем г-г-гори, а сад је н-н-нигди нима.
ЗЕКАН: Смиста доли да си саша, ако не желиш да те измлатим ка товара!
БИБИ: Не морем, јербо је неко з-з-закракуна врата од собе.
ЗЕКАН: Шта ово значи, Куле? Почеја си отимат туђу дицу.
КУЛИЋ: Опрости, Зекане, али ја нисам ни видија кад је он уша.
ГЊИДИЋ: Ми смо се нешто запричали, па нисмо пратили шта се овод догађа. Иначе му не би дали уђ.
ЗЕКАН: Е, богами, неће то тако! Сад ћу ја одма рашчистит ко то мени дите гори закључава. *(Ужурбаним кораком уђе у кавану)*
ГЊИДИЋ: Ала, сад, брзо унутра за њим! И пуштите да госпођа Недиљка с њим преговара. А ви само потврђујте шта она каже.
КУЛИЋ: А ти?
ГЊИДИЋ: Ја ћу остат на фришкој арији. Незгодно би било да и ја будем назочан договору.
(Гњидић готово угура Кулића кроз врата каване, затвори их за њим, а онда сједне прислонивши се уза зид у сјени. Један тренутак влада тишина. На прозору је остао Биби, који се нагиње што год више може ван, настојећи завирити кроз сусједни прозор, на коме је прије стајала Мима)
БИБИ: М-м-мима, ди си?
МИМА *(појави се на свом прозору):* Овод фам. Зарад фега нифи дофа, кад фам те звала?
БИБИ: Рекли су ми да си у о-о-овој соби, а кад сам уша, т-т- тебе ни било.
МИМА: Онда дојди фад вамо!
БИБИ: Не морем. Неко ме з-з-закракуна. Дојди ти м-м-мени!

МИМА: А како фу, кад фам и ја закракунана... *(Угледавши му на руци лисицу)* Ајме! А фта то имаф на руци?
БИБИ: Б-б-брађолет... О-о-отац ми га је стави да се зна ч-ч-ч-чигов сам.
МИМА: Биби, офеф ме запрофит? Фад фе морем винфат, јербо имам винфанифу... Види! *(Покаже му кроз прозор познату хаљину)*
БИБИ: Ајме, то је о-о-она иста. Окле ти?
МИМА: Летила је по зраку, па фам је уватила.
БИБИ: Мима, а оће ли те твоји д-д-дат за мене, ако те з-з-запросим?
МИМА: Мати офе, јербо ми је она рекла да те зовем. А отац не знам. Он говори да је твој отац народни непријатеј.
БИБИ: И мој отац говори за т-т-твога да је народни н-н-непријатеј, ма ја би те исто в-в-вазеја.
МИМА: Биби, ако фу они оба народни непријатеји, онда би меју фебом трибали бит пријатеји.
БИБИ: Ја ти то све тешко р-р-разумим. То је зарад тега шта нимам пп-памети. Сви говориду да сам у тему п-п-пуно заоста.
МИМА: То говориду и за мене... *(Тужно)* Биби... а како фемо наф два живит, ако нам фали памети?
БИБИ: Знаш шта Мима! Ми моремо и б-б-брез памети. Шта ће нам п-п-памет, ако се ми в-в-волимо?
МИМА: Онда наф ни брига јефу ли мој и твој отац пријатеји оли непријатеји. Фта год они били, ми фемо фе волит. Је ли тако?
БИБИ: А ако нам не даду да се в-в-винчамо?
МИМА: Онда феф ти мене потајице запрофит, а ја фу фе за тебе потајице удат.
БИБИ: А и винчање ће бит п-п-потајице. В-в-винчат ће нас шјор Гњида. Говориду да он све чини п-п-потајице.
МИМА *(ослухне):* Биби, је ли фујеф ону тицу? Пари ми фе да је то фева.
БИБИ: Ни шева. То је ћ-ћ-ћук... Мима, морам појт. Нико о-о-откракунава врата... *(Нестане с прозора, а потом и Мима)*
ГЊИДИЋ *(изронивши из заклона на свјетло):* Тја! И нису баш далеко од истине... Не пива шева, гласница зоре, него ћук... тица мрака... Алтроке Шекспир!
(Из кавane изиђе Зекан водећи Бибија)
ЗЕКАН *(угледавши Гњидића):* А ту си, је ли! На свом радном мисту. Не триба ми се пуно мислит, па да схватим да је све ово твоје масло.
ГЊИДИЋ: Онда, јесте се погодили? Оћеш ли направит то шта се од тебе тражи?
ЗЕКАН: Нема ми друге. Кад би има игди икакав смјештај, руга би се са свима вама, али овако... Само ипак, једна ствар ми није јасна.
ГЊИДИЋ: Питај! Рећ ћу ти шта знам. И то без хонорара.
ЗЕКАН: Тамо сам код Шкрапића већ потписа исказ о ономе шта сам видија, а овде сад радим за вас. Шта ћу кад ме суд позове да свидочим?
ГЊИДИЋ: Ништа. Ић ћеш и свидочит. Рећ точно шта си видија.
ЗЕКАН: Али то је против вас и овога шта сад чиним. Испаст ће да радим против самог себе.
ГЊИДИЋ: Него шта! Управо то се и тражи од тебе! Шта више будеш радија против себе, бит ће боље и теби и нами.
ЗЕКАН: Петљај ти, петљај! Само пази да се на крају омча не стегне око твога врата! *(Оде с Бибијем)*
ГЊИДИЋ *(оставши сам, поново посегне за мобителом):* Овдје двије нуле седам. Ево смо успјели довући Зекана и препарирати га. Хоћемо ли сад скинути деложацију... Како? Деложација остаје... Чекајте, чекајте, хоћете ми рећи још једанпут што све... А тако! Разумио сам. Потпуни каос. Стратегија мрака... Само, знате, мени би биле више одријешене руке, кад бих био члан странке. Овако ће ићи пуно теже... Добро, добро, хвала, бит ћете задовољни... *(Затвори мобител)* А сад... Шта горе - то боље, како је река покојни Мао Це Тунг.

СЕДМА СЛИКА

(Пред каваном Недиљка и Шошо од столова са штеката намјештају један дугачак, покривајући га извезеним платном, и распоређују столице као у каквој сали за састанке. Очито је да се припрема некакав скуп грађана. Поред њих, на сцени су Кулић и Гњидић. Док траје призор, грађани долазе појединачно или у пару и заузимају мјеста)
КУЛИЋ (Гњидићу): За столом ћемо сидит само ти и ја. Говорит ћу ја, а ти имаш мучат, ка да се то тебе уопће не тиче. И одговарат само ако те ко шта пита.
ГЊИДИЋ: А јесу ли документи спремни?

КУЛИЋ *(показујући му плик папира):* Ево их! Зекан их је јучер донија и ја сам их одма да умножит. Али нећемо их подилит одма на почетку, него кад буде прави тренутак... *(Недиљка из каване изнесе голему вазу с цвијећем и постави је на стол)*

КУЛИЋ *(склањајући вазу)*: Не, не, то никако! Не долази у обзир. Ти знаш да сам ја алергичан на цвиће.

НЕДИЉКА: Па триба ваљда нечим стол украсит. Нек се види да ће бит конференција за тисак, а не ждерачина и локачина.

КУЛИЋ: Најбољи ми је украс то шта си ми ти иза леђа. *(Недиљка спусти вазу на под поред врата. Долази Шишко)*

ШИШКО: А људи, да сте видили тамо код Зекана! Полиција му извлачи мобиљу из стана, а он не да. Па све тако потижу, они ванка, он унутра. Држ - не дај! Луда кућа. Зекан је скроз подивља. И највише вами прити, газда. Да сте га приварили и да ће вас зарад тега декојонират... *(Недиљки)* То значи одризат муда.

КУЛИЋ *(престрашено):* Знаш шта, Гњидићу! Свака част и теби, и конференцији за тисак, и изборима, и интересима странке, али мени је моја кожа важнија... *(Крене)* Ако ко пита ди сам, мора сам хитно на службени пут.

НЕДИЉКА *(скочи за њим и запријечи му пут):* Чекај мало! Ди си се ти то сад запутија? Ала, смиста тамо за стол. Свит већ почиње долазит.

КУЛИЋ: Нисам луд...

ГЊИДИЋ: Шта вам је, забога, Куле? Сад кад смо такорећи на прагу тријумфа, ви напуштате бојишницу.

КУЛИЋ: А зар ниси чуја? Зекана избацују из стана. Сад ће он дођ овамо и на мени се искалит.

ГЊИДИЋ: Како не видите да то само учвршћује нашу позицију?

КУЛИЋ: Богати! А шта ако он дође с пиштољем и почне пуцат по мени?

ГЊИДИЋ: Не бојте се! Није он толико луд да зарад вас гре у пржун. Ја ћу пазит... Или боље, Шишко, пој тамо иза кантуна и ако видиш да долази Зекан, одма нам јави... *(Шишко оде)* Постане ли за вас опасно, исти трен ћемо интервенират. Али зато ви не смите пружат никакав отпор.

КУЛИЋ: Шта, шта, шта! Је ли ти то оћеш рећ да се ја не би смија њанци бранит, ако он шта покуша?

ГЊИДИЋ: Наравно! Он вас мора истућ, јербо само тако морете зарадит политичке поене.

НЕДИЉКА: Јеси ли чуја шта ти човик говори? Имаш се дат истућ.

КУЛИЋ: Госпе моја, буди ми на помоћи!

(У међувремену свијет се већ окупио. То су новинари, фоторепортери и грађани, међу којима су најуочљивији Рицо, Гуште и Шошо. Кулић и Гњидић заузму мјеста за великим столом, а Недиљка остане по страни, поред врата каване)

КУЛИЋ: Даме и господо! Молим вас за тренутак позорности! Сазвали смо ову конференцију за тисак, јер смо дошли до неких открића, која уносу сасвим друго свјетло у то ко је ко у нашему граду и какову је улогу игра у прошлости. Располажем с непобитним доказима да господин Маркица Гњидић, истакнути члан наше странке... *(Чују се гласови: „Охо! Откад то?")* Да, да, немојте се чудит, истакнути члан наше странке, а однедавно и мој гласноговорник, није никад бија оно шта су неки кругови годинама о њему ширили...

(Узвици „Уа!" међу грађанима)

РИЦО: Добро, шта ви то нами оћете доказат? Да Гњида ни бија шпијун Удбе? А шта је бија? Свети Анте Падовански?

ГУШТЕ: Још ће сад, кад је примљен у странку, испаст и велики домољуб. Морете га тако прогласит и за хероја домовинског рата.

РИЦО: Ма коме ви продајете рог за свиђу? Ево, ја ћу вам ови трен довест најмање десет људи које је он нашпија.

ШОШО: Немојмо овако, људи! Саслушајмо најпри градоначелника!

КУЛИЋ: Допустите, господо, молим вас! Најновијим увидом у тајне Удбине архиве дошло се до пописа свих шпијуна и тајних агената. Зачудит ћете се кад чујете њихова имена. Дакле, то шта сте цило вриме вировали да је чинија Маркица Гњидић, чинили су други, за које ви ни у сну не би помислили.

РИЦО: Ма који други? На крају ће још испаст да смо ми сами себе шпијали.

ГУШТЕ: А зарад чега га сви зоведу Гњида? Ни народ блесав па да ће оти надимак дат неком ко то ни заслужи.

КУЛИЋ: Ту је причу о њему проширила Удба, вирујте ми, господо. Тако је она увик чинила, кад јој је трибало ди-

фамират којег часног човика.
РИЦО: Гњида частан човик? Ето вам га, затакните га себи за уво, па нека вами служи на част.
ШОШО: А ја вирујем да је тако. Кад се ради о Удби, и немогуће ствари мореду постат могуће.
ГУШТЕ: Мореду ти пизду материну! Ја не знам који ми је враг да овод стојим? Грем ћа, гади ми се и слушат ове говнарије.
(Неки од грађана се запуте да би напустили скуп. Кулић погледа Гњидића слијежући раменима и очито показујући да је он немоћан, на што му Гњидић стане нешто шаптати)
КУЛИЋ: Станите мало, даме и господо... Гуште, чекај... Дај, Рицо, врати се... Послушајте ме, молим вас! Пођите од логике ствари и здравог разума! Како море неко, за кога сви знају да је шпијун, уопће бит шпијун?
РИЦО: А шта друго море бит? Надбискуп?
КУЛИЋ: Ако баш оћеш, Рицо, чак и то прије неголи шпијун. Јербо, ко ће прид таковим шта рећ? Шта он море уопће сазнат?
ШОШО То је позната ствар! Удба је своје људе увик тражила међу онима, које су сви поштивали и којима се вировало.
ПРВИ НОВИНАР: Господине градоначелниче, сумњате ли конкретно у некога?
КУЛИЋ: Е, сад смо дошли до оног правог! Не ради се о сумњама, господо, него о чињеницама. Ми смо у Удбину архиву пронашли строго повјерљиве документе, који сами за себе довољно говору. Дали смо их фотокопират и умножит. Изволите, погледајте их... *(Стане назочнима дијелити папире. Зачују се узвици изненађења)*
РИЦО: Бакота и Шкрапић! Не море бит. Па њих су увик држали за непријатеље социјализма и затварали.
ШОШО: То и је оно шта је сумњиво. Погледај мало ови печат доли на дну. На њему се јасно види да пише СУП.
ГУШТЕ: Посерем ти се на печат! Зна се добро у чиговим је сад рукам оти печат.
ПРВИ НОВИНАР: Господине градоначелниче, по чему сте сигурни да ови документи нису фалсификат?
КУЛИЋ: По томе шта су тајни. Јербо, све шта је Удба радила јавно, увик триба окренит наопако и читат обратно од онога шта се види. Ако је некога затварала ка непријатеља, окрени и добит ћеш шпијуна. А ако је о неком пуштала глас да је шпијун, окрени и добит ћеш поштеног човика.
РИЦО: А шта ћемо добит кад тебе окренемо наопако? Ти си и онда бија особа од повјерења и сад си.
ГУШТЕ: Мене неће нико зајебат. Ја знам да су и Бакота и Шкрапић увик били поштени људи, који говориду оно шта мислу.
ШОШО: А шта ако су то били по задатку, а, Гуште?
ГУШТЕ: Поштени људи по задатку?
ШОШО: Него шта!
ГУШТЕ: Овакову пиздарију још нисам чуја.
ШОШО: Е! То је мога бит мамац, не би ли се ми заганцали и рекли прид њима штогод.
ПРВИ НОВИНАР: Господине градоначелниче, како тумачите судску парницу, што су је Шкрапић и Бакота подигли против вас?
КУЛИЋ: Господо, погледајте мало боље оте документе! Шта видите? Који је потпис на њима?
ШОШО: Перо Зекан, начелник.
КУЛИЋ: Управо то! Ето, тај исти Перо Зекан сад је њихов главни свидок против нас у тој парници. Из тога би трибало све бит јасно.
(На Бакотину балкону појави се Соња)
СОЊА: Лаж! Лаж! Све је то лаж! Они су мени украли моју вешту, да би је подметнули... *(Замукне, јер јој је Бакота, који је у међувремену изишао, руком затворио уста)*
БАКОТА: Јесам ли ти рекао да не излазиш!
ПРВИ НОВИНАР *(Бакоти)*: Господине Бакота, бисте ли дошли мало доље, да и вама поставимо нека питања?
БАКОТА *(држећи и даље Соњи уста)*: А, не, не, ја се не спуштам на ту разину.
КУЛИЋ: Чујете ли га, господо! За њега је то спуштање. Долазак међу вас, хрватско пучанство, он назива спуштањем.
ШОШО: Шта смо ми то говна за тебе, је ли? Бојиш се да се не шпоркаш од додира с нами?
ГУШТЕ: Имате прав, шјор Бакота! Останите само гори! Овод нешто пуно смрди.
ПРВИ НОВИНАР: Господине Бакота, можете ли нам рећи какав сте однос имали са СУП-ом у бившем режиму?
БАКОТА: Испод части ми је, господо, уопће одговарати на таква питања.

КУЛИЋ: Испод части му је! Не дења се њанци говорит с вами. И то предсједник једне сељачке странке.
СОЊА *(угризе Бакоту за руку и он је пусти):* Питајте госпођу Шкрапић. Њој су подметнули моју вешту...
БАКОТА *(поново јој затвори уста и угура је у кућу):* Господо, не дајте се обманути! Међу вама се угнијездила гњида, из које ће се излећи уш, пријеносник пјегавог тифуса...
ШОШО: А зашто не дођете одговарат на питања? Бојите се погледат истини у очи.
БАКОТА: Не бојим се ја никога и ничега, а поготово не те ваше „истине".
СОЊА *(појавивши се поново):* Ала, унутра! Ја се не смим појавит, је ли, а ти себи мореш допустит оти луксус!
(Бакота и Соња се повуку. Пред вратима гостионице појави се Шкрапић, који се отима Рити, што га покушава спријечити да изиђе)
РИТА *(држећи Шкрапића):* Стани! Који те враг гони да излазиш? Јесам ли ти рекла да се не пачаш!
ШКРАПИЋ *(иступи отевши јој се):* Ево, ја се не бојим дођ и стат прид вас. Изволите, питајте мене! Шта год оћете. Да видим тога материног сина, који мени има шта рећ!
ПРВИ НОВИНАР: Господине Шкрапићу, како коментирате ово? *(Пружи му један од подијељених докумената)*
(Шкрапић погледа папир, зине од изненађења и занијеми. Неколико тренутака он остане тако, буљећи пред себе отворених уста и не успијевајући проговорити ни ријечи)
ПРВИ НОВИНАР: Онда, господине Шкрапићу, што кажете на то?
КУЛИЋ: Ево, видите, господо! Занијемија је прид чињеницама.
РИТА *(приђе Шкрапићу):* Вамо долази и да више с њима ниси ричи проговорија, јеси ли чуја... *(Поведе га са собом и стане гурати према гостионици, а он јој се препусти, још увијек под шоком)*
КУЛИЋ: Сад је све јасно, господо. Његова шутња вам је најбољи одговор.
РИТА *(с врата):* Ево шта ми чинимо с отом вашом картом... Ово... *(Узме папир од Шкрапића, имитира њиме брисање стражњице, а онда га згужва и баци према Кулићу)*
ШОШО: По голој, по голој! Овако се не признаје.
РИТА: Ево ти на! (*Покаже му „роге")*
(Рита и Шкрапић се повуку у гостионицу, након чега она затвори врата)
ДРУГИ НОВИНАР: Господине градоначелниче, што нам можете рећи о деложацији, која је управо у тијеку код господина Зекана?
КУЛИЋ: Ја... овај... не знам шта би ви тили?
ДРУГИ НОВИНАР: Па господин Зекан тврди да сте ви издали налог за њу, иако сте му прије тога обећали да је неће бити.
КУЛИЋ: Је, ја сам, истина, то потписа, али онда кад сам потписива, ја нисам зна... *(Недиљка постави цвијеће на стол)* а... а... а... апћиха!
ГЊИДИЋ *(узимајући ријеч):* Господо! Ову такозвану деложацију је господин Зекан сам себи организира прико својих бивших сурадника на полицији, којих још увик тамо има. А све зато да би прид Европом и Америком показа како се код нас кршу људска права.
ДРУГИ НОВИНАР: Господине градоначелниче, је ли то и ваша изјава?
КУЛИЋ: Да, да... Углавном. Ја нисам никоме ништа наредија нити сам коме шта обећа.
(Појави се Шишко, који да знак да се Зекан приближава, али касно. Зекан ступи на сцену одмах иза њега, тако да чује Кулићеве ријечи)
ЗЕКАН *(пун бијеса, Кулићу):* Лажеш, говно пасје! Река сам ти шта ћу учинит ако ме привариш...поломит ћу ти све кости... гркљаницу ћу ти присић... за муда ћу те обисит...
НЕДИЉКА *(Кулићу, који би хтио побјећи):* Да се ниси мака отле! Сиди на своје мисто!
КУЛИЋ: Молим те, Зекане, имај на уму да се ја нећу бранит. Прама тому, тућ ћеш беспомоћног човика.
ЗЕКАН: Ма шта беспомоћног? Кад триба зајебат и приварит, онда ниси беспомоћан, је ли, матер ти твоју!
(Зекан полети према њему, а он се препане и даде у бијег. Но, Недиљка и Шишко га ухвате те га стану држати. На Гњидићев миг један фоторепортер стане снимати тај призор. Опазивши то, Зекан почне схваћати каква му је игра намјештана и стане)
ЗЕКАН: А тако! Сад ја видим шта би ви тили... Ви да имате жртву, а ја да пођем у пржун... То си ти смислија, је ли, Гњидо... *(Крене пријетећи према њему)*

ГЊИДИЋ *(повлачећи се):* Зекане, молим те, ти најбоље знаш да ја само извршавам оно шта ми се наручи.
ЗЕКАН: Е, баш ми један такав триба, да му мало поравнам кичму.
(Одједном се на вратима гостионице поново јаве Шкрапић и Рита. Шкрапић ступи пред Зекана пун бијеса. То омогући Гњидићу да се измакне)
ШКРАПИЋ: Стани мало, Зекане! Сад ћеш ми овод прид свима положит рачуне.. *(Узме са стола једну од копија документа)* Ала, реци, кад сам ја то теби овако служија!
ЗЕКАН: То њих питајте. Они су ме натирали да то напишем. Уцијенили су ме, мулад пасја.
РИТА: То сам знала... добро сам слутила да ова влашка курба стоји иза тега... Тако ми Бога, главу ћу јој стућ о зид... *(Скочи на Недиљку и стане је чупати за косу)*
НЕДИЉКА *(брани се):* Остави ме, гњусо једна... Шишко... Куле... Помозите...
(Кулић и Шишко јој прискоче у помоћ и пограбе Риту, али Шкрапић одломи ногу једне столице и навали њом на њих. Шишко и Кулић подигну један стол и њиме се бране од Шкрапићевих удараца. На крају избије свеопћа макљажа, у којој се стјече дојам да се сватко бије са сваким. Из те гужве полако се извуче Гњидић и побјегне)

ОСМА СЛИКА

(Рани су јутарњи сати с првим знацима зоре. Кавана и ресторан су затворени. На сцену се тихо шуљају Гњидић и Шишко, осврћући се на све стране да виде има ли кога)
ГЊИДИЋ *(према Мимину прозору):* С... с... Мима!
ШИШКО *(након што се нитко не појави):* Мало гласније!
ГЊИДИЋ: Је ли то сигурно да нас Куле и Недиљка неће чут?
ШИШКО: Сто посто! Они спавају скроз на другој страни.
ГЊИДИЋ: Ала, брзо... Донеси скале и припази да нас ко не изненади!
ШИШКО *(не миче се, замишљен)*: Шјор Гњидићу... Зашто ја ово радим?
ГЊИДИЋ: Како зашто? Сад си ме наша питат!
ШИШКО: Газда је зна за сваку активност шта сам вам је помога чинит, а сад му ово радим иза леђа.
ГЊИДИЋ: А шта би ти тија? Да му ћер отмемо исприд носа? Зашто ме онда плаћа?
ШИШКО: Не знам. Плаћа и мене. Зато питам.
ГЊИДИЋ: У игри су виши политички интереси, кретену. Да би се они испунили, Мима триба на неко вриме нестат из куће. А твом је газди важно да сви вирују како ју је неко отеја. Зато се мора правит да ништа не зна о овоме шта ми радимо. Иако зна све. Је ли ти сад јасно?
ШИШКО: И је и није. Ја не знам како се у исто вриме нешто море и знат и не знат.
ГЊИДИЋ: Е, то ти се зове парадокс. Погледај у Клаића! А политика ти се сва састоји од парадокса. Сити се како оно онда Куле није тија да се сазна да он зна за крађу оне хаљине.
ШИШКО *(збуњен, потврдно клима главом)*
ГЊИДИЋ: Ово ти је исто, само шта је пуно важније. Ала, сад брзо донеси скале, немамо времена! *(Шишко покуњен иде по љествe)* Мима! Ej, Мима... Мима!
МИМА *(опрезно провири)*: Ко ме то зове?
ГЊИДИЋ: Ја сам, Гњидић.
МИМА *(весело)*: А, то фте ви, фјор Гњида!
ГЊИДИЋ: Отвори понистру, имам ти реч ништо важно.
МИМА: Не фмим...
ГЊИДИЋ: Не бој се, сад ти овод нема никога.
МИМА *(отвори прозор)*: Ево... *(Угледавши Шишка, који поставља љествe)* Нефу кад је тод Фифко! *(Хоће затворити прозор)*
ГЊИДИЋ: Чекај, стани! Шишко ће пазит да когод не дође... *(Шишко пређе на другу страну трга)* Реци, би ли се тила видит с Бибијем?
МИМА: Би, али фта ми то вриди, кад њему отац не даде вифе изајт из куфе.
ГЊИДИЋ: Али он је ипак изаша. Побига је. Сад се сакрива на једном мисту ди га нико не море нађ. А мене је посла да те доведем тамо. Винчат ћете се, знаш.
МИМА: Ма је ли фе ви то ф меном зафркајете?
ГЊИДИЋ: Кад ти говорим! Поручија ти је да и ти побигнеш и да дојдеш к њему.
МИМА: А фта ако наф поп не буде отија винфат? Он је добар ф мојим оцем.
ГЊИДИЋ: Пушти попа! Винчат ће вас матичар. И то не овод, него у Мурвици. Ја сам све уредија. То ће бит онако како сте се ти и Биби договорили... потајице.
МИМА: Потајице! Ајме, Гофпе моја, фала ти фта фи ме уфлифала... Јо, фад фам фе фитила... Не морем, јербо фу

ме закракунали.
ГЊИДИЋ: А зашто смо донили скале? Ала, брзо сађи, а онда ће те Шишко повест аутобусом у Мурвицу. Тамо те Биби чека.
МИМА: Нефу фа Фифком, он не зна ко му главу нофи. Ви ме поведите.
ШИШКО: Ето ти на! То ми је фала шта сам увик с њом бија беневолентан.
ГЊИДИЋ: Морат ћеш с њим, јербо ја грем ови трен тамо припремит све шта је потрибно.
МИМА *(силази, но одједном застане насред љестава)*: Ајме, заборавила фам винфаницу! Грем назад по њу! *(Успне се хитро натраг у собу)*
ГЊИДИЋ: Слушај, Шишко, немамо времена. Не смим Биба дуже оставит самог, да ми не одлута... Ево ти за аутобус, па је одведи! *(Даје му нешто новаца)* Ја ћу те с њим тамо дочекат. А скале посли… како смо се договорили...
ШИШКО: А шта ако ми буде правила проблеме? Знате на коме је она ступњу нивоа.
ГЊИДИЋ: Ради како знаш, али је имаш довест тамо како било да било. Јеси ме разумија! *(Оде)*
(Мима се врати са завежљајем и поново стане силазити)
ШИШКО *(запазивши нешто изван сцене)*: Не, чекај! Немој сад, ево долази Свиле, мога би те видит... Врати се унутра, ја ћу те зват кад не буде никог.
(Мима се повуче, а Шишко склони љествe. Улицом долази Свиле, који крене према ресторану с намјером да га отвори. Шишко сједне и почне фићукати неку мелодију)
СВИЛЕ *(гледајући га)*: И?
ШИШКО: А ништа. Још се броју гласови. Али по првим информацијам, твој газда и његов пријатељ зубар губу. Њанци 20%.
СВИЛЕ: Аааа...? *(Покаже на кавану)*
ШИШКО: Рачунај сам! Скоро све шта је остало. За сада негди између 70 и 80%.
СВИЛЕ: Хо - хо!
ШИШКО: А, не, не! Није то хо - хо. Нема у томе никаковог парадокса. Тако су људи гласовали.
СВИЛЕ: Е - хе - хе!
ШИШКО: Кад ти говорим. Уосталом, није се друго могло ни очекиват посли онега шта се открило о твом газди и његову компањону.
СВИЛЕ: Е... о... хм!
ШИШКО: Шта, ти не вирујеш? Ал ниси видија оне документе? То су оригинални факсимили, драги мој!
СВИЛЕ: Прррррр...
ШИШКО: Је ли, Свиле! За кога си ти гласова?
СВИЛЕ: За никог.
ШИШКО: За никог? Шта, ниси изаша на изборе?
СВИЛЕ: Јесам.
ШИШКО: Па кога си заокружија?
СВИЛЕ: Све колико их је. И написа: Ајме нами! *(Отвори ресторан и уђе у њега)*
ШИШКО *(поново зове)*: Мима... *(Појави се Мима, а он стане опет намјештати љествe)* Ала, скалаји се, брзо! *(Мима се спусти, носећи у руци завежљај)*
МИМА: Ако ме издаф матери, нефеф лифо пројт. Реф фу јој да фам побигла, јербо да фи ме оти филоват. А - ха!
ШИШКО: Ала, враг те однија, не би те ни мокетам така.
(Шишко овај пут склони љествe иза Шкрапићеве куће и поведе Миму. Сцена се почне јаче осветљавати. Очито је од претходног призора прошло више времена. Долази Зекан, а из ресторана изиђе Шкрапић)
ЗЕКАН *(претражујући све уоколо)*: Биби... Биби... Ма ди га је само враг однија... Шкрапићу, јесте ли видили мога Биба? Неста је из куће нека сам враг зна како...
ШКРАПИЋ: И ти се мени имаш образа обраћат након свега шта си нам учинија! Пљунеш по мени ка по говну, а онда ка да ништа није било.
ЗЕКАН: Река сам вам, нисам то ја. Ви добро знате чигово је то масло... Али немојте се бригат. То ионако нико не вирује.
ШКРАПИЋ: Вирује ли ко оли не вирује, споредна је ствар. Кад нешто изађе у новинам, онда се то увик узима ка службена истина.
ЗЕКАН: Новинам?
ШКРАПИЋ: Шта ниси чита?
ЗЕКАН: Ма не читам ја одавно ништа. Шта имам новог сазнат, кад је све јасно и све се зна.
ШКРАПИЋ: Имаш, имаш! Погледај ово! *(Донесе му новине и покаже)* Објавили су они бисер од документа, шта си га ти потписа. Сад кога брига је ли нека пизда то вирује оли не вирује. Ту је, црно на билом. Карта канта.
ЗЕКАН: Жа ми је пуно! Нисам мислија да ће тако далеко

ић. Шта морем, навукли су ме на танак лед.

ШКРАПИЋ: Е, навукли су те, бидног! Петнаест ти је годин, па не знаш шта чиниш... А знаш ли ти шта ми трпимо од тега? Сад Бакоту и мене у странци држу одговорним зарад тега шта смо једва прошли изборни праг. И суспендирали су нас. А успут су нам још придодали и ону тучу, коју си заправо ти изазва.

ЗЕКАН: Река сам, жа ми је! Кад би то мога поправит, ја би поправија. Али сад се више не може натраг.

ШКРАПИЋ: Може се, може. Да си ти човик, ти би сад да изјаву у ове исте новине и река липо све како је било. Не кажем да би то шта проминило, али би се ово ту барем мало уздрмало.

ЗЕКАН: Није мени проблем то дат, али је питање шта би ви од тога имали. Најприје, нисам сигуран да би они то уопће објавили. А онда, ако и би, за вас би то могло бит само горе. Јербо кад ја, који сам потписа, то демантирам, онда ће поготово сви бит увјерени да смо некад били у спрези.

(Из куће изиђе Бакота и приђе им)

ШКРАПИЋ: Ево, докторе, разматрамо могућност да шјор Зекан да изјаву за новине...

БАКОТА: Не, не, то никако! Најбоље је пустити да се ствари развијају саме од себе. Имам неке добре новости... Можемо ли разговарати у четири ока?

ЗЕКАН: Опростите, нећу вас сметат. Довиђења, и ако триба... знате ди ћете ме нађ. *(Оде)*

ШКРАПИЋ: Реците, докторе, шта сте сазнали?

БАКОТА *(сједнувши):* Знате, Шкрапићу, није све тако црно. Срео сам недавно једну врло важну особу, не могу вам рећи коју, и она ми је у повјерењу рекла неке охрабрујуће вијести. Ради се о томе да се нашем господину градоначелнику, унаточ изборној побједи, почиње дрмати тло под ногама. И то у редовима властите странке.

ШКРАПИЋ: Не морем вироват. Врана врани очи не вади, докторе.

БАКОТА: Кад вам кажем. Не знам што му се ставља на терет, али изгледа да се ради о неким крупним стварима. Поступак је већ покренут, а покреће га, наводно, неки дужносник на високој разини, нисам успио сазнати који.

ШКРАПИЋ: А шта ви мислите, које би то крупне ствари могле бит?

БАКОТА: Не знам. Можда је уистину нешто забрљао, а можда им је напросто почео сметати. Па видите да код њих сваки час нетко падне с положаја.

ШКРАПИЋ: Не морем рећ да ми га је жа, ма ја исто не видим шта ми с отим добивамо.

БАКОТА: Како не видите, забога? Кад му почну извлачити прљави веш, онда ће то ићи једно за другим, па ће доћи на ред и крађа хаљине и фалсифицирање докумената, па и она тучњава, која је с тиме повезана.

ШКРАПИЋ: Е, ако ишта од свега буде, ово неће. Јербо, тај би високи дужносник радија и горе ствари него Кулић, ако би зна да ће с отим нашкодит противнику.

БАКОТА: Можда. Али ако нетко његов то ради тако глупо и неспретно, да тиме компромитира властиту странку, онда га мора позвати на ред.

ШКРАПИЋ: Дај Боже да сте у праву! Ма ја не знам да је икад једна власт радила у корист противника... Пазите! Ево их, отварају! Сад ћемо им све видит по држању.

(Недиљка изнутра отвори врата каване, а онда стане намјештати столове. Одмах за њом појави се и Кулић с торбом у руци, очито у одласку на посао. Држи се самоувјерено, пуцајући од задовољства. Кад угледа Бакоту и Шкрапића, предомисли се, па умјесто да оде, сједне пред кавану, не обраћајући позорност на њих, а онда стане говорити тобоже за себе, али довољно гласно да га чује и друга страна)

КУЛИЋ: Е, шта ћу сад с гуштом попит један курвоазије! Није то мала ствар уватит 70%! Да видимо ко ће ме сад смијенит! Не весели ме толико побједа, колико то шта је непријатељ поражен до ногу.

НЕДИЉКА: Ма који је враг Шишку да није отворија локал? А липо сам му рекла...

КУЛИЋ: Бит ће заспа... Донеси ми ти пиће, ово се мора прославит... *(С посебним нагласком)* А шта је најлипше од свега, ни међу оних пет - шест, који су у Вијеће ушли из ХСС оли либерала, нисам видија ни име Бакота ни име Шкрапић.

ШКРАПИЋ *(на исти начин као Кулић):* Знате ли, докторе, да се у задње вриме бавим народним пословицам. Има их пуно занимљивих. Рецимо, она „Свака сила за времена." Оли она „Данас мени, сутра теби!!

БАКОТА: Да, да! Никад се не зна што вријеме доноси.

КУЛИЋ: Знаш ли, Недиљка, да ме скоро срам како добро стојимо! Навелико се говорило да ћемо паст, кад

оно ми јачи него смо икад били. *(Недиљка охоло дигне главу и тргне се замијетивши да је прозор Мимине собе отворен; утрчи у кавану)* Настави ли се овако, на идућим изборима могли би имат и прико 100%.

ШКРАПИЋ: Јесте ли запазили, докторе, да туристи ови наш град некако ка заобилазу. Говори се да је то зарад тега шта на Поглаварству имамо неспособне људе, који не знају стимулират угоститељство.

БАКОТА: Да, да, чуо сам. О томе се у задње вријеме говори навелико.

КУЛИЋ *(не чује да Недиљка у кући дозива: "Мима! Мима!")*: Знаш о чему мислим, Недиљка! Како би било да мало смањимо број угоститељских објеката. Ионако говору да их је превише за овако мали град.

НЕДИЉКА *(истрчи из каване сва узрујана)*: Куле! Нестало нам је дите.

КУЛИЋ: Шта говориш глупости! Како је могла нестат кад смо је закрачунали?

НЕДИЉКА: Не знам... Понистра је отворена...

КУЛИЋ: Па није могла скочит, јербо би се сва сломила.

НЕДИЉКА: Ала, мичи се, тражи је! Шта стојиш туте ки дрвена Марија?

(На сцену поново упада Зекан и дозива "Биби! Биби!" Кулић побјегне у кавану кад га угледа)

НЕДИЉКА *(насрне на Зекана)*: Говори, ди ми је ћер?

ЗЕКАН: А ди је мени син?

НЕДИЉКА: Знаш ти добро ди је. Тамо ди и моја ћер.

ЗЕКАН: Није истина! Она је њега одвукла.

НЕДИЉКА: Лажеш! Он се за њом помамија ки јарчина.

(Појави се Гњидић, а потом на Бакотину балкону Соња и на прозору своје куће Рита)

ГЊИДИЋ: Полако, полако! Што се то догодило, господо?

НЕДИЉКА: Нестала ми је Мима, и то из закључане собе...

КУЛИЋ *(опрезно извири из каване)*: ...али кроз отворену понистру.

НЕДИЉКА: Сигурно овај ту... (*Покаже Зекана*) има у томе своје прсте.

ЗЕКАН: Али и мени је из куће неста син. А с њиме још и моја свечана униформа. Кад сам га овод доша тражит, све је било затворено.

ГЊИДИЋ: Неко је, дакле, изванка намистија скале.

КУЛИЋ *(охрабрен, изиђе)*: А ди су сад те скале?

(Појави се Свиле који носи љествe од Шкрапићеве према Кулићевој кући)

СВИЛЕ: Ово нису наше скале.

НЕДИЉКА: А тако! *(Појури на Шкрапића и Бакоту)* Говорите, ди сте је сакрили?

БАКОТА: Што је вама, госпођо? Ми да отимамо туђу дјецу?

СОЊА (с *балкона)*: Бепо, смиста гори да си доша! Шта се правдаш с том дивљакушом!

РИТА *(с прозора)*: Имамо шта и отимат! Кад би се с отим бавили, отели би нешто шта ваља, а не оно смотано и без памети.

НЕДИЉКА *(виче на њих)*: Ма ко ми има шта рећ! Јаловице дви недојебане!

ШКРАПИЋ: А шта ћемо, мој докторе! Луда кућа! *(Оду својим кућама, а за Шкрапићем пожури и Свиле, пошто је оставио љествe до каване. Соња и Рита се такођер повуку)*

ГЊИДИЋ: Смирите се, шјора Недиљка!

КУЛИЋ: Није код њих, жено Божја. Да су је сакрили, чуло би се, она би сад скрикала...

НЕДИЉКА: Шта онда чекаш, јебем ти мотику! Трчи... тражи је... доведи је натраг... Сигурно се негди изгубила, па се не зна дома вратит... Ај на полицију, нека је они траже... Јеси ли градоначелник или ниси...

ГЊИДИЋ: Не, не! Никако на полицију! Могли би вам је судски одузет због неодговорности. Она је сигурно ту негди у граду с Бибијем. Нису могли далеко стић. Зато је боље потражит их... Ви, шјора Недиљка, тамо према хотелу и дјечјем игралишту... Ви, Куле, према градини и ђардину... Ти, Зекане, пој тамо према амбуланти, а ја ћу погледат по риви и уз море...

(Кулић, Недиљка и Зекан разиђу се дозивајући: они Миму, а он Бибија)

ГЊИДИЋ *(у мобител, који му је у том тренутку позвонио у џепу)*: Ја сам... да... Без бриге! Ствари иду по плану... Како! Ја?... Ви то мислите озбиљно?... Не, далеко од тога, немам ништа против, али то ће одјекнути горе од експлозије атомске бомбе... Па добро, кад сте ви тако одлучили... *(Ископча мобител)* онда нека пукне, па ко жив, ко мртав. *(Оде)*

ДЕВЕТА СЛИКА

(Пред каваном и рестораном сједе грађани, које смо видјели у седмом призору. Оне испред ресторана послужује Свиле, а оне испред каване Недиљка. Уз Бакоту и Шкрапића, за ресторанским столовима су Гуште, Соња и Рита. Ту је и Зекан за усамљеним и издвојеним столом. Пред каваном је Кулић у друштву са Шошом. На једној и другој страни у тијеку је жив разговор)

ШОШО: Недиљка, једно пиво!

НЕДИЉКА *(издере се)*: Чекај! Немам сто руку ни мотор у гузици.

ШОШО *(Кулићу)*: Шта јој је? Шта је овако нервозна?

КУЛИЋ: Не чуди се. Накупило се пуно тога, мој Шошо. Ни она ни ја не знамо ди нам је глава.

ШОШО: А зарад чега сама ради? Ди је Шишко?

КУЛИЋ: Е, у томе и је ствар. Нема га већ два дана. Кад је нестала Мима, неста је и он, и од тада ни њега ни ње.

ШОШО: То ти је сигурно повезано једно с другим. Јесте ли пријавили полицији?

КУЛИЋ: Јесмо, у контакту смо с њима, али не знам... или су они неспособни, или тамо неко нешто саботира... На моменте ми се пари ка да се цили свит окренија противу мене. Ништа ми у задње вриме не гре од руке. Ево, скинули су ме с листе за Вијеће, а нико ми не зна рећ ни ко, ни како, ни зашто је то учинија.

ШОШО: Ја ћу ти рећ. То ти је све зарад тега шта си се скомпа с Гњидом.

КУЛИЋ: Ма какав Гњида! Ко га више види? Откад ми је све кренуло низбрдо, није се ни појавија. Има тај нос. Видија је да су ме и Бог и враг оставили, па зна да од мене не може више имат користи. Јебем те, овакова судбино... *(Подигне увис руку с "розима")*

(У том тренутку сцена се замрачи, а онда сијевне и зачује се прасак грома. Сав престрављен Кулић се прекрижи. Одједном се одозго, као да је сишао с неба, спусти големи мобител и остане лебдјети изнад глава назочних, а с њега одјекне глас металаста звука)

ГЛАС ИЗ МОБИТЕЛА: Јутрос у десет сати одржана је сједница Градског вијећа, на којој је одлучено да се против досадашњег градоначелника, Боне Кулића, покрене судски поступак због читавог низа незаконитих радњи, извршених у спрези с политички проблематичним људима, с којима је родбински повезан. Откривени су му: корупција, расипање државног новца ради чувања властитог положаја, клеветање недужних грађана, злоупорaба полиције у неоправданим деложацијама и изазивање нереда по граду у сврху дестабилизације поретка.

ГЛАСОВИ НА ШКРАПИЋЕВОЈ СТРАНИ: Е, позлатило им се! Свака част! Одавно је то трибало...

ГЛАС ИЗ МОБИТЕЛА: На истој сједници изабран је и нови градоначелник. Гласовало је свих 30 вијећника. Великом већином гласова, 24 за и свега 6 против, а нити један суздржан, изабран је наш суграђанин, господин Маркица Гњидић. (*Мобител се повуче*)

(Одједном се сви уозбиље. Једно вријеме влада тишина, а онда настане свеопћа констернација)

РИТА: Ослободи Боже! Јесам ли ја то добро чула?

СОЊА (*крижа се*): У име Оца и Сина...

ШКРАПИЋ: Ово је суд свита! Шта је тима у Градском вијећу? Мора да су скроз наскроз попиздили!

ШОШО: Нека гре к врагу и ови град и ко га је сазида!

ГУШТЕ: Нисмо боље ни заслужили, кад не мислимо кога бирамо у Вијеће.

РИЦО: Нека сам Бог ово разуми! Да неко у исто вриме може бит и политички проблематичан и подобан за градоначелника... то је ванка памети.

ГУШТЕ *(Бакоти)*: Што ви кажете на ово, господине докторе?

БАКОТА: Немам коментара.

ГУШТЕ: Је ли вами допрло до свисти да је изабран Гњида?

БАКОТА: Како не би допрло. Чуо сам као и ви.

ГУШТЕ: И вами је то свеједно шта ће нам одсад па надаље он управљат градом?

БАКОТА: Након свега што се ту у задње вријеме догађало, мени је то посве нормална ствар, мој Гуште. И није никакво изненађење. Ја сам знао да ће тако бити, чим сам запазио да он сваки дан сједи тамо пред градоначелниковом каваном.

СВИЛЕ: Али нисте рекли. *(Бакота га пријекорно погледа)*

КУЛИЋ: Исусе мој, је ли све ово могуће? Је ли се цили свит ово окренија наопако, оли се мени у глави све помишало... Гњида - градоначелник... Сањам ли ја то?

ШОШО (*гледајући низ улицу*): Не сањаш. Ево ти га ужива... управ долази.

СОЊА *(гледајући у истом смјеру)*: Већ се и обука ка градоначелник.
(Појави се Гњидић врло елегантно одјевен у скупоцјено одијело с краватом. Сви замукну, окрену му леђа и стану се понашати као да га не виде)
ГЊИДИЋ: Добар дан, господо сугрђани и моји будући сурадници! (*Нитко му не одговара*) Охо! Изгледа да вам новонастала ситуација није баш по вољи. А шта ћете, трибат ће вам се помирит с њом. Шта вам је - ту вам је. Јербо, ако желите да нам ови град напридује, морат ћете с меном сурађиват, било вам то право оли не. Иначе ћете чинит само себи горе... Али ја не узимам ништа срцу, и ето... у знак добре воље... Свиле!
СВИЛЕ: А?
ГЊИДИЋ: Питај свакога овод шта пије и све стави на мој рачун. Ја частим.
ШКРАПИЋ: Свиле, да се ниси мака! Он овод нема никаковога рачуна нити ће га икад имат. Ко оће да га он части, нека гре с њим ди год зна, шта даље одовод!
СВИЛЕ (*као испричавајући се Гњидићу*): А... е... ха!
ГЊИДИЋ: Како желите. Ипак, то вам није паметно. У политици не сму страдат живци. Ко не зна мирно губит, тај никада неће ни добиват. Триба се прилагођават... и онда кад ствари не греду онако како би ми тили. Без тога се не може наприд.
НЕДИЉКА: Липо си ти то замислија! Ти да нас јебеш без нике ствари, а ми да се прилагођавамо! Можда би тија да ти се још и намистимо, да нас мош лакше...
КУЛИЋ: Полако, Недиљка! Пушти мене... Да рашчистимо ми једну ствар, Гњида! Ти знаш шта ми све тамо у Градском вијећу стављају на душу. А чуја си и да се спомиње веза с неким политички проблематичним људима...
ГЊИДИЋ: Родбинска веза...
КУЛИЋ: Пуштимо то! То је дезинформација. Ја с тебом нисам ништа у роду... Него, реци ти мени како си ти то од проблематичног прико ноћи поста подобан? И знају ли ти који су те изабрали да је та моја политички проблематична веза... да си то бија ти?
ГЊИДИЋ: Побркали сте мало особе, Куле...
КУЛИЋ: Ништа ја нисам побрка, него ћеш ти прид свима сада ређ ко је чинија све оно шта се мени приписује. Ко је то чинија, а? Ја оли ти, је ли, курбин сине?
ГЊИДИЋ: Чинили смо то заједно. С том разликом да ја нисам има везу с политички проблематичним људима.
КУЛИЋ: Види, богати! Ја зарад везе с тебом морам потонут, а ти зарад те исте везе с меном греш гори! Е, неће то тако, богами! Или ћемо оба гори, или оба доли.
ГЊИДИЋ: Ништа не разумите, Куле. Ко смо и шта смо нас двојица? Нико и ништа. Ситна стока. Ми само мислимо да нешто чинимо. А заправо, све шта чинимо добија своју важност по томе како се то тумачи гори... на вишој политичкој разини.
КУЛИЋ: А тако! Сад ја видим шта је. Иша си ме цинкат на тој вишој политичкој разини.
ГЊИДИЋ: Само сам извршава наруџбу свога клијента... с те разине.
КУЛИЋ: Али, да знаш! И мени су с те разине говорили шта ми је чинит. И то можда исти људи.
ГЊИДИЋ: На тој се разини, Куле, никад не каже све шта се мисли. А често се каже и оно шта се не мисли.
КУЛИЋ: О, Госпе моја, не дај да ме колпа... За све, чујеш ли шта ти говорим, али баш за све шта си ми ти придлага пита сам њих... и за ону вешту... и за Удбине документе... и за деложацију. И сваки пут су ми рекли да чиним онако како ми ти кажеш. Па и у странку сам те уписа на њихов захтјев.
ГЊИДИЋ: Нисте их трибали у свему послушат. Понекад триба имат и своју памет. А то значи да триба имат носа за оно шта се тамо оће ређ кад се нешто говори. Е, у томе сам вам ја доктор, а ви њанци основац.
КУЛИЋ: А људи моји, шта је ово! Јесам ли ја изгубија памет, оли је цили свит полудија?
НЕДИЉКА: А шта ти се туте триба мислит? Потонија си и нема ти више помоћи. Ето, то ти је све.
(Сав очајан, Кулић сједне и замисли се)
БАКОТА: Могу ли вас нешто питати, Гњидићу? Значи ли ово да је тиме скинута она хипотека с господина Шкрапића и мене?
ГЊИДИЋ: Не само да је скинута, докторе, него ми вам још и нудимо сурадњу.
БАКОТА: Узалуд ми нудите, кад ја више у својој странци нисам ништа.
ГЊИДИЋ: Нема везе. Вами су увик отворена врата наше странке. Ако желите, морете одма сутра дођ испунит приступницу.
СОЊА (*тихо Бакоти*): Привати... Привати, враг те од-

нија!
БАКОТА: Ја... овај... не знам... размислит ћу...
РИТА (*тихо Шкрапићу*): Реци ти да привађаш... ала, реци!
ШКРАПИЋ: Ти си оно, Гњидићу, тија све частит... Па сад... је ли... с обзиром на све скупа... шта се мене тиче...
ГЊИДИЋ: Наравно! Зна сам да сте паметни људи и да ћемо се на крају нагодит. Уосталом, ово је мали град, па кад већ морамо живит у њему, не преостаје нам друго, него се слагат, је ли тако? Свиле, части!
(*Свиле иде од једног до другог и пописује наруџбе. Кулић и Шошо гестом одбију узети ишта*)
БАКОТА: А што ће бити с овим што нас се у новинама оптужује као шпијуне? Хоће ли се то демантирати?
ГЊИДИЋ: А чему, докторе? Данас вам више нема никога, за кога барем неко негди не говори да је бија шпијун. И што је важнија особа, више га се сумњичи.
НЕДИЉКА: Стани мало, јебем ти мотику! Ако игди мош продават маглу, оде неш! Јербо, говорило се, не говорило, туте се код нас зна да смо имали само једног шпијуна. И зна се ко је бија тај...
ГЊИДИЋ: Али, шјора Недиљка, па већ сте чули да је то била само фама, коју је неко пустија о мени. А онда, је ли икад ико мене видија да неког шпијам?
ЗЕКАН (*бијесно скочи*): Ја јесам. Мени си долазија и шпија шта ко говори, а ја сам те плаћа да то чиниш. То сам спреман потврдит прид сваким и на сваком мисту.
ГЊИДИЋ: Наравно, друго нисам ни очекива. Ко ће коме помагат, ако неће свој своме.
ЗЕКАН: А, не! Немам ја никаквог разлога Кулића вадит. Нити је мени шта Кулић нити ја њему.
ГЊИДИЋ: Није липо од вас да се овако одричете своје родбинске везе с њим. Поготово сад, кад је он зарад те везе настрада.
ЗЕКАН: Какове родбинске везе? О чему ти говориш?
ГЊИДИЋ: Додуше, није крвна, али кад се између чланова дви обитељи склопи брак, онда му то дође скоро исто.
ЗЕКАН: Чекај! Шта то очеш рећ? Ко је с ким склопија брак?
ГЊИДИЋ: Је ли могуће да ви то још не знате? Па о томе се већ навелико говори. А и новине то спомињу. "Родбинско повезивање с политички проблематичним људима".
НЕДИЉКА: Очеш ли више рећ, ко се то с киме веза?
ГЊИДИЋ: Винчање је било јучер. Шишко и ја смо кумови... Шишко, доведи младенце!
(*Из покрајње улице изиђе Шишко водећи Миму и Бибија, који се држе за руке. Мима је одјевена у познату хаљину, која се видјела у пријашњим призорима, а Биби у очеву униформу, која му није по мјери. Мима држи у руци цвијеће, а обоје имају блажене изразе на лицу. Појаве се фоторепортери, који стану снимати призор, а сви назочни зину и занијеме од запрепаштења*)
ГЊИДИЋ: Ето, свеопћа помирба! Сад смо напокон сви, у нику руку, један другом своји!

СВРШЕТАК

Мирјана Ојданић

КО ГОД ДА ПОБЕДИ, СВИ СМО ИЗГУБИЛИ

Гњида
аутор: Иво Брешан

КО?

ГЊИДА, који се, да не буде забуне, чак и презива Гњидић, бивши је доушник УДБЕ, а садашњи агент „двије нуле седам", односно дужносник једне сродне службе. Дакле, вечан лик, такорећи бесмртник. Упознајемо га већ у првој сцени, а не као код неких класика, где смо чекали по пет-шест слика до доласка главног лика.

Гњида је одмах на сцени. Заједно са МИМИ, градоначелниковом кћеркицом ометеном у развоју, и БИБИЈЕМ, човечуљком са посебним потребама, иначе сином експачелника СУП-а ЗЕКАНА. (Ајме мене, је ли ово шјор Иво тија рећ да власт и полицјоти правиду кретене?) Упознаћемо одмах и шјору НЕДИЉКУ, градоначелниковицу и кафецику, као и њезиног конобара ШИШКА, који се самоедукује у речнику страних речи. Усрид Хрватске, ди су стране ричи недомољубље!

Схватићемо да су Мими и Биби, иначе тридесетогодишња деца, у емотивној вези коју градоначелниковица, нормално, не дозвољава и учиниће нам се да ће се заплет развити у љубавни, мада су потенцијални љубавници ретардирани.

Ово сматрам метафором, јер смо сви ретарди кад се зацопамо. Мими и Бибију је лепо, само „штета што не знаду да им је липо" (што рече келнер Шишко), а и нама би можда било боље да не знамо колико нам је лоше (што рече Гњида)...

У другој слици, на истој пјаци, али у суседној кафани упознаћемо БАКОТУ и ШКАПИЋА, опорбене (опорба је опозиција) политичаре и претенденте на градски престо, тј. градоначелниково још неупражњено место. Заједно са њиховим сличним супругама СОЊОМ и РИТОМ. Они морају у коалицију да би оборили позицију, па се цењкају око тога чије су драговољне заслуге за Хрватску веће, јер је један био у пржуну (затвору) 15 дана пошто су му у кафани певали Вило Велебита, а други нешто дуже јер

Иво Брешан

је после Титове операције причао сасвим одвратан виц да ће „Тито сад бит боље воље јер више неће моћ устат на ливу ногу!“ Затворски стаж је постао мерило части и поштења. Као код комуниста.

Подсећа на један прастари италијански филм, очито сниман у доба Мусолинија, у коме Софија Лорен каже за Мајстројанија: „Тако је леп, фин и пристојан. Није могуће да је антифашиста.“

Ту се мува и други келнер Свиле, „одличан, само лињ ка врића гована“, који не воли трошит ричи, али ће у следећој сцени изрећи кључну реченицу у вези са будућим изборима: „Ко год добије, сви смо изгубили!“ Довољно да нам се учини да заплет ипак неће бити љубавни, него неки телевизијски, пардон, политички...

До треће сцене упознали смо све ликове, осим статиста (тј. народа, који је небитан) али главна јунакиња заплета испашће једна Арманијева хаљина о коју ће се, због Гњидине сплетке, али ради своје личне зависти и љубоморе, отимати шјоре Рита и Соња. Крупан задатак за костимографа и сјајан могући изговор за редитеља (јер „да није упропастила хаљину“). Фатална хаљина завршиће, на крају, као Мимина венчаница, јер ће се комад завршити њеним тајним венчањем са Бибијем (а не вантелесним, односно безгрешним зачећем, као што би било модерније и профитабилније).

ГДЕ?

На пјацети једног приморског градића (град величине општинског средишта). Пјацета се састоји од три куће, две кафане и једне фонтане. Фонтана стоји тамо где је код Руцантеа и Држића био бунар. Буквално јединство места, као што је обичај у традицији медитеранске комедије.

КАДА?

Радња се одвија још у доба марака, односно пре евра, али је ера мобитела већ почела. Додуше, имају га само Гњида и налогодавац, а не сваки клинац, као данас. Не зна се прецизно колико после домовинског рата, али довољно да је Удба још увек најомраженија институција, као да никакве нове такве установе нема. То подсећа на последњу реченицу из Потемкинове *Историје дипломатије* која гласи, ако се добро сећам, некако овако: „А онда је на власт дошао друг Стаљин и све прљаве игре у дипломатији су прекинуте!“

КАКО?

Делимично наивно, али традиционално. Све са скакањем с балкона, улажењем кроз прозор на првом спрату, приморским прегласним и темпераментним свађама, надвикивањима, сликовитим псовкама и масовним тучама „сви против свих“.

Гњида је више сплеткарош него што је права гњида. Под појмом „гњида“, што је, иначе, заметак од вашке, дакле није чак ни вашка, пре бих подразумевала неку бедну кукавицу која никада не води игру, а не особу као што је шјор Гњидић који самоуверено управља заплетом (односно сплеткама), и то врло вешто. Скоро храбро, као Голдонијев Слуга двају господара. Иако ради по налогу са више политичке инстанце, он делује нимало идилично, али опасно прилично, што би мени више личило на змију него на гњиду. Стиче се утисак да је он нека врста

лакмуса који од других људи прави гњиде, а на бази њихове сопствене похлепе, глупости, бахатости, зависти, властољубивости итд. Једине „гњидинске" мане које он има јесу апсолутна аморалност и недостатак скрупула, тј. оно што се у америчким серијама каже „само радим свој посао"! Али, ни тројица политичара нису ништа бољи, па чак ни њихове жене. Искључиво се на њихове мане ослања факат да превише верују Гњиди, с обзиром на то колико га презиру и колико им се гади. Ушли би не само у савез него у пркно ђаволово ради власти. Испада да су скоро сви ликови не само негативни него и антипатични. Сви осим лењог келнера и заљубљених тридесетогодишњих клинаца ометених у развоју.

Родитељи, како бивши начелник СУП-а, тако и градоначелниковица, сасвим неевропски млате своју децу са посебним потребама, мада то нису посебне потребе за батинама, него су можда баш батине ометање у развоју? Закључавају их, а екс-пандур Зекан свог сина чак везује и лисицама. Како се ово уклапа у политички коректну причу о инклузији?

ЗАШТО?

Због похлепе, лакомости, неморала, алавости, властољубља...

ПРОТИВ КОГА?

Против свакога ко се нађе на путу.

Укратко, и ова комедија мештар-Иве глатко пролази класичну драматуршку проверу. Осамдесет осам страна, као што је Титу било година, подељено је на девет скоро једнаких слика (од по десетак страна), што чини доста сигуран ритам приче. Мештар Иво је чак све поделио на два дела као што школска драматургија налаже, и оставио потенцијалном храбром редитељу да дозволи публици и паузу, са вером да ће се после ње вратити у салу.

Једино што је као жанровску одредницу ставио „Slapstick комедија" за шта би му ликови морали бити мање распричани а радња бржа. Ал Исукрста ти, ко је игда игди видија тихе и брзе Далматинце?

У иначе песимистичној комедији, највеселије и најоптимистичније је то што Гњида у злој намери учини добро дело! Венчава заљубљене „бидне" потомке Власти и Безбедности. Завршна сцена са Мимом у Армани хаљини и Бибом у свечаној униформи начелника Милиције (коју је тата Зекан чувао из бољих времена) делује као најмрачнија ирониja на познату бајковиту идеју о срећном крају. Или, ако све редукујемо, тј. оголимо на идеју, „само идиоти су на добитку" делује још страшније.

(Још ако, не дај боже, домаштамо и какву би децу могли они да направе, нагло схватимо основне предности хомосексуалних бракова, мада не верујем да је мештар Иво баш то желео да нам објасни.)

Овај комад сигурно не припада модерном „постдрамском периоду" ма шта то значило (питала сам одличне студенте и нису умели да ми објасне. С обзиром на то да сам доста лако схватила теорију релативитета, ова „постдраматичност" мора да је компликованија).

Признајем да делим Брешанову антипатију према политичарима као сумњивој људској врсти, али ипак не мислим да им треба давати толико места и значаја у литаратури. Јер, то је комплимент! На тај начин они постају значајнији и дуговечнији. За пола века нико се више неће сећати на чији је рачун Биљана Србљановић писала свој *Пад*. Наравно, ако и сам *Пад* преживи до тад.

Ако направите кратак експеримент па упитате неколико обичних људи:

Који је краљ послао Нушића у затвор ради песме?

Чији је дворски комедиограф био Молијер?

Ко је владао у доба Аристофана?

...видећете да су комедиографи познатији, вечнији и значајнији не само од политичара него од свих владара. Њих волимо, а владаоце трпимо док морамо... Ок! Постоје и људи који воле владаре и политичаре. Гњиде?

ИВО БРЕШАН У СРБИЈИ

Приредио: Дејан Пенчић Пољански

1) 10.12.71. ***Хамлет у селу Мрдуша Доња општине Блатуша*** – Владимир Путник, НП Суботица
Дани комедије, Јагодина, 1972.
+ Петар Радовановић
Сусрет војвођанских позоришта 1972, Суботица
*** Петар Радовановић (Андра Шкунца)**
*** Геза Копуновић (Мате Букара)**
*** Милица Мародић (Анђа)**
+ Миленко Растовић (Шимурина)
2) 14.03.72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Душко Родић, НП Ниш
3) 15.05.72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша*
Борис Ковач, НП "Љубиша Јовановић" Шабац
4) 23.05.72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Желимир Орешковић, СНП Нови Сад
5) 1971/72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Љуба Милошевић, Крушевачко позориште
5) 08.09.72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Желимир Орешковић, НП Сомбор
6) 21.09.72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Душко Родић, Позориште Тимочке Крајине Зајечар
7) 04.10.72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Живорад Митровић, НП Лесковац
8) 26.12.80. ***Смрт председника кућног савета*** – Арса Милошевић, ПНП Приштина/с
9) 25.05.81. ***Свечана вечера у погребном предузећу*** – Радослав Дорић, НП Суб.
Сусрет војвођанских позоришта 1982, Суботица
+ Радослав Дорић – специјална награда за режију
Дани комедије, Јагодина, 1982.
+ Петар Радовановић
10) 24.02.83. *Свечана вечера у погребном предузећу* – Желимир Орешковић, Позориште на Теразијама Београд
11) 30.03.84. ***Археолошка искапања код села Диљ*** – Александар Давић, НП Суботица
12) 18.06.84. ***Смрт председника кућног савета*** – Цисана Мурусидзе, НП Лесковац
13) 07.02.85. ***Анера*** – Димитар Станкоски, Ujvideki Szinhaz
14) 10.02.85. ***Нечастиви на Филозофском факултету*** – Златко Свибен, НП Лесковац
Сусрети *Јоаким Вујић*, Крагујевац, 1985.
*** Златко Свибен за режију**
*** Бјанка Аџић-Урсулов за костим**
*** Радиша Грујић**
Стеријино позорје, Нови Сад, 1985.

15) 01.04.85. *Нечастиви на Филозофском факултету* – Вида Огњеновић, Звездара театар
16) 25.02.86. *Археолошка искапања крај села Диљ* – Љубиша Георгијевски, СНП Нови Сад
17) 20.03.86. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Димитар Станкоски, НП Тоша Јовановић, Зрењанин
Сусрет војвођанских позоришта 1986, Суботица
*** Будимир Пешић (Букара)**
+ Анђелка Давидовац (Анђа)
+ Милоје Ивановић (Мате Пуљиза)
Сусрети *Јоаким Вујић*, 1986. вк
18) 22.10.87. ***Хидроцентрала у Сухом Долу*** – Борислав Григоровић, НП Пирот
19) 26.02.88. *Хидроцентрала у Сухом Долу* – Бранко Поповић, НП Сомбор
20) 29.06.88. *Хамлет у Мрдуши Доњој* – Бранислав Мићуновић, Звездара театар, Београд
Дани комедије, Јагодина, 1989.
*** Награда *Јованча Мицић* за најбољу представу**
*** Иво Брешан за најбољи текст**
* **Петар Божовић**
* **Тихомир Станић**
21) 20.11.88. ***Виђење Исуса Христа у касарни ВП 2507*** – Милан Караџић, Позориште *Бошко Буха*, Београд
22) 15.03.88. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша доња* – Власта Радовановић, Крушевачко позориште
23) 20.04.89. *Хамлет у Мрдуши Доњој* – Бранко Поповић, НП Пирот
Сусрети *Јоаким Вујић*, 1989.
24) 04.10.04. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Зоран Карајић, Шабачко позориште
25) 30.01.07. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Желимир Орешковић, Народно позориште Београд
Нушићеви дани, Смедерево, 2007.
+ Предраг Ејдус, глумац вечери
Свечаности *Миливоје Живановић*, Пожаревац, 2007.
Предраг Ејдус, плакета *Спомен на глумца
+Предраг Ејдус (Андра Шкунца), награда публике
26) 2012/13. Представа *„Хамлета"* у селу Мрдуша Доња – Кокан Младеновић, НП Сомбор
Дани комедије, Јагодина, 2013.
*** Кокан Младеновић за режију**
*** Саша Торлаковић**
+ Ивана Јовановић млада глумица
27)06.2013. *Свечана вечера у погребном подузећу* – Снежана Удицки**,** Народно позориште Ужице

ПРЕГЛЕД ПО ПОЗОРИШТИМА

НП Београд

30.01.07. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Желимир Орешковић
Нушићеви дани, Смедерево, 2007.
+ Предраг Ејдус, глумац вечери
Свечаности *Миливоје Живановић*, Пожаревац, 2007.
***Предраг Ејдус, плакета "Спомен на глумца"**

+Предраг Ејдус (Андра Шкунца), награда публике

Позориште на Теразијама
13.01.83. *Свечана вечера у погребном предузећу* – Желимир Орешковић

Бошко Буха
20.11.88. ***Виђење Исуса Христа у касарни ВП 2507*** – Милан Караџић

Звездара театар
01.04.85. *Нечастиви на Филозофском факултету* – Вида Огњеновић
29.06.88. *Хамлет у Мрдуши Доњој* – Бранислав Мићуновић
Дани комедије, Јагодина, 1989.
*** Награда *Јованча Мицић* за најбољу представу**
*** Иво Брешан за најбољи текст**
* **Петар Божовић**
* **Тихомир Станић**

СКЦ Београд
16.12.85. Анера – Бојан Лазовић

СНП Нови Сад
23.05.1972. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Желимир Орешковић, СНП Нови Сад
25.02.1986. *Археолошка ископања крај села Диљ* – Љубиша Георгијевски

НП Суботица/с
10.12.1971. ***Хамлет у селу Мрдуша Доња општине Блатуша*** – Владимир Путник
Дани комедије, Јагодина, 1972.
+ Петар Радовановић
Сусрет војвођанских позоришта 1972, Суботица
*** Петар Радовановић (Андра Шкунца)**
*** Геза Копуновић (Мате Букара)**
*** Милица Мародић (Анђа)**
+ Миленко Растовић (Шимурина)
25.05.1981. **Свечана вечера у погребном предузећу** – Радослав Дорић
Сусрет војвођанских позоришта 1982, Суботица
+ Радослав Дорић - специјална награда за режију
Дани комедије, Јагодина, 1982.
+ Петар Радовановић
30.03.1984. **Археолошка ископања код села Диљ** – Александар Давић

НП "Тоша Јовановић" Зрењанин
20.03.1986. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Димитар Станкоски,

НП Тоша Јовановић, Зрењанин, 18.03.1986.
Сусрет војвођанских позоришта 1986, Суботица
*** Будимир Пешић (Букара)**
+ Анђелка Давидовац (Анђа)
+ Милоје Ивановић (Мате Пуљиза)
Сусрети *Јоаким Вујић*, 1986. вк

НП Сомбор
08.09.1972. Представа *„Хамлета"* у селу Мрдуша Доња општине Блатуша - Желимир Орешковић
26.02.1988. Хидроцентрала у Сухом Долу - Бранко Поповић, НП Сомбор
2012/13. Представа *„Хамлета"* у селу Мрдуша Доња – Кокан Младеновић
Дани комедије, Јагодина, 2013.
*** Кокан Младеновић за режију**
*** Саша Торлаковић**
+ Ивана Јовановић млада глумица

Ujvideki Szinhaz
07.02.1985. ***Анера*** – Димитар Станкоски

НП Ниш
14.03.1972. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Душко Родић

НП "Љубиша Јовановић" Шабац
15.05.1972. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Борис Ковач

Позориште Тимочке Крајине, Зајечар
21.09.1972. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Душко Родић

НП Лесковац
04.10.1972. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Живорад Митровић
18.06.1984. *Смрт председника кућног савета* – Цисана Мурусидзе
10.02.1985. *Нечастиви на Филозофском факултету* - Златко Свибен
Сусрети *Јоаким Вујић*, Крагујевац, 1985.
*** Златко Свибен за режију**
*** Бјанка Аџић-Урсулов за костим**
*** Радиша Грујић**
Стеријино позорје, Новом Саду, 1985.

НП Пирот
20.04.1989. *Хамлет у Мрдуши Доњој* – Бранко Поповић
Сусрети *Јоаким Вујић*, 1989.

Крушевачко позориште
1971/72. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Љуба Милошевић
15.03.1988 *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша доња* - Власта Радовановић

Српска драма ПНП Приштина
1.1.1980. Смрт председника кућног савета – Арса Милошевић
Народно позориште Ужице
13.06.2013. *Свечана вечера у погребном подузећу* – Снежана Удицки

ФЕСТИВАЛИ

Стеријино позорје
01. *Нечастиви на Филозофском факултету* – Златко Свибен, Лесковац, 1985.

Сусрети војвођанских позоришта
01. *Хамлет у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Владимир Путник (3,1), Суботица, 1972.
*** Петар Радовановић (Андра Шкунца)**
*** Геза Копуновић (Мате Букара)**
*** Милица Мародић (Анђа)**
+ Миленко Растовић (Шимурина)
02. *Свечана вечера у погребном предузећу* – Радослав Дорић (- ,1), Суботица**+,** 1982.
Радослав Дорић – специјална награда за режију
03. *Хамлет у Мрдуши Доњој* – Димитар Станкоски (1, 2), Зрењанин, 1986.
*** Будимир Пешић (Букара)**
+ Анђелка Давидовац (Анђа)
+ Милоје Ивановић (Мате Пуљиза)

Сусрети *Јоаким Вујић*
01. Нечастиви на Филозофском факултету – Златко Свибен, Лесковац, 1985.
*** Златко Свибен за режију**
*** Бјанка Аџић-Урсулов за костим**
*** Радиша Грујић**
02. Хамлет у Мрдуши Доњој – Димитар Станкоски, Зрењанин, 1986, вк
03. Хамлет у Мрдуши – Бранко Поповић, 1989. Пирот

Дани комедије, Јагодина
01. *Хамлет у селу Мрдуша Доња општине Блатуша* – Владимир Путник, Суботица, 1972.
+ Петар Радовановић
02. *Свечана вечера у погребном предузећу* – Радослав Дорић, Суботица, 1982.
+ Петар Радовановић
03. *Хамлет у Мрдуши Доњој* – Бранислав Мићуновић, Звездара театар/Будва град театар, 1989.
*** Награда *Јованча Мицић* за најбољу представу**

*** Иво Брешан за најбољи текст**
*** Петар Божовић**
*** Тихомир Станић**

04. *Представа Хамлета у селу Мрдуша Доња*, Сомбор, 2013.

*** Кокан Младеновић за режију**
*** Саша Торлаковић**
+ Ивана Јовановић млада глумица!

Нушићеви дани, Смедерево

2007. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* - Желимир Орешковић, НП Београд
+ Предраг Ејдус, глумац вечери

Свечаности *Миливоје Живановић*, Пожаревац

2007. *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња* – Желимир Орешковић, НП Београд
Предраг Ејдус, плакета *Спомен на глумца
+Предраг Ејдус (Андра Шкунца), награда публике

	Фест	Наг/сп	Пред	Текст	Реч.	Глума	Костим
Стеријино позорје	1						
Војводина	3	4,4			-, 1	4,3	
Јоаким	3	2,1			1	-, 1	1
Дани комедије	4	7,2	1	1	1	4,2	
Нушићеви дани	1	1				1	
Свечаности Мил. Жив.	1	1,1				1,1	
Укупно	13	14,9	1	1	2,1	9,8	1

*

Стеријине награде за текст

***Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша*, 1972.**
Стеријина награда за текст најбоље комедије (награда града Вршца)
Свечана вечера у погребном предузећу, 1985.

Битеф

1971 – *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша*
Божидар Виолић, Театар ИТД, Загреб

Стеријино позорје

1972 – *Представа „Хамлета" у селу Мрдуша Доња општине Блатуша*
Божидар Виолић, Театар ИТД, Загреб
1985 – *Свечана вечера у погребном предузећу* – Златко Свибен, ХНК Иван Зајц, Ријека
1985 – *Нечастиви на Филозофском факултету* – Златко Свибен, НП Лесковац

НАПОМЕНЕ:
Масним словима означене су премијере у Србији
Звездица означава званичне награде
Крстићем су обележене похвале и друга признања

Петар Милошевић

ПАПАГАЈ У РОНДЕЛИ И СЕНТАНДРЕЈСКО ЈЕВАНЂЕЉЕ

Две стотине година од прве професионалне српске позоришне представе, Пешта, 24. август 1813, аутор: Јоаким Вујић— 20 година од прве премијере Српског позоришта у Мађарској, Будимпешта, ускршња субота 1993, аутор Милан Рус

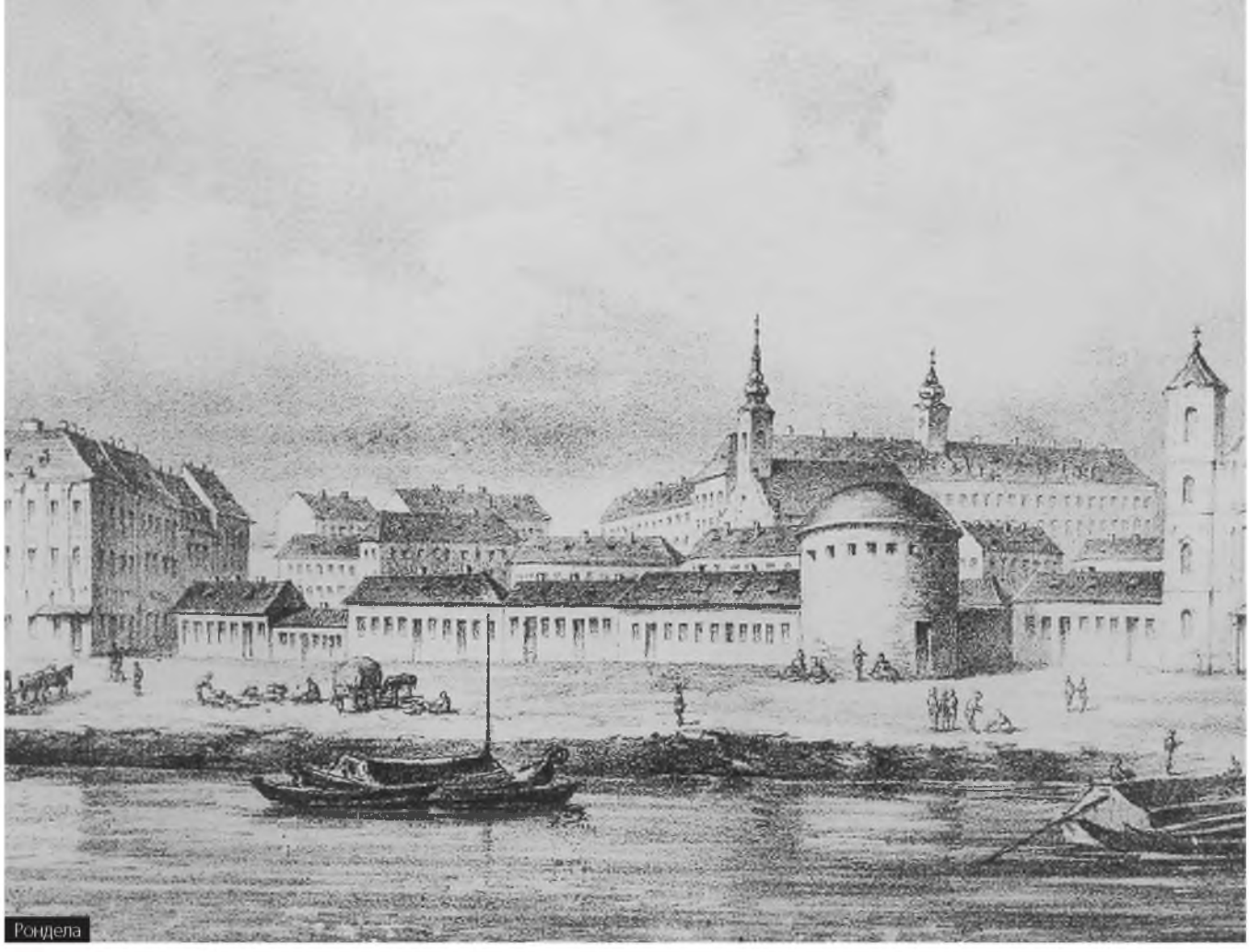
1.

Када вас пут наведе у Пешту, прошетајте улицом Реги пошта, која сече Ваци улицу у најужем центру града, те прођите испред пивнице (као Одисеј крај Острва сирена) и откријте на забату куће бр. 4 спомен-плочу која обележава место извођења прве мађарске позоришне представе 1790. Овде је стајала Рондела, стражарска кула некадашњих градских бедема, у којој је од 1774. радило немачко позориште, а од 1812. наступала Мађарска позоришна дружина.

Овде је одржана и прва професионална спрска позоришна представа, коју је осмислио и остварио Јоаким Вујић.

Вујић је рођен 1772. у Баји (дунавском градићу у Мађарској), школе је похађао у родном граду, у Новом Саду, Калачи, Острогону и Пожуну. Његов буран живот има три веће фазе.

Прву фазу чине године учења и учитељевања, путовања и авантура, када Вујић ради као школски и приватни учитељ у разним местима Мађарске и Аустрије (Пешта,

Рондела

Беч, Загреб, Земун), потом као бродски писар стиже у Малу Азију, на Крим, у Цариград и Египат, где гледа лов на крокодиле и доживљава авантуру с гусарима, и све то описује у својој аутобиографији. Већ тада показује књижевне амбиције, између осталог преводом Дефоовог *Робинсона*.

Друга фаза почиње сусретом с позориштем, које од тада постаје главно опредељење у Вујићевом животу. Оженивши се 1810, Вујић доспева у Сентандреју близу Будима, и запошљава се као учитељ у градићу који се традицијом везује за Велику сеобу (1690), а у литературу улази касније, кроз романе Јакова Игњатовића. За Вујића је пресудна година 1812, када у Пешти учествује у позоришној представи једне мађарске драме са српском тематиком: то је комад Иштвана Балога, написан о Карађорђевом устанку: *Cserny Gyúró vagy Belgrádnak megvétele a Töröktől* (*Црни Ђорђе или ослобођење Београда од Турака*). Представа је одржана 1812. у Рондели, за пештанске Србе и Грке, на мађарском језику, са огромним успехом. (У комаду је играла – и певала! – Роза Сепатаки, потоња Дерине, легенда мађарског позоришта.)

Јоаким Вујић без оклевања преводи комад на српски, али не добија дозволу за извођење.

Тада долази папагај!

После одбијеног комада с националном и историјском тематиком, Вујић преводи на српски (посрбљује) популарни позоришни комад немачког писца Аугуста Коцебуа *Der Papagoy*, то јест *Папагај* – у Вујићевом преводу: *Крешталица*. За представу у до-

бротворне сврхе (за помоћ српској препарандији која је основана у Сентандреји 1812) молбу пише Јоаким Вујић у име српских студената у Пешти, а потписују је и мађарски глумац Иштван Балог и српски писац Милован Видаковић, који тада живи у Пешти.

Представа је одржана 24. августа 1813. у Ронделi. Вујић је посрбио текст, урадио режију и наступио као глумац, а поред њега су учествовали српски ђаци и мађарски позоришни уметници: глумица Јулијана Балог и глумци Иштван Балог и Тамаш Фехер.

После тога Вујић посрбљује низ популарних комада и поставља их на сцену у оквиру пригодних представа у Баји, Сегедину, Новом Саду, Земуну, Темишвару, Панчеву, Араду.

Трећи период свога живота Јоаким Вујић проводи у Србији. Обавља дужност директора Књажевско-српског театра у Крагујевцу, где ради до 1839, када због политичких промена напушта позицију и поново узима пут под ноге, да би најзад умро у немаштини 1847. у Београду.

2.

Данас у Будимпешти успомену Јоакима Вујића и прве професионалне спрске позоришне представе активно чува Српско позориште у Мађарској, чије се седиште налази на „пештанском Бродвеју" (улица Нађмезе), десетак минута шетње од некадашње Ронделе.

Случај је наместио да се 200. годишњица извођења *Крешталице* поклопи с 20. годишњицом првог подухвата Српског позоришта у Мађарској – премијерног извођења *Сентандрејског јеванђеља*. Тада још без свог седишта и своје сцене, позориште је на ускршњу суботу 1993. године извело представу у мађарском Народном позоришту, у чијем је гледалишту седело – симболично, а кудикамо и буквално – цело Српство у Мађарској.

Аутор *Сентандрејског јеванђеља*, професионални глумац и директор позоришта Милан Рус, писац, редитељ и главни глумац у представи, осмислио је позоришну игру у стилу народног ускршњег „приказања" (црквеног приказивања), с текстом у једноставном и не сувише избрушеном симетричном дванаестерцу, на једноставном народном језику с дијалекатским елементима говора Срба у Мађарској. Са истог подручја потичу

Јоаким Вујић

народне песме и игре и стил црквеног појања унетог у представу. У њој су осим Милана Руса играли млади Срби из Будимпеште и околине, студенти, гимназијалци, чланови фолклорне групе и чланови сентандрејског певачког друштва Јавор, док је кореографију плеса урадио будимпештански кореограф Антун Кричковић.

Представа је 1993. играна свега једанпут! (Уосталом, то и доличи једном ускршњем приказању.)

Јубиларном обновом *Сентандрејског јеванђеља* на ускршњу суботу 2013. године, сада већ на својој сцени у центру Будимпеште недалеко од некадашње Ронделе, Српско позориште у Мађарској прославило је два значајна јубилеја у исти мах: 200 година од *Крешталице* и 20 година од *Сентандрејског јеванђеља*. (А овога пута било је и репризе током целих ускршњих празника.)

ДОДАТАК

Пролог *Сентандрејског јеванђеља*

Ви који сте дошли да славу гледате
О Богочовеку да ли се сећате
Нек сине у Вама ово чудо свето
Нек заплаче свако од бола проклетог
Јер су разапели Творца свих небеса
Нашег добротвора, нашег спаситеља.
Стубови земаљски сви се затресоше
Чврсте стене исто све се распадоше
Само тврда срца и глупави људи
Не кукају тужно над Христовој смрти.
Место да се моле молитвами Богу
Они псују, лају, тако пропадају.
Други у бирцузу добро се ценкају
Спомињући стално вечну славу Божју
Добар дућан праве, добро се напију
Док не купе после угојену свињу.
Ни ви богати на Христа не мислите
На сиромашкој се крви богатисте
Блудним сте животом сви већ заражени
Нема за вас спаса на небу и земљи.
И ви блудне женске што под кровом брака
Живите од туђих срамних загрљаја
Место да јецате због погибља Христа
Чија Света Слава са икона блиста.
Да сви ови грешни до памети дођу
Насликаћемо вам Христову Голготу.
Ја вас само молим, да лепо ћутите,
Да можете дело јасно да сватите.

Милосав Мирковић

ДЕНИ ДИДРО: ФИЛОЗОФ, „ЛАКРДИЈАШ” И ЈОШ ПО НЕШТО

Поводом 300 година од рођења

Млади буржуј из Лангреја, Дени Дидро, дошао је у Париз да пронађе своју срећу. Први кораци били су му изузетно тешки. Никако није успевао да пронађе своје место међу париским интелектуалцима. Нико га није схватао озбиљно. Срећа му се осмехнула онога дана када му је Ле Бретон после краткотрајног познанства поверио задатак да са енглеског преведе Чемберсову *Енциклопедију*. Дидро се херојски прихватио посла. После неколико дана рада синула му је идеја да прошири пројекат и да објави оригинално дело које ће по обиму бити много веће од енглеског дела. У периоду од 1746. и 1773. године рад на *Енциклопедији* ће заокупити скоро сву његову пажњу. То је био заиста убитачан посао, поготово за младог човека без великог предходног искуства у том послу, у коме се непрекидно сукобљавао са препрекама техничке, политичке или финансијске природе.

Поред великог уложеног труда који је резултирао издавањем *Енциклопедије*, Дидро је смогао снаге да паралелно напише многа друга дела која, иако кратког даха, сведоче о чудесној радозналости његовог духа. Он их пише у тренуцима инспирације или када су то од њега прилике тражиле, не трудећи се да их обавезно објави. Нека од његових дела штампана су много година након његове смрти. Дидроова филозофска схватања изражена у *Писму о слепима* и у *Д'Аламберовом сну* ослањају се на материјалистички детерминизам, али његова машта, изузетно страсно заокупљена проблемима везаним за живот, уноси понекад у ова схватања неку врсту лирског и бучног пантеизма. Његова естетика је необична. Од 1759. до 1781. године, он је на молбу свога пријатеља Грима писао чланке поводом изложби у Салону сликарства и вајарства, и на тај начин означио почетак ликовне критике. Не водећи рачуна о техничким квалитетима ликовних дела, он се одушевљавао сликама Греза, Ибера Робера, Жозефа Вернеа, дивио се посебно платнима која су била у стању да пробуде племенита осећања, заносио се и разнежио би се више него што би то смео пред пејзажима или сценама које је уметник насликао. Ова његова брига о моралном утиску дела оживела је и неке његове драмске теорије. Заморен традиционалним родовима, као и толико других његових савременика, Дидро у своме *Разговору о „Ванбрачном*

Дени Дидро (насликао Ван Ло, фламански сликар)

сину" предлаже половична решења, грађанску драму и озбиљну комедију, која обрађује модерне проблеме сагледане у различитим условима. *Ванбрачни син* и *Отац породице*, реалистичке драме написане са циљем да илуструју ову теорију, врло су слабе и Дидроов таленат далеко више долази до изражаја у комедији *Је ли добар? Је ли зао?* Роман је, исто тако послужио Дидроу да покаже богатство своје инспирације. *Рамоов синовац* је свакако његово ремек дело. То је обичан, вишечасовни разговор са једним циничним боемом, који без икаквог стида прихвата свој паразитски положај; то је дијалог, пун изненађујућег жара, у коме је вероватно аутор свом екстравагантном јунаку поверио да искаже неке од његових потајних жеља. *Фаталиста Жак* је, такође, написан у облику романа-конверзације, али Жак никако не успева да своме учитељу до краја исприча своје љубавне доживљаје, као што му је обећао, јер различити непредвиђени догађаји прекидају његову причу, а искрсавају и споредне епизоде. Читавим делом, које је немарно написано, доминира личност Жака, тврдоглавог и брбљивог, који прихвата живот онакав какав је.

Дидроова преписка, а нарочито писма упућена пријатељици Софији Волан, омогућавају нам да боље упознамо његову личност. Овај рационалиста је исто тако био и занесењак који се одушевљавао игром идеја; он није лишен противуречности, он верује у детерминизам и у напредак, али у појединостима његова филозофска убеђења се мењају. Као осетљив човек, он се одушевљава дражима врлине, али се у исто време буни против конформизма. Његова мисао је увек предњачила, и у вези са низом питања он је предосетио правац у коме ће се у следећим вековима развијати наука и морал.

Маја 1868. Карл Маркс из Франкфурта пише Енгелсу: „Данас сам *by accident* (случајно) пронашао да у нашој кући има два примерка *Рамоовог синовца*, стога ти шаљем један. Ово јединствено ремек-дело још једном ће ти пружити задовољство." „Свест која је свесна своје раздртости и ту раздртост исказује", говори о томе стари Хегел, „то је подругљиви смех над постојањем, као и над замршеношћу целине и над самим собом; то је у исти мах сам себи још једва приметљив одјек целе те замршености... То је сама себе раздирућа природа свих односа и њихово свесно раздирање... У тој страни повратка у самост, таштина свих ствари јесте сопствена таштина, то јест таштина те самости... но као побуњена самосвест она спознаје своју сопствену раздртост, и у том сазнању о раздртости она се издигла изнад ње... Сваки део овог света постиже да се његов дух исказује или да се о њему духовито говори, односно о њему казује оно што он јесте. Поштена свест (а ту улогу Дидро додељује себи у дијалогу) сматра сваки моменат као трајну суштину, и као таква она представља необразовану безмисаоност, кад не зна да и она изобличава. Раздрта свест је, међутим, свест о изобличењу, и то о апсолутном изобличењу; доминантан у тој свести је појам који окупља мисли што су веома удаљене од поштења, и чији језик је стога духовит. Садржај говора духа о самом себи јесте, према томе, изобличавање свих појмова и реалности, општа обмана казује, баш зато и јесте велика истина... Спокојној свести, која поштено своди мелодију добра и истине на једнакост тонова, на једну

ноту, овај говор се причињава као *булажњење смешно од мудрости и лудости*."

Писац *Рамоовог синовца* и сам је, у животу и у свом делу, обележен двојством које карактерише и његов бриљантан дијалог „без закључака и краја": саучесништвом мудраца и луде, филозофа и писца, моралисте и иморалисте, просветитеља и зачетника романтизма, вере и сумње. Оно што је Дидро рекао за *Рамоовог синовца* може се рећи и за њега: „ништа није различитије од њега него он сам". Писац се и жалио да ниједан сликар не може да уради његов портрет, јер успева да изрази само један од безбројних израза његовог лица које, опет, покреће и мења његова жива свест и савест.

Рамоов синовац и јесте дијалог са самим собом, са мноштвом унутрашњих гласова који се сустижу, подупиру, оснажују или потиру. Није, отуда, овде битно, или није бар једино и најважније питање, ко је у праву, већ је пресудан овај рад мисли, њена драматика и ход, њене димензије. Разуме се, ова мисао за мисао и одмах затим, ова мисао против мисли, ова мисао о „немоћи мисли", и одмах затим та велика радост мисли која може све да успостави и поново да сруши, читава ова драма интелектуалнога, филозофског, одвија се у прецизно постављеном друштвено-историјском контексту.

Ко је заправо Рамо, „лакрдијаш" који „званичног" филозофа чини тако бедним, површним и незанимљивим?

Сам доктринирани филозоф, чију доктринираност није ваљало схватити у тој мери дословно, јер ипак је филозоф тај који предосећа пораз своје доктрине, Он ће рећи за Рамоа: „Тај вам је човек мешавина узвишености и нискости, здраве памети и неразумности; мора бити да су појмови о пристојном и непристојном врло чудно помешани у његовој глави, јер он показује без разметања добре особине које му је дала природа, а без стида рђаве које прима од ње".

Тезе и антитезе би се могле постављати до у бескрај: на једној страни филозоф, поредак разума, конвенција, стабилност, „рђава уопштеност", врлина и истина, али и хладноћа; рационалност, невиност, али и предрасуде; принципи, али и морализаторство; на другој страни оригиналност, особењаштво, неизвесност, индивидуализам, велика и страсна „воља за животом", али и слобода која прелази у каприц, „слобода личности која се афирмише, али напразно, која све пориче, јер све каже, али не ствара ништа позитивно", слобода без одговорности.

У спору су ту филозофова „лепа" и „црна" душа, природа и свест, малограђански драмски писац и антиципатор Маркиза де Сада, песник који тражи „нешто огромно, варварско и дивље" и мелодраматичар који радо плаче, присталица одмерености, разума, „првенства стваралачког расуђивања и свесне технике" и природа која је највише волела изненадну провалу осећања, поборник врлине и боем који замера Христу што је пропустио „авантуру" са Магдаленом.

Као „облик дијалектике", дијалог је био аутентичан вид изражавања Дидроове мисли. Ако није био неодлучан, и против свега, Дидро је увек био „у Другом и нечему од Другог у њему. Био је то увек случај Рамоовог синовца и његовог саговорника". Одатле се дидроовска „расправа" и „свађа" одигравала унутар једног, али подељеног тела и душе, унутар једне „растрзане свести".

Ако је уметник, Рамо је неостварен, и њега мучи ова свест о неостварености. Он зато тражи „изговор" у природи која му није дала дар, у друштву које није подржало његову памет, већ његову лудост.

Филозоф настоји, и у томе је његова предност, да увери Рамоа да је и сам одговоран за оно што је од себе створио. И у овој мисли о неостварености крије се интимна Дидроова зебња; питање које Рамо осећа као живу ватру, питање је о томе да ли је избегао просечност.

У „лакрдијашевој лудости" постоји, према томе, систем; он је садржан у фамозном парадоксу мудраца и луди који Дидро изванредно формулише: „Изигравати луду најбоља је улога пред оним највишима. Дуго је постојала титула дворске будале, а никад није било титуле дворског мудраца. А ја сам Бертенова будала, будала још многих других, ваша можда у овом часу, или можда ви моја: мудрац никад нема будале, дакле, онај који има будалу није мудар; ако није мудар, он је будала и, можда, макар био и краљ, будала своје будале."

У другој прилици Дидро је повезивао „енергију злочина" са „енергијом добра", па се по његовом уверењу зато Рамоова тежња за величином, па макар и у преступништву, може узети као нада за добро. Може се рећи

да је у свету неизбежне пантомиме филозоф хтео не хтео морао бити у јединству филозофа и лакрдијаша.

Рамоов синовац је луцидна анализа способности, последње човекове способности којом утврђује своју неспособност да нешто креира, што ову „способност" претвара у способност за преступ. Рамо никада није сазнао ко је, и без ове самосвести његово „знање" му није могло помоћи. „Садржај говора и духа о самом себи јесте, према томе, изобличавање свих појмова и реалности и општа обмана самога себе и других, а бестидност којом он ту обману казује баш зато и јесте велика истина."

Предраг Перишић

ЖЕНСКО (ПОЗОРИШНО) ПИСМО

Ако ћемо по нечему памтити протеклу позоришну сезону у Београду, онда су то пре свега дебитанске драме младих ауторки: *Педесет удараца* Тамаре Барачков, *Пошто паштета* Тање Шљивар, *Огвожђена* Горане Баланчевић и *Тело* Браниславе Илић. Међу ове драме треба свакако сврстати и прошлогодишњу дебитантску драму Олге Димитријевић *Радници умиру певајући*.

Када се у једној сезони на сцени изведе премијерно 4–5 драма младих аутора, јасно је да се нешто значајно догађа у позоришту. Гледајући ове представе долази се до једноставног закључка: данас позоришном сценом доминирају жене. Ништа чудно и необично за данашње време. Свет се мења брзо и неочекивано. До пре неколико стотина година мушкарци су у позоришту играли и женске улоге.

Женске теме – теме породичних и брачних односа, мајчинства и женске свакодневнице – присутне осамдесетих година на позоришним сценама код нас и широм Европе, селе се на ТВ екран. У данашњем позоришту, којим владају жене, на сцени су насиље, страст, отуђеност.

Видљиво је и нормално да се у свом драмском стваралаштву ове младе ауторке наслањају и инспиришу драмским делом најзначајнијих савремених српских драмских писаца Биљане Србљановић и Милене Марковић, као и европских драмских ауторки Јасмине Резе и Саре Кејн. Колико постоји сличности, толико су уочљиве и разлике. Драме Милене Марковић и Биљане Србљановић су слојевите, препознају се литерарни узори класичне драмске литературе. Инспирација није само Србија и

Пошто паштета

сва драматичност живљења у једној земљи разореној економски, политички и морално. Писци настоје да у својим драмама, ту пре свега мислим на Биљану Србљановић, унесу и модерне западне драмске обрасце, тематику која се тиче и људи изван Србије. То, наравно, има колико уметничко толико и комерцијално оправдање.

Код младих драмских ауторки које их верно следе, драмска радња је згуснутија, поруке директније, суровост окружења крајње натуралистичка. Живот је сурова борба преживљавања. Део нашег свакодневног живота преноси се на сцену, и то не у неким алегоријским или метафоричним тумачењем, већ крајње огољеним драматичним сценама из реалног живота. Ове младе ауторке донеле су на сцену језик улице, напуштених радничких хала, пропалих приватизованих предузећа, гладних мајки и очева, напуштене деце препуштене васпитавању и преваспитавању улице и, што је још горе, цркве. Кич постаје наша насушна потреба којој се дивимо и којој тежимо. Естрада је врх животног успеха, остварење свих снова. Позоришна сцена је постала огледало наших упропашћених и промашених живота. Она није нимало улепшана већ је огољена до бестијалности. Гледајући ове представе питамо се: у коме свету ми то живимо, какво је то наше окружење, како смо у тако кратком периоду дотакли дно живота...? Ко је крив? Да ли постоји икаква нада?

Човек може живети на граници сиромаштва ако постоји вредносни систем, ако се поштују правила игре која чине да човек верује у своју будућност. Управо непостојања вредносног система доводи драмске јунаке у стање опште апатије и резигнације. Могло би се рећи да је циљ оваквог писања подривачки и субверзиван чин у односу на опште прихваћене драмске форме. Ако прихватимо дефиницију да је субверзија или подривање израз којим се описује делатност у политичком смислу – обарање власти, а у најширем значењу радикална промена друштвеног уређења, религије, морала или водећих културних норми у одређеном друштву,

Тело

питање је да ли је ту дефиницију могуће применити на нови српски театар. Да ли позориште има моћ да врши субверзивну делатност?

Уметничко дело је претпостављено рецепцији одређене епохе која се одликује посебним, значајним и пресудним догађајима у егзистенцији људи, односно како је Хегел писао, свако доба има свој начин на који осећа и своје „нарочито схватање света". Млади аутори имају свој субјективни свет и своје нарочито схватање света. Свет уметности мора увек да буде субјективни свет аутора или, како каже Ками, „уметност је побуна уметника против стварности".

Критичари су веома подељени у својим оценама ових позоришних представа по свим питањима: уметничким, идеолошким, друштвеним, моралним. Подривање је на плану језика, жанра, драмске форме, па чак би се могло рећи и на плану идеологије. Руше се сви модели класичне драме, мешају се жанрови, играни и документарни, дијалог се често претвара у сонг који се изводи директно или на play back. Све више нестаје улога „главног јунака", представе добијају облик хорског извођења, као нека врста уличних манифестација против ауторитативних политичких режима. Наравно, треба имати на уму ограниченост позоришта у стварању политичке климе која би изазвала веће политичке турбуленције.

Позориште је некада било предодређено да се бави „узвишеним темама". Како каже Аристотел: „Трагедија је, дакле, подражавање озбиљне и завршене радње која има одређену величину, говором који је отмен и посебан за сваку врсту у појединим деловима, лицима која делују а не приповедају, а изазивањем сажаљења и страха врши се прочишћавање (катарза) таквих афеката." За разлику од позоришта, филм, по Жики Павловићу, има улогу сведочења о баналној животној свакодневници, где су главни јунаци ликови са периферије, са маргине животне стварности. Данас ту улогу сведока свакодневних догађања од филма преузима савремено

Радници умиру певајући

позориште. Зашто је то тако? Разлог је сасвим прост: у немогућности да снимају филмове, млади аутори се све више окрећу позоришту. Ако Београд има десет позоришта, нека свако позориште изведе годишње четири или пет премијера, то је отприлике 50 представа годишње. У Србији се за то време сними један, можда два играна филма.

Оно што даје посебну вредност овим драмама јесте чињеница да аутори не дају вредносне судове, не осуђују, не критикују, не оправдавају, не бране, већ само приказују стање у друштву, онако како, нажалост, јесте. Међутим, политички ангажман се манифестује у сваком драмском делу, желео то аутор или не. Теоретичарка, песникиња и предавач на Факултету за медије и комуникације у Београду Дубравка Ђурић констатује: драма је врло значајна за конституцију националног идентитета. Доминантни драмски дискурс у српској култури од социјализма наовамо она дефинише као „драму националног менталитета". „Драме Биљане Србљановић су још увек у оквиру српског националног друштвеног писма, али су препознате и као део европске нове драме".

Не треба заборавити да су се осамдесетих година прошлог века на нашој позоришној сцени појавиле драмске ауторке са значајним драмама које су донеле низ новина у избору тема и начину третирања драмских ликова. Ту пре свега мислим на: Милицу Новковић – *Камен за под главу*, Деану Лесковар – *Слике жалосних доживљаја*, Весну Јанковић – *Мравињак*, Зорицу Јевремовић – *Ој Србијо нигде лада нема*. Нажалост, ове драме нису имале један заједнички друштвени именитељ. Аутори нису успели да створе један одређени драмски правац, односно да се дефинишу као „драме националног менталитета". Каснијим радовима ове ауторке углавном нису досегле квалитете својих дебитанских драма.

Савремено позориште дефинитивно мења наш однос са светом јер уместо да нам као литература прича догађаје, оно нам предлаже да их гледамо. Ове драме су субјективни свет њихових аутора, са којима можемо да се сложимо или не сложимо, да нам се допадну или не допадну, али то је њихово виђење савременог света.

Питање је: Да ли ове представе пропагирају или осуђују насиље? насиље је феномен који постоји у свим земљама и који се изражава на више начина; на уличним протестима, фудбалским утакмицама, школи, породици итд. Иза већине тих облика насиља не стоји никаква идеологија или политичко опредељење, већ је то нека врста беса социјалне мањине у односу на већину. Јунаци ових драма су потпуно аполитични. Социјална беда у којој живе убила је у њима сваку жељу за променом. Они осећају да су издани, напуштени и препуштени сами себи, и као такви, веома су рањиви и подложни разним манипулацијама.

Радно место је нека врста мучилишта (*Огвожђена*). Породица, уместо да буде прибежиште и склоништа од насиља, такође је место болести, несреће и депресије. Суочени са непрекидним физичким насиљем као видом физичког и духовног преображења, позоришни јунаци губе везу са реалношћу и све дубље улазе у стање психозе (*Педесет удараца*).

Драмски јунаци живе у суровом окружењу, хумор долази из песимизма, постоји стална жеља за љубављу,

Огвожђена

која је недокучива и недостижна (*Пошто паштета*). Да ли нада постоји? Примајући награду за своју драму *Тело* на конкурсу за савремену драму Стеријиног позорја, млада списатељица Бранислава Илић је рекла: „После свих драстичних друштвених резова, револуција, очекивања и разочарања, одустала сам од дијагностицирања стварности у којој живим, самим тим и од предвиђања сваке врсте. Живим тренутак, свој тренутак мени блиских људи, пишем о ономе што препознајем и уживам у малим стварима којих је чудом све више. Радујем се животу."

Нада ипак постоји.

На питање постоји ли битна разлика између мушких и женских писаца, Милена Марковић каже: „Када неко хоће да се бави писањем или сликањем, мора страшно да се подигне изнад или гадно да зарони испод било каквих окова пола, морала, друштва, порекла итд. Када кажем порекла, мислим на породицу, не мислим на суштински идентитет, он је битан за уметника и ти окови могу више дати него узети." То је једна врста дефиниције феминистичког покрета зачетог у време студентског отпора 1968. године у Француској појавом писаца и филозофа као што су Симон де Бовоар, Кристин Делфи и Ан Тристан, које су критиковале патријархалну опресију и потчињавања жена, залажући се за отварање нових могућности самоизражавања жена и женскости путем „женског писма".

Позоришне представе младих ауторки, што је такође занимљиво, режирају редитељке њихове генерације. *Огвожђену* је режирала Ђурђа Тешић, *50 удараца* Ана Григоровић, а представу *Пошто паштета* Снежана Тришић. Логично је да писци и редитељи раде у тандему са колегама своје генерације. Међутим, ту се јавља један проблем: младе редитељке се често неодговорно односе према драмском тексту, желећи по сваку цену да ставе себе у први план. Измишљајући необичне мизансцене, драматичне кореографије, непотребне драмске ситуације – од говора на play beck и употребе микрофона,

до претераних звучних и светлосних ефеката итд., оне потискују драмски текст у други план, несвесне да се позоришна представа пре свега базира на тексту, као што се филм базира на слици. Писати за филм значи писати слике, писати за позориште значи писати мисли и осећања. Позориште се ослања на текст као што се филм ослања на покретне слике. Редитељско умеће огледа се пре свега у томе да се пажња гледалаца усмери на драмски текст, да се истакне његово значење и нађе прави начин његове интерпретације и оправдање за поступке драмских јунака. И оно што је најважније: учинити да се емоције које се јављају између драмских јунака, било да је у питању љубав или мржња, пренесу на публику. Лакше је – у то нема сумње – увести у представу техничке ефекте светла и звука, него минуциозно радити на дијалогу, карактеризацији ликова и њиховим међусобним односима. Нема потребе бежати од текста. Текст је основа драмске представе. Треба га понекад надградити, али у оквиру самог текста и начина његове интерпретације. Можда је ово једно старомодно и конзервативно тумачење драмске представе, али је оно у бити позоришта, без обзира на то да ли је реч о класици или о модерном театру.

П.С.

Шездесетих година прошлог века уписао сам се на прву годину студија тек основане катедре за Драматургију на Академији за позориште, филм, радио и телевизију. Настава се одржавала у старој згради робне куће *Београд* у Кнез Михаиловој улици.

Шеф катедре Драматургије и њен оснивач био је познати професор, педагог, истакнути позоришни писац, редитељ, теоретичар. Поред тога што је био познат по својим режијама и драмама, професор је био познат и по својим љубавним аферама са европским и београдским дамама.

Професор је у своју класу примао увек седам мушкараца и једну жену. Тада је било врло тешко уписати се на Академију, конкуренција је била велика и за свако место конкурисало је више десетина кандидата.

Ми, студенти, питали смо се зашто професор прима увек исти број студената: 7+1?

После предавања често смо седели са професором у кафани *Коларац*, испијали пиће и разговарали о актуелним позоришним представама, и не само о представама него и о разним догађајима и аферама из културног живота Београда.

Из младалачке знатижеље, неко од колега је упитао професора:

„Професоре зашто ви увек примате седам мушкараца и једну жену на вашу класу драматургије"?

Наравно, овај дијалог је вођен у одсуству колегинице која је била на класи.

Професор је мирно одговорио: „Држава ми је одредила колико студената могу да примим у класу..."

„Али, зашто баш седам младића и увек једна девојка?"

Професор је опет мирно одговорио: „Од седам младића могу за четири године да направим неколико добрих и неколико просечних драмских писаца а од једне девојке... Жене могу да пишу поезију, есеје, дневнике, романе, али драме – не!"

Један од колега, који је био изузетно духовит и који је касније постао уважен и признат драмски писац, на то је рекао: „Професоре, постоји озбиљна теорија да је Шекспирове драме написала жена. Та жена је била веома образована, аристократског порекла, блиска краљевској породици. У немогућности да се приказују драме која је писала жена, она је нашла младог непознатог глумца Вилијама Шекспира који је био и њен љубавник. Пошто није могла да прослави себе, решила је да прослави свога љубавника. И тако је њене драме потписивао Шекспир."

Професор се благо осмехнуо и рекао: „Драги колега, та могућност, наравно, постоји. Можда је нека жена и написала Шекспирове комедије, али драме – то никако није могуће. Толико крви, убистава и насиља, то не може да напише жена. Жени је у природи да слави живот, а не смрт."

Размишљам: шта би данас рекао драги професор да види репертоар београдских позоришта?

Рашко В. Јовановић

„АИДА” НА СЦЕНИ БЕОГРАДСКЕ ОПЕРЕ

Аида
Опера у четири чина (7 слика)
Композитор
Ђузепе Верди
Диригент
Питер Леонард
Редитељ
Огњан Драганов
Народно позориште у Београду, Опера
Премијера 10. април 2013.

Аида није само најпомпезнија и најспектакуларнија Вердијева опера, већ је и једно од остварења у којем је велики мајстор, компонујући дело по наруџбини за свечано отварање Суецког канала, испољио сјајну мелодијску инвенцију и изузетно умеће компоновања великих вокалних ансамбала – раскошних масовних сцена и ефектних балетских нумера. За либрето је сиже у облику приче дао археолог Едуард Маријет Беј, који се истакао ископавањима код Мемфиса и Тебе, док је Камиј ди Лекл, Вердијев сарадник на изради либрета за *Дон Карлоса,* иначе директор Опере комик у Паризу, драматизовао ту причу, да би, на крају, Антонио Гисланцони, певач, новинар и драматичар, у сарадњи са композитором, текст претворио у стихове либрета. Па ипак, с разлогом се сматра да је либрето *Аиде* литерарно слаб, као и да композитору није давао довољно повода за јачу и изразитију психолошку разраду текста, али је, у накнаду за то, био театарски погодан и пружао велике могућности за компоновање ефектног музичко-сценског дела. Једнодушно је мишљење да је Верди ту шансу искористио, створивши 1870. године за само четири месеца *Аиду,* једну од последњих, али и најлепших „великих опера“, дело којим се опростио од стила велике француске опере, а тако и од романтизма, да би се упутио стазама реализма, што ће доћи до израза неких шеснаестак година потом, 1887, у *Отелу* и нарочито у *Фалстафу,* 1893. године.

Занимљиво је да Верди није присуствовао првом извођењу *Аиде,* 24. децембра 1871. у Каиру, у новој оперској згради, објаснивши свој поступак тврдњом да је приликом свечанога чина, какав је несумњиво прво приказивање неког новог уметничког остварења, важна сама уметност, дакле дело, а не личност аутора. Иначе, првом извођењу *Аиде* присуствовале су многобројне угледне личности, као и новинари. Успех је био огроман и то ће се поновити већ наредне године, приликом премијере у миланској Скали, 8. фебруара 1872, па две године потом, 20. априла 1874. у Берлину, на позорници Дворске опере, затим кроз два дана, исте године, у Великој опери у Паризу, те у Бечкој опери.

Блистав сјај и сценска раскош, што се подразумева, као и богата инструментација (посебно конструисане трубе!) *Аиде* само су спољне особености ове потресне оперске драме настале сукобом осећања и дужности, љубави и љубоморе. Заиста,

Аидом је Верди створио снажно дело, које представља израз његове генијалности и искрене хуманости. Иако је по свом музичком говору ова опера изразито италијанска, без обзира што је Верди настојао да пласира и египатске мотиве, реч је о делу универзалнога значења. Вреди овом приликом указати да су управо композиторови сународници после *Аиде* пожурили да констатују како ту оперу виде као остварење Вагнеровог епигона. Несумњиво да је Верди, када је компоновао *Аиду*, знао за настојања и стремљења великог немачког реформатора, али је био дубоко уверен да је транспозиција Вагнерове музичке драме и њене суморне северњачке мистике и симболике на италијанско тло чист апсурд. „Ако су Немци, полазећи од Баха стигли к Вагнеру, они су то учинили као добри Немци и све је у реду. Али кад ми, наследници једног Палестрине, опонашамо Вагнера, чинимо музички злочин и вршимо нешто бескорисно, ако не и штетно", написао је Верди у једном од својих писама. Стремећи ка реалнијој концепцији оперског садржаја и ликова, Верди ће доћи до истих резултата као и Вагнер. Већ у *Аиди,* а нарочито у *Отелу,* остварiће музичку драму, која се у повезивању музике и текста, ликова и ситуација додирује са Вагнеровим поступком. Међутим, Верди поставља темеље на којима ће градити будућност. Наиме, својом реформом он неће уклонити типично италијанске оперске елементе – арију и речитатив, већ ће их уздићи до новог уметничког значења.

Аида је значајна и зато што је у тој опери Верди наставио да осамостаљује оркестар, не ограничавајући га на пратњу, већ му додељујући и знатан удео у акцентовању драматичних и свечаних ситуација, што је започео већ у *Магбету* и *Риголету*. Оркестарски парт у *Аиди* развијен је и његов удео знатнији и због потребе да се оствари не само визуелна него и звучна спектакуларност. Звучној монументалности *Аиде* доприносе не само фанфаре, већ и раскошне хорске нумере.

На нашој оперској сцени *Аида* се изводи још од 1925. године, захваљујући околности што су чланови ансамбла били бројни избегли руски певачи – прва Аида била је Ксенија Роговска, дириговао је Мирко Полич, представу је режирао Теофан Павловски. Ваља рећи да је музичка критика, и поред извесних замерки, позитивно оценила извођење Вердијевог ремек-дела означивши га правим уметничким подвигом. У раздобљу после Другог светског рата, *Аида* је на репертоару од 1948, када је за диригентским пултом био Крешимир Барановић, док је представу режирао Јосип Кулунџић. Насловну улогу певала је Зденка Зикова, Радамеса Лазар Јовановић, док је као Краљ Египта наступио Мирослав Чангаловић. Меланија Бугариновић певала је Амнерис, Жарко Цвејић био је египатски првосвештеник Рамфис, а Никола Цвејић је тумачио етиопског краља Амонасра. Била је то изузетно моћна певачка екипа, која нам је неизбрисиво остала у сећању!

Значајна поставка у овом веку свакако је она коју је остварила Опера Народног позоришта у копродукцији са Опером Македонског народног театра из Скопља и Центром „Сава" на чијој позорници се представа и изводила, што је и омогућило да задобије обележје монументалности. Али, као увек када се припремају велики пројекти, ова поставка Вердијеве *Аиде* доживела је само седам извођења после којих је нестала са репертоара. Потом су, маја 2010. године, под диригентским вођством Дејана Савића и у режији Иване Драгутиновић Маричић, уследила два концертна извођења *Аиде* у дворани Народног позоришта, да би наредне године ово Вердијево дело било изведено још једном под вођством Ђане Фрате, гошће из Италије, а у режији Александра Николића и Стевана Марковића.

Поновно стављање *Аиде* на репертоар Опере Народног позоришта свакако треба поздравити, посебно стога што ово Вердијево дело ужива велику популар-

ност међу нашим љубитељима оперске музике, што не би требало да изазива никакво чуђење, јер *Аида* је уистину моћно и велико остварење италијанске оперске романтике у којем мелодичност и изражајност људског гласа остају у првом плану. То се може осетити већ у познатој предигри базираној на супротстављању мотива Аидине љубави и контрастне злослутне теме мрачних египатских свештеника. Наравно, и у осталим бројним следећим призорима ове опере, посебно у великој сцени хора којом се најављује рат са Радамесом на челу египатске војске, који и не слути да полази у окршај са Аидиним оцем и њеном браћом. Такође, ефектна сцена тријумфа није ништа друго до блистава фреска као сунцем обасјаних радосних гласова и балетскога покрета пропраћених продорним звуцима труба. Сцена на Нилу такође је блистав пример оперске драматургије: после велике арије Аиде у којој машта о далекој домовини коју више никад неће видети, следи њен дует са Амонасром, ванредно драматичан и пун потресних појединости, да би уследио долазак Радамеса, чије излагање о предстојећем ратном сукобу прати у фином контрапункту далеки звук труба. Но, далеко би нас одвело набрајање свих појединости овог Вердијевог ремек-дела што одушевљавају и најрафинованију оперску публику, која редовно испуњава театарске дворане широм света када се изводи *Аида*.

Најновијом премијером *Аиде* на сцени Народног позоришта руководио је амерички диригент Питер Леонард, док је бугарски редитељ Огњан Драганов оперу сценски поставио. Треба нагласити да је диригент Леонард мајсторски водио представу: прецизно је пратио солисте, док је веома ефектно вајао масовне сцене – са посебном звучном градацијом и акцентима извео је тријумфалну сцену. Редитељ Драганов је са несумњивом спретношћу поставио масовне призоре, успевши и да просторно рашчлани опречне релације међу главним ликовима. Дејан Миладиновић и Мираш Вуксановић у духу постмодерних тенденција, користећи видео пројекције у продукцији Петра Антоновића, изградили су аутентичан и истовремено ефектан сценографски оквир представе, док је стилски адекватна костимографска решења дала Миланка Берберовић.

Без околишења треба рећи да је ово премијерно извођење *Аиде* имало пуно обележје темељне музичке студије Вердијеве партитуре. Оркестар је имао пун звук, у тријумфалној сцени, рекли бисмо, симфонијски; хорови су били продорни, солисти довољно експонирани, никад изван схеме драмског догађања. Насловну улогу певала је Сања Керкез, гласовно увек сигурна, глумачки веома убедљива. Јелена Влаховић била је достојанствена и поносита као Амнерис. У улози Радамеса Душан Плазинић пленио је постојаном свежином гласовног израза, Иван Томашев је ауторитативно тумачио Рамфиса, док је Миодраг Д. Јовановић, са себи својственим гласовним ангажманом, озарио лик Амонасра, нагласивши његову непомирљивост са заробљеничким статусом. Стефан Павловић као Краљ Египта импресионирао нас је не само музикалношћу, већ и продорношћу свога гласа. Хор је био интонативно и ритмички сигуран и звучно продоран а мизансценски се савршено уклапао. Балетске сцене коректно су изведене у инвентивној кореографији Константина Костјукова.

Премијера *Аиде* свакако представља значајно обогаћење репертоара Опере Народног позоришта у Београду. На крају, ваља забележити да је публика са одушевљењем и великим аплаузом поздравила ову премијеру, што нам отвара могућност да претпоставимо како ће ова поставка популарног Вердијевог дела имати дуг век на нашој сцени – на задовољство бројних љубитеља белканта. И, на крају, похвала одлично илустрованом програму премијере *Аиде* у којем је сасвим умесно штампан и текст *Celeste Aida!*, који је негдашњи драматург Опере Бранко М. Драгутиновић написао за програм премијере ове опере реализоване 1966. године у режији Ани Радошевић.

Ирина Стојковић Кикић

РАЗВОЈ ХЕМЕРОТЕКЕ МУЗЕЈА ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ — ПОЧЕТАК

Жеља и намера да се оснује Музеј позоришне уметности Србије потекле су од Бранислава Нушића још 1901. године. Током прве половине двадесетог века било је неколико покушаја који нису спроведени у дело. Коначно, Музеј је основан 28. новембра 1950. године Уредбом Министарства за науку и културу ФНР Србије.

На територији тадашње ФНР Југославије била је то друга основана институција овог типа. Темеље овој делатности, додуше у нешто ужем смислу, поставио је Архив и музеј Хрватског народног казалишта у Загребу, који је 1965. године своју комплетну имовину уступио Заводу за књижевност и театрологију Југославенске академије знаности и умјетности - Одсјеку за театрологију. Позоришни музеји су основани и у неким другим републикама: у Љубљани је 1952. основан Словенски гледалишки музеј, у Сарајеву 1969. Музеј књижевности и позоришне умјетности Босне и Херцеговине, у Новом Саду, прво Докуметациони центар Стеријиног позорја 1956, Позоришни одсек у Музеју Војводине, који је као самостална јединица оформљен 1951. године, а потом 1980. прерастао у Позоришни музеј Војводине, док је распад бивше Југославије затекао Црну Гору, Македонију и САП Косово без еквивалентних институција. Шездесет три године касније, ако оставимо по страни слику у државама насталим распадом

Принудни смештај у Скендербеговој улици 2001-2012.

СФРЈ, ситуација у самој Србији једва да се променила. Поред поменутих, 2010. године у саставу Народног позоришта у Београду отворен је Музеј Народног позоришта у Београду, што је и једина промена у бројном стању сродних институција.

Полазну основу за грађење фонда Музеја позоришне уметности Србије чинила је најразличитија грађа значајна за национално позориште, систематски прикупљана још од 1948, поводом припремања прве послератне изложбе о позоришту тадашње Југославије. Три године касније, 1951, Музеј добија прве просторије на мансарди зграде Музеја примењених уметности, а септембра 1952. године пресељава се у адаптирану кућу свињарског трговца Милоја Божића у Господар Јевремовој улици 19, где се налази и данас. Тек тада су се стекли услови за формирање посебних музејских збирки које мање или више у истој форми постоје и данас, а чине их: Збирка архивске грађе и документације, Збирка писама, Збирка рукописних дела, Збирка плаката и програма, Збирка фотографија, Збирка аудио и видео записа, Збирка уметничких предмета, сценографских и костимографских скица, Збирка меморијалних предмета, Библиотека и Хемеротека.

Одмах по усељењу у Божићеву кућу постављена је стална поставка којом је био представљен развој позоришног живота у Србији од првих трагова у средњем веку до савременог периода. Не сме се занемарити чињеница да се под истим овим кровом, силом прилика, чувају и излажу музејски предмети, али се ту налазе и канцеларијске просторије, јер других нема.

Нажалост, тек нешто преко две стотине квадратних метара корисне површине којима Музеј располаже у згради у којој се налази показало се недовољним[1]. Унутрашњост је подељена на осам просторија. Шест мањих се користе као канцеларије и за смештај грађе, а две нешто веће као изложбени простор који истовремено служи и за одвијање свих других програмских активности (промоције, трибине, предавања, пројекције, концерти...) Подрумске просторије су влажне, тако да Музеју не могу бити од користи, и издате су под закуп.

Музеј позоришне уметности Србије нема никакав депо. До бомбардовања 1999. у ту сврху је привремено коришћено атомско склониште једне стамбене зграде, али је након првих пројектила који су пали на Београд наша грађа буквално избачена на улицу. Принудни смештај обезбеђен је тек петог дана у подруму Тринаесте београдске гимназије где је смештено све спасено након првог исељавања. Октобра 2000. и из овог простора смо присилно исељени – опет на улицу. Захваљујући љубазности челника Електропривреде Србије, а на основу уговора о привременом бесплатном коришћењу простора, део те грађе је од јесени 2000. до јесени 2012. био привремено смештен у просторијама ове институције у Скендербеговој улици. Нажалост, зграда у Скендербеговој, осим што је била под судским спором, није испуњавала ни минимум неопходних ус-

[1] Божићева кућа, иначе споменик културе под заштитом државе (здање је подигнуто 1836. године), једини је простор којим Музеј располаже. У питању је приземна кућа, укупне површине око 250 m2 (од чега подрумске просторије заузимају преко 50 m2).

лова (у то време је била влажна, настањена глодарима, без струје, воде, грејања и тоалета). Од када је започето делимично рушење зграде за потребе изградње објекта Музеја науке и технике, нашим кустосима више није био дозвољен слободан приступ „депоу". Мада су се након радова које је предузео Музеј науке и технике услови у Скендербеговој битно поправили, стање и судбина тамо похрањеног фонда је скоро три године била потпуно непозната и неизвесна.

За једанаест година „изгнанства" Музеј позоришне уметности обраћао се низу надлежних и ненадлежних институција у нади да ћемо пронаћи ма какво трајно решење. Министарство културе РС у једном тренутку, уговором од 21. јула 2008, доделило нам је простор у склопу Бетон хале на савском пристаништу. По тадашњем оквирном плану развоја овог објекта, понуђени простор био је намењен градњи атрактивних изложбених простора, а не депоа. Габаритом је простор одговарао, а како нисмо имали другу опцију и ова је прихваћена. Међутим, док је још трајало прикупљање средстава за адаптацију добијеног простора, у спору вођеном између Републике Србије и Града Београда, Министарсво културе губи право располагања Бетон халом и одлука којом се она додељује постаје неважећа. Срећом, челници надлежног ресора Града Београда и Пословног простора имали су разумевања и под повољним условима понудили су Музеју да закупи складиште и пратеће канцеларије у непосредној близини Божићеве куће. На овај начин је, коначно, 14. децембра 2012. године, обезбеђен довољно пространи, сув смештајни капацитет, са неопходном електричном инсталацијом и мокрим чвором.

За сада нису учињена никаква значајна улагања у опремање простора јер се, будући да је уговор о закупу склопљен на само пет година, и овај депо сматра привременим решењем. Остатак употребљиве музејске грађе је из Скендербегове улице пребачен у депо, а ванредна ревизија је планирана за лето. Наравно, намера нам је да покушамо да пронађемо начин да обезбедимо останак у овом депоу све док се не пронађе трајно решење.

Нови депо у Улици краља Петра, 2011.

ПОЉЕ ДЕЛАТНОСТИ

Укупан фонд Музеја, тематски и хронолошки систематизован кроз збирке, настоји да обухвати све предмете значајне за театролошка истраживања или аматерско проучавање класичне драмске, оперске и балетске уметности као и нових мултимедијалних сценских форми. Чине га, дакле, историјска грађа и документација која се односи како на институције, тако и на биографије појединих позоришних стваралаца. Тежимо да на једном месту сакупимо, чувамо и прикажемо што више елемената неопходних за реконструкцију неког минулог позоришног чина, од рукописа драме и података о њеном настанку, преко редитељских књига и бележака које сведоче о основној концепцији будуће позоришне представе, све до фотографија, а касније и аудио и видео записа извођења, различитог пропратног мате-

ријала штампаног уз представе, критика и других извода из штампе, сведочанстава извођача, њихових савременика и потоњих истраживача. С друге стране, Музеј позоришне уметности Србије је место на коме се, поред података о професионалном раду, налазе и подаци о приватном животу уметника из ове бранше. Драгоцене преписке, фотографије, школска сведочанства и бројни лични предмети помажу нам да комплетирамо слику о одређеним епохама, односно о институцијама и људима који су у њима живели и радили.

Позоришну уметност карактерише тренутност, пролазност. Позоришна представа, за разлику од других уметничких дела, нпр. сликарства, вајарства, књижевности или филма, траје само један ограничени временски период, а након тога у физичком смислу нестаје, а наставља да живи само у успомени и размишљању оних који су јој присуствовали. Стога је неопходно очување оних компоненти, делова театарског чина који би и након спуштања завесе сачували веродостојне трагове и слику о виђеном уметничком делу.

Праћење актуелног позоришног репертоара као једна од наших базичних делатности, често погрешно наводи на помисао да рад Музеја превазилази поље дефинисано функцијом заштите културних добара. Ефемерност позоришног чина, чињеница да театар, као уметност, припада тренутном, садашњем, а да, истовремено, најстарији сачувани предмети значајни за историју нашег националног позоришта датирају још из средњег века, упућују на комплексност проблематике са којом смо суочени.

Идеја о чувању и заштити компонената позоришне уметности присутна је напоредо са обавезом да позоришна представа, у процесу театролошког истраживања - управо на основу сачуваних елемената - накнадним процесом реконструкције "оживи" у свести наредних, будућих генерација, оних који јој више неће бити савременици. То је истовремено и једини начин да дела ове врсте уметности буду новим генерацијама приближена као сопствено театарско наслеђе, као национална позоришна баштина.

"Основна јединица" позоришне уметности јесте позоришна представа. Позоришна представа је колективни чин који у себи обједињава дела различитих уметности (неки аутори сматрају и изворних и репродуктивних), техничку опрему, обавезно присуство извођача и публике у истом простору, а њено постојање је временски ограничено на период од тренутка подизања до тренутка спуштања завесе. Управо због тога позоришни музеј, очигледно, није у могућности да брине о "основној јединици" уметности којој је посвећен, јер она у тренутку када би требало да дође у контакт са њим, већ одавно не постоји. Звучи парадоксално, али је он онда приморан да се бави појединим конституентима те "основне јединице" и задовољи се оптималном, али никада потпуном реконструкцијом минулог позоришног чина. У оквиру ових истраживања најчешће се појединачни конституенти позоришне представе претварају у основни предмет. Тако добијамо изложбе посвећене драмском стваралаштву, костимографији, сценографији, глумцима и слично. Оне дају огроман допринос у разумевању хронолошког развоја позоришне уметности или професионалних биографија позоришних уметника, претварају се у самосвојне целине и тиме компензују чињеницу да је изворни објекат наше пажње неповратно дезинтегрисан[2].

[2] Крајем шездесетих година стална поставка је укинута, а уведен је систем повремених изложби. Последњих година оне трају по два до три месеца и представљају уже тематске целине: живот и рад неког позоришног уметника, историјски приказ развоја неке позоришне институције, основна обележја неке епохе и слично. Неретко, Музеј с овим изложбама гостује у унутрашњости, сходно теми коју обрађују, најчешће у позориштима, домовима културе или у оквиру програма театарских фестивала. Сваку изложбу прати одговарајући каталог.

Поред изложбене делатности, у Музеју позоришне уметности Србије организују се током позоришне сезоне сусрети са значајним позоришним стваоцима и/или њиховим сарадницима, округли столови позоришних критичара, концерти класичне музике, промоције стручне литературе, представе камерног театра, прославе празника, јубилеја итд. Ову врсту програма Музеј радо организује у сарадњи са неким од цеховских удружења (Савез драмских уметника Србије, Асоцијација позоришних критичара, Удружење драмских писаца Србије, Удружење балетских уметника Србије...) или са неком од високошколских образовних институција (Факултет драмских уметности, Факултет музичке уметности...)

До 2001. године Музеј је омогућавао својим посетиоцима да сваког уторка од 18:00, у оквиру програма Театротеке погледају видео снимке популарних или на други начин афирмисаних и значајних представа, претходно скинутих са репертоара.

Посебан сегмент рада Музеја позоришне уметности Србије представља његова издавачка делатност. Самостално, или у сарадњи

Музеј позоришне уметности Србије живи "двоструким животом", разапет између постулата музеологије и театрологије[3]. Док нас музеологија учи како ћемо најоптималније сакупити, обрадити, заштитити и презентовати грађу којом располажемо, театрологија нам омогућава да разумемо за чим заправо трагамо и зашто наша потрага није пуки лов на ветрењаче већ научни рад чија је сврха да кроз тумачење прошлости и садашњости усмери будућност позоришне уметности. Наш је циљ да покажемо како се комбиновањем и усаглашавањем метода једне и друге дисциплине могу постићи изузетни резултати, на обострану корист и задовољство.

Један од најважнијих извора грађе и театрографских података за Музеј представља текући репертоар позоришних институција које делају у Србији.

МАТИЧНА СЛУЖБА

У оквиру своје делатности, свака позоришна кућа, била буџетска или независна институција, производи читав низ добара која уживају претходну заштиту, као и сама уметничко-историјска дела и архивску грађу. Свако од ових позоришта поседује властите приручне архиве, збирке и библиотеке. Основни проблем је у томе што их у 95% случајева воде ентузијасти из чисте љубави према матичној кући или запослени у служби маркетинга и ПР-а. Ентузијасти, најчешће, немају наследника и њихов труд пропада с њиховим одласком, а ове потоње интересује практично само оно што има вредност за актуелни репертоар. При том, ни једни ни други немају ни најосновније стручне квалификације за обављање послова у оквиру делатности заштите.

Музеј позоришне уметности је до 2013.[4] године имао имао посебну организациону јединицу која се бавила овим послом. Матична служба у саставу Одељења позоришне документације која је према Правилнику о унутрашњој организацији и систематизацији радних места "задужена за обједињавање музејске грађе и документације... вођење евиденције докумената и грађе изван Музеја, бригу о приватним збиркама с позориш-

са неким другим издавачем, до сада је објављено преко две стотине наслова, а већ четврт века у издању Музеја излази часопис "Театрон". Обимне монографије посвећене позориштима или стваралаштву појединих уметника, аутобиографије уметника, зборници критика, есеја, репертоари итд., настоје да са историјског и естетског становишта надокнаде мањкавости условљене ограничењима специфичне природе изложбене делатности. Савремени сценски живот добија највише простора на страницама "Театрона". Поред обавезних текстова из домена теорије и историје позоришта, "Театрон" нуди веома прецизан критички преглед актуелног драмског, оперског и балетског стваралаштва, а у сваком броју читаоцима се представљају и нови драмски текстови савремених аутора.
Школске 2011/2012. године започет је и програм Позориште у мојој школи, осмишљен као својеврсна школа за публику. Ученицима основних и средњих школа омогућава се сусрет с позоришном уметношћу „с оне стране рампе", али и практично упознавање с драмским делима иначе обухваћеним Планом и програмом наставе српског језика и књижевности, као и позоришним представама насталим по овим текстовима.

[3] Театрологија се као самостална научна дисциплина формирала на самом почетку двадесетог века. У Берлину је 1902. основано прво театролошко друштво (Gesellschaft für Theatergeschichte), а у Паризу, 1932, прво међународно удружење театролога (Société d' Histoire duThéâtre). Од данас активних институција које окупљају театрологе из читавог света издваја се FIRT (Fédération Internationale pour la recherche théâtrale) основан 1955. године. У почетку се театролошка грађа прикупљала у посебним одељењима неких од већ постојећих музеја или библиотека. Међу прве овако специјализоване збирке спадају архив Француске комедије која без прекида ради још од 1680. године, Музеј Бахрушина у Москви основан 1894, приватна колекција Августа Рондела која је основана 1895, а 1920. године припала француској држави и припојена фонду Bibliothèque d l'Arsenal, театролошки одсек у лондонском Victoria and Albert Museum формиран 1909, Позоришни музеј Миланске скале из 1913, позоришна збирка Аустријске националне библиотеке из 1922. Први самостални музеј специјализован за позоришну уметност основан је 1910. године у Минхену. Пошто се и поред оснивања специјализованих музеја у свету задржала пракса да театролошку грађу прикупља и чува низ библиотека, архива и других документационих центара и института, указала се потреба да се на неки начин систематизује и кодификује обрада материјала. Зато је под патронатом UNESCO-a 1959. године покренута Међународна секција за библиотеке и музеје сценских уметности (SIBMAS) чији је основни задатак да координира рад ових институција.

[4] 2013. године израђен је нов Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних места по ком су укинута посебна одељења и службе, а Музеј дефинисан као јединствена организациона јединица у оквиру које се обављају стручно-научни послови који обухватају послове везане за музејске збирке, послове везане за педагошки рад, пропаганду и издавачку делатност и послове интернет презентације и дигитализације.

ном документацијом итд." [5] директно је упућена на сарадњу с позориштима.

Комуникација између запослених у позориштима, с једне стране, и кустоса Музеја са друге, обавља се на задовољавајућем нивоу, али, ипак, по принципу добре воље и без икакве формалне, законске регулативе. Овај вид сарадње проузрокује огромна одступања у квалитету, квантитету и континуитету идентификације добара која уживају претходну заштиту у самом позоришту, а потом и прослеђивања грађе у Музеј.

Када је реч о грађи која се односи на живот и рад индивидуалних уметника, околности су такође незадовољавајуће, тако да кустоси неретко остају ускраћени за увид у приватне архиве, збирке и библиотеке још за живота, а нарочито после смрти њихових власника. Цеховска удружења самосталних уметника, нажалост, на том нивоу не пружају никакву помоћ.

С друге стране, смештајни капацитети Музеја позоришне уметности Србије су попуњени и док не буде завршена процедура проширења простора којим располажемо, пријем нове грађе је битно отежан, а у неким случајевима и немогућ. Због овога, наравно, не трпе искључиво збирке Музеја, већ и поменута добра која уживају претходну заштиту, а у крајњем билансу театрологија као наука и читава јавност као крајњи корисник наших услуга.

Једино решење за свеобухватну заштиту грађе на територији Србије Музеј позоришне уметности види у усклађивању законске регулативе са постојећом праксом. Почетком 21. века покренута је врло амбициозна, али, искрено говорећи, недовољно промишљена иницијатива да се, тада тек планираним новим Законом о културним добрима и Законом о позоришту, дефинише матичност Музеја позоришне уметности Србије над постојећим архивима, збиркама и библиотекама у склопу позоришта. Како Музеј у пракси већ обавља матичну функцију у области заштите културних добара која настају у раду позоришних центара на територији Србије, а с обзиром да није у могућности да од ових центара преузме добра која уживају претходну заштиту и спроведе је на адекватан начин у оквиру своје институције, нашој кући би по законском праву био осигуран увид у стање на терену и право на стручни надзор. Истим актима, позоришне институције и удружења самосталних уметника која до данас ни на који начин не штите добра настала у свом раду, обавезала би се да, уз стручни надзор Музеја, започну ову делатност. За случај да се процедура проширења простора Музеја из било којих разлога обустави, приступило би се образовању сталних збирки Музеја у оквиру постојећег простора у седиштима позоришних институција.

На тај начин, Музеј позоришне уметности Србије легално би стекао основ да обавља обуку персонала већ запосленог у јединицама које се сада само на папиру називају архивима, збиркама и библиотекама појединачних позоришта и удружењима самосталних уметника. Селекција добара и документација која се води о њима била би стандардизована, а вођење ових послова законска обавеза, а не питање добре воље појединаца. Добра која уживају претходну заштиту, као и културна добра у поседу институција или у приватном власништву, благовремено би била обрађена у бази података Музеја.

У прилог ове тезе ишле су и поједине одредбе предложеног Омнибус закона из 2001. године, којима је тај статус матичности обезбеђен за Позоришни музеј Војводине на територији за коју је надлежан. У поглављу II Надлежности Аутономне Покрајине, став 1, Култура, Члан 5 овог закона стоји: „Аутономна покрајина, преко својих органа, у складу са законом којим се уређује област заштите културних добара: 1) утврђује функције матичних установа у области заштите културних добара, и то: Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Новом Саду, Архива Војводине у Новом Саду, Библиотеке Матице српске у Новом Саду, Музеја Војводине у Новом Саду, Музеја савремене ликовне уметности у Новом Саду и Позоришног музеја Војводине."

Иницијатива није уродила плодом, а како лоша пракса налаже, уместо подршке идеји обједињене обраде и заштите театрографске грађе, дошло је до беспотребног уситњавања и дуплирања посла. У просторије бивше кафане Боеми, у подруму београдског Народног позоришта, иначе идеалног за галерију, отворен је музеј. Будући да у том тренутку Народно позориште није поседовало ниједног музејског стручњака, а ни одго-

[5] Цитирани текст пренет је из Правилника из 1994. године.

варајући фонд, те да је ова институција формирана без консултација и сагласности нашег и Позоришног музеја Војводине, дошло је до видног захлађења у односима и делимичног прекида сарадње. Две ипо године касније, ситуација је нешто боља, али и даље стоји став стручњака Музеја позоришне уметности Србије да је отварање још једног позоришног музеја расипање иначе смешно малог републичког буџета намењеног овој делатности.

ХЕМЕРОТЕКА (1950-2008) – *HARD COPY* ЕРА

Термин хемеротека изведен је из комбинације грчких речи επι што значи пролазно, ήμερα - дан и глагола τιθεμι - поставити да стоји статично. У нашем језику ова се кованица не користи често, а појављује се у контексту збира краткотрајућих, брзопролазних појава. У области музеологије употребљена је да обједини фонд написа у серијским публикацијама. У новије време појам „серијске публикације" проширен је и замењен појмом „континуације" у намери да се обухвате и публикације с периодичним излажењем које нису објављене у штампаној форми. Тако би, на данашњем нивоу технолошког развоја, у хемеротекама могли да се нађу и инсерти из радијских, телевизијских емисија, web странице, блогови, youtube клипови, материјал прикупљен с друштвених мрежа и сл.

Од оснивања до данас фонд Хемеротеке Музеја позоришне уметности чинила је збирка новинских исечака из домаће штампе (дневника, недељника, месечника и сл. серијских публикација) који сведоче о позоришном животу на тлу Србије, од првих корака до данас.[6] Ова грађа бележи из дана у дан развој наше националне драме и позоришта, настајање (и нестајање) позоришних институција, покрета, праваца, приватне животе и професионалне биографије уметника од првих корака на даскама, преко ловорика, до последњег испраћаја. На овим страницама налази се колоплет јавно доступних података у распону од тога ко је фризер који шиша пса неке позоришне диве и коју она врсту маскаре користи, преко слаткоречивих најава представа и гостовања, оштрих или навијачких критика премијера, интервјуа с уметницима, љубавних афера, све до медијских одјека судских спорова и међусобних разрачунавања путем штампе.

Новински исечци се не инвентаришу, мада је по самом оснивању Музеја једно време и то практиковано. Месечно у Хемеротеку пристигне око 250-350 нових исечака. Од маја месеца 2008. године, поред набавке оригиналних исечака у штампаној форми, обезбеђена је и дневна достава скенираних чланака у електронској форми.

Укупан фонд подељен је по хронолошком основу на три веће целине:

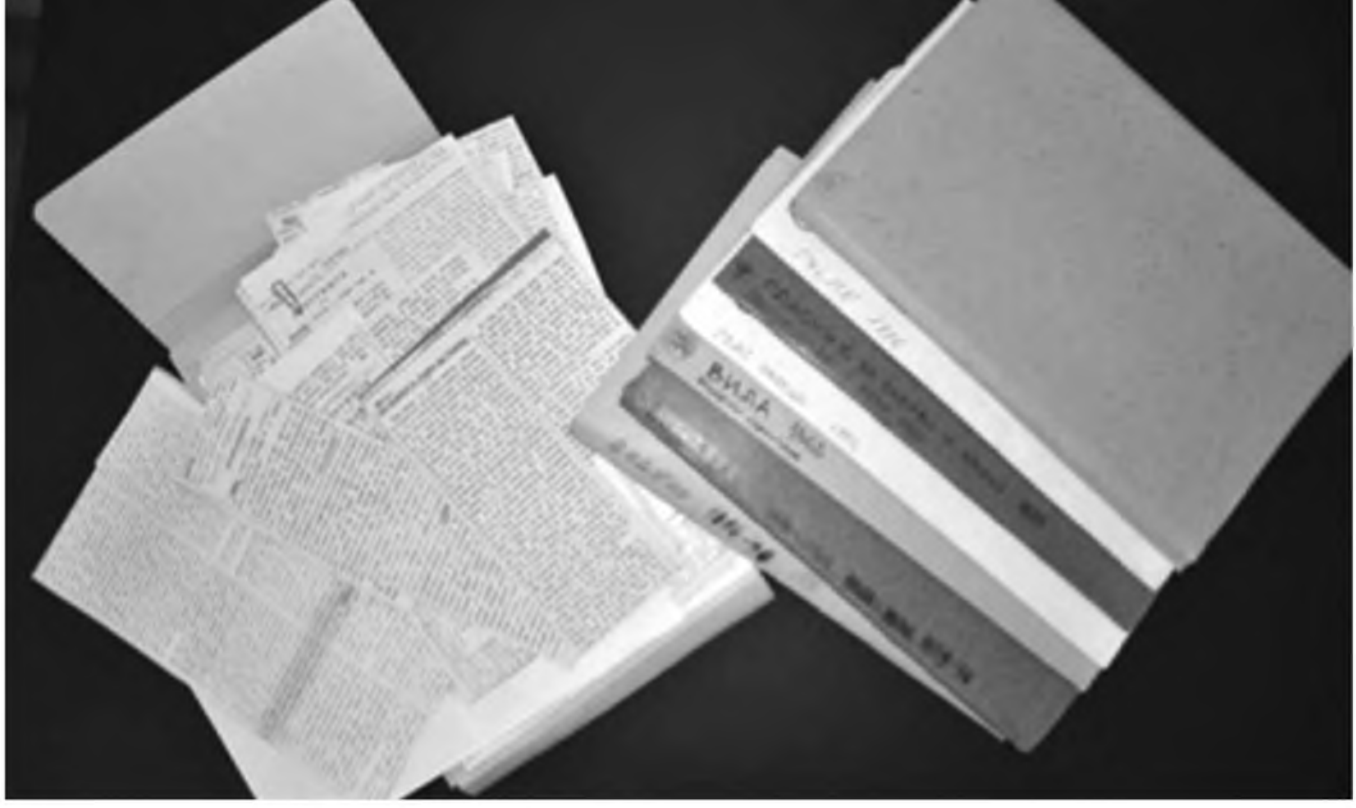
Хемеротека до 1914. године

Фонд чине копије најстаријих исечака објављених у периодичним публикацијама штампаним у Србији или у српским штампаријама у дијаспори (Бечу, Пешти) закључно са 1914. годином. Шездесетих година двадесетог века Синиша Јанић, тадашњи музејски саветник, организовао је групу студената и хонорарних сарадника који су у фондовима периодике Народне библиотеке Србије, Библиотеке града Београда и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић" израђивали обимне библиографије написа о позоришту у свим расположивим публикацијама, а истовремено правили и копије чланака за фонд наше Хемеротеке. Оригинални чланци су, већ према облику у ком су пронађени, фотокопирани с оригинала, фотографисани у случају да фотокопирање није било изводљиво или преснимавани с микрофилмова. За фотографисану грађу израђени су позитиви и они се чувају и данас. Судбина негатива је непозната.

Копије чланака се чувају у фасциклама, сортиране према наслову изворне публикације по принципу „једна фасцикла – једна публикација", а затим, унутар сваке фасцикле у хронолошком редоследу од најстаријег ка новијим датумима штампе.

Попис изворника с хронолошким одредницама доступан и на сајту Музеја на страници Чланци о позоришту до 1918. (http://www.mpus.org.rs/

[6] У излагању музејског саветника Ксеније Шукуљевић *О систему сређивања позоришне библиотеке и хемеротеке Музеја и београдских позоришта* одржаном у Библиотекарском друштву Београда 1967. године дат је преглед првобитног устројства збирке, али је, нажалост, овај документ изгубљен.

mpus/?stranica=hemeroteka) [7]

Најраније штампана грађа из овог фонда, чланци из неколико бројева Данице из 1860. нису копирани већ су прекуцани писаћом машином, тако да немамо увид у физички изглед чланака, али је текст доступан.

Најстарији фотографисан чланак датира из 1863. године, када у броју од 10. марта лист Видовдан доноси најаву београдске премијере представе *Владислав, краљ Бугарски* постављену по Стеријином комаду. Музејски саветник Синиша Јанић започео је израду библиографије ових чланака, али она никада није штампана. Део рукописа у форми лисног каталога чува се и даље у Музеју.

Попис изворних публикације уједно се користи и као каталог овог дела збирке, мада је далеко уобичајеније да корисници претрагу грађе обављају по библиографијама критика које су објављене у штампаним позоришним репертоарима, углавном у издању Музеја.[8]

Хемеротека од 1918. до 1944. године

Фонд чине оригинални новински исечци објављивани у домаћој штампи у периоду од 1918. до 1944. године. Исечци су разврстани по предметним одредницама и чувају се у ковертама по принципу „једна коверта – једна предметница", а у оквиру једне коверте држи се хронолошки след објављивања, од најстаријег до нај-

[7] Будући да је прикупљено врло мало текстова из периода Првог светског рата и ови су чланци физички смештени уз оне објављене до 1914.

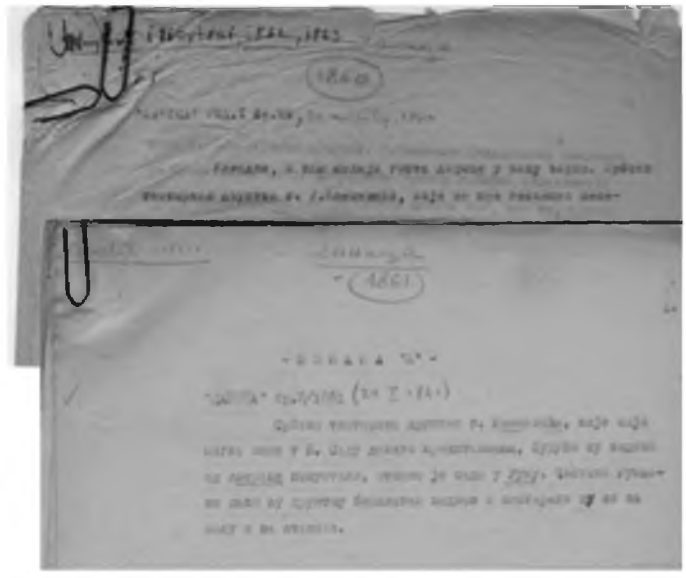
[8] Међу овим публикацијама, ако не постоји потпунији извор у издању позоришта чији се репертоар истражује, најчешће се користе радови Петра Волка:
Beogradske scene : pozorišni život Beograda : 1944-1974, Beograd, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, 1978.
Pozorišni život u Srbiji : 1944-1986, Beograd, Institut za pozorište, film, radio i televiziju Fakulteta dramskih umetnosti, 1990.
Pozorišni život u Srbiji : 1835/1944, Beograd, Fakultet dramskih umetnosti, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, 1992.
Писци националног театра, Београд, Музеј позоришне уметности Србије, 1995.
Između kraja i početka : pozorišni život u Srbiji od 1986. do 2005, Beograd, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, 2006.

новијег издања. Ради лакше манипулације коверте су, у складу са обимом материјала и сродности тема, смештене у регистраторе:

1. Народно позориште у Београду - Драма, критике (1918-1944)
2. Позоришни живот у Београду изузев Народног позоришта (1918-1944)
3. Позоришни живот у Србији изузев Београда (1918-1944)
4. Позоришне школе (1918-1944)
5. Удружења глумаца (1918-1944)
6. Удружења драмских писаца (1918-1944)
7. Позоришно законодавство (1918-1944)
8. Позоришна публика (1918-1944)
9. Гостовања у Драми и гостовања Драме Народног позоришта у Београду (1918-1944)
10. Народно позориште у Београду - Опера, критике (1918-1944)
11. Народно позориште у Београду - Опера, личности (1918-1944)
12. Народно позориште у Београду - Опера, гостовања (1918-1944)
13. Народно позориште у Београду - Балет, критике (1918-1944)
14. Народно позориште у Београду - Балет, личности (1918-1944)
15. Народно позориште у Београду - Балет, гостовања (1918-1944)
16. Балети у операма (1918-1944)
17. Музички и балетски живот у Београду изузев Народног позоришта (1918-1944)
18. Личности (уметници који су стварали превасходно до 1944. године)
19. Сценографи и костимографи

У оквиру ових тема исечци се за још један степен даље разврставају по предметним пододредницама, тј. према уско дефинисаним тематским целинама. Најчешће коришћен део овог фонда јесу критике позоришних представа Народног позоришта у Београду (Драма, Опера, Балет). Оне су издвојене као засебна целина и сортиране уазбучено по насловима позоришних представа, а потом и датумима премијерних извођења.

Као и за претходни, попис предметница за период из-

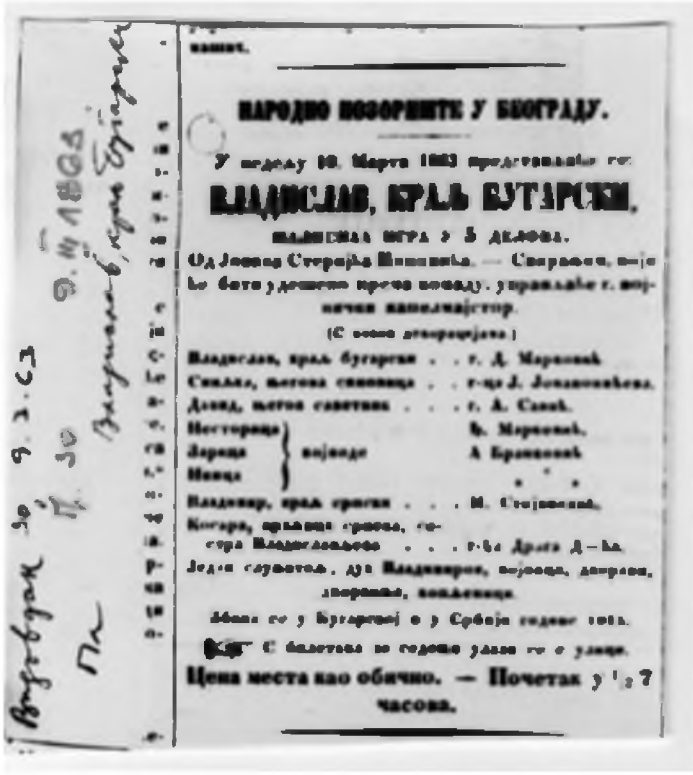
међу два светска рата се користи као каталог, а доступан је и на сајту Музеја на страни Хемеротека до 1944. године (http://www.mpus.org.rs/mpus/?stranica=hemeroteka). И у овом случају је уобичајеније да корисници претрагу грађе обављају по библиографијама критика које су објављене у штампаним позоришним репертоарима у издању Музеја или других издавача.

Критике Драме београдског Народног позоришта из овог дела фонда Хемеротеке доступне су и у електронској форми, о чему ће касније бити више речи[9]. Попис наслова дела за која су сачуване премијерне критике доступан је на сајту Музеја у одвојеним листама за драмске, оперске и балетске представе.

Фонд Хемеротеке од 1918. до 1944. године формиран је ретроактивним прикупљањем оригиналне грађе из четрдесетих и педесетих година прошлог века на терену, а најчешће путем поклона и из приватних колекција и заоставштина појединих уметника или великих љубитеља и дугогодишњих посетилаца позоришта. Посебно су атрактивни албуми с новинским исечцима које су појединци, неретко сами уметници или чланови њихових породица, прикупљали током низа година, а данас се чувају у оквиру заоставштина.

За разлику од остатка новинских исечака из фонда Музеја који су сви физички груписани и смештени у оквиру Хемеротеке, ови албуми (и слично сабрани ис-

[9] www.nb.rs

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ У БЕОГРАДУ.

ВЛАДИСЛАВ, КРАЉ БУГАРСКИ.

ЦЕЛОКУПНА ИГРА У 5 ДЕЛОВА.

Цена места као обично. — Почетак у ½7 часова.

ечци) чувају се са остатком разнородне грађе у оквиру заоставштина појединачних личности. Међу најзначајнијима налазе се заоставштине Бране Цветковића, Добрице Милутиновића, Миливоја Живановића, Љубише Јовановића, брачног пара Милоша и Марије Цветић, Нине Кирсанове...

Хемеротека од 1944. године

Фонд чине оригинални новински исечци објављивани у домаћој штампи у периоду од 1944. године до данас. Током непуне декаде непосредно по окончању Другог светског рата, исечци су прикупљани на исти начин као што је формиран фонд до 1944. године. Почев од 1953. грађа се прикупља систематично и планski у сарадњи с Press Clipping службом.[10] У практичном смислу то значи да је избор чланака који су уврштени у фонд далеко већи, а евентуални пропусти и превиди који су код накнадног прикупљања чланака за претходне периоде били очекивани, овде су сведени на минимум. Читачи и секачи су већ тада обављали тријажу и припрему чланака на дневном нивоу. Исечци се лепе на хартију А4 формата с логотипом фирме и једном месечно достављају Музеју.

Све до распада СФРЈ у Музеју су прикупљани чланци који се односе на позоришно стваралаштво на територији целе тадашње државе. Слабљење мреже дистрибуционих канала периодике пред избијање оружаних сукоба почетком деведесетих година двадесетог века, а потом ратови у Словенији, Хрватској и Босни и вишегодишњи прекид културних веза међу новонасталим државама, довели су до прекида ове праксе. За кратко време постојања држава под називом Савезна Република Југославија и Србија и Црна Гора, новински исечци су прибављани из периодике штампане на тој територији. Следећи више логички и језички импулс него геополитичко стање на Балкану, данас прикупљамо чланке који се објављују у Србији, Републици Српској и Црној Гори.

Чланци прикупљени на овај начин закључно са 2008. годином разврставани су у Музеју опет по предметним одредницама, а по потреби и по додатним тематским, географским или формалним пододредницама:

1. Личности
2. Београдска позоришта – критике
3. Београдска позоришта – општи чланци
4. Позоришта у унутрашњости
5. Позоришни живот у Црној Гори
6. Позоришни живот у Републици Српској
7. Позоришни живот у бившим републикама СФРЈ (EX YU)
8. Фестивали
9. Аматерска позоришта
10. Србија – полупрофесионална позоришта
11. Професионална позоришта националних мањина
12. Гостовања уметника из Србије у свету
13. Гостовања иностраних уметника у Србији
14. Удружења, скупови, конгреси и изложбе о позоришту
15. Публикације
16. Радио, телевизија и филм
17. Позоришне школе
18. Позоришни живот у Београду – Разно

[10] Куриозитет је да Музеј с истом фирмом на овом послу сарађује непрекидно од 1953. године.

19. Позоришни живот у унутрашњости – Разно
20. Вести из света
21. Музеј позоришне уметности Србије

Критике београдских представа писане после 1944. чувају се у ковертама, разврстане по принципу „један коверат - једна представа", сложене хронолошки од најранијег до последњег датума премијере). За свако позориште направљене су заштитне кутије у које се одлажу ове коверте. За претрагу се најчешће користе већ поменуте библиографије објављене у штампаним репертоарима. Попис одредница налази се на сајту Музеја, а добар део овог фонда је корисницима доступан и у електронској форми.[11]

Општи чланци о београдским позориштима, сви исечци који се односе на позоришта из унутрашњости, фестивале, догађаје, школе, публикације итд. чувају се у регистраторима (разврстани по принципу „једна одредница - један регистратор"). Попис одредница доступан је и на сајту Музеја на страни Хемеротека од 1944. године (изузев личности) (http://www.mpus.org.rs/mpus/?stranica=hemeroteka).

Чланци који се односе на живот и рад појединачних личности после 1944. године чувају се у ковертама (разврстани по принципу „једна коверта - једна личност", у уазбученом низу по именским одредницама и хронолошки сортирани по датуму објављивања у оквиру грађе о једној личности). Попис одредница доступан је и на сајту Музеја на страници Хемеротека од 1944. године - Личности (http://www.mpus.org.rs/mpus/?stranica=hemeroteka). У истом прилогу налазе се и додатни пописи личности о којима се чува грађа у оквиру других музејских збирки (по принципу „једна личност-један коверат"), а да међу тим материјалима врло често има и новинских исечака.

Наведени пописи одредница, тј. тематских целина по којима се грађа групише у садржајном смислу, представљају зачетак предметног каталога Хемеротеке. Мада физичка израда оваквог лисног каталога није у плану (нити је икада започињана), листе одредница

[11] www.mpus.org.rs

и пододредница и те како су биле од користи када је покренута аутоматизација[12] пословања Библиотеке и Хемеротеке Музеја, а нарочито током процеса реорганизације (2005-2008) збирке, када су узете за примарне тачке приступа фонду Хемеротеке у електронској форми.

Када је у питању заштита фонда исечака из штампе – дакле, у питању је хартија - основне смернице задате су стандардима за конзервацију библиотечке грађе. Нажалост, Музеј позоришне уметности нема могућности да спроведе ни најосновнији минимум препоручених мера. Не поседујемо инструменте за мерење температуре и влажности ваздуха, не постоје услови да се обезбеди смештај фонда у просторијама у којим је температура ваздуха од 16 до 20 °C, а влажност ваздуха приближно 60%, нема запослених конзерватора, реставратора, бар приручне лабораторије, нити новца да се ангажују спољни сарадници. Заштита фонда се у овим условима силом прилика своди на повремену замену похабаних регистратора и заштитних кутија и, у ретким случајевима, замену дотрајалих чланака новим примерцима.

Посебан проблем који изискује неодложно решавање јесте стање фотокопија исечака из најстаријег периода (до 1914.) Наиме, велики број ових докумената бледи. Извесна количина листова је у потпуности избрисана, тако да су копије које су далеко новијег датума неупотребљиве, а оригинали - у поређењу с њима - у много бољем стању (мада тешко доступни).

[12] Више о развоју библиотечког информационог система у Србији, а тиме и о контексту у коме се употреба рачунара уводила и у вођење Библиотеке и Хемеротеке Музеја може се прочитати на сајту Народне библиотеке Србије на страници Историја аутоматизације (http://www.nb.rs/pages/article.php?id=34).

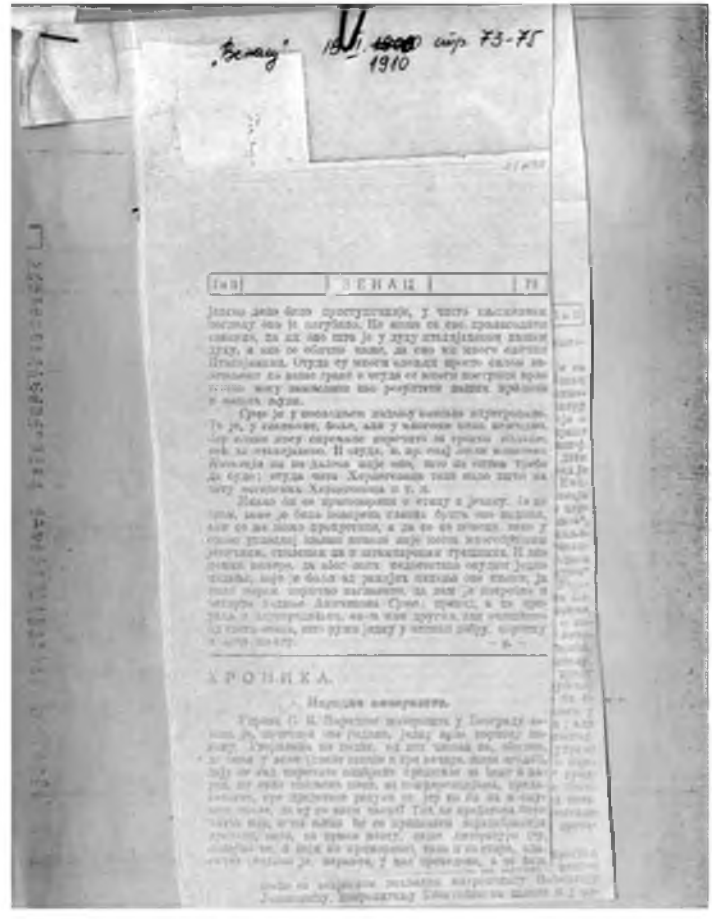
Да би се разумео овај парадокс потребно је познавати технологију израде једне и друге врсте штампе. Квалитет штампарске боје углавном зависи од састава саме боје, затим особина подлоге (моћи упијања) и, на крају, од услова чувања штампаног материјала. У састав боја обично улазе пигмент и везиво, као и супстанце које убрзавају или успоравају сушење, дају сјај и побољшавају оптичка својства боје. За штампање новина и часописа најчешће се користи црна штампарска боја која је и најотпорнија јер се добија од фино спрашене чађи (у питању је угљеник који је због своје хемијске инертности отпоран на температуру, светлост и влагу). Најчешће везиво у штампарству добијено је из ланеног уља.

У случају фотокопија углавном се (уместо постојане чађи) користила боја базирана на метилвиолету, компоненти која је изузетно осетљива на дејство светлости. Управо је метилвиолет тај који бледи временом и чини фотокопирани материјал нечитким. Као везиво служили су парафин и понекад пчелињи восак.

Најстабилнији према светлости, вишку водене паре и повишеној температури јесу црни текстови (чађ), а најмање метилвиолет. Треба имати у виду да су угрожене копије, пре него што је Музеј обезбедио начин да их умножава, биле излагане на изложбама, не само на дневном светлу већ и под јаким вештачким осветљењем које је, поврх свега, додатно и загревало изложену грађу.

Боје коришћене за штампање фотокопија нису превише постојане ни када су у питању механичка оштећења јер се лако могу брисати, остају често на површини папира, не продиру дубоко. Такође, метилвиолет је осетљив на дејство сумпор-диоксида из ваздуха, док је чађ хемијски инертна и стога постојана и зато ни не бледи боја старих књига.

Добра очуваност штампарских текстова почива и на особини природних уља (из везива боје) да лако оксидишу и образују хемијски и механички стабилну супстанцу линоксин, која се не раствара у води, а изванредно се везује за хартију. Нека вештачка уља (од којих су сачињена везива савремених боја као код фотокопија) садрже слободне окси-киселине које штетно делују на хартију, јер добро емулгују са водом, па при повишеној влази (честа појава у депоима) долази до разливања

штампарске боје које садрже такве киселине. Такође, ова кисела уља временом разлажу целулозу, тако да неповратно штете хартији, чине је кртом и убрзавају њено распадање.

Несебичну и правовремену помоћ на овом пољу, несебичне савете и стрпљива упутства добијамо од Одељења за заштиту и конзервацију и рестаурацију Народне библиотеке Србије, на првом месту од Жељка Младићевића, начелника тог одељења. Током 2008. и 2009. Град Београд финансирао је конзервацију сто најугроженијих наслова из Библиотеке Музеја и више стотина предмета из Збирке плаката и програма. Спорни материјали из фонда Хемеротеке нису били предвиђени овим пројектом јер није реч о оригиналној грађи, а у Музеју има више него довољно оригинала на којима је потребно интервенисати.

Хемеротека у овом тренутку располаже с укупно 75

m полица распоређених у три просторије укупно не веће од 60 m2, а које се истовремено користе и као директорска, пријемна канцеларија, библиотека и радни простор за петоро запослених. (Трагајући за начином да омогућимо ма какав физички приступ фонду, осмислили смо ротационе полице на точковима које по потреби прегуравамо из једног дела просторије у други). У депоу Музеја налази се део фонда Хемеротеке за чији смештај је потребно најмање 100m полица, под условом да се, након планиране ревизије, не испостави да је ову грађу најбоље расходовати. За нормално функционисање и адекватан смештај фонда, не рачунајући пројектовани прилив (најмање 1,2 m нових полица годишње до момента када се евентуално определимо да више не набављамо оригиналне штампане исечке, већ само скениране) нема услова.

Фонд Хемеротеке који је смештен у депоу МПУС чини око четири стотине педесет регистратора (просечно у сваком има око три стотине чланака). У оквиру ове грађе издвајају се две целине:

1. Стари фонд - регистратори са исечцима послатим у депо пре 1996. године су непописани. Међу најзначајније теме спадају СФРЈ, Стеријино позорје, Битеф...

2. Фонд који постоји у електронској форми - регистратори са чланцима који постоје у електронској форми и налазе се у Театрослову. Сваки регистратор има налепницу са следећим подацима: логотип МПУС, редни број регистратора, Хемеротека, хронолошка одредница (сезона гггг/гггг, од дд. мм. гггг. до дд. мм. гггг.)

Регистратори из друге групе су због мањка простора у Библиотеци, а на основу одлуке библиотекара-кустоса (Ирина Стојковић Кикић) пребачени у депо Музеја у фебруару 2013. године.

Грађа смештена у депоу Музеја не ужива одговарајућу заштиту.

У згради Музеја нема могућности ни за какво проширење смештајних капацитета нити побољшања услова чувања грађе. Не само Хемеротека, већ читав Музеј нема ни читаоницу, нити једно једино корисничко место. Уместо тога, кустоси најчешће уступају своје радне столове корисницима или се за њих импровизује смештај у изложбеном простору.

Међутим, иако озбиљно угрожени неприликама на које објективно не можемо битно да утичемо, остали смо решени да пронађемо начин да превазиђемо деморалишућу ситуацију која нас окружује.

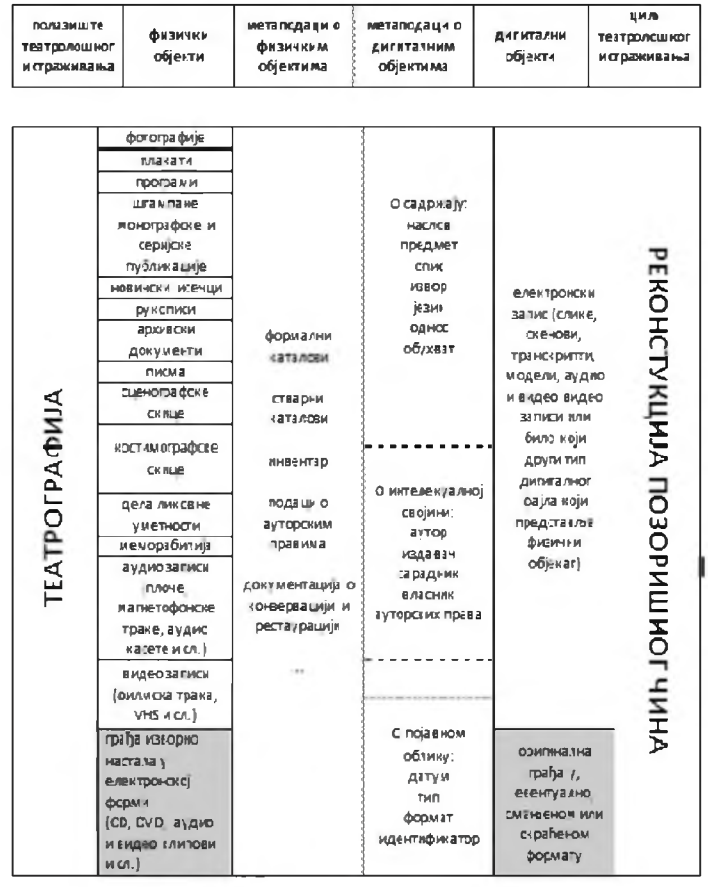
ИСКОРАК

Као свеобухватно и најдугорочније решење проблема смештаја и заштите грађе наметнула се дигитализација фондова и излазак збирки на интернет. Позоришта, неформалне продукцијске групе и појединци могли би да достављају материјале о свом раду нашој Матичној служби у електронској форми, тј. у физички неупоредиво мањем габариту. Чак и сасвим просечан back up систем обезбедио би коректну заштиту фондова (нарочито кад се узме у обзир шта смо све изгубили у сеобама музејског депоа). Фондови би били доступни свима и увек, док би кустоси обезбеђивали неопходну подршку корисницима како на мрежи, тако и у самом Музеју[13].

Осим разумљиве бојазни од овако коренитe промене, сумњи да је „наш систем" непремостивим еонима удаљен од машински читљивог кода, сталног мањка пара и кадрова, потребе за доквалификацијом постојеће радне снаге и, у нашим условима увек тињајућег отпора према било каквим иновационим технологијама, прикупљање грађе ексклузивно у електронској форми ставља нас и пред дубљу дилему: шта је суштински то што у овом случају прикупљамо, обрађујемо, чувамо и приказујемо публици – уметничко-историјска добра или тривија.

Према устаљеној класификацији театролошке грађе, односно извора на основу којих се реконструише неки минули позоришни чин, новински исечак је непосредни извор дефинисан мета језиком (у истој групи налазе се и театролошке студије, позоришна публицистика, извештаји дежурног представе, позоришни календари, алманаси, годишњаци, извештаји, биографска грађа, књижевна и ликовна дела с мотивима из позоришта и сл). У контексту публикације у којој је објављен и шире слике добијене мрежом осталих извора који се односе

[13] Ова друга опција нарочито се односи на старије кориснике, махом невољне и неуке да користе рачунаре у раду.

на изабрану тему, театролог утврђује веродостојност информација датих у тексту и тиме и вредност и значај самог чланка.

Периодика је недвосмислено златан рудник за разумевање позоришне прошлости и одјека који је позоришна продукција направила у времену у ком је настала. Зато је и оригиналан новински исечак, не само с критикама, већ и било којим другим написима о позоришту, узет као физички објекат валидан и јединствен музејски предмет.

На другом нивоу налазимо дигитални објекат који представља тај физички објекат (слика, скен, препис, аудио-видео запис или други облик дигиталног фајла). Један физички објекат може бити приказан једним или помоћу више дигиталних објеката који се међусобно могу потпуно разликовати или бити исти објекат у различитим величинама (нпр. скен позоришне критике и фотографија новинске странице; исти скен у пуном формату – master file и у смањеном и воденим жигом обележеном облику - access file намењен корисницима). Наравно, ако је оригинални физички објекат већ у дигиталној форми (нпр. web страница, блог, електронски магазин итд.) онда му је дигитални објекат идентичан.

На трећем нивоу налазе се метаподаци, информације како о физичким тако и о дигиталним објектима, чињенице које омогућавају каталогизацију и класификацију објеката и њихово повезивање и умрежавање.

У случају Хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије дигитални објекат (скен) дословце и у потпуности преноси информацију садржану у физичком објекту (новинском чланку). Овде је хартија за физички, тј. код за дигитални објекат само носач за записивање тражене информације.

Будући да је информација театролошки релевантна и од значаја, сматра се да њено представљање у дигиталном облику задовољава критеријуме селекције грађе којом се попуњавају и граде фондови нашег музеја. У идеалним условима, наравно, добро је прикупљати и чувати грађу у оба облика, али ако то није могуће и дигитални објекти, бар када је Хемеротека у питању, биће сасвим довољни.

У прилогу је дат табеларни приказ примера тока театролошких истраживања у коме се види описано преклапање, тј. изједначавање штампане и електронске грађе.

ДИГИТАЛНА ЕРА

Идеја о покретању Дигиталног позоришног музеја зачела се под окриљем Музеја позоришне уметности Србије на основу три полазишта: превазилажења недостатка смештајних капацитета куће, заштите постојећих фондова од неумитног хабања грађе и осавремењавања начина презентовања грађе корисницима.

Суочени са губитком депоа Музеја, више од деценије у веома отежаним условима обрађујемо и чувамо грађу која нам је поверена. Архиви и библиотеке који се налазе у склопу позоришних институција онемогућени су да нам за потребе Матичне службе достављају оригиналне материјале (фотографије, плакате, програме, но-

винске исечке, сценографске и костимографске скице, костиме, реквизиту, макете, меморабилију) јер немамо адекватан простор за складиштење. Заправо, смисао постојања Матичне службе доведен је до бесмисла и неопходно је било направити озбиљно преиспитивање принципа њеног рада. Богате заоставштине истакнутих позоришних стваралаца, будући да Музеј не може да их прими, остају скривене од погледа јавности. Стална употреба оригиналне грађе доводи до оштећења, чак и уништења музејских предмета. За то време, у новој рачунарској ери стасавају генерације младих театролога и љубитеља позоришта који користе нове канале обавештавања и размене информација. Све ово резултирало је одлуком да се фондови Музеја позоришне уметности Србије дигитализују и понуде корисницима у електронској форми, путем интернета, потпуно бесплатно и доступно 24/7/365.

Развијена је и почетком 2008. године пуштена у рад посебна програмска апликација Театрослов[14] која обухвата електронски репеартоар свих позоришта на територији Србије од почетака професионалног позоришног живота (19. век) до данас, базу персоналних картона позоришних уметника, базу позоришних фестивала и гостујућих представа. Посебан сегмент чини репозиторијум дигиталних колекција формиран на основу фондова збирки Музеја позоришне уметности Србије и дигитализоване грађе чији се оригинали чувају у позориштима или у приватном поседу. Архивима и библиотекама који постоје у оквиру институционалних и неформалних позоришта остављена је могућност да, у случају да то желе, помоћу исте ове апликације самостално обрађују и приказују сопствене фондове, а да оригиналима наставе самостално да располажу[15].

[14] Реч Театрослов изведена је по аналогији с појмом „родослов". Ако родослов казује прошлост и претке који чине једну породицу, театрослов доноси историјски преглед људи и дела која граде позориште. У ужем избору за назив електронске базе података Музеја били су и термини Фундус, Талија, Театротека, Театрографија, акроними ИСП (Историја српског позоришта), ПБП (Позоришна база података и др, али је Театрослов изабран већином гласова након вишемесечних већања у којима су учествовали запослени у Музеју, сарадници и посетиоци наше куће.

[15] Наравно, ово подразумева претходну обуку и добијање привилегија за рад у Театрослову. Надлежни из Музеја на располагању су заинтересованим кандидатима током целе године.

Фазе развоја и решења која су претходила данашњем Театрослову најпрецизније су набројана у писму које је маја 2007. године послато управницима српских позоришта:

„Будући да је започет пројекат дигитализације позоришних и уметничких архива београдских позоришта, ми у Музеју позоришне уметности Србије осећамо обавезу да вас у најосновнијим цртама обавестимо шта је, према нашем сазнању, до сада на том пољу урађено.

Први покушај формирања аутоматизоване базе података која би објединила театрографске податке и регистар припадајућих музеалија у Србији датира још из 1993. године. Иницијатива је заједнички потекла од Музеја позоришне уметности и Стеријиног позорја, повод је био издавање једног од штампаних репертоара, новца није било... Персонал Центра за позоришну документацију Стеријиног позорја био упорнији и у сарадњи са стручњацима са новосадског ПМФ-а они праве Пројекат југословенског позоришног информационог система (YUPIS). На основу овог пројекта формирана је и база података коју и данас користе. Током 1997. и 1998. године у неколико наврата смо ми, из Музеја, покушавали да се договоримо с колегама из Новог Сада да заједничким снагама наставимо „пуњење" и коришћење ове базе, али никакав договор није постигнут.

Одуставши од YUPIS-а, Музеј остаје у незавидном положају. Неуспех преговора са Стеријиним позорјем оставља нас не само без театрографске базе података коју сматрамо за основ своје делатности, већ и без наде да ће се процес аутоматизације театрографије обавити на једнообразан начин на нивоу читаве државе. С друге стране, стално смо пожуривани одредбама Закона о заштити културних добара који нас је обавезивао да узмемо учешћа у формирању Централног регистра Музејског информационог система Србије (ЦР МИСС). За то нам је била неопходна аутоматизована база театрографских података. Решавамо тако, 1998. године, да се у сарадњи са инг. Зораном Цветковићем, једним од аутора базе МИСС-а, упустимо у креирање наше базе података. На самом старту, акценат је стављен на музеографску обраду предмета који се чувају у нашој

институцији, с тим да ће се театрографски део посла обавити накнадно. То је било потпуно погрешно. Кустоси су били обесхрабрени недостатком чврсте основе, тј. театрографије која ће им послужити као репер за обраду збирки. С много више стрпљења, вероватно бисмо и на овај, тежи, начин стигли до циља, али стрпљење нам је недостајало и одустали смо. У међувремену је и сам МИСС практично напуштен.

У трећем покушају, 2002. године, формиран је тим (инг. Драган Ивановић и кустос Ирина Кикић) задужен да напише пројекат назван „Документациони центар МПУС – База података" и координира израду релеване базе података на основу тог пројекта. Овога пута кренули смо од театрографије (репертоара и личности), с намером да сваком реализованом позоришном догађају и ствараоцу доделимо јединствену идентификациону одредницу на коју ће се, по потреби, ослањати подаци о музеалијама, тј. грађи која се чува по позоришним и приватним архивима. Документи који се налазе у прилогу овог писма речито илуструју сам пројекат. Јуна 2003. године, рад на пројекту је прекинут због боловања надлежног кустоса (2003-2007), а у међувремену и Ивановић прекида сарадњу с нашом кућом.

У тренутку када је деловало да нашој позоришној уметности једноставно није суђено да буде сведена на рачунарско 10-01-10-01, као и да наша позоришна документација никада неће дочекати систематизацију и излазак на интернет, стигао је ваш позив на сарадњу.

У нади да ће материјал припремљен за базу података Документационог центра МПУС, као и велико искуство наших кустоса када је у питању чување и документовање грађе о позоришној уметности, бити од користи тиму који се окупља око ЕБАРТ-а, радо се придружујемо иницијативи да Београд, коначно, добије дигитализован позоришни архив.

Истовремено вас позивамо да, ако већ нисте, посетите нпр. сајтове СИБМАС-а (www.theatrelibrary.org/sibmas) или прегледате ЦД „Театрот на македонската почва - енциклопедија" (примерак постоји и у нашем музеју)."

За разлику од првобитних покушаја да се употреби база која ће као основну јединицу имати музејски предмет, у успелој верзији је тежиште потпуно пребачено на театрографију – електронски репертоар. Колико год музеологија од нас захтевала да грађи коју чувамо испрва приђемо с формалне тачке гледишта (локалитет, димензије, техника, датирање...), а тек потом да се бавимо анализом контекста у коме дати предмет постоји, тај приступ је с театролошке стране излишан.

Најједноставнији пример је позоришни плакат: 30x40 cm, тробојни (црна, сива, црвена боја), дебљина хартије 100 g, илустрован вињетама, корпоративно ауторство Народно позориште, место издања Београд, штампарија Планета, Београд, година издања 1932, набављен путем поклона из приватне колекције породице Димитријевић, датум аквизиције 3. 9. 1971, инв. бр. 555732, сигнатура БГ НП III, оштећен прокишњавањем 2009. године, рестауриран у Народној библиотеци 2010. године, ламиниран, излаган на изложби Милутин Чекић, септембар-децембар 2012... За театролога сви ови подаци немају никакав смисао и једино што му је битно је шта пише на плакату – садржина текста, информација коју плакат преноси: као 183. представа играна те сезоне 10. октобра 1913. у осам увече, на сцени код Споменика, премијерно је изведена *Краљева јесен* Милутина Бојића, у режији Милутина Чекића, наступили су... итд.

Императив је, зато, био да се постави прво репертоар. На репертоарске јединице надовезују се с једне стране подаци о фонду, музејским предметима по врстама грађе који се чувају као материјални доказ постојања репертоарске јединице и дигитална слика наведене грађе. Тек са друге стране те грађе налази се музеографски, каталошки опис у неком од усвојених програма, по слободном избору надлежног кустоса.

Руководиоцима збирки остављен је слободан избор програмског пакета у коме ће се радити каталогизација из врло практичних разлога. Привидно затишје у развоју МИСС-а временски се поклопило са бурним процватом COBISS-а (Кооперативни онлајн библиографски систем и сервиси) и ВБС-а (Виртуелне библиотеке Србије). Преласком с програма БИБЛИО на рад у Узајамној библиографско-каталошкој бази података 2008. године добијена је могућност да се у изразито стабилном окружењу као некњижна библиотечка грађа обради 90% укупног фонда збирки Музеја позоришне уметности. Јасно, нису сви кустоси ову могућност оберучке и с одушевљењем

прихватили, али баш зато и јесте остављена могућност да се аквизиција, каталогизација и коришћење фондова води кроз Етернитас када год то врста грађе или афинитет руководиоца збирке изискују.

Музејски предмет фактички јесте централна фигура у оваквој поставци, али ми му не прилазимо директно, већ логиком корисника који следи траг минуле позоришне представе. Здрава логика налаже да се књига тражи у библиотеци, а слика у музеју. Тако ћемо за глумчеве мемоаре користити библиотечки, а за уље на платну музејски програм. Кориснику остаје на вољу да ли ће предмету приступити кроз Театрослов, COBISS OPAC/OCLC WorldCat или Трезор – важно је да претрага да резултат.

Театрослов покрива све врсте тренутно регистроване театролошке грађе, потенцијалних културних добара која сведоче о позоришном животу наше земље, чак и српских позоришта у дијаспори, а примењив је и у земљама региона. Програмска платформа развијена је у складу са постојећим националним и светским смерницама и стандардима, а база је усклађивана са потребама каталогизације музејске и библиотечке грађе истовремено у оквиру COBISS-а и Етернитаса.

Корисничка апликација је инкорпорирана у интернет презентацију www.mpus.org.rs, једноставна је и пријемчива за употребу.

Истраживачима је омогућена једноставна претрага по више параметара и приступних тачака, а на резултате претраге директно се везују релевантни документи из дигиталних колекција.

До сада је у оквиру установе у базу унето око 50.000 јединица (14.945 персоналних картона, 118 позоришта, 10.897 позоришних представа, у дигиталне колекције је постављено 21.725 докумената, а на upload чека још више од 15.000 припремљених). Скениране су позоришне критике из фонда Хемеротеке, безмало сва стара позоришна периодика из фонда Библиотеке (штампана до 1944.), део Аудио и видео збирке, у току је рад на Збирци програма и плаката и повезивање скенираних материјала с постојећим предметницама. Завршетак прве фазе пројекта био је предмет јавне презентације крајем новембра 2010. у склопу прославе шездесетогодишњице оснивања Музеја. Унос је настављен у оквиру капацитета наше куће, а у наредној фази планирано је интензивирање процеса за које је неопходно ангажовати хонорарне спољне сараднике.[16]

Музеј је обезбедио професионалну опрему неопходну за рад једне станице за дигитализацију (скенирање предмета до А3 формата) и један фотографски апарат с пратећом опремом (за снимање тродимензионалних предмета и дводимензионалних већих од А3 формата) као и довољан број адекватно опремљених рачунара за даљу обраду електронске грађе.[17]

Ретроактивна дигитализација и обрада фондова постојећих збирки представља изузетно велики обим посла с обзиром на релативно мали капацитет (број запослених) наше установе. Сарадници који су тренутно ангажовани у тиму који реализује пројекат, а који су сви дуги низ година запослени и на другим пословима у Музеју, јесу: библиотекар-кустос Ирина Стојковић Кикић (аутор и координатор пројекта, развој, унос, редакција података), архивар Миланка Андријашевић (унос), техничари Гордана Степановић (скенирање, унос и редакција података) и Ненад Јанковић (скенирање, унос) и по уговору ангажован програмер Бошко Богојевић (пројектовање, развој). Поједини сарадници су прошли све процесе уноса и обраде података и квалификовали се да у будућности самостално руководе мањим радним јединицама које би вршиле унос података. Тиме би се процес убрзао, а корисницима омогућио on line приступ већем делу фонда у разумном временском року.

Након обезбеђивања материјалних и људских ресурса, запослени у Музеју могу у оквиру расположивих радних капацитета без икаквог застоја и помоћи да наставе дневно ажурирање базе података и дигиталних колекција. Ако се прошири интересовање у позоришти-

[16] Интересовање позоришта да самостално уносе театрографске податке и попуњавају дигиталне колекције у оквиру Театрослова није занемарљиво. Међутим, најчешће не постоје материјални услови да се неко од запослених у позоришту посвети само овом послу, тако да процес одмиче веома споро. За сваку похвалу су пожртвовање и труд запослених у Народном позоришту из Ужица и београдских Звездара театра, Атељеа 212 и Југословенског драмског позоришта.

[17] Бескрајно смо захвални београдској општини Стари град која је Музеју донирала ову опрему 2010. године.

ма Србије и региона, у идеалним условима би се развила мрежа повереника у локалу који ће бити обучени да по потреби и самостално допуњавају податке о својим институцијама, чиме ће процес умногоме бити олакшан и децентрализован.

ДИГИТАЛНА ХЕМЕРОТЕКА

Хемеротека је прва збирка Музеја позоришне уметности Србије која је осванула и у електронској форми. У јавности, ређе кад су у питању стручни коментари, али готово увек код медијских обраћања, користи се бомбастичан назив дигитализација збирке. Међутим, комплетна дигитализација је појам који подразумева неколико корака даље од онога нивоа до кога смо ми стигли у овом тренутку.

Комплетно дигитализовани документ, ако говоримо о новинском чланку, подразумева да се оригинал скенира или на други начин преведе у електронску слику према усвојеним стандардима за ту врсту грађе, да се обезбеди пуни приступ и претрага текста у електронској форми (помоћу OCR-а или прекуцавањем текста у неком од програма за обраду текста), да се наведу неопходни мета подаци (најбоље у складу са стандардом постављеним Даблинским језгром), да се обезбеди смештај за податке и пратеће мета податке, back up систем и, коначно, да се дефинишу правила и услови коришћења скенираних материјала и да се сва та укупна грађа организује у рачунарску, ако је могуће on line базу података доступну корисницима.

Знајући да нећемо моћи одмах и све да постигнемо, трудимо се да оно што радимо буде увек у складу с пројектованим циљевима и опште прихваћеним начинима формирања ове врсте збирки. Музеј позоришне уметности Србије настоји да, у оквиру својих могућности, поштује што је већи број стандардних процедура, као и да настави да континуирано обезбеђује побољшање услова рада, а самим тим и да постиже технички исправније и квалитативно и квантитативно потпуније резултате.

Први кораци направљени су у лето 2007. У то време Музеј није још увек располагао опремом која би нам омогућила да скенирање обављамо сами и зато је ангажован подизвођач, Ебарт. Из фонда Хемеротеке издвојено је и припремљено 20.000 позоришних критика београдских представа премијерно изведених од завршетка Првог светског рата до сезоне 2007/2008. У Ебарту су материјали скенирани и графички обрађени на начин оптималан за приказ на екрану, али и тако да се у будућности олакша OCR-овање текстова.[18] То је био заметак грађе за нашу прву дигиталну колекцију. Фајловима који су је чинили наденули смо назив „дигитализације", планирајући да ускоро то буде генерички термин који ће покривати електронске верзије сваке врсте музејске грађе.

Немало затим, у договору с Press Clipping службом, покренули смо набавку новинских исечака, поред штампане и у електронској форми. Као раније, штампани исечци стижу нам почетком месеца за сваки претходни месец. Електронске копије се достављају свакодневно, седам дана у недељи, за претходни дан на e-mail. За ову врсту грађе усвојили смо помало колоквијални израз „електронски исечак".

Сваки исечак скенира се и чува у засебном фајлу који, поред копије чланка, садржи и заглавље с логотипом фирме[19] и генералије изворне публикације: место издања, наслов, пагинацију у оквиру извора и интерну ID ознаку на основу које Press Clipping сортира материјал по наручиоцима (За Музеј је то број 33).

Чланци у електронској форми достављали су се испочетка као PDF оптимизован за web. Овај формат је био нарочито подесан за вишестране оригиналне документе јер су сви саставни делови једног чланка (без прекрајања, спајања и сличних PhotoShop интервенција на прелому) чувани у једном истом фајлу. Такође, број фајлова је истовремено био и број сачуваних чла-

[18] Према уговору склопљеном између Музеја и Ебарта, достављени су нам само обрађени фајлови, црно-беле слике у jpg формату. Тада је то био максимум података за који смо могли да обезбедимо складиштење. Данас, јасно, увиђамо да је велика грешка што нисмо сачували и сирове скенове (колор, tiff).

[19] Заглавље је претраживо и нпр. најпростијим Windows Search алатом, што је веома било важно у периоду пре него што је материјал организован у базу Театрослова, јер је то био једини начин аутоматизоване претраге (по датуму и извору).

нака, што је олакшавало израду статистичких података о фонду. Фајлови су именовани по формули H [ознака позоришта] ggggmmdd [Counter], где је H префикс иначе предвиђен Cobiss-ом за фонд Хемеротеке, а ознака позоришта најчешћа уобичајена скраћеница назива нпр. ЈДП (Југословенско драмско позориште), БДП (Београдско драмско позориште), ЗТ (Звездара театар) и сл.

Ту 2008. годину, уз задовољство што су музејски рачунари коначно престали да се користе као побољшани модели писаћих машина, обележила је и битка за легитимитет електронског документа. Мада је у рудиментном, тестном облику Театрослов већ тада давао могућност да се грађа у електронској форми организује у базу података и искључиво у електронском облику понуди корисницима – отпор је био неочекивано јак. Прелазак са Лотус система хијерархијских база на релационе базе у наоко познатијем Windows окружењу требало је да охрабри колеге да не верују само „чињеницама које могу да шушну под прстима и да се омиришу". Међутим ефекат је био потпуно супротан. Промена система[20] није протумачена као бољитак, већ као доказ непоузданости нове технологије. Над све незавиднијом финансијском ситуацијом лебдела је и цена иницијације COBISS-a (динарска противвредност 1.000 евра за софтвер, подешавања, обуку и лиценцирање, а потом 92 евра месечно за чланарину у систему). Дотадашњи „папирни" систем је функционисао беспрекорно и чак ни неповратно, свакодневно хабање оригиналних докумената некима није било довољан разлог да се озбиљно размотри алтернативни приступ. Било је потребно да прође читава година уверавања и разуверавања док се није изнедрило прелазно компромисно решење - необичан хибрид старог система смештаја и сигнирања фонда и новог електронског облика исечака. Документ на суседној страни најбоље илуструје ову прекретницу.

На овом пољу наступио је период затишја. Нестрпљиво смо очекивали стабилнију верзију базе која ће дати неопходну инфраструктуру и од „грађе за..." направити праву дигиталну колекцију. Двадесет хиљада скенираних критика и фајлове с електронским исечцима смо, у недостатку простора за on line складиштење, чували на хард дисковима у Музеју, разврставане по истом принципу који је примењиван на штампане примерке чланака (једна предметна одредница – један фолдер, за чланак који се односи на више предметница израђиване су копије[21]).

Ово време искоришћено је за потрагу ка идеалном систему за организовање дигиталне колекције у настајању. Музеј ни тада, као ни сада, није располагао одговарајућим персоналом. На пројектовању и развоју Театрослова и дигитализацији ради један драматург, један хонорарно ангажовани програмер и троје сарадника са средњом школском спремом. Са театрографске тачке гледишта тада није било узора на које бисмо се могли угледати, нити програма који бисмо у целости преузели или модификовали. На сајту Музеја налази се преглед најзначајнијих пројеката ове врсте из тог времена које су нам обезбедиле колеге из Internet Public Library (данас удружени са Librarians' Internet Index websites у јавни сервис на адреси www.ipl.org. Ово нам је дало слободу да електронски репертоар и персоналне картоне формирамо по мери изворне грађе којом располажемо.

КАТАЛОГИЗАЦИЈА

Тежи део посла био је избор софтвера који ће бити усклађен са светским стандардима каталогизације дигиталних колекција, а опет, не превише захтеван да не бисмо дошли у ситуацију да дигитализована грађа, без преке потребе, буде детаљније обрађена од оригиналних музејских предмета. Једине две збирке које су у том

[20] До преласка с Лотуса на MySQL дошло је када смо схватили да ће Музеј остати усамљени финансијер и носилац пројекта израде дигиталне базе података о српском позоришту и да нико осим нас неће улагати у његов развој, а у шта смо на почетку искрено веровали. Лотус је био прескуп, а обећане донације су изостале. Програмери с којима смо почели сарадњу тад су напустили Ебарт, ритам рада се успоравао и све је то резултирало прекидом сарадње.

[21] Код штампаних исечака је у случају вишеструких предметница била пракса да се оригинални чланак похрани у коверат тј. регистратор с темом на коју се највише односи, а да се на преостала места сместе упутни картони са ознакама локације на којој се сам чланак налази.

тренутку користиле интернет ресурсе и електронске базе биле су Библиотека и Хемеротека[22], стога смо се, по инерцији, у потрази за одговарајућим протоколима ослонили на искуства из библиотекарске струке.

Први на листи био је амерички национални протокол за проналажење информација Z39.50 формиран с идејом да се међусобно повежу различити и разноврсни библитечки каталози и да се отвори канал за комуникацију између једног клијента и више система претраге, али и једног претраживача с другим сличним системима. „Да би ова могућност могла да се користити у контексту дигиталних библиотека потребно је да се обезбеди подршка Z39.50 протоколу и на страни сервера и на страни клијента.

Истакнути пример овакве примене пружа пројекат CIMI (Computer Interchange of Museum Information) (http://old.cni.org/pub/CIMI/). У оквиру овог пројекта користи се Z39.50 протокол да би се омогућио једнообразан приступ постојећим и настајућим дигиталним колекцијама као и великим спремиштима информатичких ресурса културног наслеђа. Ови ресурси обухватају физичке предмете и из њих изведене дигиталне објекте, описне записе начињене ради управљања колекцијом, библиографске записе, документе пуног текста, online алате какви су тезауруси или нормативне листе имена уметника и слично. У оквиру овог пројекта развијена је снажна Z39.50 клијент/сервер апликација надграђена над постојећим музејским системима и базама података. То омогућава кориснику да један упит, који се заснива на приступним тачкама везаним за музејске информације какве су назив објекта, име уметника, материјал, порекло и слично, проследи ка више сервера, а резултати претраге на њима враћају се кориснику"[23]

Кључну тачку у овом систему чини јединствена мрежа метаподатака. У тумачењу Тамаре Бутиган Вучај проналазимо следеће објашњење овог појма „Најчешће се појам метаподатака одређује као: подаци о подацима или информације о информацијама, а једна од дефиниција могла би да гласи: метаподаци су структурирани подаци или информације који описују, објашњавају и лоцирају информационе изворе и самим тим омогућавају лакше претраживање, проналажење, коришћење и управљање информационим изворима."[24]

У наставку наведеног рада проф. Крстев језгровито описује како се развијао начин обележавања метаподатака, развојни пут начина кодирања које нам данас омогућава претрагу глобалне мреже података мање-више једним кликом. „Премда се метаподаци могу користити не само за опис докумената већ и за опис колекција, целих дигиталних библиотека и њихових сервиса, у пракси се они најчешће користе за опис дигиталних објеката па

[22] 1993-2008. програм Biblio, од 2008. COBISS2, током ове године планира се прелазак на COBISS3

[23] Цветана Крстев: Дигиталне библиотеке - разграничење појмова, Инфотека, бр.1-2, Београд, 2002.

Музеј позоришне уметности Србије
Библиотека
11000 Београд, Господар Јевремова 19
тел. + 381 11 2626 630, fax + 381 11 2628 920
www.theatremuseum.org.yu, e-mail mpus@EUnet.yu

7. октобар 2009.
У Београду

БЕЛЕШКА О ПРОМЕНИ НАЧИНА СМЕШТАЈА
ФОНДА ХЕМЕРОТЕКЕ МУЗЕЈА ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Штампани исечци из фонда Хемеротеке МПУС су до 31. августа 2009. године били су разврставани и смештани у коверте и регистраторе по предметним одредницама (персоналним, тј. према називу колективних тела и/или према наслову сценских дела). Електронске копије новинских исечака чуване су на хард диску рачунара у Библиотеци и нарезане на ДВД, у хронолошком редоследу објављивања.

Због мањка простора и ради боље заштите грађе, овај систем се напушта. С почетком позоришне сезоне 2009/2010, тј. од 1. септембра 2009. године користи се следећи систем:

1. Штампани исечци из фонда Хемеротеке МПУС чувају се у регистраторима, у хронолошком реду објављивања. На сваком регистратору исписана је сигнатура која се састоји од следећих ознака: Редни број регистратора (арапски број са тачком), Назив збирке (Хемеротека МПУС), Сезона (у формату гггг/гггг.), датум објављивања првог чланка (у формату дд. мм. гггг.), датум објављивања последњег чланка (у формату дд. мм. гггг.).
2. Електронске копије исечака из фонда Хемеротеке МПУС чувају се разврставане по предметним одредницама (персоналним, тј. према називу колективних тела и/или према наслову сценских дела) на серверу локалне рачунарске мреже МПУС (\\Srv1\persona\HEMEROTEKA MPUS). Једна предметница чини један фолдер.
   На исти начин су, иначе, разврстане и смештене и критике представа београдских позоришта од 1918. до 2009. године.
   Резервне електронске копије новинских исечака чувају се на хард диску рачунара у Библиотеци и нарезани на ДВД, у хронолошком редоследу објављивања.
   Још један комплет резервних електронских копија налази се у поштанском сандучету библиотеке Музеја, на адреси mpusbiblioteka@gmail.com.

Корисници се од овог тренутка упућују на коришћење грађе у електронској форми.

белешку припремила
Ирина Стојковић Кикић, библиотекар-кустос

[24] Тамара Бутиган-Вучај: COBISS XML, Преглед НЦД, бр. 15, Београд, 2009, стр. 1-7.

имају сличну улогу као и записи библиотечких каталога. Отуда је кодирање у MARC[25] формату често полазна тачка за опис метаподатака. Проблем с MARC-ом је што, с једне стране, постоје многе његове верзије, а с друге стране, он подразумева рад с бинарним слоговима који нису, као такви, читљиви. Други начини кодирања, какав нуди SGML/XML су у том погледу погоднији. Тако је у 2000. године у Француској настао BiblioML као XML апликација намењена репрезентовању библиографских података (BiblioML, xml.coverpages.org/biblioML.html). Коришћењем XML-а могу се имплементирати и друге шеме за опис метаподатака, каква је Даблинско језгро (http://www.dublincore.org/), шема кодирања настала у оквиру OCLC (http://www.oclc.org).

Даблинско језгро је једноставна широкоприхваћена шема која има само петнаест језгровних елемената који се могу користити за опис дигиталних објеката. Међу језгровним елементима седам служи за опис садржаја (Title, Subject, Description, Source, Language, Relation, Coverage), четири за опис интелектуалне својине (Creator, Publisher, Contributor, Rights) и четири за рад са апстрактним дигиталним објектима (Data, Type, Format, Identifier). Треба истаћи и да постоји могућност превођења из MARC-а у Даблинско језгро и обрнуто, као и пресликавање из Даблинског језгра у Z39.50 протокол."[26]

За уређивање дигиталних колекција најповољнији програмски пакет који је тада био на располагању (тј. бесплатан софтвер развијен у надоградивом Linux окружењу с могућношћу on line чувања и коришћења података) био је Greenstone[27]. Примена овог софтверског пакета би, међутим, била апсурдна, ако се има у виду да је музејска web апликација Етернитас била на корак од промовисања. Осим тога, ни једна ни друга опција нису нам остављале потпуну слободу да бирамо на који начин и у којој мери ћемо дигиталне колекције повезивати с електронском базом театрографских података. Од почетка нам је било јасно да нема говора о формирању било каквог независног система. Не само што је то било технички неизводљиво већ и зато што би нарушило сврсисходност и основну функцију овакве збирке да буде „проширење, надградња и интеграција разноврсних информатичких институција, као и физичких простора, у којима се ресурси селектују, прикупљају, организују, чувају или им се обезбеђује приступ као подршка заједници корисника."[28] Да смо хтели и, којим случајем, чак и успели да развијемо потуно независтан систем добили бисмо неупотребљиво херметички запитивено острво у мору података.[29]

Зато смо изабрали да оставимо надлежним за сваку појединачну збирку да изаберу софтвер који ће у најбољој мери одговорити врсти грађе, претходном систему каталогизације и класификације, али и уобичајеним захтевима корисника, о чему је већ било речи.

COBISS

За Хемеротеку, софтверско решење првог избора је COBISS.[30] Претходила му је делимична обрада фонда у оквиру пакета Biblio и, искрено речено, више куртоазни покушаји да се новински исечци сагледају кроз призму МИСС-а, тј. Етернитаса.

Препис структуре података који су својевремено уношени у Biblio даје слику о врсти и количини библиографских података:

[25] MARC формат је стандард за представљање и размену библиографских и сродних података у машински читљивом облику. (прим. аут.)

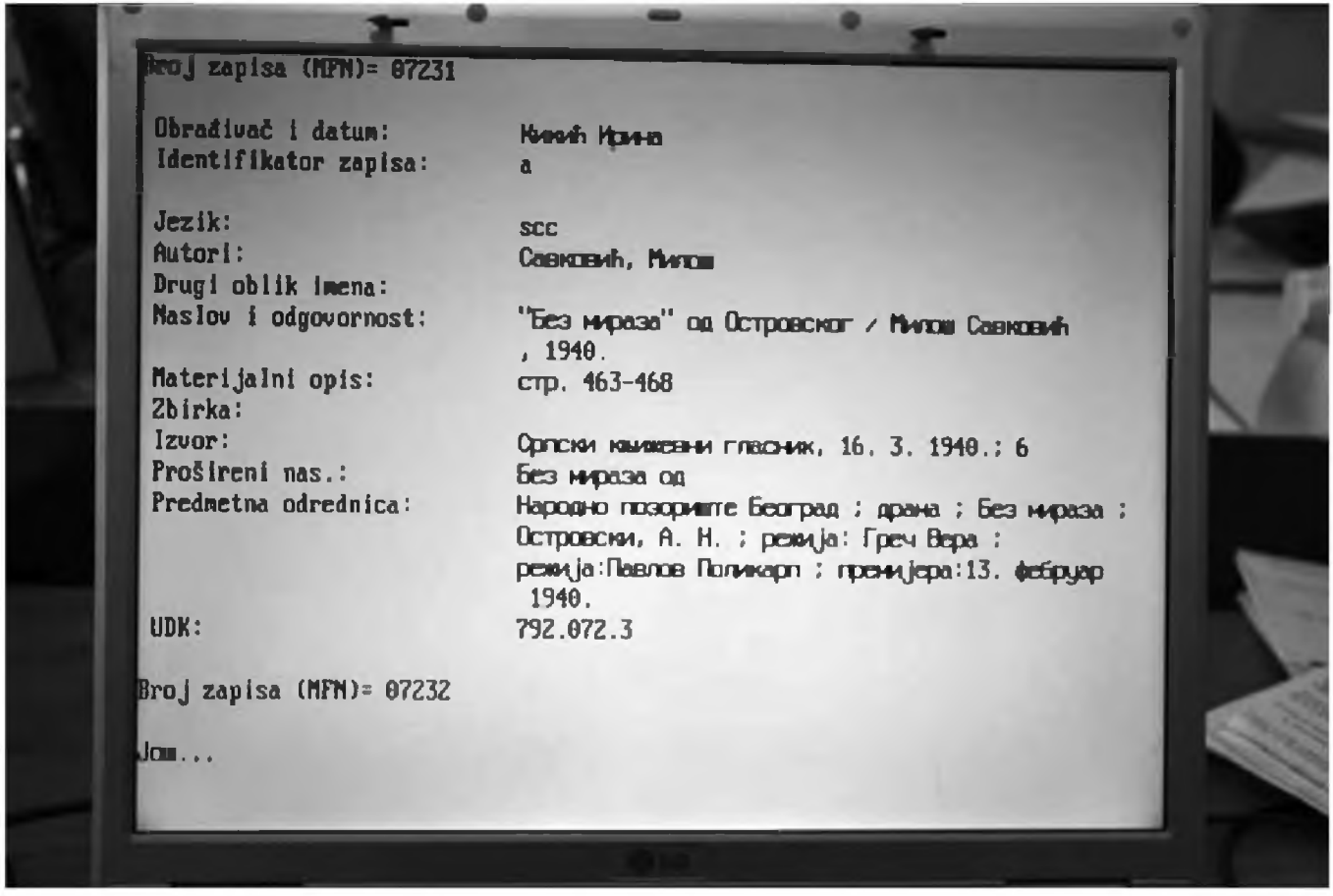
[26] Цветана Крстев, ibid.

[27] www.greenstone.org

[28] Цветана Крстев, ibid.

[29] За размену података у систему COBISS користе се формат COMARC/B за библиографске податке и формат COMARC/A за нормативне податке, оба заснована на UNIMARC-у, и формат COMARC/H за податке о стању фонда које је независно развио IZUM. За међународну размену библиографских података употребљава се формат MARC 21. Подржане су конверзије записа из COMARC-а u MARC 21 и обрнуто. Записи су доступни у структури ISO2709 (MARC 21, COMARC) ili XML (Dublin Core, MODS, MARC 21, COMARC). Извоз библиографских података из COBISS система могућ је у форматима MARC 21 i Dublin Core.

[30] Поред Хемеротеке и, наравно, Библиотеке примена COBISS-а решава питање каталогизације Збирке плаката и програма, Збирке архивских докумената, Збирке рукописних дела, Збирке писама, Збирке докумената о раду Музеја, Збирке фотографија, Збирке аудио и видео записа. Остају Збирка сценографских и костимографских скица и Ликовни и меморијални предмети за које је Етернитас неупоредиво погодније решење.

ISIS - БИБЛИО
ЧЛАНАК ИЗ СЕРИЈСКИХ ИЛИ МОНОГРАФСКИХ ПУБЛИКАЦИЈА
попис поља и потпоља

ОБРАЂИВАЧ
^a презиме и име обрађивача
ИДЕНТИФИКАТОР ЗАПИСА
^a стање публикације
^б код за врсту записа
^ц врста документа (a - аналитика)
ISSN
^a важећи ИSSN
ISBN
^a ISBN број

ЈЕЗИК ТЕКСТА И АБСТРАКТА
^a језик текста
^д језик апстракта (код са 3 слова)
ЛИЧНО ИМЕ - ПРИМАРНА ОДГОВОРНОСТ
^a презиме,
^б име
ЛИЧНО ИМЕ - АЛТЕРНАТИВНА ОДГОВОРНОСТ
^a презиме,
^б име,
ДРУГИ ОБЛИК ИМЕНА
^a презиме,
^б име.
ЛИЧНО ИМЕ - СЕКУНДАРНА ОДГОВОРНОСТ
^a презиме,
^б име,
^4 врста ауторства

КОРПОРАТИВНИ АУТОР - ПРИМАРНА ОДГОВОРНОСТ
^а први елемент уноса,
^д редни број састанка,
^ф година састанка,
^е место састанка.
НАСЛОВ И ПОДАЦИ О ОДГОВОРНОСТИ
^а главни стварни наслов,
^е поднаслов,
^ф први податак о одговорности,
^г други подаци о одговорности,
ПРОШИРЕНИ НАСЛОВ
^а проширени наслов
ИЗВОР (НАЗИВ ЧАСОПИСА ИЛИ МОНОГРАФИЈЕ)
^а назив часописа или монографије
ИЗДАВАЊЕ ДИСТРИБУЦИЈА
^д година издавања
МАТЕРИЈАЛНИ ОПИС
^а посебна ознака грађе обим (странице),
^е подаци о пропратној грађи,
^и годиште
^х број часописа
НАПОМЕНЕ
^а текст напомене
НАПОМЕНЕ О БИБЛИОГРАФИЈАМА, РЕГИСТРИМА ИТД.
^а текст напомене
СЛОБОДНО ОБЛИКОВАНЕ ПРЕДМЕТНЕ ОДРЕДНИЦЕ
^а предметна одредница
ФОРМАЛНА ОДРЕДНИЦА
^а формална одредница
^б формална пододредница
УДК
^а УДК број
АБСТРАКТ
^а текст апстракта
СИГНАТУРА
^д сигнатура матичне публикације
ЛОКАЦИЈСКИ ПОДАЦИ
^а датум уношења података
ЗАДУЖИВАЊЕ
^а презиме и име,
^б број примерка,
^ц датум задуживања

Каталошке записе за део фонда који је овако обрађен могуће је конвертовати директно у COBISS. Непредвиђену сметњу у коришћењу пакета представља чињеница да у Музеју више не постоји ниједан исправан рачунар довољно стар да отвори Biblio (грађен за DOS).[31] На сајту Музеја могу се пронаћи службене белешке из 1996. и 2010. године настале у оквиру сарадње и преписке са информатичарима и администраторима Музејског информационог система Србије.

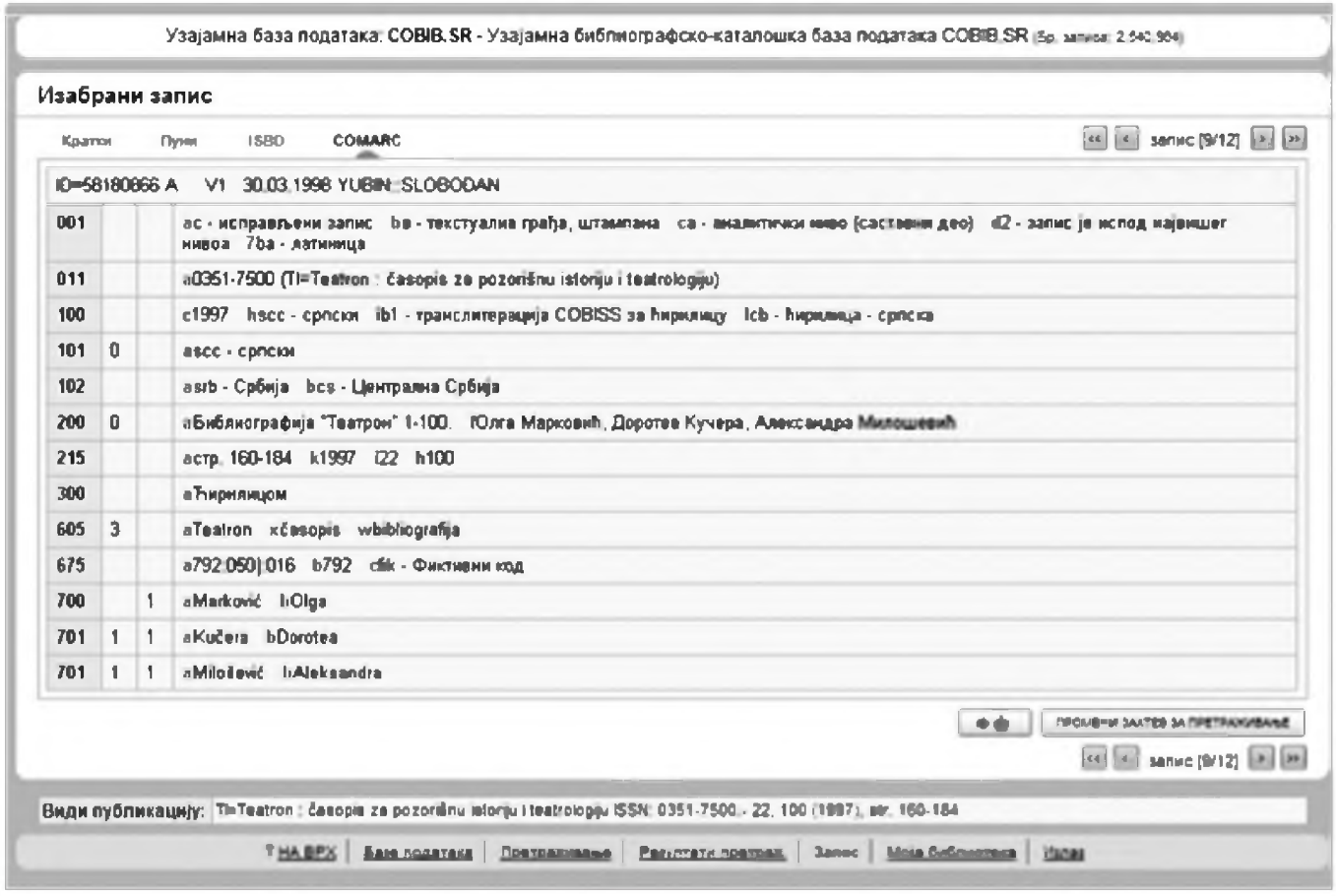
Обрада књижног фонда Библиотеке Музеја у оквиру COBISS-а започета је 2008. године. Паралелно са уносом новопристиглих публикација, обавља се и ретроактиван унос старог фонда. До сада је на овај начин обрађен фонд старе и ретке књиге и фонд драмских дела домаћих аутора. Обрада новинских чланака у оквиру COBISS-а изискивала је, поред основне, добијање и посебних лиценци за рад са периодиком (курсеви COBISS2/Каталогизација - серијске публикације на основу ког се добијају привилегије за креирање записа серијских публикација и COBISS 2/Каталогизација – библиографије истраживача на основу ког се добијају привилегије за редиговање записа за монографске публикације, за редиговање записа за саставне делове и за креирање записа у бази CORES).

Према COMARC/B формату који је заступљен у COBISS-у није предвиђено да се ради аналитичка обрада чланака из периодике (или монографија) ако претходно није обрађена изворна публикација. Такође, немогуће је издвојити само део неке публикације, већ је неопходно да се уради аналитика свих саставних делова. Фонд Хемеротеке Музеја позоришне уметности формиран је из низа серијских публикација, од којих неке не само да не поседујемо у нашој библиотеци, већ су потпуно недоступне или више уопште не постоје. Стога је аналитичка обрада саставних делова остављена за текућу периодику, најпре за Театрон, часопис који Музеј издаје.

За пример ћемо навести чланак из стотог броја, библиографију свих дотадашњих Театрона, коју су саставиле О. Марковић, Д. Кучера и А. Милошевић.

Библиографски опис у оквиру главног листића у стандардном ауторском каталогу био би:

[31] Што је, иначе, далеко већи проблем кад је у питању фонд Библиотеке од скоро седам хиљада јединица, који је до 2008. цео каталогизиран и претраживан искључиво кроз Biblio.

MARKOVIĆ, Olga

Библиографија "Театрон" 1-100. / Олга Марковић, Доротеа Кучера, Александра Милошевић. - Ћирилицом

U: Teatron. - ISSN 0351-7500- -22, 100 (1997), стп. 160-184.

792:050]:016

COBISS.SR-ID 58180866

За Хемеротеку је искоришћена могућност креирања збирних записа, тј. каталошких записа за вештачки формиране збирке.

Збирни запис је каталошки опис скупа више библиотечких, у овом случају хемеротечких јединица, које – иако би могле да буду обрађене свака појединачно – ми групишемо и спајамо у вештачки формирану целину. Оваква збирка се каталогизира у једном каталошком опису, тј. једном збирном запису[32]. За овакав начин обраде новинских исечака определили смо се јер је предвиђен и нарочито погодан за грађу коју корисници траже по садржају, а не по наслову или аутору – а то је, поготово када су позоришне критике у питању, правило.

Када се формира збирни запис, води се рачуна о томе да сви његови делови имају и заједничке елементе на основу којих се повезивање и врши. У случају Хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије то су: врста грађе, аутор дела, предметна рубрика коју чине наслов дела, позориште, датум премијере, географска и фор-

[32] Не сме се изгубити из вида да, по законима каталогизације, збирни запис није дозвољено правити за грађу изворно насталу у електронском облику или било која издања која сачињава мултимедијална грађа.

поља потпоља индикатори	маска Z	напомене
001	**n** – novi zapis **a** – tekstualna, štampana građa **c** - zbirni zapis **vv** - više pisama	
100	**d** - publikacija zaključena prilikom izlaska ili u okviru jedne kalendrarske godine **gggg** **k** – odrasli, ozbiljna (nije lepa književnost) **scc** – srpski **b1** - transliteracija COBISS za ćirilicu **cb** – ćirilica - srpska	
101 a	**scc** – srpski	као најзаступљенији језик појединачних јединица збирке
102 a	**srb** – Srbija **cs** – centralna Srbija	као најзаступљенија држава као најзаступљенија регија
105 a	**a** – ilustracije **y** – književni prikaz / pregled	по потреби
106	**r** – uobičajena štampa	
200	**naslov predstave** **dodatak naslovu** **ime i prezime autora dramskog teksta, reditelj ime i prezime reditelja predstave**	
210	**gggg**	
215	**broj novinskih isečaka** **ilustr.**	ако су критике пропраћене фотографијама из представе
300	**Sadrži pozorišne kritike objavljene u dnevnoj štampi i/ili časopisima.**	
327	**Sadrži:** **Prezime, ime autora: Naslov članka : podnaslov članka (Naslov izvorne publikacije, dd. mesec) gggg.**	поновљиво
423		никад не попуњавати
532 a	**prošireni naslov**	по потреби
540 a	**dodatni naslov koji daje katalogizator**	у случају да је представа била извођена и познатија под неким алтернативним насловом

600	**početni element** **preostali deo imena** **dodaci imenu (ne datumi)** **rimski brojevi** **datumi** **„naslov predstave“** **Scensko izvođenje**	odnosi se na pisca komada
601	**naziv pozorišta** **pododrednica** **dodatak (sedište)** **Premijere** **gggg** **Pozorišne kritike** **podaci za povezivanje**	kod pozorišta koja su mењала naziv
675	**792.091** **792** **792** **792**	
712	**Muzej pozorišne umetnosti Srbije** **Hemeroteka** **220 – sakupljač**	
830	**napomene katalogizatora**	
856	url	unositi sa http://www...
960		po potrebi
961	**prethodni naziv pozorišta** **pododrednica** **dodatak (sedište)** **podaci za povezivanje**	po potrebi
996	**lH\u792.091\anaziv pozorišta\5gggg** **inv. br.** **20081219** **4** – čitaonica **e** – stari fond a - kupovina	za stari fond, ili tekući datum za novi po potebi za stari fond ili za tekući fond

мална пододредница, подаци о доступности електронске верзије, локацијски подаци и, на крају, Музеј као сакупљач (аутор збирке).

Правила налажу да се овако формираној целини додељује један заједнички инвентарни број, а да се појединачни делови не инвентаришу. У изузетним, више теоријским случајевима када располажемо већим бројем примерака исте збирке, свака од њих посебно се инвентарише.

Јасно, не постоји никакав разлог да се сва понуђена поља попуњавају и у том смислу смо за обраду хемеротечке грађе дефинисали шему по којој се ради унос. Ова шема обухвата сва поља која треба да се нађу у запису. Код кодираних поља су дате вредности које треба да буду унете у запис. Подвучене речи треба да буду стандардне формулације у свим записима:

Тако за пет сачуваних критика позоришне представе Злочин и казна премијерно изведене у Народном позоришту у Београду 1935. године уносимо следеће податке:

ID=1024013989 LN=0000000817 Z V8 26.11.2010 MPUS::IRINA
Updated: 26.11.2010 MPUS::IRINA
001 [a]n - novi zapis [b]a - tekstualna građa, štampana [c]c - zbirni zapis
[d]0 - nema hijerarhijskog odnosa [7]vv - više pisama
100 [b]d - publikacija, zaključena prilikom izlaska ili u okviru
kalendarske god. [c]1935 [h]scc - * srpski == vidi <LAT>SRP [l]cb - ćirilica
- srpska [i]b1 - transliteracija <LAT>COBISS <CYR>za ćirilicu
1010 [a]scc - * srpski == vidi <LAT>SRP
102 [a]srb - Srbija
105 [a]a - ilustracije [b]y - književni prikaz/pregled
2001 [a][Zločin i kazna [e]Narodno pozorište, Beograd]
210 [d]1935
215 [a]5 novinskih isečaka [c]ilustr.
300 [a]Pozorišne kritike objavljene u dnevnoj štampi i/ili časopisima.
32710[0]Sadrži: [a]Zločin i kazna / Stanislav Vinaver (Beograd, Srpski
književni glasnik, 16. 4. 1935). Dostojevski u današnjici : „Zločin i
kazna", dramatizacija Krasnopoljskog (Beograd, Politika, 28. 3.
1935). Zločin i kazna / D-r M. A. H. (Beograd, Štampa, 29. 3. 1935).
Dostojevski na sceni : povodom dramatizacije „Zločina i kazne" /
Dušan Krunić (Beograd, Pravda, 28. 3. 1935). „Zločin i kazna" po
romanu Dostojevskog : režija reditelja Narodnog teatra iz Sofije g.
Masalitinova / Dragan Aleksić (Beograd, Vreme, 28. 3. 1935).
60011[a]Dostojevski [b]Fjodor Mihajlović [f]1821-1881 [x]"Zločin i kazna"
[x]Scensko izvođenje
60011[a]Krasnopoljski [b]Petar F. [x]"Zločin i kazna" [x] Scensko izvođenje
60102[a]Narodno pozorište [c]Beograd [x]"Zločin i kazna" [z]1935 [w]Pozorišne
kritike
675 [s]792 [c]792 - Pozorište (opšte) [u]792
71202[a]Muzej pozorišne umetnosti Srbije [b] Hemeroteka [4]220 - priređivač,
sakupljač
85641
[u]http://www.mpus.org.rs/mpus/digitalizacija.php?idZbirka=6&tabela=predstave&idOdrednice=2281

Ови подаци су видљиви корисницима у OPAC-у у четири понуђена формата, кратком, пуном, ISBD и COMARC-у.

Наравно, уз каталошки опис на месту предвиђеном за податке о нашем фонду налази се линк који корисника води до електронске верзије самог документа – дигиталне колекције у оквиру нашег Театрослова.

ПОВЕЗИВАЊЕ

Средином 2010. коначно смо пред собом имали све што нам је било потребно да корисницима обезбедимо удобан начин да испрате процес претварања театрографске информације у реконструкцију минулог позоришног чина. Од тада имамо квалитетну опрему за наставак безбедне дигитализације музејске грађе у оквиру куће, стабилну базу података са унетим основним театрографским елементима и инкорпорираном апликацијом за унос и приказивање дигиталних колекција, припремљен обиман материјал већ у електронској форми, прихватљиве услове складиштења и заштите података... и само један проблем – нема нас довољно. Музеј још увек нема ниједног запосленог ангажованог искључиво на пословима дигитализације и због тога трпи највише динамика пословања, тј. наши корисници.

Комплетан фонд Хемеротеке предвиђен за дигитализацију већ је скениран. У сарадњи са Ебартом ске-

нирано је 20.000 страница, а од 2008. на овамо Press Clipping нам је доставио око 28.000 новинских исечака у електронској форми. Једва трећина ове грађе видљива је и претражива у бази јер нема новца да се ангажује допунска радна снага, сарадници који ће повезивати дигиталне објекте са репертоарским јединицама и с каталошким записима када ови буду унети у COBISS.[33]

У периоду када још увек нисмо имали одговарајуће услове да сами јавности представљамо дигиталне колекције, у сусрет нам је изашла Дигитална библиотека Народне библиотеке Србије. На њиховом сајту 28. октобра 2009. на страници Дигитална библиотека - разно[34] постављена је колекција позоришних критика (1918-1944) из фонда наше Хемеротеке. Ова колекција је још увек удомљена на истом месту, а о премештању на наше сервере размишљаћемо када сви остали материјали буду обрађени.

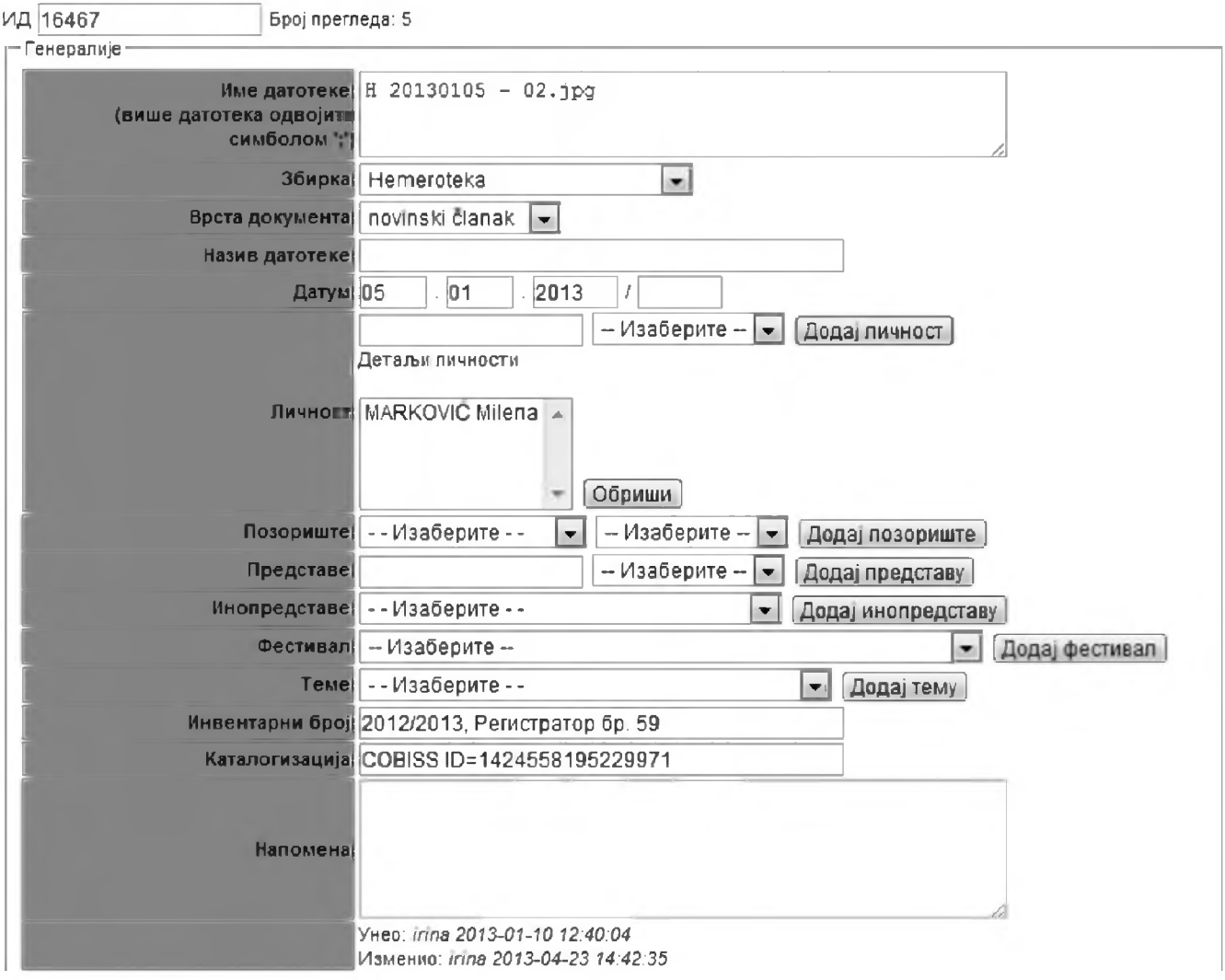
Електронски исечци који данас пристижу у Хемеротеку смештају се на сервере у локалној музејској мрежи где су заштићени двоструким back up системом (две локације у мирору и додатно копирање на трећу сваке ноћи). Као никад сувишно осигурање једна копија фајлова оставља се на gmail-у, а по истеку месеца нарезује се и примерак на CD. Сваког септембра на DVD нарезујемо и фајлове за комплетну претходну сезону.

За разлику од исечака који стижу у електронској форми у којој их и чувамо, ретроактивно скенирани документи чувају се у два формата: master file (jpg, 600 dpi) и access file (оптимизован за web, умањен на 1600 pix по

[33] Овде је реч само о фонду Хемеротеке у електронском облику, нису урачунати дигитализовани програми, плакати, фотографије, архивски документи и грамофонске плоче и VHS касете. Део ових материјала доступан је у оквиру on line верзија музејских изложби, али у бази већине још увек нема.

[34] Тренутно траје судски спор између Народне библиотеке Србије и њених дугогодишњих сарадника који су основали и водили тамошњу Дигиталну библиотеку . Необичним стицајем околности, наша колекција тренутно је доступна преко сајта Народне библиотеке, али заправо смештена на сајт у власништву Математичког института САНУ (http://serbia-forum.mi.sanu.ac.rs/Webbook.jsp?entry=32617). Неизвесност ове ситуације одложила је намеру да на театрографске податке поставимо директне линкове ка колекцији на серверима НБС тј. МИ.

Дигитализација

дужој страници). Принцип за back up је исти као и код електронских исечака, осим што се фајлови, наравно, не шаљу мејлом. У овој резолуцији документи су читљиви, али неупотребљиви за било какав вид комерцијалне употребе или другачије злоупотребе.

У ком год облику прикупљени, сви фајлови који садрже новинске исечке из Хемеротеке Музеја именују се тако да сви носе префикс „H" што је ознака збирке и у оквиру имена фајла имају временску одредницу (датум, нумерацију у оквиру истог датума), а када је критике до 2008. у питању и ознаку позоришта и наслов дела.

Овако именовани фајл подиже се на Еунетове сервере. Музеј користи услуге у оквиру пакета EUNET Web HOSTING 2.0 BUSINESS WEB,[35] дакле шероване ресурсе који неминовно имају многа ограничења - да не говоримо о томе колико нас још додатно успоравају, али су и једини које можемо финансијски да приуштимо. Прелазак на Cloud сервере смо одбацили као могућност из

[35] Интернету приступамо преко Телекомовог ADSL net30 пакета са статичке IP адресе.

страха да у неком тренутку нећемо моћи да издржимо трошкове које изискују.

У оквиру административне апликације Театрослова прави се дигитализација за сваки фајл и попуњава образац за повезивање те дигитализације с театрографском базом.

Обавезан је унос имена фајла, збирке и врсте грађе, а једна или више предметница (личност, место, позориште, представа, иностране представа, фестивал или једна од понуђених тема) се увозе по потреби из падајућих листа (с претходно унетим вредностима), уместо инвентарног броја уноси се само сигнатура, а у поље каталогизације копира се линк ка одговарајућем запису у COBISS-у. Тако корисник, ако жели, може директно из резултата претраге Театрослова да приступи каталошкој јединици у COBISS-у.

Још у марту 2011. године почео је ретроактиван унос и повезивање дигитализованих позоришних критика за период 1944-2008, али до сада су завршена само три позоришта: Југословенско драмско позориште, Београдско драмско позориште и Звездара театар.

Прелазни период у коме електронски исечци нису још били уношени у базу није уопште тако кратак као што се чинило док је трајао – обухвата три пуне сезоне 2008/2009, 2009/2010. и 2010/2011. Када је почео, још увек нисмо имали јасно дефинисане стандарде за наше дигиталне колекције што је касније довело до тога да у неким детаљима материјали одступају од касније донетих правила и праве проблеме.

Повезивање скенираних чланака са постојећим предметним одредницама у бази у овом тренутку је отежано јер фајлови из 2008. године нису именовани према стандарду који је усвојен у бази. Преименовани су накнадно тако да одговарају минимуму стандарда које база захтева, али тиме је у великој мери отежан истовремени унос предметница у одговарајуће поље више дигитализација, а за ручно повезивање појединачних недостаје радна снага. Зато је донета одлука да се за новинске исечке у електронској форми за период мај 2008 – август 2011. дигитализације израђују у скраћеном формату, с попуњеним следећим пољима:

Име датотеке.....H gggg [origiral file name]

Збирка .....Хемеротека

4. (Погледајте више детаља дигитализације)

Dolazi vreme robota i zombija

ИД: 16467
Опис:
Инвентарни број: 2012/2013, Регистратор бр. 59
Каталогизација: COBISS ID–1424558195229971
Датирање: 05.01.2013

Врста документа.....Новински исечак

Датум.....mm gggg

Инвентарни број.....gggg/gggg, Регистратор бр. [Counter]

Дигитализације за сваку појединачну позоришну критику из овог периода биће ручно повезане и кориговане, а остале ће до даљњег бити претраживе само по датуму, а не и по предметницама.

И корисници су са своје стране захтевали извесне измене у бази. Након више од четири године праксе прикупљања PDF фајлова, прешли смо на jpg. Наиме, поставке Еунетових сервера не подржавају preview приказ PDF фајлова нити је дозвољено користити неке од програма који ово омогућавају. Фајлови се зато приказују само као иконице и морају се, сваки понаособ, отворити да би се видело о коликом тексту је реч, да ли чланак има илустрације и слично. Jpg формат се, пак, види као preview и далеко је прегледнији, па је формат фајлова у складу с тим и промењен.

Приступ дигитализованом фонду Хемеротеке омогућен је, осим преко Узајамног електронског каталога (COBISS/OPAC) и преко корисничке апликације Театрослова у оквиру интернет презентације Музеја (www.

mpus.org.rs).

У случају да корисник долази из театарског миљеа, ово је свакако чешћи и уобичајенији пут. У рибону с леве стране екрана налази се линк ка Театрослову - Претрага. Корисници се на приступној страни позивају да прочитају Обавештење о условима за коришћење базе података у коме се, између осталог, наводи да су „дигиталне колекције Музеја позоришне уметности Србије изграђене у складу са принципима отвореног приступа знању и информацијама. Дигитализована грађа представља јавно национално добро. Документа из дигиталних колекција могу бесплатно користити физичка и правна лица искључиво у информативне, образовне, научне и истраживачке сврхе. За комерцијално, излагачко или друго јавно коришћење предмета и докумената потребно је обратити се Музеју ради одобрења и договора око услова коришћења. Забрањена је неовлашћена дистрибуција, репродукција, продаја, изнајмљивање као и измена дела, тј. целокупног документа или предмета из збирке Музеја позоришне уметности, са или без остваривања материјалне користи."[36]

Изузетно осетљива питања ауторских права и крајње рестриктивна законска регулатива која је, у складу са смерницама Европске Уније, недавно уведена и у нашој земљи, наводе нас на помисао да је постојање оваквих дигиталних колекција немогуће. Међутим, захваљујући разумевању и доброј сарадњи с позориштима и ауторима који осим што су у одређеној мери аутори дигиталних објеката, истовремено јесу и предмет наших истраживања, али и корисници наших база, на овом пољу немамо проблема. Напротив, институције и појединци нам с великом радошћу уступају материјале за Театрослов.

Пошто нису све збирке дигитализоване, нити су сви дигитализовани документи већ доступни у бази, корисници се упућују да, у случају потребе свакако контактирају кустосе Музеја који ће им изаћи у сусрет и обезбедити увид у остатак штампане и/или електронске грађе.

[36] У плану је стављање лиценцних ознака усвојених у оквиру пројекта Еуропеана на сваки појединачни дигитални објекат. Од понуђених CC 0, BY, BY-SA, BY-ND, BY-NC, MY-NC-SA, BY-NC-ND највећем броју наших докумената одговарају CC0 или BY-NC-ND.

По прихватању услова коришћења, корисник се упућује да изабере једну од понуђених области претраге (личности, позоришта, представе...) и унесе термине за претраживање. Унос термина може се обавити и ћириличним и латиничним писмом, без обзира из које верзије сајта се приступа претрази. На следећем екрану се исписују резултати претраге који су сами по себи линкови ка следећем нивоу претраге театрографских података. У новом рибону с леве стране графички су истакнуте дигиталне колекције које у себи садрже грађу везану за резултат претраге. Кликом на назив колекције приступа се дигитализованим објектима који је чине. Апликација не подразумева чување нити штампање резултата претраге, али је у нужди и то изводљиво.

ЗА НОВИ ПОЧЕТАК

Пред нама је систем који у затеченим условима обезбеђује оптимално прикупљање, обраду, чување и приказивање фонда Хемеротеке Музеја позоришне уметности Србије. Трудили смо се да ниједан део тог система не нарушава постулате музеологије, али и да се не оглушимо о захтеве театрологије, те да решење које нудимо буде свима на корист.

Шездесет и три године постојања збирке, двадесет година трагања за одговарајућим моделом аутоматизације пословања и пет година грађења дигиталних колекција новинских исечака изнедриле су Хемеротеку какву данас имамо – динамичну збирку која настоји да држи корак с временом, прати технолошки напредак и развија се у складу са најбољом домаћом и светском праксом.

На побољшању и проширивању саме базе, капацитета административне и корисничке апликације, дигиталних колекција, веза међу њима, ситема складиштења и заштите података радимо непрекидно и колико год је то у нашој моћи. Свесни смо мањкавости, али и веома поносни на досад постигнуто. Јануара 2013. године Музеј је добио још једног библиотекара лиценцираног за рад у COBISS-у, што у многоме олакшава ретроактивну прописну каталогизацију фонда. Надамо се да ће нам Министарство културе и локална управа омогућити ан-

гажовање хонорарних сарадника и тиме убрзати даљи унос и повезивање података.

ЛИТЕРАТУРА

Милена Николић: Музеј позоришне уметности Србије, Годишњак Музеја града Београда, књ. 1, Београд, 1954, стр. 349-352

Вера Радосављевић: Заштита и чување библиотечке и архивске грађе, Београд: Народна библиотека Србије, Београд, 1981.

Никола Батушић: Увод у театрологију, Графички завод Хрватске, Загреб, 1991.

Миодраг Јовановић: Музеологија и заштита споменика културе, Филозофски факултет, Плато, Београд, 1994.

Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе, Службени гласник РС, број 34, Београд, 1994.

Мирјана Кљајић, Његован Кљајић: Правни систем заштите културних добара у Србији, Службени гласник, Београд, 1996.

Нада Јевремовић и мр Зоран Цветковић: Музејски информациони систем Србије, Музеолошке свеске, број 8, Београд, 1996.

Косановић Биљана, Поповић Нада, Букумировић Србислав: БИБЛИО – Програм за аутоматизацију библиотечког пословања, Народна библиотека Србије, Београд, 1997.

NDLP Project Planning Checklist, Library of Congress, National Digital Library Program, 1997.

Цветана Крстев: Дигиталне библиотеке - разграничење појмова, Инфотека, број 1-2, Београд, 2002.

Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives, IFLA, 2002.

Гари Едсон, приређивач: Музеји и етика, Clio, Београд, 2003.

Тамара Бутиган-Вучај: Тестирање софтвера за дигиталне колекције Greenstone, Преглед Националног центра за дигитализацију, број 2, Београд, 2003, стр. 36-40

Љиљана Станковић: COBISS/Каталогизација Обрада саставних делова (чланци, делови књиге...) : Приручник, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић", Београд, 2004.

Бранислава Грбић: Предметна класификација у систему COBISS : Приручник, Универзитетска библиотекеа „Светозар Марковић", Београд, 2004.

Антонио Ђардуло: Заштита и конзервација књига: материјали, техника и инфраструктура, Народна библиотека Србије, CLIO, Београд, 2005.

K Rajasekharan K M Nafala: Building up a Digital Library with Greenstone - Self-Instructional Guide for Beginner's, Kerala Institute of Local Administration, Thrissur, India, 2007.

Ирина Стојковић Кикић: Предметна класификација и систем предметних одредница у библиотеци Музеја позоришне уметности србије, хабилитациони рад за стицање стручног звања „библиотекар", ментор Илинка Смиљанић, Народна библиотека Србије, Београд, 2008.

Тамара Бутиган-Вучај: COBISS XML, Преглед Националног центра за Дигитализацију, број 15, Београд, 2009, стр. 1-7

Лиценцирање у пројекту Еуропеана, Инфотека, бр. 2, 2011, прилог

Татјана Брзуловић Станисављевић: Ауторско право: појам, законска регулатива и библиотеке, предавње одржано у Галерији Петра Добровића 24. новембра 2011.

Жељко Младићевић: Мере техничке заштите старе и ретке библиотечке грађе – конзервација и рестаурација папира и пергамента, предавње одржано у Галерији Петра Добровића 18. марта 2013.

Ауторска права за библиотекаре, (Berkman Center for Internet & Society), Electronic Information for Libraries (eIFL), www.https://phaidraba.ba.ac.rs, приступљено 10. априла 2013.

Студије о Музеју позоришне уметности објављене у часопису *Театрон*

Марковић, Олга: "СИБМАС". Седамнаести међународни конгрес музеја и библиотека сценских уметности. - 1989, септембар, бр. 66/67/68, стр. 124-125.

Марковић, Олга: "Колекције позоришних плаката у служби Музеја позоришне уметности". - 1991, децембар, бр. 75/76/77, стр. 87-94.

Марковић, Олга и Д. Кучера и А. Милошевић: Библи-

ографија Театрона 1 – 100(99); –1997, септембар, бр. 100, стр. 160 - 184.

Одавић, Мирјана: «Облици употребе фотографије у пракси Музеја позоришне уметности», 1997, децембар, бр. 101, стр. 20-21.

Марковић, Олга: «Позоришне изложбе и посетиоци», 1999, март. бр. 106, стр. 52-58.

Кикић, Ирина: «Реконструкција позоришне представе», 1999, март, бр. 106, стр. 59-70.

Милошевић, Александра: «Издавачка делатност Музеја позоришне уметности Србије», 1999, март, бр. 106, стр. 71-80.

Милошевић, Александра: «Библиографија издања Музеја позоришне уметности Србије», 1999, јун, бр. 107, стр. 138-142.

Одавић, Мирјана: Позоришна фотографија и њени аутори заступљени у Музеју позоришне уметности Србије, 2012, пролеће-лето, бр. 158-159, стр. 157-175

Александра Милошевић

СТО ГОДИНА НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА У СКОПЉУ

Народно позориште у Скопљу (1913–1941) – сто година од оснивања, аутор Александра Милошевић, виши кустос изложба Музеја позоришне уметности Србије

Позориште је мерило не само културно-уметничких, већ и материјалних моћи средине у којој делује. (...) *Поред много прича о модернизирању Скопља,* (...) *скопском позоришном гледаоцу, његовом моралу, филозофији брака, друштвених односа, његовој фантазији највише одговара литература романтизма, зато је романтика на репертоару нашег позоришта још увек најбоље виђена.* (...) *Позориште без публике је непотребна друштвена установа.*

Др Бранислав Војиновић

Главни град јужне Србије је 1913. у нестабилној политичкој клими био духовно веома отворен за културни препород: на иницијативу Бранислава Нушића основано је Народно позориште у Скопљу од стране Министарства просвете и управе Народног позоришта у Београду. У сложеној националној средини, врло разноврсној по језичким, верским и националним питањима, просветитељска идеја приближила је позоришну уметност свим сталежима. Захваљујући Нушићу, који је поставио важне темеље, покренута је културна реформа кроз пет развојних фаза позоришта (1913–1941), које су биле полазиште за нову поставку у Музеју.

Јубилеј стогодишњице од оснивања српског позоришта у Скопљу обележен је у Музеју позоришне уметности Србије изложбом коју је свечано отворио амбасадор Републике Македоније у Београду г. Љубиша Георгиевски. После уводне речи г. Братислава Петковића, министра културе и информисања Републике Србије, театролози проф. др Јелена Лужина (Ско-

пље) и др Зоран Т. Јовановић говорили су о истрајној и сложеној историји грађења Позоришта. Ослобођењем од Турака створени су неопходни предуслови за стварање сталног државног позоришта: друштвене, национално-политичке и историјске прилике у јужној Србији биле су погодне да се мултинационална средина обједини под окриљем позоришне уметности. У оснивању и развоју Народног позоришта у Скопљу од 1913. до 1941. учествовали су југословенски позоришни ствараоци. Посебна улога била је додељена позоришном животу и формирању Српског народног позоришта, са циљем и основним задатком да достојно врши свој национални и културни задатак у јужној Србији, касније Вардарској бановини.

Полазиште и циљ рада на поставци и каталогу *Народно позориште у Скопљу (1913–1941) – сто година од оснивања* усредсређени су на приказивање различитих сегмената грађења и рада Позоришта. Крупним и одабраним фотографијама, плакатима и архивским документима представљени су управници, ансамбли, разноликост репертоара (премијере домаћих и страних класика, гостовања, ђачке представе, прославе јубилеја и сл.), турнеје које су упознавале целокупну јужну Србију са позоришном уметношћу, публика разних сталежа која је временом створила сопствени систем вредности, разне пригодне зграде које је Позориште користило све до изградње новог здања 1927, након осам сезона.

Уз написе Боривоја С. Стојковића, који се први бавио историјом Скопског позоришта, и две новије историје које су написали театролог др Зоран Т. Јовановић и македонски позоришни историчар Ристо Стефановски, пратећи каталог изложбе представља сажету историју скопског Народног позоришта. Подељен је, по управницима, на пет развојних фаза. Почетак, под руководством Бранислава Нушића (1913–1915), био је најкомплексији у покретању позоришног организма. Репертоарска политика била је базирана на националним комадима с фолклорним елементима и водвиљима који су лако допирали до публике. Прва фаза је била одлично изграђен темељ и припрема за стваралачки узнос, бујан и динамичан позоришни живот који се развијао пуне две деценије. Други период рада (1918–1922) представљао је Нушићеву послератну обнову, која је дала основе за две управе – Андрије Милчиновића и Бране Цветковића. Тражили су одређену уметничку физиономију у скромним условима рада – обогаћивањем ансамбла, ангажовањем руских редитељских и глумачких уметника, оснивањем Драмске школе, увођењем драмских конкурса, чиме јача домаћа драма. *Успех Коштане* ће постати упориште за касније постављање дела домаћих драматичара на македонским дијалектима. Трећи период рада (1922–1928), под управом Радивоја Караџића, карактерисао је нову уметничку физиономију Позоришта. Репертоар су красиле инсценације са солиднијом декоративно-костимском опремом и сценском дисциплином. Играно је прво дело на македонском дијалекту – *Старо Скопље*, приликом свечаног отварања нове позоришне зграде. Организоване су турнеје по градовима јужне Србије, а Позориште је добило назив *Народно позориште Краља Александра Првог*. Под управом Бранислава Војиновића (1928–1935) Позориште се подигло на виши уметнички ниво, финансијски се стабилизовало, а посвећујући посебан значај режији који она има у модерној позоришној уметности, афирмисало се на ширем простору изван Скопља. Захваљујући ангажовању претходних управа које су покушавале да успоставе чврстину Позоришта на свим пољима, Народно позориште је достигло зенит свог рада у периоду 1935–1941. Уметничка зрелост коју је досегао Велимир Живојиновић повезала је позоришну уметност са свим друштвеним слојевима, оживео је сценско-музички живот и на сцену су ступили нови аутори – домаћи македонски драматичари са делима на дијалектима.

Изложба и каталог су реализовани у сарадњи са музејском збирком Македонског народног театра која се, након инаугурације у Скопљу 31. маја ове године, делом први пут јавно афирмише у оквиру поменуте изложбе.

Весна Крчмар

СВЕОБУХВАТНА СТУДИЈА О РАНКУ МЛАДЕНОВИЋУ

Ивана Игњатов Поповић, *Интуитивни свет Ранка Младеновића*, Одељење Матице српске за сценске уметности и музику, Нови Сад, 2011

У монографији *Интуитивни свет Ранка Младеновића* ауторка посматра комплетан рад Ранка Младеновића. Први пут код нас појављује се свеобухватна студија о Ранку Младеновићу (1892–1943), нашем познатом књижевнику, драмском писцу, театрологу, позоришном критичару, позоришном историчару. Изненађујуће је да млад научни радник приступа тако прецизно и студиозно обради материје. Ретко се сусреће таква врста акрибије, прецизност у изради фуснота, навођењу литературе. Јасно је да је ауторка простудирала све до чега је могла доћи у нашим библиотекама. Обавила је најтежи део одабира позоришних критика у дневним новинама *Време*, *Правда*, *Политика*... и часописима, као што су *Мисао*, *XX век*, *Српски књижевни гласник*.

После веома студиозног *Увода*, следи: *Поетика Ранка Младеновића и њени корени*, *Ранко Младеновић као тумач драмског остварења*, *Ранко Младеновић као историчар позоришта*, *Драме Ранка Младеновића: Драмске гатке*, *Грађанске драме Ранка Младеновића / Страх од верности (Парадокс у три чина)*, *Човек поносан што нема среће*, *Тестамент за две жене*; *Младеновићева трилогија из заробљеништва: Кад догори до ноката*, *Силазак с престола*, *И зидови имају уши*. Књигу окончава синтетичан поглед именован као *Закључак*.

Литература која испуњава петнаест страница говори о студиозности аутора. Ту су: *Дела Ранка Младеновића*, *Студије, чланци и критике Ранка Младеновића објављене у новинама и часописима: Ви и ми, Воља, Време, XX век, Епоха, Југословенски гласник, Comoedia, Мисао, Позориште, Политика, Правда, Прогрес, Путеви, Самоуправа, Српски књижевни гласник* (нова серија). Следи: *Општа литература* (књиге), *Енциклопедије, речници, лексикони*; *Интернет адресе*.

Целокупно стваралаштво Ранка Младеновића представља непрестану борбу да се покаже истина о човеку, његовом постојању и оном архетипском, космичком, заједничком корену свих. Према његовом виђењу, музика повезује сфере људског духа са космосом, повезује истину телесног с етром, јер се налази „у сваком капрису душе, у сваком конфликту душе она надживљује време, да би надживела локалност". Ауторка покушава до продре до стваралачког нуклеуса Ранка Младеновића у космосу његове уметности, космосу његових интересовања.

Тешко је закључити у којој сфери Младеновићевог стваралаштва ауторка остварује дубинско понирање до суштине. Када се посматрају поглавља у којима пише о драмама, на тренутак нам се учини да је дала маха својој разиграној драмској машти која се укршта са темељном књижевно-теоријском подлогом. Као поуздан тумач експресионистичке драме, истиче да његове *Драмске гатке* чине најпотпуније остварење експресионистичке поетике. Сматра да једночинке *Синџири*, *Дађа* и *Гривна* по концепцији, али и ресемантизацији митова, народног песништва, сликарства такође – представљају једно од најоригиналнијих дела драмске књижевности између два светска рата. Наглашене симболистичке оријентације у успостављању спона између видљивог и невидљивог, *Гатке* имају нешто дијаболично, али и велику асоцијативну моћ. Оне нам помажу да у Младеновићу препознамо архитектуру виртуелног света.

Симболима Младеновић провоцира читаоца / гледаоца да употреби своје енергетске потенцијале како би дешифровао фрагментарне асоцијације на епику, мит, средњовековне минијатуре, фреско-сликарство, али и модерно сликарство. *Драмске гатке*, иако су видљиве експресионистичке поетике, носе елементе симболизма, али и надреализма. Чини се да је ауторка у разиграној игри маште, дубинским анализама и мајсторским опсервецијама достигла врхунац управо код *Гатки*. У резимеу бележи: „У *Гаткама* се осећа константна тензија да се српска култура уклопи у контекст општечовечанског, архетипског, да буде представљена као неодвојиви део европске културе, у то време обојене новим уметничким тежњама". Зато сматра да *Гатке* представљају енигматичну фазу ауторовог стваралаштва, у којој је он постигао свој врхунац, надрастао епоху у којој је стварао, али и себе.

У фази када покушава да буде гледљив, да се допадне публици, настају његове грађанске драме водвиљско-нушићевског карактера, без нарочите уметничке вредности. Следио је траг Ибзена, Стриндберга, али и Нушића. Желео је да прикаже екстремне продукте посттрауматског времена. Главни ликови губе на актуелности, јер није желео да их психолошки продубљује у смислу веће карактеризације. Код главних ликова Младеновићевих грађанских драма нема архетипова, нема надрастања свечовечанског и несвесног које избија на површину, као што је то у *Драмским гаткама*. Доминирају теме о мушкој импотенцији и женској (пре)наглашеној сексуалности у драмама *Страх од верности* и *Човек поносан што нема среће* – у тренуцима када друштво пролази кроз социјалне ломове, чини их превазиђеним. Ликови његових грађанских драма исфорсирани су у својим поступцима, неосновани психолошки и, углавном, до апсурда патетични. У тим драмама Младеновић губи упечатљивост, коју је као позоришни човек тежио да оствари. У *Тестаменту за две жене* Младеновић је успео да обликује аналитичко и критичко дело. Грађанске драме заостају за *Гаткама*, али и за Нушићевом грађанском мелодрамом, која се бави истим феноменом.

Драме *Кад догори до ноката*, *Силазак с престола* и *Зидови имају уши* повезује потенцирање породичних, а у прве две и државничких сукоба, чиме се приближавају некој врсти модерних драма о монарсимима, што подсећа на Шекспира.

Кроз своју логорску трилогију у први план ће истаћи одређене разлоге разарања етичких норми. *Кад догори до ноката* је драма која у средишту пажње има претерану жељу за владарском моћи. *Силазак с престола* илуструје претерани егоизам помешан с еротском страшћу. Драма *И зидови имају уши* наглашава да морално пропадање јесте последица жеље за материјалним добрима. Изражавајући апокалиптично осећање Другог светског рата, Младеновић прибегава експресионистичком, песимистичком осећању стварности, заузима критичан однос према човеку и његовим слабостима, а у последњој драми томе супротставља представника млађе генерације, која би требало да пружи наду у

чистог човека, који ће променити свет. Потенцирање чистог човека означава Младеновићево затварање стваралачког круга, и враћање експресионистичким коренима.

У анализи драмског текста, особито када су *Драмске гатке* тема, ауторка суверено влада методом интердисцилинарног приступа, тако да су ту упоредне анализе и из области сликарства, али и филма.

Паралелно с том књигом-студијом, ауторка је припремила и књигу његових драмских текстова са свеобухватним коментарима. Дошла је до редитељских примерака књиге, инспицијентских текстова из позоришта из Осијека и Београда, као и до текстова из Младеновићеве заоставштине која се чува у Позоришном музеју у Београду.

Значајан део Младеновићевог рада посвећен је развоју савременог позоришта у Србији после Првог светског рата, када је тежиште било на поезији и прози. Младеновићева поетика чита се у текстовима: *Космичка лирика, Интуитивна режија, Кино-балада и њена драматургија, Једина синтеза о еротици* и *Архитектура нове заједнице*. Ту је приметан утицај експресионизма, с којим се темељито упознао током студија у Швајцарској. Карактеристично је потенцирање музике, која повезује човеков унутрашњи живот и космичка кретања, залагање за проналажење новог ритма „заједничког свим стварима", потенцирање витализма, расе, пантеизма и панхуманизма, инсистирање на бојама, одбацивање логичног уз истицање интуитивног (приметно у залагању за промену у драмском стваралаштву), што је Младеновића определило као припадника „космичког експресионизма" уз Винавера, Токина, Црњанског, Манојловића, Миличића, Крлежу, Ујевића, Шантића и др.

Као уредник часописа *Мисао* (1. јануар 1922 – 16. септембар 1923), Ранко Младеновић започиње и период обликовања интуиционизма, специфичног уметничког програма који је он заговарао. Интуиција подразумева непосредно и спонтано опажање садржаја и повезаности елемената у њиховим битним цртама, и то не као резултат чулног опажања или свесне рефлексије, већ као резултат надахнућа. Интуиционизам Ранка Младеновића (а то подразумева и књижевнике окупљене око литерарне заједнице *Алфа*) значи сагледавање духовним доживљавањем, особено проживљавање примљеног утиска, изнад реалног сагледавања догађаја и уметности. Очекује се то и од аутора уметничког дела – исказати не суву, просту реалност, већ оно најдубље, скривено, повезати оно суштинско и покретачко што се налази у сваком од нас. Младеновићево залагање за интуиционизам почиње од његовог текста *Космичка лирика* (1920), у којој у „интуиционом концу" проналази везу осећања кроз векове, с новим облицима поетског изражавања.

Драмско стваралаштво такође мора имати одраз унутрашњих осећања. Не сме бити пуко подражавање реалности, о чему се говори у текстовима *Интуитивна режија* (1922) (првобитно *Од дискурзивне до интуитивне режије*, 1920) али и у *Кино-балади и њеној драматургији* (1922). Заокружено сагледавање интуитивног облика уметничког изражавања представља у тексту *Једина синтеза о еротици* (1923) у коме излаже да се сагледавањем интуицијом даје поетском делу нова мелодија, нови ритам. Исто то даје и у тексту *Архитектура нове заједнице* (1923) у којој разматра потребу за новом мелодијом и стварањем новог израза, нове „интуитивне еротике у лирици"; тражи отклон од „бледе компилације прошлости", која може довести до стварања „псеудоконзервативне еротике".

Интуитивна режија носи емоције. Ствари добијају своја духовна значења – декор, тако, постаје психолошко средство. Текст је потиснут, у први план долази психологија злочина, екстаза радости, музика и мноштво других драмских ефеката. Залажући се за интуитивну режију, Младеновић истиче да она унутрашње конфликте човека транспонује у илузије, симболе, тако да на позорници видимо динамику душе и „магијске атмосфере која као ореол лебди свуда око нас, око публике и око глумца на позорници". У интуитивној режији све је емоција, а циљ јој је да изрази на сцени „апстрактну душевну атмосферу" или „емоционални психички скандал".

Младеновић је у својим остварењима, како теоријским тако и драмским (првенствено у *Драмским гаткама*), користио технике и теорије немачких експресиониста. Њему су била позната и искуства источњачких позоришта. Полазећи од става да је физички израз основа, а права уметност представља његову на-

доградњу којом се прелази у мистику, Младеновић инсистира на прожимању визуелног и духовног. Залаже се за уклапање боје с одређеним осећањем, што би сценском изразу давало пуноћу, а што асоцира на технике коришћене у источњачким позориштима, првенствено у Кини и Индији, где су боје при шминкању испољавале карактер улоге (Кина), односно бивале израз одређеног осећања (Индија), што је обрађено у тексту *Позориште између две инспирације у античкој прошлости* (1938).

У текстовима, студијама, у којима се бави драмским стваралаштвом и позориштем, Ранко Младеновић као приоритет има неговање и развијање оскудне домаће књижевне продукције, везане за позоришну проблематику, историју позоришта и књижевноисторијски увид у рад најзначајнијих драмских стваралаца. Посебну целину представља корпус критика и студија посвећених позоришним извођењима и драмском стваралаштву Шекспира и Гетеа, који у његовим анализама имају одлике експресиониста. Посебну пажњу посвећује Ибзену и Метерлинку, који су, по његовом поимању, у први план изнели људску душу. Бави се посебно и Георгом Кајзером, типичним експресионистичким драматичарем, који се вешто „игра мислима" и у својим драмским остварењима успешно спроводи нов начин сценског приказа – симултаност и дисконтинуитет сцена.

Критиком драмских дела и њихових аутора Младеновић се бавио од 1911. до 1940. године. Објавио је око двеста критика. Понеке је објављивао и два пута у низу листова и часописа. Када је реч о критикама драмских дела, тешко је судити данас, јер су настале само на основу преписа, нису публиковане, нису сачуване ни у позоришним архивима. Младеновићеви позоришни прегледи су, ипак, значајни због указивања на актуелност ондашњих драмских писаца, укус тадашњих позоришних уметника и публике. Његове критике доприносе сагледавању односа према драми и театру, као и његове поетике текста. Могуће је пратити и гостујуће представе у Београду двадесетих и тридесетих година XX века.

У Младеновићевим критикама доминира интересовање за текст драме. Његови прикази појединих драма и њихових аутора превазилазе оквире обичног позоришног прегледа и постају мини студије о ауторовом опусу, његовом односу према епохи у којој ствара, уз историјски пресек дешавања који су довели до настанка такве драме, и паралеле које Младеновић повлачи међу народима, културама, потцртавајући међусобне утицаје. Делу прилази као песник, што ствара утисак занесености.

Сматрао је да је драма „симбол догађаја", промена кроз које друштво, али и свет, пролази, па се залагао, сасвим у духу експресионистичке поетике, за окренутост унутрашњем, интуитивном сагледавању стварности. Приказати човека – за њега је императив у драми.

Младеновић је био незадовољан постојећим репертоаром у београдским позориштима. Сматрао је да има превише француских салонских комада. Замерао је и лош превод француских комада. Залагао се само за оно што је новост у театру. У том смислу подржава сликање људске душе, било кроз Коктоов монодрамски приказ жене која се преко телефона растаје од свог љубавника, било као Метерлинково величање душе наспрам марионетског телесног постојања, које представља трагику људског бића. Одушевљава се Чапековим сензационалним приказом модерног напретка који води у пропаст (*Р.У.Р.*), али ће замерити што у каснијим делима користи сличне клишее. Кајзер је типичан представник експресионистичке драмске технике (симултаност приказивања, дисконтинуираност збивања) и песника забринутог над судбином људи. У драмске реформаторе убраја и Шоа. У глобалу, Младеновић показује да су до нас стизала драмска остварења са руба стваралаштва и било је тешко код позоришне публике формирати истанчан драмски укус коме је он тежио.

Као засебна целина издвајају се Младеновићева бављења развојем глуме и позоришта, која су настајала у време када се код нас театрологија као наука тек назирала. Поменимо их: *Позориште између две инспирације у античкој прошлости I и II*, *Гостовање јапанских глумаца*, *Грегоров шестар над позоришном прошлошћу*, *Порекло глуме на балканском тлу*, *Византијско позориште као спона цркве и цирка*, *Како се глумило у нашем средњем веку*, *Позориште барона Наке у прошлом веку*, *Једна студија о америчанском позоришту*, *Могућности и тешкоће позоришне олимпијаде*... Тако се добија релативно обиман увид у позоришну историју. Младеновић овим текстовима остварује вишеструко значајну културн-

ну мисију. Не само што упознаје српску позоришну публику с позоришним животом и позоришном историјом далеких простора, већ непрестано указује да је простор Балкана вишеструко повезан с тим „великим светом".

Стил Иване Игњатов Поповић се одликује прецизношћу, без непотребних китњастих дигресија, јер она трага за суштином проблема који посматра. После темељног теоретског разматрања драмског текста, конкретне анализе ликова, драматуршких одлика и других литерарно-стилских карактеристика дела, Ивана не инсистира на коначним оценама драмског остварења, остављајући отворен простор за даља истраживања.

Сваком проблему приступа темељно, етимолошки, па нас изненађује дубином приступа проблему гротеске, јер Младеновићевом *Пореклу позоришне гротеске* претходи читава студија, етимолошка, теоријска. Затим упозорава на уочену (погрешну) изједначеност између адаптације и драматизације. Песми у *Коштани* посвећује дужну пажњу. Богате фусноте указују на озбиљност научног приступа, тако да пратимо два нивоа текста: у фуснотама (информативни) и онај главни. Али, оно што је посебно значајно, јесте да њено посматрање драмског текста није лишено позоришног остварења. У фуснотама сусрећемо податке о извођењима Младеновићевих драма у Народном позоришту у Београду, али и у ХНК у Осијеку.

Из дубинског приступа проблематици експресионистичке драме, што је резултирало књигом *Ликови у српској експресионистичкој драми / У трагању за идентитетом,* која се појавила у издању Позоришног музеја Војводине, Нови Сад 2009, природно је ишао тај велики и широки, свеобухватан поглед на стваралаштво Ранка Младеновића, дајући значајан допринос проучавању наше међуратне књижевности, што је, две године касније, као коначан резултат дало књигу *Интуитивни свет Ранка Младеновића*.

Зоран Т. Јовановић

ЧИТАЈУЋИ "УВОД У МОНОДРАМУ" НИКОЛАЈА ЈЕВРЕИНОВА

Николај Јевреинов, *Увод у монодраму*, Фестивал монодраме и пантомиме, Земун 2013

Писац *Предговора* у књизи Николаја Јевреинова *Увод у монодраму*, упорни истраживач тог драмског жанра у нас Радомир Путник, бележи да су прошле сто три године од њеног настанка[1]. Тек недавно, најагилнији приватни издавач позоришних издања Радослав Лазић објавио је књигу одабраних теоретских расправа Јевреинова под насловом *Театар у животу* (2011)[2].

То ће бити, значи, тек друго издање театролошких радова Јевреинова на српском. Тако дуго одсуство бројних, и у свету цењених, теоретских књига Јевреинова код нас последица је више фактора. О некима од њих биће речи касније у тексту који следи.

Јевреиновљев трактат *Уводу у монодраму* је, заправо, његово предавање одржано у Москви децембра 1908. и поновљено фебруара наредне 1909. у Санкт Петербургу.

То је, уједно, једна од првих теоретских расправа о појму *монодраме*, којој Јевреинов даје ново и потпуније значење од постојећег. У уводном делу излагања он, најпре, дефинише појам *драме* и тзв. *своје драме:* „Ја под драму сврставам само оно *збивање* које, без присиљавања сопствене фантазије, могу да назовем *својом драмом*." Јевреинов налази да се естетска моћ праве драме заснива на истинском

[1] Радомир Путник је до сада приредио четири књиге посвећене монодрами: *Антологија савремене* монодраме, 2003, стр. 396; *Панорама монодрама*, 2004, стр. 197; *Позоришне и телевизијске монодраме*, 2006, стр. 252; *Монодрама и пантомима*, зборник радова, 2008, стр. 255, све у издању Фестивала монодраме и пантомиме у Земуну.

[2] Н. Н. Јевреинов, *Театар у животу* (садржи три списа: *Позориште код животиња, Позориште у животу* и *Режија у животу*), Фото Футура, Београд, 2011.

преживљавању онога што се збива на сцени, а идеал драмског извођења, по њему, био би у једнаком преживљавању са обе стране рампе. „Прави предмет драмског извођења мора бити преживљавање, а при том, у циљу олакшавања опажања, то мора бити преживљавање једне душе, а не неколико њих", сматра Јевреинов, те под појмом *монодраме* подразумева такву врсту извођења „која има за циљ да најпотпуније саопшти гледаоцу душевно стање лика, представљајући на сцени свет који га окружује, на онај начин на који он доживљава лик у тренутку његовог сценског битисања. На тај начин, овде је реч о драмској архитектури која се заснива на принципу сценског јединства са начином интерпретације лика."

Јевреинов у свом теоретском објашњавању новог појма монодраме анализира све аспекте позоришног чина, па тако поред речи, као главног сценског средства изражавања, сматра да „више слушамо очима него ушима", јер је то у природи позоришта, да „све танчине, неухватљиве нијансе, могу бити пренесене само покретима", да у уметничку изражајну гестикулацију улази „језик кретања", па затим мимика, „зато што она сама по себи представља радњу". Да би био што убедљивији, руски теоретичар поткрепљује своје доказе примерима из европске драматургије, на делима Хауптмана, Метерлинка, Л. Андрејева. Он долази до закључка да је основни принцип монодраме подударање сценског представљања са извођењем лика, односно да спољашњи израз мора бити израз унутрашњег догађаја. На тај начин би се гледалац увео у илузију лика, што он сматра основним задатком монодраме.

Као уметник богате позоришне праксе (драмски аутор, редитељ), Јевреинов надаље анализира остале сценске чиниоце којима би будућа монодрама могла постизати потпуни успех. Међу њима су сценографија („транспарентна"), светлосни парк („чаробна лампа", различите боје и јачине) и музика, звучни ефекти, уз могућност брзих промена. Сва та помагала, сва чулна делатност, стављају се у службу да би у гледаоцу изазвала субјективне промене спољних надражаја. Естетско поимање, по њему, преображава предмет у изражено расположење, па тако и „нежив предмет постаје личност". У даљем рашчлањавању аргументације, аутор истиче да је „сва наша чулна делатност потчињена процесу пројекције чисто субјективних превирања на спољни предмет. Под тим спољним предметом монодрама подразумева не само неживо окружење лика, него и живе људе". Из тога Јевреинов извлачи закључак да „задатак монодраме није ништа друго него да пренесе самог гледаоца на сцену", да се „гледалац осети као истински лик".

Аутор је свестан да износи једну од могућности преображаја анализиране сценске врсте, те да ће у будућности вероватно бити откривена и нека друга сценска решења, неке друге „предности, друге сценске погодности" у процесу театрализације позоришта у позитивном смислу.

Нисам сигуран да смо навођењем Јевреиновљевих аргумената дочарали сву раскош његове богате уметничке маште у изналажењу нових могућности стварања нових форми монодрамског сценског изражавања, као и подстрека драмским ауторима да се окрену овом сценском жанру који им пружа нове, свеже и оригиналне стваралачке форме драматуршког исказа. Зато се и сам Јевреинов прихватао пера и створио читав низ краћих сценских форми које је именовао монодрама. О једној изведеној у нас биће речи касније.

За обогаћење нашег драмског репертоара, можда би било корисно превести мањи избор Јевреиновљевих радова монодрамског исказа, управо као подстрек ширем обогаћењу програма земунског Фестивала монодраме и пантомиме. Ове године, када пада шездесетогодишњица његове смрти, касно је за остварење тог наума, али није никад касно учинити иновативне покушаје који обећавају отварање нових изражајних могућности.

Иницијатива издавача и подухват приређивача заслужују сваку похвалу, јер овим издањем обогаћују домаћи фонд театролошке литературе, која је још увек скромног обима у овој области. Било би више него корисно да и надаље Фестивал монодраме и пантомиме настави са праксом објављивања нових театролошких издања, упркос свим добро познатим недаћама којима су изложени издавачи, данас и овде.

Име *драматичара* Николаја Јевреинова присутно је у нашем позоришном животу још од двадесетих година прошлог века, захваљујући светској слави његове дра-

ме *Главна ствар (Самое главное, 1921)*. Дело је преведено на готово све европске језике и извођено у више од двадесет држава у свету.

Редитељ Јурий Љвович Ракитин, пријатељ писца Јевреинова, поставио је то дело у Народном позоришту у Београду само две године после петроградске премијере (21. јуна 1923). Премијера је, по мишљењу редитеља, веома успела, али није наишла на шири одјек. Како сведочи сам Ракитин у писму Јевреинову шест година касније (1929), управа Позоришта као да се уплашила „нових истина, нових појмова и нових речи у Вашем комаду", тако да представа није имала дуг век[3].

Али комад је наставио успешан сценски живот у новоствореној држави Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. После Београда, дело Јевреинова премијерно је изведено у десетак југословенских државних позоришта. Одмах после београдске премијере, недељу дана касније, уследила је загребачка 29. јуна 1923. године. На сцени Хрватског народног казалишта дело Јевреинова извођено је под насловом *Оно што је најглавније*, у преводу Исе Великановића и режији Бориса Кривецског, као госта.

У јесен исте године дело Јевреинова изведено је у Народном позоришту у Сарајеву (22. септембра 1923), у београдском преводу Љубомира Максимовића. Две седмице касније била је премијера *Главне ствари* и у Новом Саду (9. октобра 1923), у режији управника СНП-а Бране Војновића.

У Осјечком народном казалишту *Главна ствар* имала је премијеру 10. јануара 1925, у режији Томислава Танхофера, а у Сплитском казалишту изведено је исто дело Јевреинова маја 1925, у режији Николе Јовановића.

Позоришне сезоне 1924/25. Јевреинов ће бити постављен и на скопској сцени, у режији Александра Верешчагина. Исти редитељ ће још једном драму *Главна ствар* поставити у Бањалучком позоришту (премијера 16. јануара 1935), овог пута у преводу Исе Великановића.

У нишком Народном позоришту Моравске бановине дело Јевреинова премијерно је изведено 28. новембра 1935, у преводу Љ. Максимовића и режији управника Боривоја Стојковића.

У сарајевском Народном позоришту загребачки глумац Виктор Бек (1888–1974), у властитом преводу и режији, поставио је 10. септембра 1927. године *монодраму* Јевреинова *Иза кулиса душе*, интерпретирајући и главну улогу. *Монодрама* је писана у иновативном духу писца Јевреинова, па у подели дела, осим главног јунака, има још пет мушких и четири женске улоге, што би се пре могло подвести под појам *једночинке*, *актовке*, али код Јевреинова појам *монодраме* има другојачије и шире значење, о чему је већ било речи[4].

После Другог светског рата драмска дела Јевреинова нису била на репертоарима наших позоришта из познатих идеолошких разлога. Аутор је живео у емиграцији, а и тематика његових драма као да је била далеко од послератне стварности нове Југославије, страна интересовањима већине послератних позоришних гледалаца.

Још се мање могло очекивати објављивање превода његових теоретских радова. Тада је у нашим позориштима неприкосновено владао систем Станиславског, али схваћен на домаћи начин.

У совјетској *Позоришној енциклопедији* (1963) налази се одредница са именом Јевреинова – *„руског* драматичара, редитеља, теоретичара и историчара позоришта", а не *совјетског*, јер се налазио у емиграцији: од 1925. године живео је у Паризу и није имао совјетско држављанство.

Набрајајући главна дела Јевреинова из прве теоретичарске фазе (*Театар као такав*, 1912; *Позориште по себи*, 1915; *Порекло драме*, 1921), аутор у познатом маниру соцреалистичке естетике оцењује да је Јевреинов „заступао субјективно-идеалистички поглед на уметност", да је „посматрао културу као резултат у човеку урођеног театарског инстинкта преображавања",

[3] Владислав Иванов, Переписка Юрија Ракитина и Николая Евреинова как биографический источник (у: *Јурий Љвович Ракитин Живот, дело, сећања*, Нови Сад – Београд, Позоришни музеј Војводине, Факултет драмских уметности, 2007, стр. 117.

[4] Лица монодраме *Иза кулиса душе*: Професор, Његов слуга, Ја, разумски Ја, осећајни Ја, бесмртни, Идеална појава жене, Карикирана појава жене, Идеална појава љубавнице, Карикирана појава љубавнице, Кондуктер.

да „стваралаштво служи потребама самопоказивања", да је живот непрекидни *театар по себи*, који одређује личност, класу, народ, посредством стваралаштва различитих форми (социјалних, животних, уметничких), одвајајући се тобоже од хаоса непојамног света."

Аутор закључује да је за Јевреинова било важно то "што он назива *монодрамом* – ирационално тумачен моменат спајања глумаца и гледалаца у уметност нових форми живота (представе), а такође и особити пријем глумачке игре спољним сазнањима гледалишта"[5]. Јединица доноси подробне биобиблиографске податке, попис објављених дела у Русији и иностранству, све до 1947. године, али у литератури су одабрана само два наслова. Остали су били и даље на снази у Совјетском Савезу, још шездесетих година двадесетог века, крути, строго контролисани идеолошки токови. Данашње стање руске науке о позоришту је такво да се Јевреинов убраја међу најзначајније руске театарске реформаторе.

Међутим, занимљиво је да име Јевреинова не налазимо у југословенским енциклопедијама општег типа, као нпр. у *Енциклопедији Лексикографског завода* (Загреб, 1958) или *Малој енциклопедији Просвете* (Београд, 1986, IV издање). Крлежа у своју *Енциклопедију* није унео обрађену и од стране београдске редакције одобрену јединицу о Наташи Бошковић, највећој српској балерини, јер је живела у емиграцији (!). Из истог разлога, вероватно, није уврстио ни руског емигранта Јевреинова[6].

Част домаће лексикографије спасава Рашко В. Јовановић у књизи *Позориште и драма* („Вук Караџић", Београд, 1984), наводећи под одредницом *Јевреjинов, Николај Николајевич (1879–1953)*, следећу оцену о писцу: „Одбацујући реалистичка и натуралистичка схватања о позоришту, сматрао је да у позоришту не треба имитовати живот, који је театар за себе, већ да је потребно стварати нове форме израза, посебно обраћајући пажњу на спајање глумаца и гледалишта, тј. како гледалиште прихвата глумачку игру". Јединица нема библиографију ни драмског нити теоретског опуса писца.

Може се закључити да је Јевреинов, после Другог светског рата, на југословенском простору остао готово непознат и *као драмски аутор*, без обзира на поменута извођења. Београдска представа Ракитина је такође остала запретена у сећањима. Истина, од првих премијера прошло је већ пуних девет деценија.

Као *теоретичар*, Јевреинов је у Србији, до наших дана помињан тек у ретким приликама, везан само за разговоре у ужим стручним позоришним круговима.

Зато појава његове друге књиге теоретских радова представља охрабрење и наду да се неће остати само при овим првим покушајима, јер је његово целокупно театролошко дело још и данас довољно подстицајно и провокативно, зато што „садржи потенцијал потребан живом позоришту", како с правом, у *Предговору* књиге, оцењује приређивач Радомир Путник.

[5] Т(атьяна) Михайловна Р(одина), ***Евреинов, Николай Николаевич***, Театральная енциклопедия, том II, Москва, 1963, 618/619.

[6] М. Крлежа, „Бошковић, Наталија. Без обзира на напомену Роксину „прва и најбоља српска балерина – нема политичких грехова", не ћемо је уврстити! Врангеловка, остала у емиграцији, дјелује у иностранству. Њена прецизна техника и префињена осјећајност, њезин лиризам и мека гипкост итд. не ће нас сломити у тој одлуци да се брише", *Маргиналије*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 111.

Миодраг-Мија Илић

АРЛЕКИН ВОЛИ ЉУДЕ

Милан Ђоковић: *БРАНИСЛАВ НУШИЋ*, Фондација *Милан Ђоковић*, Алтера, Београд, 2012

Нушић је своју тугу крио, иако је, за добре очи, иза многог његовог смеха негде далеко сијала суза туге, али туге једног писца и човека који верује у живот, у обнављање, у младост.
(Милан Ђоковић, *Бранислав Нушић*)

Свеобухватан приказ живота и стваралаштва Бранислава Нушића, по свему судећи најподробнија и најцеловитија студија књижевно-драматуршког поступка великог комедиографа, у контексту друштвено-политичких прилика минуле епохе, то је – кратко речено – књига *Бранислав Нушић* из пера знаменитог и компетентног аутора Милана Ђоковића, која је после пола века доживела друго издање. На промоцијама у Београду и Новом Саду побројана су биографска штива и истраживања Нушићевог опуса која претходе овом Ђоковићевом обимном делу, први пут издатом 1964. године (Ј. Скерлић, Б. Ковачевић, В. Глигорић, М. Грол, Д. Матић, М. Дединац, Ђ. Јовановић, Е. Финци, Вл. Петровић), но ипак је истакнуто да је Ђоковић оставио јединствен рад по обиљу података и значају стручно изведене анализе, као аутор који је годинама био у пријатељским односима са Нушићем и непосредно, као драматург, позоришни човек, новинар и писац, пратио његово књижевно стваралаштво у периоду између два светска рата, чиме је обезбедио неприкосновену блискост и дубоку доживљеност Нушићевог дела у целини. Милан Ђоковић, ерудита, човек великог познавања светске литературе и историје позоришта, и сам драмски писац, успео је да сагледа на широком плану услове под којима је настајало ненадмашно комедиографско постигнуће Бранислава Нушића, као плод

критичког односа „српског Молијера" према конфузном друштву у формирању цивилизацијских стандарда, односно разним противречностима и искушењима у које су западали људи његовог времена.

Аутор књиге *Бранислав Нушић* оставио је, иначе, дубок траг у српској култури, тако да је ова књига само аргумент више у његовој пребогатој биографији. Посвећен писању и театру, Ђоковић, угледни интелектуалац левичарске оријентације, налазио је у Нушићевом ктитичком подсмевању ћудима и манама својих савременика, а надасве у приглупим формама бирократске изопачености власти, ослонац за своја промишљања. Ђоковићеве драме *Бродоломници* (1932), *Договор кућу гради* (1934) и *Вода са планине* (1938, у коауторству са Р. Плаовићем), припадају бунту против учмалости и равнодушности грађанског друштва према социјалној неправди и запостављању напретка. После Другог светског рата, Ђоковић – драмски писац – тражи нове етичке координате у драмама *Раскрсница* (1950), *Кућа од карата* и нарочито у драми *Љубав*, којом је достигао врхунски успех (редитељ Зоран Ристановић, незаборавне глумачке креације Мире Ступице, Марије Црнобори, Бранка Плеше и Јована Милићевића). Његова привржености Београду, граду у коме је рођен и у коме је остварио дуги низ значајних подухвата за националну културу, исто тако везује га за великог комедиографа, у чијим делима се радња збива најчешће у престоници. Као и Нушић, агилни посленик у многим областима, оснивач и покретач новинарских и уметничких удружења, тако и Ђоковић улаже огромну енергију у стварање Вукове задужбине, Андрићеве задужбине и Културно-просветне заједнице Србије, руководи Драмом Народног позоришта (готово 15 година, што је најдужи стаж на овом положају у целој историји највећег српског театра), прихвата се кормила Југословенског драмског позоришта и Коларчевог народног универзитета, учествује у издавачким пословима (СКЗ, Нолит), уређује часописе, преводи са руског знаменити *Систем* Станиславског, објављује атрактиван документарни запис *Онај стари Београд* (1994)...! И то није све – пише прозу, чланке, студије...

Читајући књигу *Бранислав Нушић* човек не може да се отме реминисценцијама на личности осведочене интелектуалне савести, градитеље модерне духовности Србије, на генерацију грађанско-либералне, демократске опозиције републиканске и левичарске оријентације, којој уз Ђоковића припадају Милан Богдановић, Велибор Глигорић, Јаша Продановић, др Михајло Илић, др Јован Жујовић, Јован Ђоновић и Станислав Винавер, на онај слој поштених слободномислећих људи, који су објављивали чланке (*Република*) и деловали у име прогреса, управо као што је и Бранислав Нушић у младости, а потом у последњој деценији живота, готово саркастично указивао на примитивизам, корупцију, пљачку народа, злоупотребе власти и дубоку корозију морала. Нушић, који је припадао такозваним старим радикалима, односно генерацији Ђака и студената понесеној еманципаторским идејама Светозара Марковића, по казивању Милана Ђоковића, заузимао је антимонархистички став у једном делу свог драмског опуса, излагао подсмеху механизам бирократске субординације и узимао у заштиту преварену наивност малог човека; али, у средишњем периоду живота и стваралаштва, онда кад су краљевину потресали социјални немири и националистичке поделе, био је политички уздржан – због опстанка породице коју је издржавао. У том периоду (око 1930) посветио се писању за дневне новине, у улози хумористе који под псеудонимом Бен Акиба забавља читаоце духовитим опсервацијама и перипетијама у животу малих људи – чиновника, занатлија, трговаца, свештеника, учитеља и разних госпођа, удатих, обудовелих или намерних да неког усреће браком. Бен Акиба ипак није био лишен сатиричног надахнућа, које је индиректно погађало супстанцу маловарошке свакодневице, оптерећену разним нелогичностима и неправдама, или пак сударима са разним новотаријама и променама које је доносило време модернизације.

Посвећен превасходно Нушићу комедиографу, Ђоковић, савесни аналитичар, нипошто не запоставља друге жанрове његовог књижевног делања, повезујући их узрочно-последично са збивањима у приватном животу великог писца, обележеном мучним стањима и трагичним ударцима, као што је губитак сина у Првом светском рату. Кажњаван робијом због сатиричних стихова, запошљаван и отпуштан у зависности од милости и немилости актуелне власти, повређиван често не-

благонаклоном критиком и омаловажавањем, Нушић је проналазио арлекинску енергију да у маниру „пајаца који се смеје" послужи театру и благодарној публици, да производи оздрављујући смех и упре прстом у забуне и заблуде, невоље и грешке становника мале вароши, у паланачки трагикомични менталитет. Ђоковић у својој сваке хвале вредној књизи озбиљно разматра дела настала мимо комедиографског опуса, а то су пре свега драме *Тако је морало бити*, *Пучина*, *Јесења киша*, *Иза божјих леђа*, *Грех за грех*, *Велика недеља*, *Туђинче*, те историјске драме *Кнез од Семберије*, *Данак у крви*, *Хаџи-Лоја*, *Наход*, *Кнегиња од Трибала*, *Вечност*... Свако од ових дела добило је објективну, књижевну и драматуршку оцену, а Нушић признање да је опсег његог интересовања веома широк, да се креће од актуелних питања савременог живота, преко драматичних судбина људи у страшним годинама Првог светског рата, до балканског средњег века и крвавих тема српске историје. Неке од ових драма и данас побуђују интересовање, премда су – генерално посматрано – ограниченог значаја, поприлично ослабљене актуелности и пријемчивости за позоришног гледаоца 21. столећа.

Свестрани књижевни прегалац, везан за судбину нашег народа, Нушић је оставио и веома значајан историографски запис *Деветстопетнаеста*, волуминозан потресан документ о епском страдању српске војске и целокупног живља у преломној години Великог рата, у којој је погинуо и његов син. Исказао се такође и као класик литературе за децу знаменитим романом *Хајдуци*. Пишући своју *Аутобиографију* – бележи Ђоковић оно што је несумњиво у свести свакога ко се до суза смејао, рецимо, Нушићевим доживљајима током школовања – наш велики класик са симпатијама приказује патријархални свет и његове обичаје, апсурдне околности уласка у живот, схематизовану педагогију и наставу историје, српског и страних језика, географије, катихизиса и других школских предмета, креирајући, у ствари, велику хумористичку фреску свог времена. „Опис свога живота отпочео сам са рођењем, налазећи да је то најприроднији почетак" – каже Нушић у предговору. „Полазећи од тога факта, ја се нисам упуштао у ствари које су претходиле моме рођењу, пошто о томе вероватно и нема никаквих података. Аутобиографију сам завршио женидбом, налазећи да после женидбе човек и нема аутобиографије."

Милан Ђоковић, све у свему, није написао обичну биографију, већ сложено и слојевито дело, којим захвата све етапе људског и књижевног сазревања Бранислава Нушића, али нам даје и његово детаљно разложено целокупно стваралаштво, провучено кроз строга естетичка мерила. Он се клонио некритичног, апологетског приступа, ваљда поступајући према Нушићевом упутству, које произилази из његовог уверења да биографи најчешће претерују у величању, похвалама и кићењу личних особина и вредности остварених дела неког угледног грађанина, тако да описана личност више нема никакве везе са стварношћу. Ђоковић стога, методом објективног аналитичара, упоредо задире у новију историју Србије и Европе, у друштвене прилике и проблематику Краљевине Југославије, описујући Београд и Београђане у динамичном процесу брзих мена, заинтересован за карактеристичне појаве у светској књижевности и театру, за рецепцију позоришних остварења пре и после Другог светског рата, а све то у корелацији са књижевним прегнућем Бранислава Нушића. Ђоковић се посебно задржава на младалачким годинама и на последњој деценији Нушићевог живота, када су настале комедије изразито сатиричне интонације. Премда сам Нушић вели да није сатиричар (!), јер „сатиричари умачу перо у пакост", неоспорно је да је његово *Сумњиво лице* производ младалачког хумористичког жара, иронични обрачун са обреновићевском полицијом и бирократском провинцијском заглупљеношћу, под непосредним утицајем Гогоља и његовог исмевања царистичке провинцијалне заосталости. Ђоковићев акценат је исто тако на комедији *Покојник*, тестаментарном саркастичном делу писца који слути црне дане свог народа, у годинама све оштрије класне сукобљености, помањкања хуманих обзира и наговештаја долазећег фашизма.

Чињеница је, што и аутор књиге *Бранислав Нушић* подвлачи, да је највећи српски комедиограф био целог живота опседнут феноменом власти као силе изнад народа, силе која судбоносно утиче на све односе, критеријуме и схватања, на целокупан живот. Он власт посматра као отуђен механизам у служби суверена и одређених кругова, као накарадни паразитски баласт

на грбачи народа.

У својој студији Ђоковић, осим детаљне презентације биографских елемената, разматра политички (хуманистички) кредо Нушића и његов однос према књижевности, посебно према комедији, затим драматуршку технику Нушићеву, његове ликове и теме, изворе смеха, идеје и поруке. За нас је најбитнија констатација, која не изазива контроверзе, да је Нушић волео своје јунаке, заједно са њиховим манама и застрањивањима. Ниједна личност у његовом комедиографском прегнућу није зла, негативна, деструктивна, црна. „Гледамо неразумне поступке малих људи који су изгубили осећање мере" – закључује Ђоковић. И Живка, и ујка Васа, и Спасоје, и Јеротије, и Живота Цвијовић, и Агатон, и Јеврем Прокић – „све су то у основи добри људи чији грех није порок и чији је грех са њиховог становишта оправдан". Овим Нушићевим речима додајмо и следећи цитат: „Сви ови добри људи преживљују тешке трагедије и сви улазе у акцију са искреним уверењем да су на здравом и оправданом становишту." Милан Ђоковић опет закључује с правом да је реч о малограђанима којима Нушић прашта сагрешења. „Малограђанин је смешан и Нушић му се смеје. Али пријатељски. Или саосећајно. Није малограђанин крив што је себичан и што му је морално осећање лабаво. Средина у којој живи је нездрава... Малограђанин, онако како га види Нушић, није у стању да учини велико зло." То велико зло чине држава, власт, оличена у монарху, сресим капетанима, пандурима, ћифтама и утицајним покварењацима. Овако изнесен став Нушића и Ђоковића примењив је и данас.

„Пиши кад мораш" – поручује Нушић младим писцима. И заиста, сасвим је приметно да у обимном његовом стваралачком резултату постоје дела веће и мање спонтаности. Онда кад је писао по наруџбини, или да задовољи потражњу у неком тренутку, његова снага карактеризације и вођења хуморне радње као да је била испод оног темпа и уверљивости које је постизао у својим најбољим комедијама: *Сумњивом лицу*, *Госпођи министарки*, *Ожалошћеној породици*, *Народном посланику*, *Др*-у... Ђоковићевој анализи не измиче Нушићева вештина компоновања драме, која се може упоредити са архитектуром и грађењем куће. Почивајући на чврстом темељу, градирајући драмском тензијом из чина у чин („од спрата до спрата"), Нушић се јавља као самоук божјег дара који је ишао стопама великих мајстора француског, немачког и руског театра. „Што ближе природи то даље од вештине, али и то ближе правој уметности" – каже Нушић. Комедиограф је био доследно привржен природности драмског текста и природности у глумачкој игри. То његово опредељење у непосредној је вези са гостовањем московског Художественог театра после Првог светског рата, а може се сматрати и Нушићевим искораком из романтичарске распеваности и пренаглашености израза која је била у нескладу са модерним поимањем уметности. Он се обраћа гледаоцима извесне културе и образовања, рачунајући да је природност уверљивија и делотворнија од декламаторске узвишености романтичарског позоришта.

Упркос популарности коју је освојио на сцени и као аутор хумористички, Нушић се тешко пробијао до признања ондашњих ауторитета у књижевној критици и естетици. Ни великан од огромног утицаја на модерно артикулисање књижевног израза у Србији Јован Скерлић, није имао нарочито високо мишљење о Нушићевом писању. Често се говорило и писало да је његов хумор одвећ лак и површан. Није узалуд Нушић за живота наручио свој надгробни споменик у облику пирамиде, свестан да се многима замерио изазивајући смех на њихов рачун, и да ће се они потрудити да га потцене. Судбина хумористе (сатиричара?) не може бити светла и весела. У писму упућеном кћери Гити, чију садржину открива Ђоковић у својој књизи, Нушић са горчином објашњава зашто није примљен у Академију наука: „Онако као што наша народна прича духовитог одваја чак и спољашношћу од других људи, одузимајући му спољне знаке озбиљности (ћоса), тако су наши дедови, седећи прекрштених ногу на ћепенцима, духовитога човека, који би бацио шалу у чаршију, сматрали *сојтаријом*. Та предрасуда наших праотаца укоренила се атавистички у нашу душу и у нашу крв, и господари немилостиво над свима редовима нашега друштва."

Нушић је касније ипак примљен у Академију наука, али морао је да издржи још једну врсту непријатности – оптужбе да, као потомак цинцарске породице, мрзи Србе!

Милан Ђоковић стаје аргументовано у одбрану ко-

медиографа и свог драгог пријатеља, тврдњом да је дубоко емотиван и патриотски привржен Србији и српском народу. Зар није, као млад човек, на белом коњу, са српском заставом, дигао глас на улицама Београда против аустријске анексије Босне и Херцеговине? Зар своју оданост и љубав према свом српском народу није доказао управо својим делом, у коме се благонаклоно и добродушно подсмева збуњености и несналажењу својих савременика у апсурдним условима егзистенције? Он свим својим текстовима стаје у одбрану човека овог тла.

Милан Ђоковић – рецимо то уместо закључка – господин отменог духа, лак на перу, стилски јасан и чист, пишући занимљиво и са великим поштовањем и разумевањем, испољио је свеобухватност, акрибичност, дубину истраживања и промишљања, истинско познавање уметности и књижевности, привржености позоришту, веродостојност у изношењу чињеница и судова. Да ови редови не би били у колизији са мишљењем Милана Ђоковића и његовом књигом *Бранислав Нушић*, обавезан сам да се вратим на употребљени израз „српски Молијер". Нека ова метафора буде приписана мојој ноншалантности. Јер, Нушића не треба подводити под узоре из великог света. Његова евентуална дуговања Молијеру, Стерији, Гогољу, Бомаршеу, Скрибу или било ком другом претходнику, ако постоје, плаћена су огромном оригиналношћу сопственог генија чији се смех односи на наше нарави, па и на људске слабости било где под капом небеском, и који ће увек одзвањати на нашим позорницама.

IN MEMORIAM

ВЕРА ЦРВЕНЧАНИН КУЛЕНОВИЋ
(1920 – 2013)

ЈОСИФ ТАТИЋ
(1946 – 2013)

ЧЕДОМИР ЧЕДА ДРАГИЋЕВИЋ
(1929 – 2013)

ВЛАДИМИР ЈЕВТОВИЋ
(1947 – 2013)

МИЛОРАД МИШКОВИЋ
(1928 – 2013)

ВЕРА ЦРВЕНЧАНИН КУЛЕНОВИЋ (1920 – 2013)

Одлазак Вере Црвенчанин Куленовић са животне сцене означио је прелазак у историју једне од последњих сценских уметница израслих из рата и револуције.

У Београду је 21. јануара 2013. преминула у 93. години Вера Црвенчанин Куленовић, глумица, позоришни и филмски редитељ, драматург. Рођена је 24. децембра 1920. године у Новом Саду у грађанској породици. Отац Јован био је ваздухопловни пуковник Војске Краљевине Југославије. Похађала је Драмски студио Уметничког позоришта у Београду и студирала архитектуру.

Други светски рат прекинуо је њене студије на Београдском универзитету. Лепо је певала и рецитовала, истицала се на студентским и радничким приредбама, полиција ју је добро познавала. „Где год ме виде, мене хапсе", присећала се у једном од последњих интервјуа у *Политици* 25. марта 2012. Током 1939/40. била је, одиста, два пута у Главњачи добро испребијана. „Припадам ретким људима који имају споменицу 1941, а који нису примили ниједно одликовање, али својим највећим орденом сматрам то што сам остала жива". Она проводи ратне године као члан Централне позоришне групе за БиХ у којој рецитује, глуми и припрема наменске представе у револуционарном духу. У ослобођеном Сарајеву учествује у обнови позоришног живота, глуми у Нушићевом *Сумњивом лицу*, припремљеном у Јајцу.

Наступа успешно и у првој послератној премијери сарајевског Народног позоришта као Олга у *Најезди* Л. Леонова. Међу њеним истакнутијим остварењима у Сарајеву истиче се Дездемона у Шекспировом *Отелу*. Са супругом Скендером Куленовићем, директором Драме Народног позоришта у Сарајеву, прелази у Београд 1947. године.

Као прва жена филмски редитељ у Југославији, снима у лето 1948, по свом сценарију и у властитој режији, документарни филм *Београдски универзитети*, у продукцији Авала филма. Тим филмом она евоцира сећања на предратни Београдски универзитет као главно жариште револуционарних збивања, у којима је и сама била учесник. Поводом 80-годишњице Народног позоришта снима 1950. документарни филм, у коме су сачувани незаборавни ликови првака те националне позоришне куће.

Као „слободњак", бави се глумом, режијом, снима документарна остварења за филмске куће, а касније и за телевизију. Тако је у функцији помоћног редитеља Раше Плаовића, у поставци Његошевог *Горског вијенца* 29. новембра 1951, наступила и у улози Бабе. У нишком Народном позоришту, у јесен наредне, 1952. године, поставља *Чашу воде* Ежена Скриба.

Као позоришни редитељ, Вера Црвенчанин је најчешћи гост у Бањалучком позоришту, али и у другим срединама (Загреб, Београд, Сомбор, Суботица, Нови Сад, Тузла, Шабац, Пула), као и у иностранству (Пољска – Калиш, Варшава). Међу њена најбоља редитељска остварења убрајају се поставке властитих драматизација дела Бранка Ћопића (*Приче о Николетини Бурсаћу, Не тугуј, бронзана стражо, Крајишке делије, Осма офанзива*). Леп сценски успех имала је њена монодрама *Жене*,

која је обједињавала десет различитих ликова. Изводила ју је у сопственој режији и интерпретацији седамдесетих година на бројним сценама у Југославији.

Поема Скендера Куленовића *Стојанка мајка Кнежопоља* биће пресудна у њеном приватном, али исто тако и уметничком животу. Ту поему казиваће небројено пута, од њеног настанка 1942. године, читавог свог уметничког века, у разним приликама и различитим поводима. Интерпретираће је од 1968. на сцени Театра поезије, снимиће исте године и краткометражни документарни филм о тој чудесној, потресној поезији непролазне вредности.

Остаће упамћена по бројним драматизацијама прозних дела истакнутих домаћих писаца (М. Крлеже, Р. Маринковића, Б. Ћопића, С. Куленовића), а посебно по сценском оживљавању романа *На рубу памети* М. Крлеже, у Југословенском драмском позоришту, у режији Мате Милошевића, за који је добила Стеријину награду, али и похвалне критике.

„Вера Црвенчанин је врло верно и спретно пренела квалитете Крлежиног памфлетски темпераментног есеја у драмске оквире двоипосатног трајања. Више од оног што је учинила сигурно је да се са материјом Крлежиног романа није могло урадити", пише Слободан Селенић.

А увек строги Ели Финци констатује да је Крлежин роман, „један јетки памфлет, неумољиви домијеовски обрачун са нашом стварношћу као целином", па ако је адаптаторка била тога свесна, па се „ипак усудила да овај роман дискурзивних токова, констатационих публицистичко-сатиричних анализа и персифлирано конципираних ликова покуша да пренесе на сцену, то је, ваљда, само зато што се унапред већ одрекла да од страсно уобличене и разголићавајуће материје романа сачини стандардну драму реалистичке или било какве друкчије фактуре... Ничега од тога, срећом, јер би сваки такав покушај, и најинвентивније замишљен, већ унапред био осуђен на неуспех". Критичар сматра да је цео роман спретно испричан у субјективном тону исповести, као доживљај и као сазнање главног јунака, који се „по императиву хумане људске свести" супротставља својој средини целим својим бићем. Без обзира на све ограде које пружа сама структура романа, драматизација је пружила довољно добрих сценских изазова и редитељу Мати Милошевићу омогућила успелу поставку, а главном јунаку Љуби Тадићу донела ласкава признања.

Међутим, драматизација и режија другог Крлежиног романа – *Повратак Филипа Латиновића,* на Новој сцени Југословенског драмског позоришта 1970, није наишла на добар одјек ни код критике, а ни код публике.

Цео свој стваралачки век провела је, радећи у међупростору између два или три задатка, често наметнута, изнуђена, а ређе по својој унутрашњој потреби остварена. Без обзира на угледно презиме које је носила, нису јој се лако и услужно отварала врата наших позоришних кућа. Зато се прихватала филмских послова, а од седамдесетих година све чешће ради за телевизију. Бивала је, углавном, комплетан аутор – сценариста и режисер својих пројеката. Импонује разноврсност тематике која ју је заокупљала. Није могла избећи данак ни јубиларним темама револуције и НОБ-а, али је и у тој тематици трагала за особитим ликовима, датим без „лакировке" (Соња Маринковић, Ерне Киш). Окретала се радо самосвојним остварењима домаћих уметника, те је тако у два документарна филма представила импозантно вајарско дело Јована Солдатовића.

Последњих деценија Вера Црвенчанин све мање ради у позоришту, на филму и телевизији, па се готово потпуно посвећује писању. Тако је 1997. сачинила монографију о позоришној породици Динуловић (издавач Музеј позоришне уметности Србије), а код истог издавача се 2003. појавила још једна театрографска студија – *Свитања и сутон Милке Гргурове.*

У документарној хроници *Скендерова трајања,* из 1998. године, а потом у припремању сабраних дела свог супруга, у десет томова, уложила је изванредан труд којим је трајно сачувала разноврсно књижевно дело Скендера Куленовића, пре свега изванредног песника, за сва времена.

Вера Црвенчанин Куленовић је мајка угледног композитора Вука Куленовића и кћерке песникиње Биљане. Своје последње, завештајно дело, аутобиографске записе *Има тако људи,* посветила је својим унуцима и тиме одредила правац ка вечности.

Зоран Т. Јовановић

ЈОСИФ ТАТИЋ (1946 – 2013)

„Од свих наших живота, улога, позоришта, каријера и осталог, најбитније је на крају само да смо се лепо дружили."

Муци Драшкић

Када неко спомене реч Глума ја се увек запитам да ли људи знају одакле ова реч вуче корен. У енциклопедијама можете наћи податак о корену речи Глума: потиче од словенског корена *гхлоу* – смејати се, шалити се, играти.

Глума је исто што и глумац. Посао глумца је: мимика, гест, кретање, разне физичке радње, говор, певање, игра уз помоћ маске, костима, сценског декора и реквизита. Понекад драмски писац у својим индикацијама (дидаскалијама) описује поменуте елементе, а редитељ их прихвата или их сам слободно одређује. Од појаве разних драмских жанрова у старој Грчкој, делатност глумца постаје јасно диференцирана од других активности.

Некада је постојала тежња да глумци буду специјалисти у тумачењу појединих врста улога, тако да су постојали разни фахови (трагичари, хероји, комичари, љубавници, наивци, интриганти, старци, поверенници, дружбенице, слуге, слушкиње, субрете, резонери, карактерни глумци, салонски глумци итд.). Данас преовлађује тежња да уметност глуме не буде строго специјализована, већ да исти глумци могу да глуме разне улоге. Постоји читав низ уметничких поступака и филозофија који се користе у креирању и извођењу позоришних комада. Они могу бити инспирисани духовношћу, политичким ставом или естетиком. Позориште може да исприча причу, може да буде спектакл за чула, а може и да инспирише друштвене промене.

Наш Јосиф Татић није био ни умео бити размажени миљеник редитеља ни парадигма савремених драмских писаца. Највише изгледних прилика пружио му је Мирослав Беловић, а највише креативне вере у њега имао је Дејан Мијач. Сијасет глумачких епизода лако и ненаметљиво разносио је по Нушићевим делима где је умео играти од реалистичке скице до хитре гротеске. Глумац високе позоришне и глумачке културе све своје таленте стављао је у службу своје улоге и несебично градио слојеве комике, од наслућене и мућевите фарсе до мелодрамске ироније. Он је био сав у интегритету наслеђених маловарошких, каламбурских по осећању, сатиричних по намени ликова и улога. Комичан у покрету, у карактеру, у бујичном говору. Био је један од најдисциплинованијих глумаца. На сценској палети држао се текста, редитељских задатака и партнерских рукохвата. Мада је одиграо бројне улоге у позоришту, на филму и телевизији, шира публика ће га памтити по улогама Слободана Михајловића у представи *Шовинистичка фарса*, Божидара Солдатовића Јатаганца у серији *Бољи живот* и Танасија Виторовића у серији *Грлом у јагоде*. За улогу оца у представи *Хадерсфилд* добио је 2006. године награду *Зоранов брк*.

Уместо слогана „моје тачке гледишта" чешће је језгровито говорио: „Наша тачка гледишта". У предаху проба и представа често је говорио: „Истину глумац не држи ни рукама ни зубима, него је као божји хлеб у додиру са другима, са гледаоцима и слушаоцима."

Монодрама га је као магнет привлачила, али никако није успевао да се одважи и уплови у те воде. У веселим ноћима нашег дружења знао је да ми на уво шапне: „А да сам се латио монодраме, усудио бих се само да говорим песме Боба Дилана."

ГОСПОН ДОБОШАР

Стан-дер мало, госпон добошару и
Отпевај ми песму
Јер нимало сањив нисам и немам куда да се денем
Стани мало, добошару, отпевај ми песму
И у звекетавом свитању пратићу те богобојазно
Премда знам да царство предвечерја повратило се у жалове
Далеке
Ишчилевши ми из шака
Оставивши ме на
Слепо ту, укоченог као споменик несаници
Свесност ме сопствена опчињава, стамен сам на ногама
Но, никога да сретнем
А препотопне празне улице премртве су
За снивање
Стан-дер, мало, госпон добошару, отпевај ми песму
Нимало снен нисам и нема таквог места где упутити бих се могао
Поведи ме на путовање на својој чаробно заљуљаној барци
Чула су ми болно наоштрена, шаке ми не осећају умора
Стопала су ми утрнула, тек вршци мојих чизама
Нестрпљиво ржу, орна за пут
Спреман сам да се запутим ма где, спреман да ишчилим,
У сопственој поворци, ако си одлучио да ми зачараш стазу,
Вољан сам да ти се повинујем
Па ме поведи, тако нестајућег
Кроз димне колутове мојих мњења, жеља и мисли
Доле, низ магловите рушевине времена, далеко иза наслага
Замрзнутог лишћа и корења трава
Уцвељених, преплашених стабала, напоље, на ветровиту плажу
Далеко од уврнутог досега помамног чемера, туге и јада
Да плешем под дијамантским плаштом ноћи
С једном руком високо уздигнутом у слободну тмину
Оцртан позадином од морских таласа и пене
Песком с циркуских шатри које ландарају у ноћи
Са свом том безнадежном хрпом успомена и судбе стрпаном и
Пометеном дубоко под таласе
Да заборавим на данас до сутра
Барем...

Милосав Буца Мирковић

ЧЕДОМИР ЧЕДА ДРАГИЋЕВИЋ (1929 – 2013)

Писати о Чеди Драгичевићу није лако. Пуко исписивање фактографских података о животу овог балетског уметника било би неспојиво са његовим духом, животном енергијом и топлином коју је ширио око себе.

Још од раног детињства, његов животни пут био је веома тежак. Бесмисао и апсурди ратних разарања нису мимоишли ни Чеду, који остаје без оца кога су зверски убиле усташе. Још увек дечак, постаје партизански курир у Дрвару, а затим и члан Позоришта народног ослобођења. И поред породичне трагедије и ратних околности, у њему се развијала љубав према уметности и одредила му будући пут. По завршетку Другог светског рата, са драмском групом долази у Београд. Ту почиње ново раздобље његовог живота. Без родитеља, у новој средини бира прави пут уз подршку људи који су препознали његову даровитост. Похађао је и завршио Балетску школу Лујо Давичо. Био је ученик чувене Нине Кирсанове. Званично, 1. септембра 1951. године постаје члан балетског ансамбла Народног позоришта. Следи краћи прекид 1955. године када због ангажмана одлази у Скопље, у Македонски народни театар. У Народно позориште враћа се 1956, где игра све до пензионисања 31. марта 1976. године. Захваљујући лепој фигури, чистој балетској техници, али и изузетном глумачком изразу, остварио је низ улога као што су: Бенволио – *Ромео и Јулија*, *Симфонија C-dur*, *Врач* – *Петар Пан*, солистичке деонице у балетима *Пепељуга*, *Бахчисарајска фонтана*, *Успавана лепотица*, *Ђаво на селу* и многе друге.

Ангажман у Скопљу имао је и судбински карактер јер је тамо упознао своју будућу супругу Магдалену Мацу Јаневу, примабалерину са којом од 1956. године у Београду гради свој животни и уметнички пут. Из велике љубави рађају се и њихове кћерке, прво Душка, а потом и Мила. Одмалена окружене балетом, деца истакнутих уметника, и саме постају балерине. Нимало им није било лако на том путу, управо због терета презимена које носе, али вођене истинском љубављу према игри, тој чудесној уметности, достижу сам врх – постају примабалерине националног театра. О томе сањају многи, али само неколицина талентованих и изузетно вредних долази то тог највишег степеника. И нико није био више поносан на своју балетску породицу од самог Чеде. Често веома критичан, са великом пажњом пратио је Душкине и Милине пробе, наступе, успехе, премијере. Ипак, није пратио само уметнички пут и развој своје деце. Посебно раздобље његовог живота чини и двадесет година рада у Италији. Наиме, он је направио и својеврсни подвиг јер је у тринаест италијанских градова основао и водио балетске школе. Донео је дух игре у места у којима се до тада није ни знало за балет. Захваљујући ентузијазму и огромној енергији Чеде Драгичевића стасавали су нови уметници. Али, он је имао још један важан циљ – да кћерки Душки омогући школовање на престижној Балетској академији при Бољшом театру у Москви. У томе је и успео, уз велика одрицања и жртве са обе стране, посебно Душке која је као девојчица морала да оде далеко од породице и

суочи се са строгом дисциплином у престижној школи.

О томе са коликом је количином љубави и страсти Чеда водио балетске школе, говори и прича од пре неколико година. Некадашњи ученици са Сицилије, сада већ одрасли људи, контактирали су нас у Народном позоришту путем електронске поште, тражећи било какву информацију о свом некадашњем, обожаваном професору. Годинама нису имали никакве вести о њему – преко нашег подручја прохујали су и ратови, тако да им је било изузетно стало да ступе у контакт са њим. Напокон, после више деценија, чули су се телефоном и уз много суза са обе стране договорили су чак и сусрет у Београду. Нажалост, Чеда није дочекао сусрет са својим некадашњим ђацима, али је схватио да их и даље повезују нераскидиве нити љубави и поштовања. Ова дирљива прича још једном потврђује да уметност не познаје границе и да истинске љубави трају бескрајно.

Поменимо и један од бројних концерата Чединих ђака у Италији, када је пред више хиљада гледалаца 250 ученика наступало у народним ношњама и опанцима, изводећи фолклорне игре. Испраћени су овацијама одушевљене публике. Италијани су наградили пионирски подухват Чедомира Драгичевића и популаризацију класичне игре доделивши му на Сицилији значајно признање Каподиечи (Capodieci).

Изузетан је био његов однос са младим људима. У то сам имала прилике и сама да се уверим јер сам га познавала дуги низ година и често смо разговарали о многим позоришним и балетским темама. Са великом пажњом пратио је младе солисте, њихов развој, премијере, представе. Веома објективно је говорио о њима, са пуно љубави и поштовања. Ретко се среће таква врста односа према млађим генерацијама, без познатог генерацијског јаза и отпора према новој врсти енергије. Такође, задивљујућа је била и енергија човека који је, иако већ у деветој деценији живота, и нарушеног здравља, увек био насмејан и пун полета када уђе у театар. Изгледа да је позориште било извор виталности за Чеду Драгичевића који је и сам читав свој живот посветио уметности.

Кажу да када људи заувек оду, временом полако почну да бледе у сећању оних који су га познавали. То свакако није случај са Господином Уметником који нас негде из првог реда гледалишта посматра, шармантно се осмехујући.

Бранкица Кнежевић

ВЛАДИМИР ЈЕВТОВИЋ (1947 – 2013)

Владимир Јевтовић није био само глумац, редитељ и истакнути педагог – премда су данас његови студенти водећа снага српског глумишта – већ је био и позоришни мислилац и стваралац, ерудита и аналитичар без премца, посвећеник театарске уметности у најплеменитијем смислу ове речи.

Определио се за позориште пошто је претходно студирао филозофију; филозофија му је помогла да лакше пронађе пут до суштине одабране делатности; у окриљу филозофије боравио је непрекидно, па и када је обављао све могуће послове у групи Под разно, или када је био управник Југословенског драмског позоришта. Јевтовићева магистарска теза *Сартрова књижевност као медијум његове филозофије*, одбрањена на Филозофском факултету 1979. године, повезује две дисциплине којима се Владимир Јевтовић бавио целог живота – филозофију и позориште; докторска дисертација *Глумац у театру лабораторијуму*, коју је одбранио на ФДУ 1986. године, показала је Јевтовићеву спремност да препозна, истражи и објасни нове појаве у европској позоришној пракси. Овоме подручју Јевтовићеве креативне радозналости припада и његов десетомесечни боравак у Центру Питера Брука у Паризу.

Педагошки рад на ФДУ започео је 1975. године, где је прошао кроз сва звања, од асистента до редовног професора. Извео је на сцену неколико глумачких класа, неколико десетина глумаца који данас носе репертоар београдских позоришта. Међу овим уметницима налазе се прваци као што су Небојша Глоговац, Небојша Дугалић, Драган Мићановић, Слободан Бода Нинковић, Наташа Нинковић, Драган Петровић, Нела Михаиловић, Весна Тривалић, Војин Ћетковић, Љубомир Бандовић, и други. Стара пословица каже да се професор препознаје по својим ученицима, што ће рећи да је педагошки рад професора Владимира Јевтовића континуирано доносио плодове.

Као млад глумац годинама је водио емисију *Озон* на програму Радио Београда.

Као угледан професор ФДУ, режирао је неколико представа, најчешће са својим студентима.

Био је члан Управног одбора Европског конзорцијума за сарадњу високих позоришних школа *Koncepts*.

Објавио је књиге: *Сценска култура* (1981), *Непослушни бумеранг* (1989), *Сиромашно позориште* (1992), *Узбудљиво позориште* (1997), *Одбрана глуме* (2005) и *Мој педагошки метод* (2010).

Књигама Владимира Јевтовића наша театрологија остала је дужна. Пажљиви читалац књига *Узбудљиво позориште, Одбрана глуме* и *Мој педагошки метод* препознаће елементе позоришног система који је Владимир Јевтовић настојао да оствари.

Први део књиге *Узбудљиво позориште,* који носи наслов *Оптимална комуникација*, можемо схватити као пледоаје за позориште које ће бити узбудљиво на естетички валидан начин. Писац полази од дефинисања елементарних основа театра, да би постепено ширио подручје испитивања и обухватио разноврсне модалитете позоришног живота. Јевтовић описује основе глумачке професије (игра, техника, етика, говор, трансформација, импровизација), излажући сопствено становиште да се позоришна уметност заснива на глуми, а да глумац мора

у целости да овлада не само техником или занатом, већ и етиком професије; ову тезу Владимир Јевтовић доказује позивајући се на допринос који су театру пружили истакнути ствараоци XX века: Станиславски, Брехт, Гротовски и Брук.

У књизи *Одбрана глуме* писац се латио тешког али важног посла да брани и одбрани глумце од бројних приговора који се, каткад малициозно а покаткад незлобиво, упућују хистрионима. Глумац је непрекидно у излогу, вели Владимир Јевтовић, или чека да уђе у тај излог. Његов дух и тело непрестано су у садејству и морају да делају синхроно, да би од сопства могли да творе уметничко дело. Десет писама које Владимир Јевтовић шаље ствараоцима који су део својих уметничких склоности уградили у позоришну уметност, истовремено су и лаудације заслужнима и критика њихових заблуда или предрасуда о глумцима, али и надахнути есеји о глуми и, како аутор вели, *тајни глуме*. Писац, дакле, ослањајући се на лично и заједничко позоришно искуство, уопштава проблеме и диже их на ниво принципа, доказујући чињеницу да се глума мора посматрати као феномен који почива на споју заната (онога што се може научити и увежбати) и талента (који се ни на који начин не може нормативизовати). На томе дуализму, или боље рећи из таквог дуализма, настаје глумачка уметност. А од чега се састоји *тајна глуме*? Тајна глуме је у истини.

У књизи *Мој педагошки метод* Владимир Јевтовић излаже тезу да се процес стварања уметника-глумца може објаснити дискурзивним методом, премда је сам тај процес сложен и неизвестан, будући да је реч о истовременом откривању психичких, физичких и умних потенцијала глумачких кандидата. Професор Јевтовић даље закључује да је неопходан свакодневни рад, тренинг студената глуме, којим ће се кандидати постепено приближавати основном смислу глуме – истинитости. Да би се овај циклус образовања могао спровести до краја, процес едукације мора да се обави кроз неколико фаза које аутор сликовито назива спратовима. Наставни програм глуме, дакле, почиње на првом спрату, где студенти овладавају глумачком азбуком којој припадају говорна и физичка радња, контакт, сукоб, однос с партнерима. На другоме спрату истражује се лик, односно трансформација. Трећи спрат је арена у којој је „све могуће ако се докаже", сви жанрови, сви експерименти, све замисли, под условом да су засновани на разумљивом садржају. На крају, на четвртом спрату, студент има привилегију да се бави ауторским радом, да реализује своју представу у којој ће бити доминантна његова улога којом ће доказати да претходне године студирања нису прошле узалуд.

Како се види, у средишту пажње Јевтовићевог театарског концепта налази се глумац, оспособљен да влада својим телом, гласом и интелектом и да се у целости стави у службу позоришној уметности.

Своју укупну стваралачку делатност, сву своју креативност, пожртвовање, огромно знање, искуство и промишљање театра, Владимир Јевтовић посветио је позоришној уметности. За узврат, доживео је несвакидашње поштовање и углед, речју, стекао је ауторитет који почива на знању и умећу да то знање пренесе другима.

Радомир Путник

МИЛОРАД МИШКОВИЋ (1928 – 2013)

„Милорад је био поезија сама... ‚Принц' чим би изашао на сцену, обдарен снажним драмским смислом... посебна личност." Овако га описује Жанин Шара (Janine Charrat), француска балерина и кореографкиња.

Милорад Мишковић је рођен у Ваљеву 1928. године. После неколико година, са породицом долази у Београд где завршава основну школу и гимназију. У студио Нине Кирсанове долази са четрнаест година, а већ са шеснаест понуђен му је ангажман у Народном позоришту у Београду. Морао је да слаже да је две године старији како би потписао уговор. Немиран дух, огромна потреба за знањем и независношћу води га у Париз у коме, после једног гостовања просто одлучује – да остане. Храбра одлука осамнаестогодишњака отвара врата која га блиставим путем воде у нове уметничке сфере. Атмосфера тадашњег Париза била је одлична подлога за његов даљи уметнички развој. Рат, тек завршен, уметници пуни нове енергије, решени да помере границе и отворе ново поглавље у области игре. И сам Милорад Мишковић говорио је о саветима које је добијао од две изузетне уметнице – Невенке Урбанове, велике глумице која је своје усхићење Паризом пренела и на њега, као и свог првог педагога у Београду, чувене Нине Кирсанове која му је често говорила да мора да оде у Париз и настави своје школовање код Олге Преображенске. Две чувене руске балерине у себи су носиле дух царског доба и дале изузетан допринос у формирању Мишковића као уметника.

По доласку у Париз, Милорад Мишковић се придружује трупи *Ballets des Champs Elysees* коју су водили балетски играчи и кореографи Жанин Шара и Ролан Пети (Roland Petit). Чланове трупе чинила је читава генерација младих играча и кореографа, непосредних наследника неокласичног Лифаровог стила (Serge Lifar) спремних да отворе врата модерним идејама. Потом, веома млад, открива репертоар Фокина и Мјасина у трупи *Original Ballet Russe du Colonel de Bazil* где наступа као солиста. Најзад, постаје права звезда – први играч у трупи *Grand Ballet du marqis de Cuevas* у Монте Карлу. Бриљирао је у балетима *Жизела* и *Ромео и Јулија*. Наставља и сарадњу са Петијем, који му препушта већину својих улога. Он је у Милораду препознао играча изузетне физичке лепоте, чистих и складних линија, који плени својом појавом на сцени. Мишковић осваја Париз, а свој успех крунише у Њујорку захваљујући остварењу у балету *Combat*. Тада је награђен као најбољи млади играч године.

Следи период турнеја по Француској, а 1951. године Антон Долин га представља публици у Лондону у представи *Жизела*. Велики успех у Лондону мења ток његове каријере и чувена Алисија Маркова, prima ballerina assoluta, тада на врхунцу славе, позива га да буде њен партнер на турнеји по Енглеској, Француској и САД. Њихови сјајни наступи уз пратњу симфонијског оркестра освајали су публику од Ројал Алберт Хола у Лондону (Royal Albert Hall), преко Палате Шајо (Palais de Chaillot) у Паризу, па све до Холивуда. Поменимо и примабалерине, светске звезде са којима је Мишковић наступао: Жанин Шара, Ивет Шовире (Yvette Chauvire), Маргот Фонтејн (Margot Fonteyn), Розела Хајтауер (Rossela Hightower), Карла Фрачи (Carla Fracci), Мона Инглезби

(Mona Inglesby) и многе друге.

Спреман за нове изазове, Мишковић одлучује да оснује своју компанију. На фестивалу Лион–Шарбоније, 1956. године, први пут је представио своју трупу. Део програма чинио је и балет *Прометеј*, у кореографији Мориса Бежара (Maurice Bejart) који је остварио огроман успех. Нижу се турнеје *Прометеја* по Латинској Америци, северној Африци, Блиском истоку. Освојен је читав свет, али Мишковић жели да успостави везу са својом земљом. Наступима у *Жизели* и представи *Ромео и Јулија*, враћа се 1966. године у своју постојбину као звезда. Димитрије Парлић поставља за њега балет *Хуан од Царисе* 1968. године.

Почетком седамдесетих година прошлог века борави у САД као уметнички директор, прво у Даласу, потом у Алабами где је основао и кореографски одсек на Високој школи сценских уметности. У Европу се враћа 1974. године. Сарађивао је и са чувеним Морисом Бежаром који је посебно ценио Мишковића као педагога те је успешно предводио Бежарову трупу на турнејама у САД.

Неуморна уметничка природа и зрелост отварају нове хоризонте и Мишковић се све више посвећује кореографији. Поменимо нову верзију *Жизеле* у веронској Арени која остварује велики успех. Следи *Крцко Орашчић* и још неколико целовечерњих балета креираних за примабалерину Карлу Фрачи. У Фиренци су у *Лабудовом језеру* Милорада Мишковића наступали Јекатерина Максимова и Владимир Васиљев. Крајем седамдесетих година прошлог века све више ради у Италији. Нижу се успешне кореографије *Клеопатра* и *Вертер*, које су понеле највиша признања.

Следи ново раздобље у импозантој биографији Милорада Мишковића. На позив генералног директора Унеска постаје уметнички директор те светске организације. Бележи успехе у организацији бројних концерата, изложби, симпозијума из области балетске уметности. Најзад, постаје доживотни почасни председник Међународног савета за игру при Унеску.

Импресивна уметничка биографија Милорада Мишковића обухвата толико достигнућа и немогуће је поменути и обухватити баш све. Она рефлектује богатство његовог духа, храброст и веру уметника. Његова урођена отменост, елеганција, посебна физичка лепота у комбинацији са преданим радом и огромном енергијом, обележила је значајан период у балетској уметности, што потврђује чињеница да не постоји значајнији лексикон игре или енциклопедија која не помиње име Милорада Мишковића. Оставио је дубок траг у сфери уметности, а можда сам Мишковић најбоље дефинише игру у разговору са театрологом Јованом Ћириловим: „Игра, кад је на највишем нивоу, исто је што и библијски псалм, пословица и *Песма над песмама*. То је тренутак кад се мисао заустави, кад није ни само интелект, ни знање, ни вера, већ нешто што превазилази све то и долази у непосредан контакт са светом и његовом суштином."

Као завршетак, али не крај, већ нови почетак, неки нови хоризонт у коме се поново рађа Уметник, наводимо речи француског филозофа Пјера Ралиса кога је и сам Мишковић сматрао својим спиритуалним оцем.

О Мишковићу као Прометеју, Ралис каже: „Игра – није то више био учено склопљен низ корака. Био је ‚нешто друго'! Требало га је видети у Прометеју, за њега створеном балету Мориса Бежара. На античкој сцени Форвијера, под сребрним погледом Месеца, како представља светлост украдену небу, диже горућу бакљу Божанске ватре – у нашем Свету замраченом, доноси Поруку онога приспелог споља."

Бранкица Кнежевић

Укратко, и ова комедија мештар-Иве глатко пролази класичну драматуршку проверу. Осамдесет осам страна, као што је Титу било година, подељено је на девет скоро једнаких слика (од по десетак страна), што чини доста сигуран ритам приче. Мештар Иво је чак све поделио на два дела као што школска драматургија налаже, и оставио потенцијалном храбром редитељу да дозволи публици и паузу, са вером да ће се после ње вратити у салу. Једино што је као жанровску одредницу ставио „Slapstick комедија" за шта би му ликови морали бити мање распричани а радња бржа. Ал Исукрста ти, ко је игда игди видија тихе и брзе Далматинце? У иначе песимистичној комедији, највеселије и најоптимистичније је то што Гњида у злој намери учини добро дело! Венчава заљубљене „бидне" потомке Власти и Безбедности. Завршна сцена са Мимом у Армани хаљини и Бибом у свечаној униформи начелника Милиције (коју је тата Зекан чувао из бољих времена) делује као најмрачнија иронија на познату бајковиту идеју о срећном крају. Или, ако све редукујемо, тј. оголимо на идеју, „само идиоти су на добитку" делује још страшније. (Још ако, не дај боже, домаштамо и какву би децу могли они да направе, нагло схватимо основне предности хомосексуалних бракова, мада не верујем да је мештар Иво баш то желео да нам објасни.) Овај комад сигурно не припада модерном „постдрамском периоду" ма шта то значило (питала сам одличне студенте и нису умели да ми објасне. С обзиром на то да сам доста лако схватила теорију релативитета, ова „постдраматичност" мора да је компликованија). Признајем да делим Брешанову антипатију према политичарима као сумњивој људској врсти, али ипак не мислим да им треба давати толико места и значаја у литаратури. Јер, то је комплимент! На тај начин они постају значајнији и дуговечнији. За пола века нико се више неће сећати на чији је рачун Биљана Србљановић писала свој *Пад*. Наравно, ако и сам *Пад* преживи до тад. Ако направите кратак експеримент па упитате неколико обичних људи:

Који је краљ послао Нушића у затвор ради песме?

Чији је дворски комедиограф био Молијер?

Ко је владао у доба Аристофана?

...видећете да су комедиографи познатији, вечнији и значајнији не само од политичара него од свих владара. Њих волимо, а владаоце трпимо док морамо... Ок! Постоје и људи који воле владаре и политичаре. Гњиде?

Мирјана Ојданић